ROTHSCHILD HEGEDŰJE

SZOVJET ÍRÓK ÚJ ELBESZÉLÉSEI

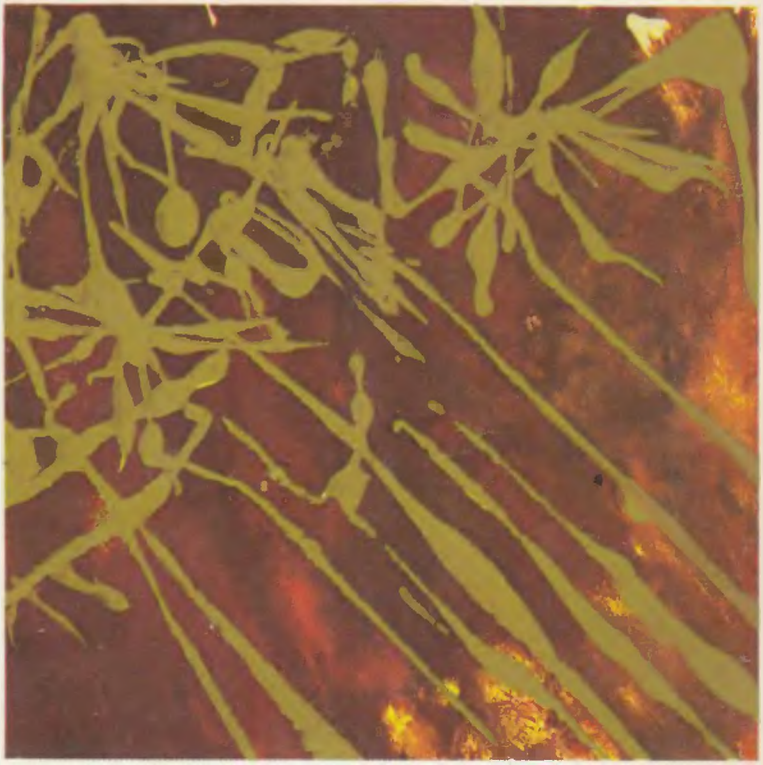

EURÓPA · ZSEBKÖNYVEK

EURÓPA ZSEBKÖNYVEK

FORDÍTOTTA

ÁRVAY JÁNOS
BAKÁCS BERNADETT
BOJTÁR ANNA
ENYEDY GYÖRGY
A. FODOR ÁGNES
HARSÁNYI ÉVA
KAPCSOS ANNA
MAKAI IMRE
NIKODÉMUSZ ELLI
PAPP MÁRIA
RAB ZSUZSA
RAJCSÁNYI IRÉN

EURÓPA ZSEBKÖNYVEK

ROTHSCHILD HEGEDŰJE

SZOVJET ÍRÓK ÚJ ELBESZÉLÉSEI

EURÓPA KÖNYVKIADÓ BUDAPEST 1983

EURÓPA ZSEBKÖNYVEK

VÁLOGATTA ÉS SZERKESZTETTE
NIKODÉMUSZ ELLI

HU ISSN – 0324 – 2722

ROTHSCHILD HEGEDŰJE

Rita és Polina Ivanovna jó barátnők voltak. Rita orosz nyelvet és irodalmat tanított az iskolában, Polina Ivanovna pedig liftesként dolgozott abban a házban, ahol Rita lakott.

Nagyon különböztek egymástól. Rita magas, sovány, szögletes nő, csupa kéz és láb, Don Quijote és egy szélmalom keveréke. Polina Ivanovna pontosan az ellenkezője. Kis töltött galamb, szénfekete, csillogó, kemény tekintetű szemmel. Rita mindig problémákkal küzdött, amelyek úgy rajzották körül, mint bögölyök a lovakat. Polina Ivanovna számára nem léteztek problémák. Mindent régen megoldott már. Ennek ellenére nagyon jól megvoltak Ritával, szívesen találkozgattak, ha idejük megengedte. De mindketten örökös időhiányban szenvedtek.

Ritát teljesen elfoglalta iskolai munkája: az órák, az értekezletek, a kimutatások, az újságpapírgyűjtés meg az a sok, töméntelen igazságtalanság, amivel, úgy érezte, örökösen harcban kell állnia. De a legjobban a füzetek foglalták el, a füzetek, amelyeknek sosem jutott a végére, amelyektől egy szabad perce sem maradt. Mindegyiket gondosan át kell nézni, kijavítani, és Rita lelkiismeretesen átrágta rajtuk magát, az utolsó betűig, pontosvesszőig, telehamuzva az oldalakat a cigarettájával, amelyet szünet nélkül szívott, reggeltől estig. Amikor Rita ellenőrizte a házi feladatokat, nem egyszerűen csak osztályzatot írt a végére, hanem részletesen kifejtette róla a véleményét. Szenvedélyesen sze-

rette az orosz irodalmat, és éppúgy nem tudott volna meglenni könyvek nélkül, mint cigaretta nélkül.

Polina Ivanovna is majd belefulladt a sok munkába. Igaz, csak minden harmadik napon teljesített szolgálatot a liftben, de az ügyeletét pihenésnek tartotta. Keresni az ügyeleten kívüli napokon keresett, lakást takarítani járt ugyanebbe a házba, ahol többnyire magas fizetésű emberek laktak. Tizenöt rubelért takarított (az ablaktisztítást külön felszámította), és azt mondta, hogy mostanság ez szinte ingyen van: mások már húszat és huszonötöt kérnek. A takarítás idején a magas fizetésűek magas beosztásukban tevékenykedtek, feleségük pedig, az elkényeztetett, agyonkozmetikázott hölgyek, tetőtől talpig külföldi holmikba öltözve, a kutyájukat sétáltatták, türelmesen kivárva, amíg pedigrés ebük egyik lábát felkapva elvégezte a dolgát. Néha két kutya hosszan szaglászta egymást, közben tulajdonosnőik feszesen tartva a pórázt, mint a gyeplőt, roppant művelten társalogtak.

Közben Polina Ivanovna takarított. Magasra felgyűrte enélkül is rövid ruhájának alját fehéren világító térde fölé, úgy mosta fel a mellékhelyiségeket, amúgy régimódian mélyen lehajolva, lógó fejjel. Aztán, már magasra emelt fejjel, a technika minden vívmányával felfegyverkezve (porszívóval vagy padlókefélő géppel) szívta a szőnyeget, vagy kefélte a parkettát, és végezte a többi munkát. A szőnyegeket, étkészleteket, magnetofonokat és szobrokat Polina Ivanovna nagyon tisztelte, de a könyveket, be kell vallani, nem szerette. Mert ugye még a porszívóval sem lehet rendesen elbánni velük. Mindegyiket kézzel kell letörölgetni. Ő maga sohasem olvasott, nincs rá ideje. Először is a munkáját kell elvégeznie, meg aztán otthon is azt se tudja, hova kapjon: bevásárlás, főzés, mosás. Hát igen, a család! A férje, Nyikolaj Ivanovics honvédő háborús rokkant, a fia, Igor, katonai szolgálatát teljesíti, a lánya, Ljuda szerencsétlenül ment férjhez. Igor fia lelkiismeretesen végezte katonai szolgálatát, sok dicséretet kapott, de a

lányával nincs szerencséje: részeges, lusta ember a férje. Ljuda sokáig kínlódott, gyötrődött vele, aztán elváltak, és kisfiával, Szagyikkal együtt hazajött Polina Ivanovna nyakára.

Rita magányosan élt. Valamikor neki is volt férje, szintén magas fizetésű, de elhagyta egy másik asszonyért. Még szerencse, hogy otthagyta Ritának a lakást meg a könyveket, a kocsit és a nyaralót megtartotta magának. Mintha ezzel a második feleségével sem jött volna ki, azzal sem maradt együtt, de ezt Rita nem tudta pontosan. Régen történt mindez, már nem is szomorkodik felette. Gyereke nincs, de ettől sem szenved különösebben: a tanítványok: saját gyermekei a négyzeten.

Polina Ivanovna nem takarítani járt Ritához, hanem csak úgy barátkoztak: Ritának nem volt felesleges pénze, de ez a nem felesleges is ritkán tartott ki a hónap végéig. Rita maga takarított, ügyefogyottan küszködött a padlókefélő géppel és a porszívóval, amelyet még a férje idejében vásároltak. Mint tősgyökeres humán érdeklődésű ember, képtelen volt megérteni a legalapvetőbb technikai dolgokat, még nagyjából sem (hogy melyik dugaszt hova). Egészében véve a villanyáram számára valami ellenséges rejtély volt, és mintha csak megéreznék ezt, a gépek folytonosan elromlottak nála. A porszívó még időnként rohamszerűen, ki-kihagyva működött, de a padlókefélő gép örökre megpihent az előszoba sarkában.

Polina Ivanovna barátsága Ritával akkor kezdődött, amikor egyszer Rita elakadt a liftben két emelet között: a szerelő nem volt a helyén, és Polina Ivanovna elszaladt valahova, elhozta egy ismerősét, aki egy üveg vodkáért hajlandónak mutatkozott egy mentőexpedíció lebonyolítására. Rita örömében hat rubelt adott neki, és Polina Ivanovnát meghívta magához egy csésze kávéra. Hát így folytatódott aztán tovább is ez a kávéivás szertartásából kinőtt barátság. Mindketten na-

gyon szerették a kávét, és Rita rendszeresen vásárolt is magának, de Polina Ivanovna nem, sokallta az árát.

Polina Ivanovna benézett Ritához, ha munkája közben akadt egy kis szabad ideje, nem túl gyakran, nem is ritkán, két-három naponta egyszer. Ilyenkor Rita már nyúlt is a kávédaráló után. Az elektromos kávédaráló kiszolgált öreg jószág volt, repedezett, szigetelőszalaggal tekerték körül, darálás közben nyögött, nyekergett és sivított, az ember azt hihette, most rögtön darabjaira esik szét, de azért csak darált.

A kávézás közben Rita és Polina Ivanovna elbeszélgetett, ahogy mondani szokták, „kiöntötték egymásnak a lelküket". Polina Ivanovna az idősebb jogán oktatgatta az élet dolgaira barátnőjét:

– Elnézem én magát, Rita Petrovna, ne haragudjon meg érte, de egyáltalán nem tud élni. Kávézik, dohányzik, s nem valami olcsó cigarettát szív, hanem „Sztolicsnijé"-t. És könyveket is vásárol, még három nap se telt el, és megint egy könyv! Mennyi pénzbe kerül ez! Miért nem tanul legalább a szomszédoktól, hogyan kell élni. Étkészletük van, meg evőeszközkészlet, a szekrények zsúfolva ruhákkal. Magának meg csak ez az egy kis kötött pulóverja, abból is kilátszik a könyöke. Ha nem dohányozna, meg nem inna kávét, és hagyná a könyveket? Akkor magának is lehetne mohair pulóverja meg szőnyege és akár irhabundája is... Vagy ami még jobb, egy kis pénze a takarékkönyvben. Nem kér az enni. Takarékoskodhatna, gyűjthetne egy kis pénzt magának.

– Minek?

– Hogyhogy minek? A nehéz napokra.

– Megérem-e én azokat a nehéz napokat? Ki tudja azt? Lehet, hogy hamarabb meghalok. Inkább most élek úgy, ahogy szeretek.

– Maga tudja. De szerintem ez nem így van. Körültekintően, megfontoltan kell élni. Az én Nyikolaj Ivanicsom, annak ellenére, hogy hadirokkant, szörnyű sokat dohányzott régebben. De én leszoktattam róla. El-

dugtam a pénzt egy titkos helyre, ő meg jön-megy, de nincs miből cigarettát vennie. „Pása – mondja nekem (Pásának hív, bár a személyim szerint Paraszkovja vagyok) –, nem bírom tovább, majd belepusztulok, úgy hiányzik a cigaretta. Még kint a fronton is kaptunk cigarettát, pedig micsoda szegénység volt akkor az országban!" Azt mondom erre neki én: „Bírd ki, most nem vagyunk a fronton. Ott a véredet áldoztad, de itt nincs miért cigarettát kapnod." És mit gondol, mi történt? Leszokott róla. Megváltozott. Szigorú fegyelemben tartom! Hát a maga férje? Hol van most, Rita Petrovna?

– Nem tudom. Éli a világát valahol.

– Biztos kandúrkodik.

– Miért mondja azt, hogy kandúrkodik? Éli a maga életét.

– Tudja, azért ne haragudjon meg rám, Rita Petrovna, de azt mondom magának, eltékozolta a férjét. Túl sok szabadságot adott neki. Egy férfira egyszerre négy szemmel kell figyelni: kettőt az ember megtart magánál, a másik kettővel meg folyton őt lesi. De a leglényegesebb az, hogy ne adjon nekik pénzt az ember. Meghozza a fizetését, vedd el és rejtsd el. Ötven kopejkánál többet nem adni a kezébe egy nap. S ha gyalog jár a munkahelyére, akkor még annál is kevesebbet. Elvette maga a férjétől a fizetését?

– Nem.

– Ilyenek ezek az értelmiségiek! Hát ezért jutott ide!

– Nem erről van szó. Lehet, hogy én tehetek arról, hogy elment. Nem tudtam kényelmes otthont teremteni körülötte. Ez is tudomány ám.

– Kényelem, az kényelem, de az ellenőrzés mégis magától értetődik. Nem kell fürödni a jóban.

Rita keresetének kérdése is nyugtalanította Polina Ivanovnát:

– Ez minden, amit kap? És a tizenharmadik fizetés? Meg a prémium?

– Iskolában nincs ilyen.

– Semmivel sem keres hozzá valamit?

– A házi feladatok ellenőrzéséért kapok még öt rubelt egy hónapban.

– Öt rubelt! – háborgott Polina Ivanovna. – Ennyiért két ablakot mosok le, de ha nagy erkélyablak ajtóval, akkor egyet. Egy, de legfeljebb másfél óra alatt elkészülök vele. Maga mennyi idő alatt javítja ki a füzeteket?

– Nem tudom pontosan. Sokáig tart. De még nem számítottam ki.

– Pedig mindent ki kell számítani. Mert látja, én, a tudatlan asszony, akinek jóformán iskolája sincsen, sokkal többet keresek magánál. Hiszen ha nem lenne családom, már ennyi takarékkönyvem lenne!

És ujjával mutatta a vastagságot, akkorát, mint egy regény, mondjuk mint a „Nemesi fészek".

Egy alkalommal Polina Ivanovna roppant izgatottan érkezett meg.

– Képzelje csak, az én Nyikolaj Ivanicsom elutazott üdülni!

– Igazán? És hová? Valahova délre?

– Nem, a középövezetbe. Kapott egy térítés nélküli beutalót, mint háborús rokkant.

– Ó, milyen remek! – örvendezett Rita.

– Remek, de azért nem olyan nagyon. Egyrészt jó, mert majdnem egy hónapig lesz távol, huszonnégy napig, azalatt nem kell etetni, itatni, sokat megtakaríthatok. Meg villany is kevesebb fogy majd. Merthogy esténként szeret olvasni, sokat küzdök ez ellen, így aztán megvárja, amíg elalszom, és újrakezdi az olvasást. Ljuda és Szagyik korán fekszenek...

– Hát akkor mi nyugtalanítja?

– Attól tartok, mulatozni fog a rokkant barátokkal. Nagyon kiszámítottan adtam neki pénzt: az útiköltségre oda és vissza. Ennyi pénzzel nem nagyon lehet

kirúgni a hámból. De azért mégiscsak nyugtalanít a dolog. Félek, hogy esetleg rossz hatással lesznek rá. Merthogy olyan gyenge akaratú ember.

Vagy két hét múltán megint benézett Polina Ivanovna, arca sötét, mint az éjszaka, ajka keményen összeszorítva:

– Táviratot küldött az én Nyikolaj Ivanicsom. Éreztem én ezt előre. Tessék, nézze csak!

Rita elolvasta:

Pása, küldj öt rubelt. Nincs útiköltségem. Kolja.

– Mit szól ehhez a burzsuj-kapitalistához? – kérdezte Polina Ivanovna. – Nem megéreztem előre? Elverte a pénzét a barátokkal, cimborákkal. Hát így engedje el az ember nyaralni.

– Elküldte neki a pénzt?

– Még hogy elküldtem-e! Azt lesheti! Véres verejtékkel keresem én a pénzt. Mosok, sikálok érte, ő meg elszórakozná. Nem. Csináljon, amit akar, másszon ki a bajból egyedül. Rám ne számítson.

Ritának elszorult a szíve. Maga előtt látta Nyikolaj Ivanovicsot, ezt a szerény, kopaszodó férfit, a botjával, begörbült jobb karjával és félig béna bal kezével, ahogy eljött hozzá megjavítani a porszívót, és ahelyett, hogy azt mondta volna: „Látja, kérem", mindig azt mondta: „Lássa, kér"... S hogy mennyire nem akarta elfogadni a pénzt a javításért, és ellenkezve bár, végül mégiscsak elfogadta, s milyen szomorú tekintettel nézett rá. Rita úgy érezte, hogy a sírás fojtogatja a torkát.

– Polina Ivanovna, nagyon kérem, fogadja el tőlem az öt rubelt, és küldje el neki!

Polina Ivanovna megbántódott.

– Nem vagyok én koldus. Van nekem pénzem. Nevelő célzattal, elvi okokból nem küldök neki.

Ezzel fogta magát és elment. Még a kávét sem itta meg. És az ajtót, ha nem is bevágta, de mindenesetre elég hangosan tette be maga mögött. Rität nagyon lehangolta az eset, de aztán kiderült, hogy feleslegesen:

néhány nap múlva Polina Ivanovna megint eljött, mintha mi sem történt volna, elfelejtette a rajta esett sérelmet. Rita roppantul megörült neki, azonnal bekapcsolta a kávédarálót. Ez alkalommal a daráló csak zörgött, de aztán észhez tért, és darálni kezdett. Rita minden alkalommal úgy érezte, hogy most sikerül beindítani utoljára. Még egy darálás, és a készülék megjavíthatatlanul elromlik.

– No, mi újság? Megjött Nyikolaj Ivanovics? – kérdezte.

– De meg ám. Ugyan hova mehetett volna?

– Tehát végül is küldött neki pénzt?

– Nem vagyok bolond! Egy kopejkát sem. A szobatársak összedobták neki az útiköltséget. Nagyon helyes. Nem vagyok én valamiféle milliomosnő, hogy csak úgy dobáljam a pénzem. Nincs nekem még jachtom. És képzelje csak el, hozott magának a nyaralásból egy csomag cigarettát! Kimegy a lépcsőházba, és ott suttyomban füstöl. Elvettem tőle a cigarettát, és kidobtam. Nincs szükségem nekem dohányos férjre, anélkül se elég a pénzünk. Szagyiknak tegnap vettem egy pár puha talpú kis cipőcskét, importáru. Még egy főzet teára is mennyi teafű elhasználódik! Mondom is neki: „Idd hígabban" – de ő csak az erőset szereti. És mennyi munkáról lemaradtam miatta. Először, amikor felkészítettem az útra. Nem mentem el Szofja Petrovnához a hatos lépcsőházba. Kimentem eléje a pályaudvarra, az egész szabadnapom ráment. Tudja, mit jelent ez? Legalább harminc rubelt!

Rita arca elkomorult. Valami rögeszmeszerűen visszatérő emlékkép gyötörte a lelkét. Mi lehet ez? Hol olvasott valami ehhez hasonlót? Hát persze! Eszébe jutott.

– Micsoda veszteség! – mondta, mintegy magának.

De Polina Ivanovnának kitűnő füle volt.

– Miféle veszteségről beszél? Miért emlegeti a veszteséget, Rita Petrovna? Azért, mert iszom egy kis ká-

vét magánál? Nem én erőszakoskodtam, maga hívott meg. Akár nem is jövök többet.

Rita nagyot nevetett:

– Ugyan miket beszél, Polina Ivanovna? Nem én emlegetem a veszteséget, hanem Csehov a „Rothschild hegedűjé"-ben, ez a kedvenc elbeszélésem. Olvasta?

– Csehov? Mintha az iskolában tanultuk volna. A „Kastanka".

– Nem a „Kastanka", hanem a „Rothschild hegedűje". Csodálatos elbeszélés. Okvetlenül el kell olvasnia.

– Ugyan mikor tudnék én olvasni? – bántódott meg Polina Ivanovna. – Az én életkörülményeim között! Csak lót-fut az ember egész áldott nap, arra sincs időm, hogy a hajamat megfésüljem, nemhogy elbeszéléseket olvassak!

Ritának nagyszerű ötlete támadt.

– Tudja mit, felolvasom ezt az elbeszélést, nagyon rövid, meglátja, nagyon fog tetszeni magának.

– Nem akarom én ezt, Rita Petrovna. Még ingyen se kell. Az ilyen felolvasásokat még a rádióban is kikapcsolom.

– De én nem felolvasást tartok magának, hanem csak úgy egyszerűen elolvasom a történetet, mint egyik ember a másiknak. Kérem, hallgassa meg, Polina Ivanovna! Tegye meg nekem ezt a szívességet.

Sikerült rábeszélnie. Odavitte a Csehov-kötetet, és olvasni kezdte. Az elbeszélés különös, elmélyedésre késztető melodikájától mindig a hideg futkosott a hátán.

Rita az öreg koporsókészítőről, Jakovról olvasott, gúnynevén Bronzról. Hogyan élt, hogy készítette a koporsókat, és a mellékkereset kedvéért hogyan hegedült az esküvőkön. Polina Ivanovna szenvtelenül hallgatta, rögtön látszott, hogy csak szívességből teszi. Egyszer még ásított is, kezével eltakarva a száját.

„Jakov sohasem volt jókedvű – olvasta Rita –, mert

állandóan a legszörnyűbb veszteségek érték. Így például vasárnap és ünnepen a munka Isten ellen való vétek, a hétfő bajjal jár – és így az egész évben legalább kétszáz nap adódott, amikor az embernek, akarva, nem akarva, ölbe tett kézzel kell üldögélnie. Micsoda veszteség!

Különösen éjjelente foglalkoztatta Jakov gondolatait a sok veszteség: maga mellé tette a párnájára a hegedűjét, és amikor a gondolatai nagyon összezavarodtak, megérintette a húrokat, a hegedű a sötétben halkan megpendült, és Jakov valamennyire megkönnyebbült."*

Polina Ivanovna most először egy kicsit megélénkült.

– Tehát a hegedűjével vigasztalódott – jegyezte meg. – Milyen ravasz! Ehhez ők értenek!

– Érdekli? – kérdezte reménykedve Rita.

– Mintha érdekesebb lenne. Először untam.

– Hallgassa csak. Erre tovább még érdekesebb. „Marfa, Jakov felesége hirtelen megbetegedett. Nehezen lélegzett, sok vizet ivott és tántorgott, estére ágynak dőlt. Jakov egész nap hegedült; amikor aztán egészen besötétedett, fogta a noteszát, amelybe mindennap feljegyezte károsodását, és unalmában nekiállt összeszámolni egész évi veszteségeit. Az eredmény: több mint ezer rubel. Ez annyira megrendítette Jakovot, hogy földhöz vágta a számvetőt, és dühösen toporzékolni kezdett."

– Nohát igazán! – helytelenítette Polina Ivanovna. – Mit meg nem enged magának.

– „Eszébe jutott – folytatta Rita –, ha azt az elveszett ezer rubelt bankba tette volna, egy év alatt legalább negyven rubelra rúgtak volna csak a kamatok."

– Igaz – jegyezte meg Polina Ivanovna. – Én is, amikor a múlt évben megkaptam a szabadságpénzemet, betettem otthon egy dobozba. De ha takarék-

* Szőllősy Klára fordítása.

könyvbe teszem, valamennyi kamatot csak hozott volna.

Rita felfortyant:

– Ez nem tartozik ide. Olvassam tovább? Vagy nem? Ha nem tetszik, abba is hagyhatom.

– Jól van, na! Hallgatok! Olvassa csak.

– „Jakov! – szólította váratlanul férjét az öregasszony. – Meghalok!"

Polina Ivanovna felkiáltott.

„Marfa arcát rózsaszínűre festette a láz – olvasta Rita –, szokatlan fény és boldogság sugárzott róla."

– Minek örvendezik? – csodálkozott Polina Ivanovna. – Annak, hogy meghal?

– Pontosan. Így is mondja tovább: „Örül, hogy végre örökre megszabadul ettől a viskótól, a koporsóktól, Jakovtól..."

– Valahogy nem hihető ez. Minden élőlény szereti az életet.

– Attól függ, milyen az az élet.

– Ó, milyen igaza van! Van olyan élet, ami rosszabb a halálnál.

Csak tévedett volna Rita, vagy mégsem? De mintha ezekben a szavakban egy pillanatra valami érzelem tükröződött volna. Nem, tévedett. Polina Ivanovna változatlanul szenvtelenül hallgatta a történetet, legfeljebb talán egy kicsit figyelmesebben, mint kezdetben.

„Jakov az asszonyt nézte – olvasta Rita –, és valami okból eszébe jutott, hogy egész életében sohasem kedveskedett neki, soha meg nem sajnálta, soha az eszét meg nem járta, hogy egy árva fejkendőt vásároljon, vagy a lakodalomból egy falat édességet hozzon neki, csak kiabált rá, szidta a károsodásért, ököllel fenyegette; megverni, igaz, sohasem verte meg, de mégiscsak megijesztette, és az asszony minden alkalommal meg-

dermedt félelmében. Igen, még azt is megtiltotta neki, hogy teát igyék, mert anélkül is sok a kiadás; és Marfa csak meleg vizet ivott."

– „Csak meleg vizet ivott" – ismételte jelentőségteljesen Rita, Polina Ivanovna szemébe nézve, és annak kőszén-feketeségében meglátott valamiféle nedves csillogást, amely gyanúsan hasonlított egy könnycseppre...

– Bizony, akadnak ilyen vadállatok – jelentette ki Polina Ivanovna. – Paraziták.

– Olvassam tovább?

– No.

Rita tovább olvasott arról, hogy hogyan vitte el Jakov az öregasszonyt a felcserhez, és hogy a felcser azt mondta: „Elég sokáig élt szegényke, itt az ideje..." Meg hogy hogyan kérte Jakov a felcsert, hogy legalább köpölyözze meg az asszonyt, és az azt felelte erre: „Nem lehet, nem érünk rá, édes öregem. Fogd az oldalbordádat, és eridj isten hírével."

Ahogy Polina Ivanovna hallgatta a történetet, egyre szomorúbb lett, és akár egy falusi asszony, két öklére támasztott fejjel figyelt tovább.

– Milyen volt akkor még az orvostudomány! – mondta. – Ez még a cárizmus alatt történt?

– A cárizmus alatt. De nem ez a lényeg. Hallgassa csak tovább.

– Meg fog halni az öregasszony?

– Meg.

– Miért kellene akkor tovább olvasni? Csak az ember idegrendszerét rongálja.

– Az irodalom – jelentette ki Rita oktató hangon – éppen attól olyan erős, hogy az idegrendszerre hat. Nos, hagyjam abba, vagy hallgatja tovább?

– Hát most már végighallgatom. Már úgyis felizgattam magam. Nem marad idő ma már kimosni, kár, pedig már beáztattam a ruhát.

Rita tovább olvasta a történetet arról, hogyan ment haza a két öreg, hogyan állt ott Marfa a kemencébe kapaszkodva, mert úgy képzelte, ha lefekszik, Jakov megint a károsodásról fog beszélni, és korholni fogja őt, amiért folyton csak fekszik, és nem akar dolgozni. Jakovnak eszébe jutott, hogy az öregasszony alighanem meghal a napokban, másnap pedig Aranyszájú Szent János napja van, azután Csudatevő Szent Miklós ünnepe, azután vasárnap, a következő hétfő pedig szerencsétlen nap, következésképpen a koporsóját ma kell elkészítenie. És hogy hogyan vett mértéket az öregasszonyról, és készítette el a koporsóját. S amikor a koporsó elkészült, beírta a veszteség-noteszába: „Marfa Ivanovnának koporsó – 2 rubel 40 kop."

Rita nagyon sokat várt ettől a részlettől: mértéket vesznek, koporsót készítenek egy még élő emberről. Van mitől meghatódni. De Polina Ivanovnát más dolog érdekelte: az összeg, a 2 rubel 40 kopejka.

– Ilyen olcsó?

– Akkor még más pénz járta – felelte szárazon Rita. – Nos, hallgatja tovább, vagy azt számolgatja, mibe kerül a koporsó?

– Hallgatom tovább, csak ne haragudjon. Egy szót sem szabad szólni az embernek. Olvassa csak.

Rita közeledett a történet számára legszebb, szívéhez legközelebb álló részéhez, és a hangja szinte elfulladt a visszafojtott könnyektől:

„Az öregasszony egész idő alatt szótlanul feküdt, lehunyt szemmel. Estefelé, amikor már sötétedett, egyszerre csak az urát szólította.

– Emlékszel-e, Jakov? – kérdezte, és sugárzó tekintettel nézett rá. – Emlékszel? Ötven évvel ezelőtt szőke kislányt küldött nekünk az Isten. Akkoriban mindig a folyó partján üldögéltünk veled kettesben, és énekeltünk a fűzfa alatt. – Majd keserű mosollyal hozzátette: – A kislány meghalt.

Jakov, akárhogyan erőltette is az agyát, sehogyan se tudott visszaemlékezni sem a gyerekre, sem a fűzfára.

– Csak képzelődöl – mondta."

És ekkor hirtelen Polina Ivanovna elsírta magát.

– Ugyan miféle emberek is ezek? – motyogta könnyek között. – Kislányuk született, de elfelejtette! Hogy lehet ilyesmi!

– Olvassam tovább? – kérdezte szigorúan Rita, miközben szinte elakadt a lélegzete a diadalérzettől.

– Hát csak olvassa tovább, olvassa csak. Egy bánat nem kettő.

Polina Ivanovna egyfolytában gyűrögette kezében nedves zsebkendőjét, és időről időre szakadozottan, nagyokat sóhajtott. Rita pedig tovább olvasott arról, hogyan halt meg az öregasszony, hogyan ment hazafelé Jakov a temetőből, már maga is jóformán betegen, és hogy gyötörte a veszteség gondolata: miért nem élhet az ember úgy, hogy ne legyenek ezek a veszteségek, károsodások? És miért nem hagyják élni egymást az emberek? És hogy hogyan gondolta végig Jakov Marfa mellett eltöltött életét: „Hosszúnak, végtelennek tetszett az ötvenkét esztendő, amíg együtt, egy házban éltek, s most mégis úgy érezte, hogy ez alatt az egész idő alatt egyetlenegyszer sem gondolt az asszonyra, annyit sem törődött vele, mint holmi kutyával vagy macskával."

Ez a hasonlat végleg megadta a kegyelemdöfést Polina Ivanovnának:

– Nem, nem bírom tovább! – kiáltotta zokogva. – Minden idegszálamat felspulnizza! Jobb lesz, hogyha saját szavaival mondja el nekem, mi történt ezután, hogy ér véget a történet.

– Jól van, elmondhatom a saját szavaimmal, de figyelmeztetem, az nem lesz olyan szép. Aztán eljön hozzá Rothschild, a zsidó, akivel együtt szokott játszani az esküvőkön, olyan szánalmas figura, ványadt, az arca telis-tele vörhenyes szeplővel, piros meg kék erek hálózták be, és hívta, hogy menjen vele egy esküvőre muzsikálni. De Jakov már érzi, hogy megbetegszik, sőt

gyakorlatilag már meg is betegedett. Egyszerre olyan utálatosnak találja Rothschildot. És ököllel támadt rá. Az meg megijedt, elfutott... A gyerkőcök utánavetették magukat... őket meg csaholva követik a kutyák, és az egyik megharapja, és Rothschild kétségbeesetten felkiált... Szinte hallom a kiáltását, azt írja róla a könyv, hogy „fájdalmasan".

– A Rothschild nem érdekes – szól közbe Polina Ivanovna. – De mi lesz tovább Jakovval?

– Hát ment végig a városon, cél nélkül, amerre a lába vitte, egyszer csak kiért a folyó partjára. Itt megint hosszasan elmélkedik a veszteségekről. Ezen most átugrom. És itt, várjunk csak, jobb lesz, ha ezt a részletet a könyvből olvasom fel, ezt nem lehet a saját szavaimmal elmondani, itt minden szó, akár az igazgyöngy.

– Nem kell – rimánkodott Polina Ivanovna. – Ha a saját szavaival mondja el, azt még kibírom, de az övét már nem. Úgy bőgök, mint egy hülye tehén.

– Ez már nem sok, igazán: „Amott meg hatalmas, odvas törzsű, vén fűzfa, rajta varjúfészek... És Jakov emlékezetéből hirtelen, mintha élne, kipattan a szőke fürtös kislány és a fűz, amelyről Marfa beszélt. Igen, az az a fűzfa, halk és szomorú... Hogy megöregedett szegény!"

És ekkor Polina Ivanovna valóban elsírta magát, hangosan, elcsuklón, levegő után kapkodva, hogy Rita szinte megijedt:

– Nyugodjon meg, Polina Ivanovna, igyon egy kis vizet!

Polina Ivanovna nem ivott, ellökte a poharat, feje reszketett, és az elcsukló sírás közben valamit ismételgetett. „Szőke fürtös kislány" – értette meg Rita.

– Polina Ivanovna, kedvesem, hagyja abba. Nem szabad így sírni!

– Miért, mit várt?! Hiszen figyelmeztettem előre!

Egy kicsit megnyugodott, és keserűen mondta:

– És milyen gyilkos szavakat választott: „Szőke für-

tös kislány." Mondta volna csak egyszerűen, hogy kislány. De neki „szőke fürtös" kellett. Én meg csak szenvedjek tőle. Hát nem, Rita Petrovna, mondjon, amit akar, de én tovább nem hallgatom az ő szavaival. Mondja el maga a saját szavaival, de minél rövidebben: mi lett a vége?

– Az lett a vége, hogy Jakov Bronz megbetegedett, és meghalt. A hegedűjét pedig Rothschildra hagyta.

– Hát azt meg miért?

– Azért, mert ok nélkül megbántotta. Úgy írja itt a szerző: „Maga sem értette..."

– Elég – szakította félbe határozottan Polina Ivanovna. – Nem engedem, hogy tovább olvassa. Eleget játszott már az idegeimen. Agyonsírtam magamat a szavain. Csak azt tudnám, hogy miért kapják a pénzt az írók?

És megint elsírta magát. Vele együtt Ritának is hullani kezdtek a könnyei.

Kisírták magukat, és egy ideig hallgattak.

– Bocsásson meg, hogy így feldúltam. Nem számítottam ilyen reakcióra.

– Nem baj. Csak legközelebb ne csináljon ilyet. Betapasztom a fülemet. Nem hallgatom meg.

– Ne töltsek még egy kis kávét?

– Töltsön, az idegek megerősítésére.

Kitöltöttek maguknak még egy csészével.

– Tudja, mire gondoltam, Rita Petrovna? – szólalt meg hirtelen egész lágyan Polina. – Elviszem az én Nyikolaj Ivanicsomat moziba! Neki se valami vidám az élete. Folyton csak veszekszem vele, szidalmazom, ez minden öröme. Elmegyünk moziba, egy jegy ötven kopejka, kettőnknek egy rubel. Talán bizony sajnálom én ezt a rubelt?

Rita felujjongott:

– Milyen jó gondolat! Hogy éppen moziba!

– Elviszem, el én, becsületszavamra!

Polina Ivanovna felhörpintette a kávéját, kiment az

előszobába, feltette a fejkendőjét, egy pillantást vetett magára a tükörben, csak úgy fél szájjal elmosolyogta magát, azt mondta: „szőke fürtös kislány", és elment.

Amikor egyedül maradt, Rita hosszasan gondolkodott a nagy orosz irodalom nevelő szerepéről. És hányan nem értékelik eléggé, évről évre csökken az óraszáma! És még arra is gondolt, hogy az órákon minél kevesebbet kell „saját szavaival" elmondani, és minél többet „az ő szavaival", hogy lélegzet-visszafojtva hallgassák, és sírjanak.

Egy hét múlva megint benézett hozzá Polina Ivanovna, mint mindig, most is nyugodt volt és határozott. A kávédaráló nem akart működni, Rita rácsapott a tetejére, erre darálni kezdett. „A technikát általában hasznos megrázni – gondolta magában Rita –, ilyenkor valami összerázódik benne, és hirtelen a helyére kerül. Az embert is hasznos néha megrázni."

De Polina Ivanovna már nem emlékezett, milyen megrázkódtatáson ment keresztül. Békésen kortyolta a kávéját.

– No és akkor elvitte Nyikolaj Ivanovicsot a moziba? – nem állta meg, hogy meg ne kérdezze Rita.

– Nem – felelte rá Polina Ivanovna. – Nem jutottunk el a moziba. Elkezdtünk beszélgetni magáról, meg számolgattuk, hogy mennyi a fizetése, és mennyit költ. Mennyit cigarettára, mennyit kávéra meg mosodára, no meg könyvekre. Számvetőn is utánaszámoltunk. Így ment el az idő, számolgatással, késő estig.

Nikodémusz Elli fordítása

MÉGIS MI TÖRTÉNT?

Georg Vaarik viselkedése a tanácskozáson nagy feltűnést keltett azok között is, akik közelről ismerték, és az idegenek között is, akik ott hallották és látták őt első ízben. Cselekedete sokakat felháborított. Köztük Kivikaart is, aki meg is kérdezte Möldertől, nem tudja-e, mi ütött Vaarikba. Mölder vállat vont, és úgy vélekedett, hogy Vaarik, úgy látszik, agyondolgozta magát, az utóbbi években ugyanis nem volt elnéző saját magával szemben. És hozzátette: Vaarik panaszkodott, hogy ki sem látszik a munkából, az adminisztrációs teendők nem hagynak időt a saját kutatásaira, pedig a tudományos munka az ő számára mindennél fontosabb. Ő természeténél fogva tudós és nem adminisztrátor, de ha már egyszer rárakták az igazgatói munkakör igáját, akkor húznia kell a szekeret, ilyen poszton nem dolgozhat ímmel-ámmal. Kivikaar azt tanácsolta Möldernek, beszéljen Vaarik fejével, természetesen miután előzőleg tisztázta, hogyan áll az egészségével, esetleg abba kellene hagynia a munkát, és gyógykezeltetnie kellene magát. Így cselekedni, ahogy Vaarik cselekedett, csak olyasvalaki képes, aki teljesen elvesztette az önuralmát. Azt követelni, hogy okvetlenül adjanak szót neki, noha megállapodtak abban, hogy nem szólal fel, aztán pedig készületlenül, szöveg nélkül kiállni a szónoki emelvényre, holmi badarságokat fecsegni, és anélkül, hogy mondanivalóját befejezte volna, kirohanni a teremből! Egy zöldfülűnek megbocsátható az ilyesmi, Vaarik azonban megette a kenyere javát, őneki

már tudnia kellene uralkodnia magán. Mölder megpróbálta még egyszer védelmébe venni Vaarikot – a lágyszívű Mölder mindig igyekszik megérteni az embert, és erejéhez mérten segítségére lenni –, Kivikaar bosszúságát azonban nem sikerült eloszlatnia. Kivikaarra, aki rendkívül agilis és szigorú ember, nem hatnak a szavak, az ő szemében csupán a tettek számítanak. Vaarik pedig valóban ostobán viselkedett.

Liisa, a büfésnő mindenkinek elmondta, aki nem volt rest végighallgatni, hogy mindennek ő az oka, természetesen annyi cseh sört kellett volna adnia Vaariknak, amennyit kért, vagyis egy egész dobozzal, noha megtiltották neki, hogy dobozostul adja el a kifejezetten a tanácskozás részére hozatott sört. De vajon gondolhatott-e ő arra, hogy Vaariknak, ennek a szép szál és szemre erős-egészséges férfinak ilyen mimózalelke van, hogy a söreladás megtagadása így kihozza a sodrából.

Pomerant szerkesztő sajnálta Vaarikot, az évfolyamtársát és kiadványuk egyik legmegfontoltabb szerzőjét: Vaarik nem ragaszkodik ostoba makacssággal minden egyes szóhoz, ellenkezőleg, mindig figyelembe veszi a szerkesztőség megjegyzéseit, ha azok helyesek. Vaarik szemmel láthatóan nem kíméli magát, nem könnyű ugyanis egyidejűleg az intézetet is vezetni és a saját kutatásaival is foglalkozni; legutóbb, amikor ellátogatott a szerkesztőségbe, Vaarik azt mondta, hogy év végére be akarja fejezni a disszertációját. Pomerant azt állította, hogy a látogatás napján Georg Vaarik mindhárom – fizikai, emocionális és intellektuális – bioritmusának hullámvonalai a nulla ponton találkoztak; ilyen igazán kritikus napon, amikor az ember ennyire nyomott hangulatban van, senkinek sem lenne szabad tanácskozáson felszólalnia, még kevésbé valamennyire is fontos hivatalos teendőket ellátnia. Pomerant szerkesztő a kronobiológia fanatikus híve volt. A látogatás után nyomban kiszámította Vaarik bioritmusainak dinamikáját.

Majt Sangsepp beismerte, hogy nem kísérte figyelemmel Vaarik felszólalását – a cikkét fogalmazta, amelyet aznap este kellett postára adnia; sőt még azt sem vette észre, hogy Vaarik kirohant a teremből. Az egyetemi években Vaarik nem annyira a saját elgondolásait követte, mint inkább úszott az árral, és már akkoriban is önimádó volt. Igaz, hogy rosszindulattal senki sem vádolhatta volna, egyszerűen csak minden figyelmét saját magára összpontosította. Az utóbbi években Sangsepp szinte nem is került ellentétbe Vaarikkal, a cikkeit azonban olvasta, és a cikkeiből ítélve Vaarik hű maradt önmagához, vagyis olyasvalaki maradt, aki ösztönösen érzi a konjunktúrát. Vaarik természetesen még összeszedi magát, felesleges sietni, és félreállítani egy ilyen embert. Nem az-e Vaarik valamennyi bajának ősoka, hogy eleven elméje csak azt fogja fel, ami a jelenségek felszínén van, a lényegig sosem hatol le? Gondolkodásmódja alapján ő bármi, kivéve a tudóst, és lám csak, éppen a tudós szerepére vállalkozott.

A legszigorúbban Laine Rips, Vaarik törvényes felesége nyilatkozott. „Sohasem volt egészen normális" – felelte egykedvűen Feliks Kiistnának, akinek beosztottjaként mint főszakértő dolgozott, amikor Kiistna a beszélgetést óvatosan az asszony férjének egészségi állapotára terelte. Laine Rips, ez az élete virágjában levő asszony, aki negyvenéves kora ellenére még mindig vonzotta a férfiak pillantását, nyugodtan, mintha csak egy idegenről lett volna szó, kijelentette, hogy Georg Vaarik mindig és mindenben tízszeresen felnagyítja a saját adottságait és lehetőségeit. Ellenállhatatlan szívrablónak és fáradhatatlan szeretőnek képzeli magát, valójában pedig a leghétköznapibb férfi; a tudomány korifeusának véli magát, a disszertációját viszont nem tudja összetákolni, noha az intézetben egész sereg beosztottja van. Feliks Kiistna később beismerte, hogy rosszul érezte magát ezektől a rideg és könyörtelen szavaktól. Hozzátette, hogy a történtek egyáltalán nem

hangolták le Laine Ripset, sőt inkább kárörömöt érez férje sorsán. Maga Feliks Kiistna biztos abban, hogy Laine túloz. Szó, ami szó, az emberekre jellemző, hogy különbnek képzelik magukat, mint amilyenek valójában, és ebben Georg Vaarik sem kivétel, de ostobaság azt állítani, hogy Vaarik sohasem volt normális. Úgy látszik, Laine Rips kiábrándult a férjéből, ráunt. Laine Rips és Georg Vaarik, bár együtt éltek, teljes szabadságot adtak egymásnak. Kiistna úgy vélte, hogy Vaarik viselkedését nem lehet megérteni egy fontos körülmény figyelembevétele nélkül, nevezetesen: Vaarik természeténél fogva az „ülések embere", az értekezleteken úgy érzi magát, mint hal a vízben. Szívesen részt vesz mindenféle tanácskozáson, konferencián, kollégiumon, általában mindenfajta összejövetelen, örömmel felszólal, és azt mondja, amit várnak tőle. Őrá lehet számítani. Ostobaság azt gondolni, hogy Vaarik amiatt idegeskedett, hogy a tanácskozás rendkívül reprezentatív volt. Kiistna Georg Vaarik viselkedését diaréval magyarázta, amelyet az emberek ostoba előítéletből rendszerint igyekeznek eltitkolni. A teremből Georg Vaarik a férfivécébe rohant, és bezárkózott az egyik fülkébe. Kiistna meg volt győződve arról, hogy ebből az egész históriából felesleges hivatalos következtetéseket levonni, az intézetben Georg Vaarik eddig is megbirkózott a feladatokkal, és a jövőben is meg fog birkózni. Ezt Kiistna, ahogy jómaga is hangoztatta, Mölderrel is közölte. Rögtön az értekezlet befejezése után. Egyébként Feliks Kiistna a maga részéről sokat fáradozott azért, hogy Vaarikot nevezzék ki az intézet igazgatójává; Kiistna keze messzire elért. Ehhez tegyük még hozzá, hogy Kiistna beleszeretett Laine Ripsbe, Vaarik feleségébe.

Szergejev – aki Vaarik felszólalása idején egy novellát olvasott, amely a „Noorte Hääl" című újság tárcarovatában jelent meg, azt viszont észrevette, hogy Vaarik hanyatt-homlok kirohant a teremből – egyszerűen kitért mindenféle beszélgetés elől. „Nem kell a

bolhából elefántot csinálni" – mondta a szünetben mindenkinek, aki meg szerette volna vitatni vele Vaarik különös viselkedését. Szergejev kiegyensúlyozott ember volt, és nem lehetett könnyen ámulatba ejteni. Veltman, Jaanberg és Ignatyev ellentmondott neki, Szergejev azonban végig sem hallgatta őket, és az újságosbódéba indult, hogy friss lapot vásároljon.

Ignatyev megjegyezte, hogy nem szabad az emberekkel szemben olyan közömbösen viselkedni, mint Pjotr Petrovics. Az ellen háborgott, hogy éppen Kivikaar vezette az értekezletet, Kivikaar a gyors döntések embere, odafent megpendítheti a kérdést, szabad-e az intézet vezetését egy ilyen gyenge idegzetű ember kezében hagyni. Vaariknak, mihelyt visszanyeri lelki egyensúlyát, haladéktalanul beszélnie kell Kivikaarral. Veltman is támogatta, mert a lelke mélyén örült, hogy Vaarik elveszítette a fejét: ki nem állhatta Vaarikot, aki azt terjesztette róla, hogy az akadémikusok kegyeit hajhássza.

Jaanberg szavát adta, hogy megkeresi Vaarikot, és kideríti a történtek okát. Vaarik barátjának tartotta magát, noha alaposan csalódott benne. Húsz éve nagy reményt fűzött Vaarikhoz, de annak természetével nem fért össze a nehézségek leküzdése – inkább megkerülte őket. Jaanberg az egész értekezlet során az új mutatópálcával szórakozott, amely összecsukott állapotban golyóstollnak látszott. Az előadásain Jaanberg szívesen használt szemléltető eszközöket, így a diagramok és térképek elemzésénél, valamint a diafilmek bemutatásánál igencsak hasznosnak mutatkozott egy ilyen zseb-mutatópálca. Értekezlet közben Jaanberg szünet nélkül nyitogatta-csukogatta a toll-mutatópálcát; most, visszaemlékezve erre, nem tudott szabadulni attól az érzéstől, hogy az emelvényről távozó Georg le nem vette szemét az ő új szerzeményéről.

Valójában mi is történt hát Georg Vaarikkal?

Először róla – dióhéjban. Vaarikot erélyes és sikeres embernek tartották. A külseje is rendkívül tekintélyes

volt: közepesnél magasabb termet, széles váll, a halántékánál deresedő, sűrű, sötét haj, kemény áll és majdnem katonás testtartás. Mindig választékosan öltözködött, ez még tekintélyesebbé tette. Külsejével Georg Vaarik már a középiskola utolsó osztályaiban is feltűnést keltett. A szülei keresete nem volt valami fényes, apja, a hajdani banktisztviselő mint könyvelő dolgozott a városrendészeti hivatalban, anyja pedig patikusként a gyógyszertárban; akkoriban az anyagi ösztönzés elvét még nem alkalmazták túlzott mértékben, apja ritkán kapott prémiumot, anyja egyáltalán nem, de a szülők erejükhöz mérten mindent megtettek a fiukért. A Vaarik családban a szerint az elv szerint éltek, hogy a ruha teszi az embert, és Georg Vaarik ezt a szempontot az anyatejjel szívta magába. Egyszerűen képtelen volt rosszul öltözködni. Az emberekkel Georg Vaarik előzékeny és figyelmes volt, a beosztottjaival is, akár fiatal laboráns vagy zsémbes, idős takarítónő volt az illető. Kitűnő szónok volt, különösen a pohárköszöntőivel aratott sikert. Vaarik az intézet igazgatójaként dolgozott, mindössze egy éve állították erre a posztra. Igaz, hogy az intézet nem tartozott a Tudományos Akadémiához, de hivatalos alárendeltségi viszonyban volt vele. Az irigykedők fáradhatatlanul ismételgették, hogy az intézet tudományos súlya jelentéktelen, a hangzatos név mögött közönséges számítóközpont rejtőzik, ezek az idő tájt jöttek divatba. Az intézetnek megvolt a maga tudományos tanácsa, amelynek azonban nem volt joga arra, hogy a disszertációkat megvédésre elfogadja. Ezért azok, akik számára a tudományos fokozat volt a fontos, lenézték az intézetet. Az irigykedőket Vaarik azzal az érvvel hengerelte le, hogy a tudományban nem a fokozat, hanem a munka számít, a tudománytörténet bizonyítja, hogy számos alapvető felfedezésnek nem hangzatos címekkel felruházott akadémikusok voltak az auktorai, hanem a munkához hű, jelentéktelen kis dolgozók. Ezt szerette is-

mételgetni, bár ugyanúgy gondolkozott, mint az irigyei.

Maga Georg Vaarik a közgazdaságtudományok kandidátusa volt. Igaz, hogy az egyetemen jogtudománnyal foglalkozott, de amikor valaki azzal próbálta ugratni, hogy, úgymond, milyen közgazdász válik belőle, ha még szakképzettsége sincs, Vaarik a támadást azzal védte ki, hogy emlékeztetett rá: Marx is jogot tanult. Évfolyamtársait azzal ejtette ámulatba, hogy kandidátusi disszertációját rendkívül gyorsan megvédte, már az ötvenes évek közepén, mindössze huszonnyolc esztendős korában. Azokban az években a disszertációt nem volt olyan könnyű megvédeni, mint kevéssel később, és Georg Vaarikot mint a társadalomtudományok kivételesen tehetséges szakemberét kezdték emlegetni.

A doktori disszertációval viszont nem volt szerencséje. Nagy lelkesedéssel kezdett hozzá, hogy továbbfejlessze, kibővítse és elmélyítse kandidátusi disszertációját, amelyben a gép- és traktorállomásoknak mint a nagyüzemi szocialista termelés mozgatóerőinek szerepét vizsgálta a mezőgazdaságban. Kandidátusi disszertációjában Vaarik csupán Dél-Észtország gép- és traktorállomásaival foglalkozott, a doktoriba viszont az egész köztársaság traktorállomásait bevette, emellett az össz-szövetségi adatok értékelésének is szentelt egy fejezetet. Rengeteget fáradozott az anyag gyűjtésével. Többször járt Moszkvában, Kijevben, Rigában és Vilniusban, és abban reménykedett, hogy olyan munkát ír, amely felkelti az egész ország figyelmét. A gép- és traktorállomásokat azonban előbb felszámolták, mint ahogy a doktori disszertációját megvédhette volna. Vaarik számára ez súlyos csapást jelentett. Először is kárba veszett csaknem tíz év munkája, másodszor pedig akadtak olyan rosszakarói is, akik megpróbálták kétségbe vonni egész tudományos munkásságát. Igaz, hogy inkább a háta mögött és a folyosókon gúnyolódtak rajta, különösen azok tűntek ki ebben, akiket haj-

dan megsértett vagy megbírált – ifjúkorában a vita hevében ugyanis nem torpant meg a tekintélyek előtt sem. Georg Vaarik nem várta meg, hogy a sajtóban nyíltan a torkának ugorjanak, elhatározta, hogy megvalósítja régi tervét: a fővárosba költözik. Jóval szélesebb tevékenységi körre vágyott annál, hogy évről évre ugyanazt az előadást tartsa meg hallgatóinak; az előadótermeket túl szűknek érezte egyénisége számára.

Tallinban sokáig kellett várnia a kedvező szélre. Itt még alig ismerték. Vaarik azonban megingathatatlanul tört a célja felé. Miután felszólalt néhány speciális értekezleten, több cikket publikált a fővárosi lapokban, és fontos ismeretségeket kötött, megnyíltak előtte azoknak a termeknek ajtajai, ahol a legfontosabb és legtekintélyesebb tanácskozásokat tartották. Éppen akkor, amikor odafent már felfigyeltek rá, amikor megint úgy érezte magát, mint hal a vízben, részlegvezetőként egy az idő tájt szervezett intézetbe küldték. E kiküldetés nem volt Vaarik kedvére való, az intézetnek nem volt nagyobb tekintélye, mint egy közepes laboratóriumnak, egy ilyen elmaradott intézetben végzett munka csak árthatott a jó hírének. Georg Vaarik feltette magában a kérdést: vajon az ő ideje lejárt, mielőtt még az igazi magasságot elérte volna? Átkozta magát amiatt, hogy mai problémákkal foglalkozott, kutatásai tárgyául a gép- és traktorállomásokat választotta, és elhanyagolta a kevésbé kényes témát, a nagyipar felbomlását a burzsoá korban, ahol világos és megingathatatlan volt minden. Szemrehányást tett magának azért is, hogy felhagyott jogi tanulmányaival, a jogászok tekintélye ugyanis napról napra nőtt.

Ám hamarosan kiderült, hogy vannak még esélyei, a játszmát nem vesztette el. Annak az iparágnak a minisztere, amelyben Vaarik dolgozott, széles látókörű embernek bizonyult, az intézetet nagy kutatóközponttá akarta fejleszteni. Inkább a miniszter, mint az igazgató kezdeményezésére, az intézet számára beszereztek egy elektronikus számítógépet; akkoriban egyetlen

más minisztérium sem rendelkezett számítógéppel, és Georg Vaarik azon volt, hogy minél hamarabb elsajátítsa a kibernetika alapfogalmait. Jó memóriája és az a képessége, hogy egyből befogadja az új ismereteket, ez alkalommal is beigazolódott, és egy évvel később Vaarik magától értetődő meggyőződéssel hangoztatta – és szavaiban saját maga is őszintén hitt –, hogy a modern, túl bonyolult gazdasági folyamatok irányítása elképzelhetetlen elektronikus számítógépek nélkül, ami természetesen meg is felelt a valóságnak. Az intézet igazgatója, a régi iskolához tartozó közgazdász, a statisztikai adatok gyűjtésére és a kimutatások készítésére koncentrált, és az előrejelzésnél is jobban bízott a múltbeli tapasztalatokban, mint az elektronikus számítástechnikán alapuló divatos alkalmazott matematikában. Vaarik megértette, hogy a konfliktus a korral lépést nem tartó igazgató és a minden új ötletért lelkesülő miniszter között elkerülhetetlen, és ez arra ösztönözte, hogy még komolyabban belemélyedjen a számoló-számítógépek felhasználásának lehetőségeibe. Sokáig kellett várnia, míg végre kitört a perpatvar. Mindössze két éve annak, hogy az intézet igazgatóját érdemei elismerésével nyugdíjazták, valójában pedig azért mentették fel hivatalától, mert már nem birkózott meg a feladataival, no meg erkölcsi züllöttsége miatt: az öreg, aki mindig szívesen nyúlt a pálinkáspohárhoz, egyre gyakrabban ivott, ezenkívül pedig odaragadt a tájékoztató részleg nála kétszerte fiatalabb tolmácsnőjének szoknyájához. Ez utóbbit nem nézte el neki törvényes felesége, a járási végrehajtó bizottság osztályvezetője, aki a férje jelleméről szerzett értesüléseit nyomban a felsőbb szervek tudomására hozta. Az igazgató számára kritikus napokban Georg Vaarik nem találta a helyét, még kevésbé azután, hogy az igazgatót nyugdíjazták – az új igazgató kinevezése késett.

Ám végül is azzal végződött, amiben Vaarik reménykedett: őt nevezték ki igazgatónak. Vaarik jelölését a miniszter támogatta, aki, mint kiderült, jól emlé-

kezett néhány évvel korábbi harcias felszólalására, és akinek szemlátomást imponált Vaariknak az a képessége, hogy el tud igazodni az elektronikus számítógépek misztikus világában. A miniszter csupán egy dolgot követelt Vaariktól: minél előbb fejezze be doktori disszertációját, amelyen – a miniszter kezdeményezésére és azzal a céllal, hogy a kedvében járjon – Vaarik már elég régóta dolgozott. A munka azonban akadozott. Vagy Vaarik energiája fogyott el, vagy megrendült a hite önmagában, a disszertáció, amelynek az ipari kooperáció látszólag egyszerű, valójában viszont rendkívül bonyolult problémakörével kellett volna foglalkoznia, még mindig nem készült el. Sehogy sem sikerült felvázolnia az iparágon belüli és iparágak közötti kapcsolatok legalkalmasabb modelljét, bár rendelkezésére állt egy második generációs elektronikus számítógép is.

Ezzel szemben viszont állandóan az ipar fejlesztésének problémáit megvilágító cikkeket írt, és azokban feltétlenül szólt a számítástechnika alkalmazásának lehetőségeiről is, akár a jelenlegi termelési folyamat irányításáról volt szó, akár a tervezésről. A termelési folyamatok automatikus irányítórendszerei megteremtésének szükségességéről írt és az iparágak közötti kapcsolatok a jelenleginél alaposabb tanulmányozásáról, valamint e kapcsolatok tudományos modellálásáról, amelyben a vezető szerep megint csak az elektronikus számítógépeknek jutott. A jövőben Georg Vaarik a cikkeiből könyvet szándékozott összeállítani, sőt már tárgyalásokba is kezdett egy kiadóval, és e tárgyalások eredményesen folytak. Mint a „Tudomány" társaság legaktívabb tagja, gyakran tartott előadásokat. Nem hagyott fel végleg tanári tevékenységével sem – félállásban szakértőként dolgozott az ipari intézet levelező tagozatán. Állandó szereplése az időszaki sajtóban, a rádióban és a televízióban, valamint a különféle üléseken, értekezleteken és konferenciákon hozzájárult ahhoz, hogy Georg Vaarik elég tekintélyes hírnévre

tett szert. Nem utasította vissza a társadalmi megbízatásokat sem, amikor őrá esett a választás; rosszakarói értésére adták, hogy Georg Vaarik maga csikarja ki ezeket a megbízatásokat – már iskolás korától kezdve mindig ki akart tűnni. De barátai is meg ellenségei is megbízható, céltudatos embernek tartották. Ellenségei, az igazat megvallva, nem is voltak, jól megfért az emberekkel.

Azoknak, akik jól ismerték Georg Vaarikot és életmódját, nehezükre esett megmagyarázni kiegyensúlyozatlan viselkedését a tekintélyes hallgatóság előtt. Ekkora ostobaságot elkövetni most, amikor már csaknem feljutott a csúcsra! Együtt éreztek vele, de akadtak rosszindulatúak is. Különös, hogy ez utóbbiak száma napról napra nőtt – jóval több volt már belőlük, mint régebben az ellenségeiből. Mint azt már említettem, ellensége úgyszólván nem is volt.

Most pedig vessünk egy pillantást arra a végzetes napra – Georg Vaarik szemével.

Bár éjszaka Georg Vaarik rosszul aludt, nagyon rosszul, a tanácskozásra már a csengetés előtt tíz perccel megérkezett. Rendszerint még korábban jelent meg, az ülések előtt szívesen eldiskurált a gyülekezőkkel, elmélyítette a régi ismeretségeket, újakat kötött. Gondosan megborotválkozott, és még gondosabban választotta ki a nyakkendőt, amelynek nemcsak az ingéhez és öltönyéhez kellett illenie, hanem a zoknijához is, a nyakkendőnek és a zokniknak ugyanis összhangban kell lennie. Vaarik ugyanúgy felkészült a tanácskozásra, mint rendesen, és mégsem érezte azt a kissé emelkedett hangulatot, amelyben akkor szokott lenni, amikor fontosabb és jelentősebb tanácskozás állt küszöbön, mint egy megszokott munkaértekezlet. Az utóbbi időben Vaariknak szokásává vált, hogy a hátsó sorban keressen helyet magának, ahonnan jól áttekinthette az egész termet. Így tett ez alkalommal is. Az utolsó sorban kellemesebben érezte magát, sőt talán

nagyobb biztonságban is, mint elöl. Hajdan, amikor hébe-hóba hívták csak meg fontos tanácskozásokra, mindig azon volt, hogy az első sorokba kerüljön, hogy jobban lásson és halljon, főleg pedig hogy szem előtt legyen. Most viszont nem kellett már annyira törnie magát, jól ismerték, most az utolsó sorból is nyugodtan figyelemmel kísérhette a tanácskozás menetét.

„A hozzám hasonló termetű embereknek a hátsó sorokban a helyük" – magyarázta Georg Vaarik a barátainak, amikor megkérdezték tőle, miért nem ül többé az első sorokba. Azt, hogy a terem végén nagyobb biztonságban érzi magát, Vaarik nem vallotta be senkinek. Még saját magának sem. Bebeszélte magának, hogy az évekkel a szokások megváltoznak, teljesen azonban erről nem sikerült meggyőznie magát. Valami azonban csakugyan történt. Képtelen volt már elviselni a tolongást az utcán, a villamoson, az üzletek előtt; az idegen testek érintése ingerelte. A nyugtalanság bizonytalan érzése napról napra erősödött.

„Ma érdekes tanácskozás lesz – gondolta Vaarik a termen végigpillantva –, jófejű emberek gyűltek össze." Georg Vaarik teljes joggal gondolhatta ezt, hisz a teremben helyet foglalók többségét ismerte. Nemcsak arcról és névről, hanem jó néhányukat személyesen is. Annyira közelről, hogy meg volt győződve arról: a veséjükbe lát. Hugo Veltman álma az akadémikusi cím, most az ismeretséget erősíti a befolyásos tudósokkal, a Tudományos Akadémia rendes és levelező tagjaival, hogy ne buktassák meg a választásokon... Feliks Kiistna társaságban rokonszenves fickó, emellett pedig ügyes és leleményes tisztviselő, szükség esetén erős kéz, de, ó, jaj, egyáltalán nincs szellemi érdeklődése. Kapatosan szeret danolászni, színházban vagy koncerteken viszont sosem látod, egyetlen prózaújdonságot sem olvas el, a versekről nincs semmi mondanivalója; „édes élet" – ez az, amire szüksége van. Az ismeretségi köre viszont kiterjedt, érdemes vele barátkozni, Vaarik

jó néhány fontos ügyet elrendezett már Kiistna nyaralójában.

Az emberek megítélésében természetesen nem nehéz tévedni, nem könnyű bepillantani más ember lelkébe, de úgy adódott, hogy Georg Vaarik fején találta a szöget. Az emberek közti eligazodás képességét a legfontosabbnak tartotta egy vezető beosztású dolgozó „poggyászában" – nélkülözhetetlennek ahhoz, hogy az illető sikeresen irányítson. Még a szakmai ismereteknél is fontosabbnak, amelyeket szintén sokra értékelt. Szakmai kérdésekben a vezetőnek segíthetnek egy szűk terület szakemberei, de ha a vezető nincs tisztában az emberekkel, és nem tudja megválasztani a segítőtársait, vagy idejében felismerni az ellenségeit, akkor előbb vagy utóbb elsüllyed. Sangseppet például ízigvérig becsületesnek tartotta, az pedig fogta magát és övön aluli ütést mért rá.

Bár Georg Vaarik csak tarkókat és fejtetőket látott maga előtt, kilencvenszázalékos pontossággal meg tudta volna mondani, hol ki ül. Hogy szórakozzék, kiválasztotta a tizenkettedik sort, és fejben felsorolta: Metsur, Szolovjev, Ignatyev, Kask, Veltman, Saarik, Rünk, Alving, Roos. Roos mellett két ismeretlen foglalt helyet. Mindkettőnek a zakója gallérjára omló hosszú sörénye volt, és annak, aki jobbra ült, már ritkult a haja a feje búbján. Kik ezek? Georg Vaarik nem töprengett, beérte azzal, hogy kilenc embert felismert a tarkójáról. És nyomban el is mosolyodott – ismét különcködésen kapta rajta magát. Tarkójukról felismerni a teremben ülőket! Micsoda kölyöktempó! Az efféle csínyek azonban nyugtalanították is; túl gyakran kapta rajta magát furcsa gondolatokon és cselekedeteken. Kiváltképp sűrűn igazgatóvá való kinevezése óta, noha agyának éppen most kiváltképp pontosan és céltudatosan kellett volna működnie. Ám legnagyobb rémületére felfedezte, hogy gondolatai mind gyakrabban válnak hasonlatosakká a kóbor kutyákhoz, koncentráló képes-

sége pedig megcsappant, mint a hó a tavaszi napsugártól. Lám, most is: egy fontos tanácskozáson ül, és képtelen arra kényszeríteni magát, hogy odafigyeljen.

Hát igen, van miért nyugtalankodnia!

Hogy megnyugtassa magát, Vaarik arra gondolt, hogy kevés olyan ember van itt, aki figyelemmel kíséri a szónokot – túl-középszerű és jelentéktelen ahhoz, hogy lessék minden szavát. Sokan már a saját ügyeikkel voltak elfoglalva. A Vaarik mellett ülő férfi fesztelenül zörgött egy újsággal. Vaarik tudta, hogy ez Pjotr Petrovics Szergejev igazgató, aki a gyárát valóban mintaüzemmé változtatta. Szergejev is az utolsó sorban szeretett ülni, és ráadásul állandóan újságot olvasott – mind a beszámolók, mind a hozzászólások alatt. Érdekes lenne tudni, miért bújik mások háta mögé? Hogy olvasson? Vagy az első sorokban ingerli valami? Pjotr Petrovics bármilyen értekezletre mindig egy halom újsággal érkezik, a kezében orosz, észt és német kiadványokat lehet látni – annak idején valamelyik szovjet külképviseleten dolgozott Berlinben. Alig foglalt helyet, máris beletemetkezett az újságjaiba. Időről időre felkapta a fejét, és fülelt. Ezekben a percekben biztosra lehetett venni, hogy valamilyen fontos dologról esik szó. Georg Vaarik Szergejevet figyelve ilyen következtetésre jutott. Úgy látszik, hogy az értekezletek terén gazdag tapasztalatokkal rendelkező Pjotr Petrovics agyának valamelyik részecskéje olvasás közben résen volt, és ez az őrszem azonnal reagált, mihelyt az emelvényről valamilyen érdekes dolog hangzott el.

Ezt a trükköt Georg Vaarik is ismerte, lassanként ő is betanította az agyát és a fülét, az utóbbi időben viszont ez az ellenőrző mechanizmus csődöt mondott. Ma pedig kiváltképpen – Vaarik szinte percenként kikapcsolt... Pjotr Petrovics titkolni sem próbálta, hogy olvas, az újságot nem rejtette el, sőt kihívó módon úgy tartotta a kezében, hogy a terem bármelyik pontjáról látni lehetett. A lapokat olyan háborítatlan

nemtörődömséggel forgatta, mintha nem is tanácskozáson ülne, hanem otthon, egy fotelben, mindenesetre meg sem próbálkozott azzal, hogy diszkrétebben csinálja. Georg Vaariknak mindez nem tetszett, az embernek mindenhol tapintatosan kell viselkednie, így az ülésteremben is, itt különösen. Maga Vaarik, miközben kiteregette az újságot, ügyelt rá, hogy a papír ne zizegjen, olvasás közben pedig úgy tartotta, hogy legalább az elnökségből ne lehessen látni. Noha nagyon jól tudta, hogy az elnökségből senki sem figyeli a termet. Ott is olvasnak – többnyire különféle iratokat, amelyeket időről időre odavisznek nekik, vagy amelyeket kicsi bőr vagy műbőr mappákban magukkal hoztak, de olykor újságot is.

Húsz éve Georg Vaarik arról ábrándozott, hogy egy ilyen nagy és tekintélyes tanácskozás elnökségének első sorában fog ülni, a vörös posztóval letakart asztalnál. Nem, bizonyára még előbb – akkoriban középiskolába járt, az utolsó, sőt az utolsó előtti osztályba. Azokban az években még nem volt abban a szerencsés helyzetben, hogy részt vehessen a nagy tanácskozásokon, annyit tudott csak róluk, amennyi az újságokban állt, és a filmhíradókban megjelent. A fontos kongresszusok és konferenciák elnökségének fényképeit feltétlenül közölték az újságok. Előfordult, hogy a fényképész nagy távolságból készítette a felvételeket, például az Estonia koncertterem legszélső erkélyéről, és ilyenkor nem volt könnyű felismerni a kiválasztottakat, az elnökség hátsó soraiban ülők arca jellegtelen folttá folyt szét, és Vaarik akkor odaképzelte magát ezek közé az emberek közé. Elképzelve, hogy az elnökségben foglal helyet, valamilyen megmagyarázhatatlan elégedettséget érzett, később viszont szégyenkezve gondolt vissza erre.

Az egyetemi években – akkoriban második vagy harmadéves volt – saját maga számára is váratlanul bekerült egy rendkívül fontos köztársasági tanácskozás elnökségébe. Mint a diákság vagy az ifjúság képviselőjé-

re, úgy látszik, később figyeltek fel rá. De már az is, hogy meghívták Tallinba, feledhetetlen benyomást tett rá, amikor pedig meghallotta a nevét azok között, akiket az elnökségbe jelöltek, olyan érzése támadt, hogy valahova nagyon-nagyon magasra emelkedik. Sajnos, a lapokban közölt felvételek ez alkalommal távolról készültek. Bár a fotó az újság első hasábjának teljes egyharmadát elfoglalta, nagyon nehéz volt megkülönböztetni rajta az arcokat. Vaarik megvette a „Rahva Hääl" és a „Noorte Hääl" húsz példányát és egy tucatot az „Ohtuleht"-ből meg az „Edasi"-ból, de egyetlen éles fényképet sem talált bennük, olyan csapnivalóan rossz volt akkoriban az újságnyomtatás. Ráadásul az arca csupán félig látszott, a bal felét eltakarta az előtte ülő férfi, aki most, hosszú évek múltával, közvetlen főnökévé, miniszterré lett. Azokban a hajdani időkben a jelenlegi miniszter egy a tervet állandóan túlteljesítő gyár igazgatója volt, és Vaariknak eszébe sem jutott, hogy figyelmet fordítson rá. A rokonság és az évfolyamtársai azonban felismerték Vaarikot a felvételen, és ez nagyon megnövelte tekintélyét a saját szemében.

Ez alkalommal fel is szólalt, igaz, hogy hozzászólását az újságok nem közölték, csupán a szemlében a többiek között említették meg a nevét. Vaarik megbántva érezte magát, ugyanis nagy lelkesedéssel beszélt, sőt tapssal félbe is szakították, tíz évvel később viszont örült, hogy ezt a beszédét nem közölték. Akkoriban elmondta testi-lelki jó barátainak, hogy hozzászólását annyira meg kellett változtatnia, ki kellett javítania és egészítenie, hogy a végén már nem is annyira az ő szavai voltak, mint inkább Jaanbergéi, a Komszomol-bizottság instruktoráéi. Hogy mik voltak a korrekciók, azt Vaarik részletesen nem fejtette ki. Jaanberg egyszerűen csak könyörtelenül kihúzta Vaarik indulatos kifejezéseit; a barátainak Vaarik bevallotta, hogy az idő tájt naiv zöldfülű volt, és készpénznek vett mindent, amit

mondtak vagy írtak. Csupán később tűntek a szemébe a különféle túlzások és egyszerűsítések, amelyekre annak idején képtelen volt felfigyelni. Egyvalamiről azonban Georg Vaarik senkinek sem beszélt. Arról, hogy olykor úgy érzi, hogy éppen az a nagy tanácskozás és az a körülmény, hogy beválasztották az elnökségbe, hatott a jellemére, késztette arra, hogy lehetőségeket keressen a kiemelkedésre és a társadalmi elismerés kiharcolására. És lám duzzadni kezdett, akár egy szappanbuborék.

Később már egyszer sem jelölték a nagy köztársasági tanácskozások elnökségébe, Georg Vaarik rég rájött, hogy az ő állása nem tartozik azok közé, amelyek szinte automatikusan azzal járnak, hogy betöltőiket beválaszszák mindenféle elnökségekbe. Ez azonban nem keserítette el túlságosan. A visszaemlékezés a hajdani ábrándra mindössze könnyű bánattal töltötte el, mint általában a távoli ifjúságra való emlékezés. Az elnökségek összetételét viszont továbbra is feszült figyelemmel kísérte. Ez segítségére volt a tájékozódásban. Ha az elnökségek törzstagjai közül valakit többé nem választottak be, mérget lehetett venni rá, hogy az illető feljebb már nem emelkedik, és több mint valószínű, csillaga rövidesen leáldozik. Georg Vaarik régen felhagyott már azzal, hogy bárkit társadalmi tekintélye alapján ítéljen meg, ám ezt a tekintélyt mégis mindig pontosan ismerte.

Azon a napon Georg Vaarik cefetül érezte magát. Mint már említettem, éjszaka rosszul aludt; egyre gyakrabban szenvedett álmatlanságban. Már pszichiáternél is járt – a belgyógyászok altató- és nyugtatószerek felírására szorítkoztak, a pszichogyógyszereket azonban Vaarik nem akarta bevenni. Kisfiúkorában azt hallotta felnőtt férfiaktól, hogy az altatók néhány év leforgása alatt impotenssé teszik a férfit, és ezt a beszélgetést erősen megjegyezte. Kiváltképp azért, mert az egyik beszélgető egyetemi docens volt, azokban az években pedig ez sokat jelentett Vaarik számára. Mos-

tanában a tudományos fokozatoknak és címeknek nem volt már meg a korábbi súlyuk a szemében, Tiiumaa docens szavait azonban nem törölte ki emlékezetéből az idő. Ellenkezőleg, még mélyebben bevéső dtek a tudatába – néhány évvel később Tiiumaa felesége elhagyta a férjét, és összeállt a lovasezred egyik altisztjével: erről pletykáltak a kerületükben a boltosok és háziurak feleségei. Az asszonyok arról pusmogtak, hogy Tiiumaa felsült az ágyban.

A pszichiáter magyarázatai nem tudták megingatni Vaarik régi meggyőződését. Georg Vaarik büszke volt férfierejére: tizenhat éves korában került első ízben szerelmi kapcsolatba egy özvegyasszonnyal, aki tíz évvel volt idősebb nála, és akinek a férje egy rendőrzászlóaljban szolgált, és 1943-ban elesett Nevelnél. Ez az özvegy növelte Vaarik tekintélyét saját maga előtt, mert azt hangoztatta, hogy Vaarik egyszerűen rendkívüli férfi. Nemrég Babelt olvasva, Vaarik arra gondolt, hogy fiatal korában valószínűleg ő sem maradt volna el a keleti vásárcsarnokbéli mészáros mögött, akitől éjszaka percnyi nyugta sem volt ifjú asszonykájának.

A pszichiáter gondosan megvizsgálta, mindenről kifaggatta, mintha csak gyóntatta volna, többek között az iránt is érdeklődött, nem tapasztalja-e magán a libidó gyengülését. Vaarik tagadó választ adott, noha ez nem egészen felelt meg az igazságnak. Őszintén hitt abban, hogy férfiúi képességei lényegesen meghaladják az átlagosakat, és semmitől sem akarta megfosztani magát; az altatókról is ezért mondott le. A pszichiáter azt tanácsolta neki, ne terhelje túl magát szellemi munkával, többet tartózkodjék a friss levegőn, végezzen egészségügyi futást és fizikai munkát, de az altatókról se mondjon le, ha az általa javasolt intézkedések hatástalanoknak bizonyulnak. Ez utóbbi tanácsát azonban Vaarik eleresztette a füle mellett.

Meghallgatva az orvosok fejtegetéseit és tanácsait, elolvasva az orvosi irodalmat, Georg Vaarik saját maga állította fel a diagnózist: stressz. Nyilvánvalóan agyon-

dolgozta magát, túl sok kötelezettséget vállalt. Egyik éjjel, baljós lidércnyomásoktól gyötörten, feltette magának a kérdést: érdemes volt-e így felőrölnie az idegeit az igazgatói szék miatt, és vesződnie a disszertációval? Vaarik még tovább ment – kételkedni kezdett abban, hogy egyáltalán tudománnyal kell-e foglalkoznia. De ez alkalommal is, mint ilyen esetekben mindig, valamennyi kétségét elűzte. Depresszióra minden szellemi munkát végző ember hajlamos, bármilyen jól fejlett önkritikai érzékkel rendelkező személy is, és Vaarik kétségei is ugyanezen a talajon keletkeztek. Neki nem szabad ölbe tennie a kezét, távol tartania magát a közélettől, ellenkezőleg, még jobban kell ösztökélnie magát. Még előtte az élet, hiszen még ötvenéves sincs.

Ami ezt a tanácskozást illeti, emiatt Vaarik már néhány nappal előbb nyugtalankodott. Az ülések és értekezletek általában nem váltottak ki belőle negatív érzéseket, ellenkezőleg, minél tekintélyesebb volt a fórum, annál jobban érezte magát. A fő, hogy ott legyen a meghívottak között – nagyon elkedvetlenedett, ha mellőzték. Igaz, olykor az is előfordult, hogy nehéz szívvel indult el egy ülésre: olyan esetekben, amikor be kellett számolnia, és tarthatott a szokásosnál élesebb kritikától. Ma viszont se beszámolót nem kellett tartania, se a vitában nem kellett felszólalnia, egyszerűen csak jelen kellett lennie. Kezdetben, a tanácskozásra való felkészülés idején, azt tanácsolták neki, szólaljon fel a vita során, még a kérdéseket is megnevezték, amelyeket érinthetett volna, később viszont közölték vele, hogy nem kötelező felszólalnia. Válaszul erre Georg Vaarik azt mondta a tanácskozás szervezőjének, hogy még gondolkozni sem volt ideje a felszólalásán, ki sem látszik a munkából, és örömmel él azzal a lehetőséggel, hogy nem kell felszólalnia. Valójában viszont már elkészítette a felszólalása vázlatát. Vaarik sosem írta le szóról szóra azt, amiről beszélni szándékozott; vázlat alapján mondott beszédei sokkal jobban sikerültek. A megírt szöveg kizárta a rögtönzést, pedig éppen

az adott sajátos színt a felszólalásnak. Legalábbis ő így gondolta.

Megtudva, hogy nem kell felszólalnia, Georg Vaarik mintha valóban megkönnyebbült volna: végül is megszabadult egy újabb kötelezettségtől. Később azonban aggályai és kételyei támadtak, amelyek egyre jobban nyugtalanították. Úgy érezte, neki, az intézet igazgatójának, nem adják meg az őt megillető tiszteletet. Hát valóban felfújt nagyság ő, és semmibe lehet venni? Semmiképp sem tudta megérteni, hogy először miért javasolták neki azt, hogy szólaljon fel, később pedig miért gondolták meg magukat. Csupán azért, hogy eleget tegyenek Kivikaar határozott kívánságának: korlátozzák a hozzászólók számát, hogy a tanácskozás ne tartson két napig? Még ha így is van, akkor se nagyon kellemes beismerni, hogy épp a te felszólalásodat vélték lényegtelennek, és határoztak úgy, hogy nélküle is meglesznek. Pedig most az ő tekintélyének nőnie kellett volna. Úgy látszik, gyakori felszólalásaival elrontotta a jó hírét. Egy időre valószínűleg el kell tűnnie, és csak azokban az esetekben szabad fellépnie a szónoki emelvényre, amikor ezt halaszthatatlanul szükségesnek tartja, amikor egyszerűen képtelen nem felszólalni. Az „inspekciós" beszédeket vastag vonallal át kell húzni. Vagy a dolog netán sokkal rosszabbul áll? És az ő ideje lejár? Olyasmi ez, mint a tagadás tagadása: kiemelték, hogy félreállítsák?

Amikor Georg Vaarik két-három órás gyötrelmes hánykolódás után végre elaludt, megint azt a különös álmot látta, amely már nemegyszer megzavarta lelki egyensúlyát, és félelemmel töltötte el. Álmában valami érthetetlen és borzalmas dolog történt vele: bőre elvékonyodott, mint egy túlságosan felfújt szappanbuborék burka, és szappanbuboréknak is érezte magát, és egyre attól félt, hogy valaki átszúrja valamilyen hegyes tárggyal, akár csak egy hegyesre faragott ceruzával. Vagy kiégeti egy parázsló cigarettával. És állandóan résen volt: kerülte a dohányzókat, a sétapálcás férfia-

kat, főleg pedig a kölyköket – egytől egyig huligánoknak vélte őket –, és azoktól a nőktől is tartott, akiknek hegyes végű ernyő volt a kezükben. Az összecsukható, tompa orrú ernyők nem félemlítették meg. Néhányszor felébredt, és kiment a konyhába, hogy mézet egyék – azt mondják, a méz jól megnyugtat. Ám alig szunnyadt el, megint ugyanazt álmodta. A dolog odáig fajult, hogy Vaarik már félt elaludni. Szerencsére, a két hajnali óra jóval nyugodtabban telt el. Reggelre rendszerint elfelejtette, hogy mit álmodott, a szappanbuborék-álom azonban a legapróbb részletekig megmaradt az emlékezetében. Sőt még a dermesztő félelem, hogy keresztülszúrják, sem múlt el nyomtalanul.

Georg Vaarik megfigyelte, az összehajtott fehér noteszlapocskák hogyan tartanak – kézről kézre adogatva – az elnökség felé: a tanácskozás résztvevői felszólalásra jelentkezésüket juttatták el az elnökhöz. Vaarik irigykedve pillantott ezekre a cetlikre. Hirtelen kedve kerekedett, hogy mégis felszólaljon. Nem szabad megadnia magát, még ha szappanbuborék is... „Uramisten! – próbálta más mederbe terelni a gondolatait. – Micsoda ostobaságok jutnak az eszembe... Babonás vénasszonnyá váltam, aki látnoki álomtól hagyja ijesztgetni magát!"

Georg Vaarik kényszerítette magát, hogy figyeljen.

– Mi egyelőre nem tudjuk kellő módon felhasználni a rendelkezésünkre álló anyagtartalékokat. Gyakran úgy viselkedünk, mintha egy napig élnénk. Takarékosabbnak lenni: ez a kor követelménye.

Vaarik figyelme ekkor ismét ellankadt. Úgy érezte, hogy a fejében valami kellemetlenül összezsugorodott.

Az előtte ülő két férfi suttogva beszélgetett:

– Szerintem efféle intézményre egyáltalán nincs szükség.

– Moszkva már beleegyezését adta.

– Így is túl sok a bizottság.

– Vezetővé, azt mondják, Laheveert nevezik ki.

– Nem hiszem, hogy ez változtat valamit.

– Most viszont egyáltalán senki sem csinál semmit.
– De mi lesz a takarékosság elvével?
– Laheveerben túlteng az energia...

Vaarik nem hallgatózott tovább. Enélkül is tudta mindazt, amiről ezek sugdolóztak. Számára nem volt újság az új bizottság létrehozása, valamint az sem, hogy elnökévé Laheveert nevezik ki. Laheveert jól ismerte. Valóban energikus és kezdeményező szellemű ember volt, óriási tapasztalattal rendelkező, elsőrangú vezető. Öregecske talán az ilyesmihez, nem tréfadolog feltölteni és beindítani egy új irányító szervezetet, de Laheveer mögött ott áll Kivikaar. Laheveert bizonyára kinevezik. Kivikaar tekintélye jelenleg nagyobb, mint a magasabb körökhöz tartozó más személyeké. Azt a kettőt ott elöl nem ismerte. Különös, hogy a tanácskozáson általában sok új, számára ismeretlen személy vesz részt. Nemzedékváltás. Valamennyi területen sok ember emelkedett ki. A tudományban is.

Ebben a pillanatban Vaarik megborzongott – tekintete a Kivikaar kezében levő ceruzára esett. Gyorsan elkapta a pillantását.

Most szeme Feliks Kiistnán pihent meg, aki két-három sorral előtte ült. Kiistna az első sorokban szeretett ülni, ma vajon miért választott másutt helyet magának? Talán elkésett? Lám csak, ismét előhúzta a zsebéből a tükröcskét, és nézegeti magát. Szokása tanácskozás közben a tükörben vizsgálgatni a külsejét. Megigazította a haját meg a nyakkendőjét, aztán felfedezett az állán egy pattanást, és piszkálni kezdte. Ostoba szokás a tükörrel szórakozni.

– Valamennyi kérdésben a legkedvezőbb tudományosan megalapozott megoldásokat kell keresnünk – hangzott az emelvényről.

Vaarik arra gondolt, hogy mostanában sokat beszélnek a tudományról és a termelési problémák tudományos megközelítéséről, még olyanok is, akiknek a leghalványabb elképzelésük sincs arról, mit jelent a tudományos módszerek alkalmazása a gazdasági rendszer-

ben. Vaarik a saját tapasztalatából tudta, milyen nehéz tanulmányozni és elemezni a gazdasági rendszert, beleértve a mezőgazdasági és ipari termelést; az objektív és szubjektív tényezők úgy összegabalyodhatnak, hogy az ördög sem ismeri ki magát bennük. Még Sztálin is hibázott, amikor megbírálta Szanyint és Venzsert, akik azt tanácsolták, hogy a kolhozoknak el kell adni az alapvető termelőeszközöket: a traktorokat és kombájnokat.

Georg Vaarik pillantása megint az elnöki asztalra tévedt, és ismét Kivikaar ceruzáján állapodott meg, amely számára szokatlanul hosszúnak és hegyesnek tűnt. Vaarik igyekezett elhitetni önmagával, hogy ilyen távolságról nem látható, mivel ír Kivikaar: ceruzával vagy golyóstollal, hogy a túlságosan kihegyezett ceruza csupán az ő képzeletének szülötte, és hogy ki kell vernie a fejéből annak az ostoba álomnak a részleteit. Hogy megszabaduljon a tolakodó gondolatoktól, a zsebéből előhúzott egy újságot, és óvatosan, hogy a papír az egész terem hallatára ne zörögjön, szétnyitotta.

Az első hasábon néhány cikket közöltek arról, hogy a magunkra vállalt szocialista kötelezettségeket teljesítenünk kell. Vaarik végigfutott a hasábokon, és lapozott egyet. Tekintete megpihent egy fiatal fejőnő fotóján. Ez nem volt szokványos felvétel, amely a fejőnőt sajtárral vagy fejőgéppel ábrázolja egy magas tejhozamáról híres tehén társaságában; a fényképről egy szemrevaló lány nézett Vaarikra, akin jól mutatott a nyilván külföldi eredetű farmernadrág. A lány kissé szétterpesztett lábbal állt, akár a manekenek a folyóiratokban. Valószínűleg kissé molett, de csinos, és kacéran mosolyog. Vajon hogy hívják? Emmi Nuut. Új név, mindenesetre. Vaarik első ízben találkozik vele. Kíváncsian olvasta el a felvétel alatti szöveget. Az sem volt elcsépelt. A tudósító nem késztette a fejőnőt arra, hogy a kötelezettségek teljesítésének fontosságáról beszéljen, a cikkben nem esett szó a kifejt tejmennyiségről, Emmi Nuutot pedig nem nevezték élmunkásnak,

akihez igazodni kell; mindössze annyit közöltek, hogy a lány, aki dicsérő oklevéllel fejezte be a középiskolát, egy gazdaságban kezdett dolgozni, a munka nehéz, kevés a szabad ideje, de nemsokára könnyebb lesz, mert a barátnője visszatér a szülési szabadságról. Georg Vaarik arra gondolt: ez a lány, aki dicsérő oklevéllel fejezte be az iskolát, miért nem tanul tovább? Figyelmesebben megnézte a fotót. A lány egyre jobban tetszett neki. Emmi Nuut vajon miért legyintett a felsőfokú végzettségre? Az első szerelem? Belehabarodott egy ifjú agronómusba vagy traktoristába?

Két éve Vaarik saját maga számára is váratlanul szerelmes lett. Valósággal fiatalos hévvel lobbant szerelemre a műegyetem egyik laboránsnője iránt, akivel a fiatal tudósok nyári táborában ismerkedett meg, ahová meghívták, hogy szólaljon fel. Sosem érzett még semmi effélét, a felesége sosem bűvölte így el, az alkalmi partnernőket említeni sem érdemes, a szíve mindig hideg maradt. Egyes városi vagy köztársasági tanácskozások jobban izgatták, mint a randevúk a nőkkel. A laboránsnő miatt pedig nem egy fontos értekezletet elmulasztott, és már arra is gondolt, hogy felbontja húszéves házasságát, és feleségül veszi Mait – így hívták a laboránsnőt. Ha nem emlékezett volna elődje sorsára, talán meg tudja törni Mai ellenállását – a lány túl öregnek tartotta –, ez az emlék azonban önmérsékletre intette. Ritka lány – nem élt a lehetőséggel, hogy férjhez menjen egy tekintélyes, magas állású férfihoz! Vagy előre látta, mi történhet, ha összeházasodnak? Valóban olyan öreg már, hogy képtelen kielégíteni egy ifjú, temperamentumos nőt? Ezt a gondolatot Georg Vaarik nyomban elvetette, a kétség fullánkja azonban a lelkében maradt. A saját kivételes életerejébe vetett hite megrendült.

Georg Vaarik még egyszer megnézte Emmi Nuut fényképét.

Netán az élenjáró ifjú fejőnő is itt van a tanácskozáson?

Tekintete lassan végigsiklott a teremben ülőkön. Három-négy – számára ismeretlen – női fejet talált. Ezek azonban idősebb asszonyok voltak, negyven év körüliek.

Vaarik azt motyogta magában, hogy teljesen meghülyül, és igyekezett odafigyelni a szónok szavaira.

– Sikereink szemmel láthatóak. Az eredménnyel azonban nem szabad megelégednünk. Elegendő tartalékunk van. Az élenjáró üzemek mellett nálunk még számos olyan is akad, ahol erőtlen a kötelezettségek teljesítéséért folytatott küzdelem. A lemaradt üzemek vezetőinek teljes mértékben tisztában kell lenniük azzal, hogy nem szabad, nincs joguk a régi módon dolgozni.

Ismerős szavak, gondolta Georg Vaarik. Helyes szavak, de az emberek már megszokták őket. Kiváltképp az igazgatók; a közhelyeket elengedik a fülük mellett. Nyugodtan újságot olvasnak vagy sugdolóznak. Fél füllel persze odafigyelnek, de...

Georg Vaarik nem fejezte be a gondolatot – váratlanul megpillantotta Mait Sangseppet. Ez valami okból úgy érte, mint derült égből a villámcsapás. Az aggodalom, amelytől úgysem tudott megszabadulni, most új erővel lobbant fel. Sangsepp hogy került ide? Miért hívták meg az élmunkások és a legnagyobb üzemek vezetőinek találkozójára? Sangsepp nem közgazdász, úgy tűnik, ismeretelmélettel foglalkozott. Hirtelen átképezte magát, és áttér vagy már át is tért az adminisztrációs munkára? A kérdések úgy kavarogtak Georg Vaarik fejében, akár egy méhraj.

Vaarik jól ismeri Sangseppet. Pontosabban, ismerte. Absztrakciókban csapongó bölcselkedőnek tartotta, aki számára az ember és a konkrét élet semmit sem jelent. Aki senkivel és semmivel sem törődik. Valamikor kedvezőbb véleménye volt Sangseppről. Az ötvenes évek végén azonban Sangsepp több ízben megbírálta. Jobban mondva nem is bírálta, hanem durván rátámadt. A tudományos diáktanácskozásokon. Az egyete-

men Sangsepp matematikát tanult, aspirantúrára azonban filozófiából jelentkezett. Az ötvenes évek végén és a hatvanas évek elején Sangsepp a dogmatizmus egyik legszenvedélyesebb leleplezője volt. Hat-hét évig úgy tündöklött, mint a bengáli tűz, majd pedig eltűnt, mindenesetre a fővárosig nem jutott el a fénye. Mostanában mivel foglalkozik? Netán már a filozófiai tudományok doktora? Aligha, ez nem kerülhette volna el Vaarik figyelmét. Annak idején Sangsepp fejjel ment a falnak: az a hír járta, hogy összerúgta a patkót a főnökével, Laanet docenssel. Sangsepp egy szamár csökönyösségével védte a maga álláspontját, és nem akarta figyelembe venni a főnöke és a tanszékvezető megjegyzéseit. Nem engedélyezték neki, hogy megvédje a disszertációját, erre Sangsepp lefordította oroszra, és elküldte Moszkvába. Laanet idejében tudomást szerzett erről, Moszkvába utazott – vagy a filozófiai intézetbe, vagy az egyetemre –, és Sangsepp disszertációját visszaküldték. Úgy hírlett, hogy Laanet aljasságot követett el: kiszakította a kontextusból és a saját megjegyzéseivel látta el Sangsepp – különféle felszólalásaiból származó – megfogalmazásait. Valamelyik szaklap rövidített formában közölt is belőle egy fejezetet.

Az idő nem törölte ki Georg Vaarik emlékezetéből Sangsepp jó néhány kijelentését, különösen azokat nem, amelyek ellene irányultak. A kari nyilvános taggyűlésen Sangsepp gúnyosan nyilatkozott Vaarik disszertációjáról – mi haszna van, úgymond, a társadalomnak az olyan tudományból, amely csupán avégett gyűjti össze és halmozza egymásra az adatokat, hogy a segítségükkel újfent megmagyarázza és igazolja az adott pillanatban uralkodó álláspontot, nem lévén bátorsága ahhoz, hogy kritikusan visszanyúljon a dolgokról vallott közkeletű nézetekhez. Az igazi tudós számára a valóság tényei csupán alapanyag a kutatómunkához, úgyszólván fundamentum, amelyre az illető következtetései és általánosításai épülnek, ha egyáltalán

képes elemezni és általánosítani. És mit művelt Vaarik? Szemet hunyt a tények felett, amelyek még a vaknak is bebizonyították volna, hogy a gép- és traktorállomások elveszítették haladó szerepüket, hogy a mezőgazdaság érdekei azt követelik, hogy a traktorokat és kombájnokat adják át a kolhozoknak és szovhozoknak. Vaarik vagy figyelmen kívül hagyta a valóság tényeit, vagy képtelen volt felismerni azokat: ez is, az is megengedhetetlen egy komoly tudós számára. Az objektív tudományos kutatást meg kell különböztetni a tényekkel való manipulációtól.

Georg Vaarik olyan világosan emlékezett Sangsepp minden egyes szavára, mintha Sangsepp ott állt volna a háta mögött, és a fülébe súgta volna ezeket a hajdani vádakat. Vaariknak rendkívül jó memóriája volt, és ez kiváltképp arra vonatkozott, amit valaki egykor róla mondott. Vaarik tisztában volt vele, hogy az ilyen tartós emlékezet nem könnyíti meg az életét, sőt, ellenkezőleg, bonyolulttá teszi, felőrli az idegeit, elrontja a hangulatát, és előzi szeméről az álmot, de nem tudott mit kezdeni magával, emlékezete, akár egy jól beprogramozott elektronikus számítógép, mindent megőrzött, ami személyesen rá vonatkozott. Azon a bizonyos taggyűlésen Sangsepp azt fejtegette, hogy a politikai, valamint a politikai gazdaságtani nézetek megalapozottságát vagy téves voltát maga az élet, a történelem bizonyítja be; a politika önmagában véve nem anyag a bizonyítás számára, de teljes mértékben a kutatás tárgyát képezheti. Ezt a vita hevében kifejtett gondolatot Laanet docens is felhasználta csökönyös tanítványával szemben. Revizionista kísérletként értelmezte, amelynek célja, hogy kétségbe vonja a pártdokumentumokban, a kongresszusok, konferenciák és plénumok határozataiban található történelmi tézisek megalapozottságát. A taggyűlésen Vaarik szellemesen kivédte Sangsepp támadásait, legalábbis úgy gondolta. Először részletesen foglalkozott a gép- és traktorállomások forradalmi szerepével a szocialista nagyüzemi

termelés kifejlesztésében, valósággal ontotta az ezt igazoló számadatokat, aztán egy kis önkritikát gyakorolt amiatt, hogy néhány tényt nem értékelt eléggé a gép- és traktorállomások tevékenységében, végül pedig, mintegy mellékesen, megjegyezte, hogy mostanában szószátyár tacskók nőttek ki gomba módra a földből, akik irigylésre méltó magabiztossággal fecsegnek olyan dolgokról, amelyekkel nem foglalkoztak, amelyekben nem rendelkeznek se személyes tapasztalatokkal, se – csupán szívós kutatómunkával megszerezhető – ismeretekkel. A szenzációhajhász hazai és külföldi cikkekben tallózva röptében kapják el az eklektikus badarságot, és megpróbálják azt új tudományos eredményként elsütni. Emberek, akiknek fogalmuk sincs az elmúlt évek bonyolult szituációiról, bírói pózt vesznek fel, és kinyilatkoztatják, hogy egyik-másik tudósnak hogyan kell viselkednie ilyen vagy olyan időszakban. Az oroszoknak van erre egy találó közmondásuk: a csirke tanítja a tyúkot. Vaarikot megtapsolták.

Georg Vaariknak most mindez eszébe jutott. Különös, igazán különös, hogy ilyen hosszú ideig semmit sem hallott Mait Sangseppről. Utoljára több mint tíz éve Rigában találkoztak, a társadalomtudományok baltikumi szimpozionján, ahol Sangsepp a maga fesztelen módján fogós kérdéseket tett fel az előadónak. Vajon túljutott-e a krízisen? Az ötvenes évek végének és a hatvanas évek elejének leghevesebb vitatkozóit Vaarik tacskóknak tartotta, akik élettapasztalat híján és ismereteik felületessége miatt az új jelenségek nyomására elveszítették a talajt a lábuk alól. Vaarik, noha mindössze öt-hat évvel volt idősebb, megvetéssel igyekezett viseltetni irántuk, a hangulatát azonban alaposan elrontották. Lám most is egyre idegesebb, annak ellenére, hogy világosan látja: sem Mait Sangsepp, sem a sangseppizmus mint sajátos jelenség, jelenleg nem veszélyes számára. Igyekezett meggyőzni magát arról, hogy a mai tanácskozáson Sangsepp váratlan vendég. És akaratlanul mégis arra gondolt: nem azt főzték-e ki,

hogy Sangsepp szólaljon fel helyette? Különben fejét fel sem emelve, miért böngész és javít valamilyen szöveget?

Mait Sangsepp valóban bejegyzett valamit nagyalakú noteszába, amely a térdén feküdt.

Az ügy túlságosan komolyra fordult.

Georg Vaarik figyelmesen vizsgálgatni kezdte Sangseppet, aki négy sorral előbb ült és hat hellyel jobbra, vagyis egészen közel. Sangsepp magas homloka oldalról még magasabbnak tűnt. Tíz éve hosszú, vállig érő sörényt viselt, most a haja elég rövidre volt nyírva, viszont dús pofaszakállt növesztett. Sangsepp, akárcsak korábban, gyapjúdzsempert viselt, igaz, hogy egyszínűt, azelőtt jobban kedvelte a tarkát. Végül is nem védte meg a kandidátusi disszertációját.

Mivel ír?

Vaarik megerőltette a szemét, és arra a következtetésre jutott, hogy Sangsepp kezében nem hegyesre faragott ceruza van, hanem golyóstoll vagy filctoll. Mégis inkább filctoll. Ettől mintha megkönnyebbült volna. Újból elismételte magában: abban, hogy Sangsepp részt vesz a tanácskozáson, nincs semmi különös, és mindenesetre ez semmiféle összefüggésben sincs övele. És nem teljesen mindegy-e, mivel ír Sangsepp? Ő, Vaarik valóban felfúvódik, mint a szappanbuborék, ha mindig és mindenben a föld közepének tartja magát. Remek dolog, hogy – ha csak egy másodpercre is – kívülről tud nézni önmagára.

Nem ostobaság-e, hogy az álmok kezdik elrontani a hangulatát?!

– Nem szabad megengedni, hogy a hatékonyság fogalma tartalmatlan sablonná váljék, amely nem jut el az emberek tudatáig – hangzott el az emelvényről. – Arra kell törekednünk, hogy minden egyes munkás, bárhol dolgozzék is, felismerje a saját egyéni szerepét a termelés hatékonyságának, valamint az anyagi és pénzügyi tartalékok hatékony felhasználásának növelésében.

„Hatékonyság és minőség, hatékonyság és minőség" – hajtogatta Vaarik gépiesen.

Megértve, hogy ma képtelen a beszámolóra koncentrálni, Vaarik újból kézbe vette az újságot. Óvatosan kiterítette a „Rahva Hääl"-t, és a tekintete végigsiklott a címeken. Érdeklődését ezúttal sem keltette fel semmi. A tárcarovatot kezdte olvasni, az első hasábnál azonban nem jutott tovább. Összehajtotta az újságot, és bedugta a zakója zsebébe. Helyzetet változtatott. Hátradőlt a karosszékben, és kinyújtotta a lábát. Fűzős cipőjének orra hozzáért az előtte ülő járási bizottsági instruktor sarkához: az instruktor mindig a szék alá húzza a lábát. Egyes pszichológusok azt állítják, hogy ez a póz a szerény, sőt bátortalan emberekre jellemző, és úgy tűnik, a fösvényekre. Riiv valóban szerény ember, de nem bátortalan; a minap élesen megbírálta a miniszterüket, aki már jó ideje széles körű elismerést és tekintélyt szerzett magának. Vaarik kissé felhúzta a lábát.

Feliks Kiistna megint elővette a tükröcskét, és lopva az arcát vizsgálgatja. Ismét a pattanását babrálja.

„Mindenkinek megvan a maga heppje" – gondolta Vaarik.

Mégis mit ír Sangsepp? Ha Sangsepp nem szólal fel, akkor Saul valóban Pállá változott, régebben ugyanis Sangseppnek sosem volt hozzá elég türelme, hogy nyugodtan végigülje az értekezletet. Vaarik azzal nyugtatta magát, hogy a mai tanácskozás nem emlékeztet a diákgyűlésekre, összehasonlíthatatlanul jobban készítették elő.

Nyugtalansága mégis nőttön-nőtt.

Ekkor Vaarik suttogást hallott, hogy a büfében cseh sört árusítanak, és agyában felvillant egy gondolat: ne vásároljon-e sört tartalékul. A pasztörizált cseh sör sokáig eláll; jól megvendégelhetné vele a barátait a szaunában, még jobban fokozva a hőséget. Szokásává vált, hogy a barátait meghívja a szaunájába. Szaunájának az intézetit nevezte, amelynek megépítése a hivatali épü-

let alagsorában sok erőfeszítést és találékonyságot követelt tőle; a bank megmakacsolta magát... Egy karton sör éppen kapóra jönne! Hajdanában nem „kartont" mondtak, hanem „ládát": egy láda sör. Akkoriban a sört faládákban szállították, most viszont kartondobozokban.

A teremben alig hallható zaj támadt.

Georg Vaarik felriadt töprengéséből. A tőle balra ülő kövérkés férfi, egy szakszervezeti funkcionárius, valamilyen bizottság elnöke, odahajolt hozzá, és halkan ezt kérdezte:

– Mit mondott?

– Nem hallottam – vallotta be Vaarik. A szakszervezeti funkcionárius értelmes ember volt, vele nem lehetett ravaszkodni. Ráadásul semmi sem függött tőle.

Egymásra mosolyogtak.

A szakszervezeti funkcionárius felső zsebéből töltővagy golyóstollak kupakjai álltak ki. Három tompa, csillogó tollvég.

Sangseppre pillantva, Vaarik észrevette, hogy az abbahagyta az írást, és az előadóra figyel.

Vaarik elhatározta, hogy a szünetben átvizsgálja a felszólalók listáját. Ha Sangsepp neve rajta van, akkor...

Vaarik a beszámoló végét sem hallotta. Természetesen nem bóbiskolt el – ilyesmi értekezleteken sosem fordult még elő vele –, egyszerűen csak másféle gondolatok foglalkoztatták. Nem töprengett el egy bizonyos problémán, ahogy a számára érdektelen tanácskozásokon ez gyakorta megesett vele. Ma a gondolatai önállóan csapongtak, és sehogy sem akartak engedelmeskedni a tudatának. Micsoda badarságok jutottak eszébe! Badarságok bizony, gondolatfoszlányok. Többnyire valamilyen tények konstatálása és holmi emléktöredékek, amelyek minden összefüggés nélkül keletkeztek, és ugyanúgy tűntek el. Kaleidoszkopikus zagyvalék. Az az érzése támadt, hogy isten tudja, hol van, csak nem a jól megvilágított ülésteremben. Olyan

messzire repítették a valóságtól zabolátlan gondolatai. A taps hozta vissza a terembe. Ő is tapsolt. Tisztelte a rendet és a szokásokat.

Bejelentették a szünetet.

Georg Vaarik nem sietett elhagyni a termet. Nem szeretett keresztülfurakodni a tömegen, az ajtónál lökdösődni, még kevésbé hanyatt-homlok rohanni a büfébe; úgy vélte, hogy az embereknek méltóságteljesebben kell viselkedniük. Ma egyenesen irtózott attól, hogy idegen testek érjenek hozzá, mintha a bőre valóban szappanbuborékká vagy léggömbbé változott volna. Kivárta, míg a tömeg ritkulni kezdett az átjáróban, és csak akkor állt fel.

A lépcsőn és a tágas előcsarnokban csak úgy nyüzsgött a nép.

Georg Vaarik sok embernek köszönt, őt is sokan üdvözölték. Minden úgy volt, mint rendesen. Szokványos szavakat váltott két-három ismerőssel, a tekintetével azonban a tanácskozás valamelyik szervezőjét kereste, hogy megtudja a felszólalók nevét. Amikor egy ismeretlen nő kezében megpillantott egy szokatlanul hosszú fém kötőtűt, megdermedt, de megpróbálta összeszedni magát, és a büfébe indult. „Irgalmas Isten – gondolta rémülten –, velem valóban történt valami." Ezután magában szidta az ismeretlen nőt. Kötőtűvel jönni a tanácskozásra! Háziasszony ez, és nem élmunkás, még kevésbé vezető.

A pult mentén hosszú sor kígyózott. A sorban állást Vaarik még kevésbé viselte el, mint a tolongást. Noha a szendvicsek, zsemlék, kávé és hűsítő italok árusítására pótasztalokat állítottak fel, azok körül is tömérdek ember verődött össze. Vaarik nem állt sorba, úgy döntött, hogy a szünet után majd visszatér a büfébe, hogy nyugodtan felhajtson egy csésze kávét, és bekapjon egy lazacos szendvicset; szerette a lazacot. De ugyanúgy a sőregtokot, a tokhalat és a helybéli lazacot is. Ez utóbbit különösen. Hideg előételnek jobban szerette a halat, az apró heringet vagy a ruszlit, ha semmi más nem

volt kéznél; ó, jaj, mostanában a jó ruszli ritkasággá vált. A lazac frissnek és gusztusosnak látszott, kár, hogy a büfében nem árusítanak vodkát, a lazac épp vodkához jó.

A büfében csakugyan volt cseh sör. Vaarik megelégedéssel vette tudomásul, hogy a pult mögött Liisa sürög-forog; a lány mindig előzékeny volt vele szemben.

Az egyik asztalkánál Szergejev és Sangsepp üldögélt, kávéztak, és élénken beszélgettek. Az, hogy Pjotr Petrovics ismeri Sangseppet, kellemetlenül érintette Vaarikot. Egyenesen baljós előjelnek tűnt. Most Vaarik még világosabban felismerte, hogy Sangsepp jelenléte a tanácskozáson korántsem véletlen, és természetesen fel fog szólalni. Úgy látszik, forgat a fejében valamit. Nem költözött-e fel Tallinba? Vaarik újból magát szidta amiatt, hogy Sangseppet szem elől tévesztette.

Végtére is miért vele, Georg Vaarikkal – egy intézet igazgatójával – közölték, hogy nem szükséges felszólalnia?

Vaarik figyelmesen szemügyre vette az asztaloknál ülőket és a sorban állókat, de senkit sem fedezett fel, akinek tudomása lett volna a mai tanácskozás kulisszatitkairól. Vaarik visszatért az előcsarnokba. Nem paranoiás beteg ő, hogy egy kötőtűtől rettegjen!

Ezúttal szerencséje volt: Arved Mölder jött vele szemben. Kétszeresen szerencséje volt – Mölder már messziről kezet nyújtott neki.

– Miért olyan gondterhelt?

– Az ember hová bújjék a kötelezettségek elől? – felelte Vaarik, miközben erősen megszorította a feléje nyújtott kezet. Roppant férfias kézfogása volt.

– Mégis mi nyugtalanítja ennyire?

– A megoldatlan problémák, mint mindig, a megoldatlan problémák – hajtogatta Georg Vaarik szándékosan könnyed és vidám hangon. – Végighallgattam a referátumot, és rádöbbentem, hogy a felét sem végezzük el annak, amit a népgazdaság elvár tőlünk. Általá-

ban a tudományra gondolok, különösen pedig a mi intézetünkre.

– Értesüléseim szerint ön egyelőre tökéletesen megbirkózik a tervfeladataival.

Mölder mintha meg akarta volna nyugtatni. Hát olyan gondterhelt és siralmas a külseje, hogy Mölder szükségesnek tartja, hogy megvigasztalja?

– Valóban – értett vele egyet Vaarik –, ami a tervfeladatokat illeti, nem áll olyan rosszul a szénánk, nem maradunk el az akadémiai intézetektől. De fontosabb problémákkal kellene foglalkoznunk, mint amilyenekkel jelenleg foglalkozunk.

Szünetet tartott, és mintegy mellékesen megkérdezte:

– Befejezzük ma?

– Be, be! – vágta rá Mölder. – Önnek hogy tetszett a referátum?

– Tartalmas volt. Bárcsak a hozzászólások is ugyanilyen értelmesek lennének.

– A felszólalni kívánókat tekintve szalmacsépléstől nem kell tartanunk.

Mölder szavai fájdalmat okoztak Vaariknak. Őt tehát az üres fecsegők közé sorolták. Egyébként miért közölték volna vele, hogy a felszólalására nem számítanak?

– Ez pompás lenne – Vaarik a világért sem akarta elárulni az érzéseit. – Legfőbb ideje valamilyen intézkedéseket foganatosítani, hogy az ülések és a tanácskozások tartalmasabbak legyenek.

– Az egyetemen együtt tanult Sangsepp-pel?

Georg Vaarikot váratlanul érte ez a kérdés. Megint Sangsepp, mintha a tanácskozáson senki más nem venne részt. Möldert tehát nem ő érdekli, hanem Sangsepp, úgy látszik, Mölder Sangsepp miatt állt szóba vele. Mölder fütyül az ő gondjaira.

– Sajnos, nem – felelte Vaarik a lehető legközömbösebben –, én már aspiráns voltam, amikor Sangseppet

felvették az egyetemre. Nem ismerem olyan jól, mint az évfolyamtársaimat.

– Persze, persze, hiszen ön idősebb. Miért mondták hát nekem, hogy önnek alaposan ismernie kell Sangseppet?

Georg Vaarik restellte megkérdezni, ki mondta ezt; olyan közel nem állt Mölderhez. Azon volt, hogy jó kapcsolat alakuljon ki közte és Arved Mölder között, úgy látszott, hogy bizonyos kérdésekben Mölder ad is a véleményére, barátságnak azonban ezt nem lehetett nevezni. Szűkebb társaságban Vaarik olykor kijelentette ugyan, hogy Mölder és ő barátok; ilyenkor nyilvánvalóan elvetette a sulykot. Időnként azonban előnyösebb felvágni, mint túl szerénynek mutatkozni.

– Egy időben voltunk az egyetemen: ő mint hallgató, én pedig mint aspiráns és előadó – a kandidátusi disszertációm megvédése előtt felajánlották nekem, hogy vezessem a szovjet gazdaságtan-szemináriumokat. A tanár és a diák sosem ismerik olyan jól egymást, mint az évfolyamtársak. Akkoriban olyan benyomás alakult ki bennem, hogy Sangsepp a tudomány ifjú apostola, aki jobban szeret a saját fejével gondolkodni, és nem ismer el semmiféle tekintélyt. A szemináriumokon mindig szenvedélyesen vitatkozott. Azt viszont már nem tudom, miért nem védte meg a disszertációját, addigra ugyanis engem már áthelyeztek Tallinba.

– Micsoda? Ezt meg hogy érti?

– Annak idején Sangseppnek nehézségei voltak a kandidátusi disszertációjával, de hogy miről volt szó, azt pontosan nem tudom.

– A kandidátusi disszertációjával? De hiszen Sangsepp a filozófiai tudományok kandidátusa. Sőt már *a nagydoktori disszertációját is megírta.*

A csengetés a szünet végét jelezte. Arved Mölder elnézést kért, sietnie kell, és egykettőre eltűnt a tömegben. Georg Vaarik kényelmetlenül, nagyon kényelmetlenül érezte magát. Minek is kellett szóba hoznia Sangsepp kandidátusi disszertációját, minek?... Ép-

pen elég az is, amivel Sangsepp szertelen, anarchista gondolkodásmódjára célzott. Mit gondol most róla Mölder? Ezenkívül pedig nem rejlett-e neki adresszált szemrehányás a Sangsepp nagydoktori disszertációjáról elejtett szavak mögött? Két-három hónapja sincs, hogy Mölder négyszemközt tapintatos célzást tett neki arról, hogy a disszertáció megírásának elhúzódása kellemetlenségekkel fenyeget.

A terembe visszatérve Vaarik már meg volt győződve arról, hogy Sangsepp jelenléte a tanácskozáson távolról sem véletlen. Abban sem kételkedett már, hogy Sangsepp neve szerepel a felszólalók listáján. Úgy tűnt neki, hogy fordulat várható, amely őt is érinti. Az álom is azt jelentette, hogy háló fonódik körülötte. A tudatalatti figyelmeztette... „Istenem – gondolta Vaarik ki tudja hányadszor már ezen a napon –, az idegeim teljesen felmondták a szolgálatot, ha én, mint egy vénasszony, az álmokban kezdek hinni."

Tíz percig, az első szónok egész felszólalása alatt, Georg Vaarik önszuggesztióval foglalkozott: meggyőzte magát arról, hogy a legcsekélyebb ok sincs riadalomra. Hogy Sangsepp véletlenül vagy szándékosan jelent meg a tanácskozáson, ez nem tartozik őrá. Tizenöt-húsz éve még résen kellett volna lennie, most viszont Sangsepp jelenléte teljesen közömbös számára. Semmi oka sincs arra, hogy messzemenő következtetéseket vonjon le abból, hogy őt ma nem vették be a felszólalók közé; vajon nem szólalt-e fel már jó néhányszor, és fel fog szólalni a jövőben is! Ami pedig Mölder szavait illeti, hogy Sangsepp doktori disszertációja már elkészült, hát annyi baj legyen, végre szerencséje volt szegény ördögnek. Ekkor azonban Vaarik magában azt mondta, hogy alakoskodik, hogy egyáltalán nem közömbös számára, hogyan állnak Sangsepp ügyei.

Vajon mit körmöl Sangsepp? Netán még mindig a felszólalása szövegét csiszolgatja?

Sangsepp is elfoglalta a helyét, és a noteszt a térdére helyezte.

„Filctoll – döntötte el Georg Vaarik, amikor Sangsepp a zakója belső zsebéből előhúzott egy közepes nagyságú tollat. – Filctoll." Rádöbbent, hogy ma nem ura a gondolatainak. „Nyugtatót kell bevennem" – gondolta elkeseredve. És figyelmét a felszólalóra összpontosítva, újból megkísérelte, hogy összeszedje magát.

Szerencsétlenségére Hjalmarnak adták meg a szót, az ülések és tanácskozások „ügyeletes" szónokának, akitől soha senki sem hallott még semmi újat és érdekeset. Hjalmar módszerével Vaarik már régen tisztába jött: a referátum alaptételeiből kiindulva, konkrét tényekkel támasztotta alá azokat a saját területéről. Időnként igaz, megsért valakit, és akkor az ember biztos lehet abban, hogy az illetőnek befellegzett. Természetesen nem Hjalmar bírálata miatt, hanem azért, mert sorsa megpecsételődött. Hjalmar sosem támadt rá olyanokra, akik szilárdan ültek a karosszékükben. Hjalmar felszólalása alatt Vaarik fejében elképesztő gondolatfoszlányok kavarogtak, és ezek csak növelték nyugtalanságát. Azután Esse lépett az emelvényre, akit Vaarik mindig érdeklődéssel hallgatott – Esse rendszerint új szemszögből vizsgálta a dolgokat. Ezúttal viszont Vaarik képtelen volt koncentrálni. Szórakozott pillantása egyik arcról a másikra vándorolt.

Szergejev most a „Volksstimmé"-be temetkezett. Feliks Kiistna a zsebébe nyúlt a tükröcskéért.

Veltman az egyik legbefolyásosabb akadémikus mellett ült; mennyire céltudatosan cselekszik: előkészíti a talajt! Rünk és Alving sugdolózott. Jobbra, néhány sorral előbb, egy Vaarik számára ismeretlen öregember bóbiskolt. Külsőre munkás. Úgyszólván üzemi élmunkás. Vaarik pillantása megint a hosszú kötőtűre esett, amely megcsillant a mennyezetről ráhulló fényben. Megrémült, de nyomban nyugtatgatni kezdte magát, hogy az utolsó sorban ül, a kötőtűtől legalább hét-nyolc méterre. Miért hívnak meg a tanácskozásra olyanokat, akiket egyáltalán nem érdekel a vi-

ta, és nem látnak tovább az unokák számára készülő sapkáknál és sálaknál?! Jó helyet találtak a kötögetésre! Kötőtűs és horgolótűs nőket egyáltalán be sem szabadna engedni az ülésterembe!

Georg Vaarik nyugtalansága növekedett.

Kényszerítette magát, hogy még két felszólalót végighallgasson, aztán pedig elhagyta a termet. Pontosabban Georg Vaarik a teremben végigült még két felszólalást, de nem tudta volna megmondani, mi volt a tárgyuk, a szavak ugyanis nem jutottak el a tudatáig. Csak magára gondolt, gondolatai egyre Mait Sangsepp körül keringtek. Vajon mivel foglalkozik Sangsepp? Kiegészíti és csiszolgatja a felszólalása szövegét? Az egyetemi években Mait nemhogy szöveget, de még sillabuszt sem használt. Felszólalásai ennek ellenére nem folytak szét. Sangsepp mindig rendkívül logikusan gondolkodott. A logika a legerősebb oldala volt. A mondatokat is irigylésre méltó pontossággal építette fel. Sosem hagyott félbe mondatot, hogy egy másikba kezdve, azt se fejezze be. Felszólalását nem nyújtotta el, sosem kellett hosszabbítást kérnie. Sangsepp mondanivalójának mindig volt racionális magva, a problémákat a maga sajátos álláspontjáról közelítette meg.

Igen, igen, Georg Vaarik irigykedett Sangseppre a felszólalásai miatt. És tartott tőlük. Ő maga sem volt rossz szónok, értelmesen beszélt, és azok, akik ritkán hallották szónokolni, irigykedtek rá. Az idegenek mindig dicsérőleg nyilatkoztak a hozzászólásairól, az ismerőseit ellenben nem bűvölték el a szavai. Georg Vaarik tudott erről, és e tekintetben nem áltatta magát. Tudta azt is, két-háromórás beszédei után miért csökkent hallgatói érdeklődése: ismétlésekbe bocsátkozott. Amikor első doktori disszertációja zátonyra futott, keserűen ismerte fel, hogy nem tartozik az új eszmék hirdetői közé. Legszomorúbb perceiben időnként kételkedni kezdett a képességeiben, tehetségtelen alaknak nevezte magát, hétköznapi átlagembernek. De minden egyes alkalommal azzal vigasztalta magát, hogy ért a

tények rendszerezéséhez, hogy elég türelmes és kitartó az anyag összegyűjtésében, amelyet mindig nagyon jól ismer. Kitűnő memóriája van, amelytől sokan félnek, a disszertációk megvédése közben ugyanis feltétlenül talál valamilyen tényt, amelyet a disszertáns figyelmen kívül hagyott. Úgy emlegetik, mint szaktekintélyt a maga területén. De milyen tudós válik belőle! Erre gondolt, vagy pontosabban ezt érezte Georg Vaarik a negyedik szónok felszólalása alatt. Legjobb esetben ahhoz az embertípushoz tartozik, amelyet Marx a „katedra" szóval jellemzett: katedra-filozófus, katedra-tudós. Tökéletesen alkalmas arra, hogy népszerűsítse, magyarázza, előadja a meglevő nézeteket, és a rájuk vonatkozó közkeletű szemléletből kiindulva, manipuláljon a valóság tényeivel – de semmi többre. Mait Sangseppnek igaza volt: a tények az ő számára csupáncsak szemléltető anyag, nem pedig fundamentum, amelyre az általánosítások és következtetések épülnek.

A negyedik hozzászólás alatt Georg Vaarik gondolatai zsákutcába jutottak, úgyhogy kénytelen volt felállni és elhagyni a termet. Amikor utat tört magának a karosszékek közti keskeny átjáróban, úgy érezte, hogy az ülők térde mindjárt szétlapítja a lábikráját, és leküzdhetetlen undor fogta el. „Sangseppet bezzeg felereszti az emelvényre – gondolta méltatlankodva és önmagát sajnálva –, engem pedig, az alapigazságok becsületes és fáradhatatlan terjesztőjét, elhallgattatnak."

A folyosókon csend volt, és a büfében mindössze három-négy ember üldögélt.

Georg Vaarik először is kávét ivott, és megevett két szendvicset. A hal friss és finom volt, Vaarik hangulata kissé emelkedett. Legyenek bár az üléstermek zsúfolásig teli Sangseppekkel, ettől semmi sem változik meg. Ennek ellenére mégis megváltozhat valami, ha a Sangsepp-félék túlságosan elszaporodnak. Míg Georg Vaarik a szendvicset rágcsálta, elég különös gondolat ötlött az eszébe: „Énbelőlem viszont miért nem lett Sangsepp?"

Ekkor határozottan azt mondta magában, hogy a Sangseppek szerencsétlen flótások, és hálát kell adnia Istennek, hogy belőle nem lett egy újabb Sangsepp. Ki lenne most ő, ha első doktori disszertációjának kudarca után sutba dobta volna a tudományt, és a folyosókon meg a kávéházakban a mártír szerepét kezdte volna játszani?

„De ki vagy te most?"

Georg Vaarik felhajtott még egy csésze kávét, bekapott még egy lazacos szendvicset, a jó hangulata azonban végleg eltűnt.

Ekkor észrevette, hogy a pult melletti hely megüresedett, és határozott léptekkel elindult a pult felé.

– Kedves Liisa, nem tudna félretenni nekem egy karton sört, természetesen „diplomatá"-t? – fordult magabiztosan a büfésnőhöz. Tudta, hogy Liisa jóindulatú vele szemben, és sosem tagadta meg, hogy félretegyen neki valamit, ha megkérte. Vaarik előhúzta zsebéből a pénztárcáját, hogy nyomban fizessen.

– Bocsásson meg, de nem tehetem. Most nem.

– Miért nem, kedves Liisa?

– Nagyon szigorúan megtiltották nekem, hogy dobozostul adjam el a sört, professzor elvtárs.

– Kár – dünnyögte leverten Georg Vaarik. – Nagy kár.

– Persze hogy kár – értett vele egyet Liisa, és a Vaarik mögött álló asszonyhoz fordult: – Mit parancsol, kérem?

A büféből Georg Vaarik még nyomottabb hangulatban távozott, mint ahogy odaérkezett. Liisa elutasító magatartása, amelynek okát nem értette, szemében valószínűtlen méreteket öltött. Sokatmondónak tűnt Vaarik számára; emögött feltétlenül rejlik valami. Emlékezett rá, hogy tegnapelőtt a kerületi pártbizottság titkára nem fogadta, csütörtökön pedig megtagadták tőle a minisztériumi kocsit. Isten látja, hogy összeesküvést szőnek ellene. Liisa nyilván tudja, hogy nem adnak szót neki, Liisának, mint minden büfés Liisá-

nak, kitűnő a szimatja. Ostobaság, nyugtatta magát Vaarik, ostobaság. Puszta véletlen, lehet, hogy megszigorították az ellenőrzést, lehet, hogy a büfésnőre panaszkodtak. A hiány előkészíti a talajt a... Miféle talajt? Mit okoskodik?

Az előcsarnokban megpillantotta Pomerant szerkesztőt, évfolyamtársát az egyetemről, ahol az jogot hallgatott. Pomerant – ez a széles látókörű, jóindulatú, romantikus lelkű ember, aki senkinek sem akart ártani – az ablaknál egy padon üldögélt, és valamilyen folyóiratot lapozgatott. Georg Vaarik mellételepedett.

– Üdvözlet, Jorh – nyújtott neki kezet Pomerant barátian.

– Üdvözlet, Arkagyij. Nem zavarlak?

– Ugyan már...

A szerkesztő összecsukta a folyóiratot, amelyből kicsúszott egy papírlap, és Vaarik elé pottyant. Vaarik lehajolt, és felvette.

A papírlap fölé hajolva, Vaarik észrevette, hogy körülbelül tíz név van rajta. Köztük az övé is, amelyet filctollal áthúztak.

Vastag fekete vonal.

Felfedezett egy másik nevet is, amelyet a többitől távolabb írtak, és kétszer aláhúztak.

Sangsepp.

Vaarik átnyújtotta a leesett papírlapot Pomerantnak, aki közben szintén lehajolt érte, de nem érte el.

– Bocsánat – dörmögte Pomerant elvörösödve.

Pomerant mindig elvörösödött, amikor úgy gondolta, hogy valakit feleslegesen háborgatott.

„A tervezett felszólalók listája" – gondolta Georg Vaarik. Szeme előtt ott feketéllett a vastag vonal, amellyel a nevét áthúzták.

– Érdekes cikk – biccentett Pomerant a folyóirat felé, amelyet olvasott. – A kronobiológiáról. Azt tanácsolom, olvasd el. Sokan megvetéssel viseltetnek a bioritmusok iránt, főleg az orvosok. Emlékszel, Rünk doktor a bioritmusok jelentőségét megpróbálta a nul-

lára csökkenteni. Kis híján kuruzslónak nevezte azokat, akik ragaszkodtak a bioritmusok figyelembevételének szükségességéhez.

– Konzervatívokból sosem volt hiány! – jegyezte meg Vaarik.

– Ha lebecsüljük a kronobiológiát, elmaradunk a Nyugattól. Miként ez a kibernetikával is történt.

– A genetikában sem voltunk okosabbak – tette hozzá Vaarik.

– Igen, igen – értett vele egyet a szerkesztő. – Ezt a cikket lefordítjuk és kinyomatjuk.

– És helyesen cselekedtek – kontrázott neki Vaarik, aki a legcsekélyebb érdeklődést sem tanúsította a bioritmusok iránt, és csak a padlóról felvett papírlapra koncentrált.

Kinek a keze húzta ki az ő nevét?

– Kérlek, ideje, hogy visszamenjünk a terembe – mondta Pomerant.

– Valóban – dörmögte Vaarik, miközben lelki szeme előtt ott derengett a neve, amelyet vastag filctollal áthúztak.

Ki művelte ezt? Georg Vaarik elég bölcs volt ahhoz, hogy így válaszoljon magának: természetesen ezt maga Arkagyij művelte. Mint szerkesztő, Arkagyij természetesen megérdeklődte: kinek javasolták, hogy szóljon fel, és a neveket feljegyezte magának. Vaarik nevét is felírta. Amikor kiderült, hogy Vaarikot törölték a felszólalók listájáról, Arkagyij kihúzta a nevét. Úgy látszik, vele kapcsolatban csupán ma döntöttek véglegesen. Pomerant tegnap még aligha szerezhette meg a felszólalók listáját. Tehát Vaarik neve ma reggel még ott szerepelt a listán. Kiderül, hogy ez egy jelentéktelen emberke intrikája, nem pedig Kivikaar kezdeményezése. Milyen egyszerű volt például jelenteni Kivikaarnak, hogy Georg Vaarik betegsége vagy túlterheltsége miatt nem tud felszólalni, és Kivikaarnak nem maradt más választása, mint hogy beleegyezzék. Persze, rosszabbul is történhetett: Kivikaart meggyőzték

arról, hogy Vaariknak egyáltalán nem kell megadni a szót, Vaarik intézete jelentéktelen hivatali intézmény, nem is intézet, hanem laboratórium; a tudományt az akadémia és az egyetemek oszlopos tagjainak kell képviselniük. Vaarik még nem doktor, helyette a szót inkább az új tudósnemzedék képviselőjének, Mait Sangseppnek kellene megadni, aki már elkészítette a nagydoktori disszertációját. És Kivikaar kihúzta Vaarik nevét. Vagy Kivikaar beleegyezésével Mölder. Vagy egy harmadik-negyedik, aki a hozzászólásokért felel. A szünetben Arkagyij ellenőrizte a felszólalók listáját, látta, hogy Vaarik nevét ,törölték, mire ő is áthúzta a saját listáján. Szénfekete filctollal, amely vastag, kövér vonalat húzott.

Vaarik megborzongott az undortól. A terem ajtajában megtorpant, és azt mondta Pomerantnak, hogy az interurbán vonalon fel kell hívnia Moszkvát, majdnem megfeledkezett erről, reggel nem sikerült megkapnia Jakov Nyikolajevics akadémikust, Jakov Nyikolajevics megkérte, hogy feltétlenül hívja fel, nagy érdeklődést tanúsít a kutatásaik iránt, a titkárnő közölte vele, hogy Jakov Nyikolajevics várta a hívását, de sürgősen a GKKB-be, a Gazdasági Kutatások Koordinációs Bizottságába hívták, csak ebéd után jön vissza. Vaarik mindezt gyorsan, egy szuszra hadarta el. Valójában sehova sem kellett telefonálnia, ezt az interurbán beszélgetést most ötlötte ki, mert félt belépni a terembe. A terem kihegyezett ceruzák tucatjaival, nem, százaival fenyegette – méteres hosszúságú kötőtűkkel és paraplékkal, amelyeknek a vége úgy csillogott, mint megannyi hegyes pika. Vaarik megfordult, gyorsan lefutott a lépcsőn, és szinte beesett a férfivécébe.

Megállt a mosdókagyló előtt, kinyitotta a hidegvizes csapot, és egyenesen abból ivott, akár egy iskolás fiú, majd fejét a jéghideg vízsugár alá dugta. Miután megtörülközött egy papírtörülközővel, örült, hogy a csap mellé erősített polcon újdonatúj papírtekercs hever. Megelégedéssel vette tudomásul, hogy a jókora – hat-

kagylós és ötfülkés – illemhelyen rajta kívül senki sem tartózkodik. Néhányszor mélyet lélegzett a jóga-módszer szerint, végzett néhány térdhajlítást, és ettől jobban érezte magát. A váratlanul rátörő félelem elmúlt. Nevetett magában a saját ostoba vakrémületén, és határozott léptekkel elindult a terem felé. Nyugodtan átlépte a küszöböt, és előbbi helye felé tartott, amelyet senki sem foglalt el.

Rögtön észrevette, hogy Mait Sangsepp helye üres, és érezte, mennyire megkönnyebbül. Egy másodperccel később azonban felfedezte Sangseppet a második sorban, Jaanberg mellett. „Idejekorán előreült, hogy hamarabb érjen az emelvényhez, amikor bejelentik" – gondolta Vaarik.

Ha törik, ha szakad, neki fel kell szólalnia!

Georg Vaarik előhúzta a zsebéből a noteszét, kiszakított belőle egy lapot, és ráfirkantotta:

„Kérem, hogy okvetlenül adják meg nekem a szót. Georg Vaarik." A beosztását meg sem említette, őt enélkül is jól ismerték. Elég harcias kedve támadt, úgy érezte magát, akár a katona a roham előtt, aki kész rá, hogy a saját testével födje el a lőrést. Vaarik félbehajtotta a papírlapot, ráírta: „Az elnökségnek", és odanyújtotta az előtte ülő férfinak. Aztán féltő gonddal figyelte, hogy Arved Mölder megmutatta Kivikaarnak. Az vállat vont, és valamit mondott Möldernek. Georg Vaarik megelégedéssel vette tudomásul, hogy levélkéje magára vonta a figyelmet.

Egy másodperccel később azonban már megbánta tettét. Rádöbbent, hogy meggondolatlanul cselekedett, saját magát tette nevetségessé. Legalábbis ennek a két embernek a szemében, akik a legbefolyásosabbak itt.

Megadják-e neki a szót?

Lehet, hogy megadják, de az is előfordulhat, hogy nem.

Nem, azt nem tűri el, hogy sarokba szorítsák!

És ekkor megrémült: amikor jobb kezével a zsebébe

nyúlt a vázlatért, nem találta. Valamennyi zsebét kiforgatta, de a gemkapoccsal összetűzött papírlapok sehol sem voltak. Eszébe jutott, hogy a sillabuszt otthon hagyta.

Georg Vaarik megriadt, a noteszt ismét előrántotta a zsebéből, a lábát keresztbe rakta, a térdére helyezte a noteszt, és nekilátott, hogy sebtében papírra vesse felszólalása vázlatát. Sajnálta már, hogy nem kísérte figyelemmel a beszámolót és a hozzászólásokat. Azzal nyugtatta magát, hogy más felszólalók sem abból indulnak ki, amit a tanácskozáson hallanak, kész szöveggel érkeznek ide, hogy, mint szokták, eldarálják. Még jó, hogy volt ideje alaposan átgondolni, miről akar beszélni. Csak nyugodtan fel kell elevenítenie, milyen kérdéseket akart érinteni. Végtére szöveg nélkül is felszólalhat. Igen, így is cselekszik. Néhány sort papírra vet, hogy összeszedje a gondolatait, az emelvényen azonban nem veszi elő a papírlapot. Kezét hátratesz, tekintetét egyenesen a teremre szegezi, úgyszólván farkasszemet néz a jelenlevőkkel, és beszélni kezd.

Hirtelen arra lett figyelmes, hogy a tanácskozás elnöke az ő nevét említi: „Vaarik elvtárs, készüljön fel." Vaarik egyáltalán nem számított rá, hogy ilyen hamar szót kap. Eleinte még örült is: az ő nevének súlya van. De nyomban felfogta, hogy ez a gyors reagálás kínos helyzetbe hozta: nincs ideje, hogy alaposan átgondolja a felszólalását. Visszavonulni ellenben már késő volt. Sebtében egyre újabb és újabb gondolatokat firkantott a noteszlapokra, nem is gondolkodva el azon, hogy logikus egységgé tevődik-e össze mindez, vagy értelmetlen szóhalmaz marad. Egy másodpercre abbahagyta az írást, hogy megnézze, mit művel Sangsepp. Sangsepp meggörbült háta arról tanúskodott, hogy ő is a felszólalásával vesződik. „Nekem mégis előbb adtak szót, mint Sangseppnek" – villant Vaarik agyába. Aztán pedig: „Sangseppnek nincs miért szemrehányást tennie nekem. Nem én utazgattam Moszkvába, hanem Laa-

net. Laanet csak megvilágította számomra azt, amit Sangsepp mondott."

– Vaarik elvtársé a szó. Készüljön fel, Laheveer elvtárs.

Miközben az emelvény felé tartott, Vaarik hirtelen arra gondolt, hogy Laheveer egyáltalán nem szerepelt Arkagyij Pomerant listáján. Valamennyi nevet sikerült elolvasnia, amelyet a padlóra pottyant papírlapra feljegyeztek. Sőt azt is megállapította, hogy a hat első név olyanoké, akik már felszólaltak. Laheveer neve nem szerepelt a listán. Az ördög vigye el, miféle lista volt az?

Georg Vaarik úgy cselekedett, ahogy elhatározta. A noteszt nem vette elő a zsebéből, karját összefonta a hátán, egy pillantást vetett a teremre, és beszélni kezdett. Viselkedése, főleg az a tény, hogy nem papírról beszélt, általános figyelmet keltett, és valamilyen ünnepélyes érzés töltötte el: helyes taktikát választott! Azonban hamarosan érezni kezdte, hogy gondolatai elkalandoznak, és nem azt mondja, amit kell. A tudományos-technikai forradalomról beszélt, a tudomány szerepének növekedéséről az egyre bonyolultabbá váló termelési folyamatokban, kitért arra, hogy erősíteni kell a tudomány kapcsolatát a termeléssel, és megvizsgálta a gazdaságtudomány új aspektusait a modern tervgazdálkodás túlságosan bonyolult, kölcsönös viszonyaiban. Észrevette, hogy hallgatói érdeklődése csökken, hol itt, hol ott kezdtek sugdolódzni, vagy újságokat nyitottak ki, papírzörgés hallatszott a háta mögül, az elnökségből is. Elveszítette magabiztosságát, hetet-havat összehordott, sehogy sem tudta megtalálni a folytatást, az elmondottakat ismételgette, és rémülten tapasztalta, hogy végleg belezavarodott. És hirtelen, miként álmában szokott történni vele, olyan érzése támadt, hogy szappanbuborék, hogy mindjobban felfúvódik: a bőre pattanásig megfeszült. Ott, ahol Jaanberg és Sangsepp ült, tekintete egy hegyes pikára tévedt, amely egyre fenyegetőbben hosszabbodott: sze-

mét képtelen volt levenni róla, a pika valósággal hipnotizálta.

Nem és nem!

Georg Vaarik a mondat közepén elhallgatott, leugrott az emelvényről, és a kijárat felé iramodott.

1979 *Enyedy György fordítása*

HEGYI TÖRTÉNET

Lesz kiért a faluból, és a látóhatár feltárult előtte. Csendes volt és borongós. Lesz útközben elnézte az álomba merült mezőket. A dombok a rejtőzködő völgyekhez simultak. Galagonyabokrok körvonalai derengtek az országút fölött. A füvet és a zabföldet belepte a harmat. Lesz az út közepén haladt nesztelenül, nehogy felijessze a sűrűben megbúvó madarakat, nehogy leverje a fűről a harmatot.

Az út, bár megszokta már, mégiscsak hosszú volt. Komótosan ballagott, s mint mindig, most is az járt az eszében, hogy nehezebb befelé menni a városba, mint visszafelé jönni – s ekkor hirtelen visszanézett. A falut már eltakarták a lombok, de látszottak a mögötte magasodó hegyek. Lesz találgatta, melyik tanya hol lehet; az erdőre esett a pillantása, és már mást gondolt: a városból visszafelé jönni könnyebb, mert látja, merre visz az útja – várják a hegyek. Az égbolt is véget ér ormaikon. Viszont a városba menet, egyre lejjebb és lejjebb ereszkedve, a dombok és völgyek összemosódnak az éggel, az ember csak vánszorog, szinte rászakad az ég, eljut a városig – és nem tudhatja, mi vár ott rá.

Nehezére esett a járás. Lesz púpos volt. Mezítelen talpával úgy csattogott az országúton, mint a patkolatlan ló. Ő maga is olyan, akár egy szürke domb, amely hullámzón ereszkedett le az úthoz.

Hogy könnyebb legyen a járás, bal kezét lóbálva egyensúlyozott, a jobb keze nagy vászontáskán nyugodott. A táska most nem volt üres, és Lesz úgy tartotta,

hogy a szíja ne nagyon vágja a vállát. A mezők aludtak, a hajnal sem derengett még. Talpa alatt ismerős volt minden kavics, kétnaponta tette meg ezt az utat a postára meg vissza. Elképzelte, ahogy bemegy az osztályozóba, a táskát nyomban az asztalra teszi. „Szilvát akart? Hoztam ám! Az édesanyja azt a szilvafát rázta le, amelyikről kért. Magam szedtem össze. Egyék!" Hogy megörül majd, gondolta Lesz. Az osztályozó fiúval rendkívül rokonszenvezett: délceg tartású, daliás termetű szőke legény. Homihin Klim – így hívják. Kedvére való fiú. Csak annyit felel majd: „Mit hoztál, Oleksza, bár nem Dovbus?"* – én erre odaadom az erdei szilvát. S mikor újra megkérdi: „Mit hoztál még, Oleksza, bár nem Dovbus?" – odaadom neki a nadrágom szárába rejtett cédulát. Klim azonnal a markába szorítja, besurran a raktárba, egy kis idő múltán kisiet, átad nekem valamit, amit a nadrágom felhajtásába rejtek, azt pedig betűröm. Klim nekiáll szilvát falatozni, én pedig a csomagoláshoz fogok. Klim eszik, és mosolyog hozzá, én meg széles és egyenes vállát csodálom. Nem látnak meg minket, mert mindig akkor megyek az osztályozóba, mikor nincs ott senki. Klim szilvát lakmároz, és a simléderes sapkámon tréfálkozik. Lehet, hogy leszedi a sapkát a fejemről, megforgatja az ujja hegyén és így szól: „Úgy kell lőni, mint Graves hadnagy." Én nem felelek. Hagyom, hogy Klim fejembe csapja a sapkát, majd megigazítom... Hát igen, Graves hadnagy! Ő vezeti a razziákat. Egyszer megállított az úton: „Hé, te púpos postás! Találkoztál-e a faluban partizánokkal?" Erre én: „Magával sem találkoztam volna, ha meg nem állít." Nem volt ínyére ez a válasz. Lekapta a fejemről a sapkát, egyik kezével feldobta, a másikkal meg belelőtt. Még a bélése is kisza-

* Dovbus, Oleksza (1719–1745) – ismert betyár volt a 18. század közepén, aki szökött jobbágyokból szervezett csapatot (ún. opriski felkelők). Csapatával nyolc évig háborgatta azokat a kárpátaljai és bukovinai földesurakat, akik a legkeményebben nyomták el a népet. Sok népdal, monda őrzi emlékét.

kadt. „Mars!" – ordította. Én csak álltam, sóbálvánnyá dermedve. Amikor Graves hadnagy levette a sapkámat, mintha a fejemet vette volna, s mikor belelőtt, mintha a fejemet lőtte volna át és az égboltot, mert a sapkámba rejtettem a Klimnek szóló üzenetet. Most már derülhet rajta az ember, hogy még a bélés is kiszakadt. Azóta nem a sapkába dugom a cédulát. Hadd fújjon át a szél az átlyuggatott sapkán! Hadd forgassa Klim az ujja hegyén! Egyáltalán nem haragszom érte. Még szívesen maradnék egy kicsit az osztályozóban, bámulnám Klimet, de hamarosan benéz a segédje, egy ráncos arcú öregasszony, pecsétes köpenyben. Torz mosolygással igyekszik majd magát fiatalabbnak mutatni Klim előtt. Mennem kell. Vállamra akasztom a táskát, Klim meg búcsúzóul azt kérdi majd: „Otthon, a Voliguri-hegységben feltámadt-e már a szél?" „Feltámadt már – válaszolom. – Még hozok magának szilvát." „Járj szerencsével, Oleksza, bár nem Dovbus!" S én hazaindulok. Újságot viszek a falusi elöljáróságra a főnökségnek, akik cigarettapapírnak rendelik. Egyébként – ha kapok Klimtől – azokba is teszek röplapokat. Meg a leveleket is én hordom. Németországból írták a fiaink és leányaink. Nem is levél az ilyen, hanem borítékba rejtett zokogás. De valakinek el kell vinni ezt is. S nincsen rajtam kívül más.

Nem sok szilvát vitt a postás táskájában, mégis sajgott a válla. Átdobta a táskát a bal vállára, s jobb keze lendítésével sietősebbre fogta a járást. A láthatár egyre tágult. Felragyogott az ég kékje. A zabról és a fűről lepergett a harmat. Rázendített a fürj is. Lesz felriasztotta a mezőt lépteivel és gondolataival. Találgatta, kitől várható levél Németországból, előre tudta, hogyan olvassák majd, s ha képes lett volna rá, a táskájában hozza el azokat a fiúkat és leányokat, akiket elvittek, hogy visszaadja őket édesanyjuknak.

Ide-oda csapongtak a gondolatai. Szétszórtak voltak, mint körülötte a dombok. S ahogy körös-körül vég nélkül hullámzottak a halmok, úgy folytak vég nélkül a

gondolatai is, nem találván völgyet, ahol megpihenhetnének.

A csipkebokorra kapaszkodott hajlékony szulák megnyitotta rózsás-fehér kelyhét. Lesz megállt: nemsokára itt a hajnal.

A városig még tizenöt kilométer volt hátra. Lesz meglehetősen egyszerű módon méri a távolságot: az útkereszteződéshez viszonyítva. El kell jutni a kereszteződésig, akkor már jöhet a pirkadat. Akkor majd megpihenhet. Elhatározta, hogy így is tesz. A kereszteződésnél megállt. Már vörösödött az ég alja. Hátrapillantott a saját mögötte kígyózó nyomaira, és éppen fellépett volna az út padkájára, mikor motorzúgás ütötte meg a fülét. Elment a kedve az üldögéléstől. Hamarosan megpillantotta az autót is. Porfelhőt kavarva száguldott felé. Lesz ismerte már a piszkos, vörösesbarna színű teherautót: akár egy porförgeteg. Tehát Graves razziázni megy.

Lesz még idejekorán befordult az ösvényre. Hirtelen megérezte, hogy a sapkája alá befúj a szél, és felborzolja a haját.

Megáll az autó vagy nem? Ha Graves hadnagynak kedve támad keresztüllőni a sapkát, csak fogja, dobja fel, most abban a lyukat leszámítva semmi sincs. A cédula a nadrág hajtókájában lapul.

A teherautó felverte a port. Éppen Lesz előtt fékezett. Graves hadnagy kiugrott a vezetőfülkéből. Csak úgy áradt belőle a frisseség. Gombjai fénylettek, mint a medáliák. Lesz már vette volna le a sapkáját, hogy a németnek nyújtsa, de az a táskára mutatott:

– Hát ebben mi van? Találkoztál-e partizánokkal?

Lesz lejött az útpadkáról, és a hasához szorítva kinyitotta a táskát.

– Szilva – felelte. – Partizánokkal pedig nem találkoztam, ahogy magával sem találkoztam volna, ha utol nem ér.

Graves először kivett egy szem szilvát, megnézte, kesztyűs kezével megtörölte, bekapta, szétrágta, a ma-

got messzire köpte. Aztán benyúlt a táskába, és egész marékkal merített belőle.

– Partizánszilva, de édes – mondta.

– Erdei szilva – felelte Lesz.

Felbőgött a teherautó motorja. Vezényszó hangzott. Lesz csak állt, míg az autó el nem indult. A teherautó nem egyenesen folytatta útját, hanem befordult a kereszteződésnél. „Nem a mi falunkba megy, hanem máshová" – állapította meg Lesz. Hátul, a szélső kispadokon katonák ültek, nyári egyenruhában. Az egyiket azonban, aki a fülke mellett ült lehajtott fejjel, köpenybe bugyolálták. Lesznek nem sikerült az arcába pillantania. „Mintha zsákba dugták volna" – mondta magában fejcsóválva Lesz, és kiment az országútra. Már ebből is tudta, hogy az, akit a köpenybe burkoltak, egyáltalán nem német, hanem áruló. Megtörték, jól megdolgozták, és most viszik, hogy a partizánok nyomára vezessen. „Míg Graves társalog velem, ő a teherautón kuporog, mint egy egér... A zsákban!"

Feljött a nap. Aranyfényben tündökölt a völgy. De Lesz most közönyösen fogadta mindezt. Minek süt a nap? Amikor a teherautó már eltűnt a szeme elől, és elült a porfelhő, mely kísérte, Lesz belenézett a táskába: elég szilva maradt-e. Maradt még. Igaz, a német szétnyomta egy kicsit. „Most aztán utazhatsz" – mondta Lesz a „zsákba dugott" emberre gondolva, kiválasztotta a szétnyomott szilvákat, és ledobta a porba.

Nem szívesen gondolt arra a zsákban hurcolt emberre, de a keréknyomok, amelyekben lépegetett, minduntalan őrá terelték a gondolatát, ledöngöltségükkel leterített zsákra emlékeztették. Amit látott, el kell majd mesélnie Klimnek. És az anyjának is.

A kisváros a völgyben feküdt. Kéken csillogott a tó, a síneken vonat zakatolt. Lesz leereszkedett a hídról a vízhez. Megmosta a lábát, kényelmesebbre gyűrte fel a nadrágszárát. Aztán az arcát és kezét is megmosta, Megvárta, míg megszárítja a nap, aztán elindult a temető felé.

Lesz mindig rendesen, tisztán ért be a városba. Ha piszkos volt, még a temető előtt megtisztította a lábát, hogy ne vigye szét a járdákon a piszkot. Most a füvön ment, de a temető előtt kezdődött a járda. A kisváros úgy feküdt a hegyek között a völgyben, mint egy széles cserépedényben. Lesznek nem kellett bemennie a központba. A posta a park mellett állt, a város szélén. De miután Lesz kiért a járdára, és lábáról leverte a port, az állomásra ment, megnézni, mi újság. A mellékvágányokon sok üres szerelvény állt. Tehát nemsokára indul egy szállítmány. Aztán a gőzmalom és a Gestapo mellett tűnt fel alakja, oldalára vetett táskával, rövid zakóban, magasra feltűrt nadrágszárral.

A város ellankadt a tűző napfényben. Az akáclevelek kornyadoztak az átforrósodott kövezet hevétől. Miután mindenütt körülnézett, Lesz befordult a posta felé. Magas téglaépület volt alagsorral, rácsos ablakokkal.

Nem ment fel a lépcsőn, hanem az alagsori osztályozó felé indult. Gyertyánnal szegélyezett ösvény vezetett arrafelé. A nap még nem ért el a ház sarkáig, s itt még hűvös volt. A rácsos ablakon át is látta, hogy Klim nincs az osztályozóban. Mindenképpen várnia kell.

Lesz mellett ismerős postások jártak ki-be az osztályozóból. Ki gyalogszerrel, mint ő, ki biciklin, ki lovon jött. Lesz mindenkinek bólintott, intett a szemével. Maga elé engedte az összes postást.

Az utca felől nem láthatták, mert az élő sövény eltakarta. A nap azonban megtalálta. Kikukucskált a ház sarka mögül. Lesz mozdult, hogy arrébb tegye a táskát az árnyékba. Kár, hogy Klim ilyen sokáig elmarad, tönkremegy a szilva.

Kezdte unni magát. A nap is űzőbe vette. Elhaladt a posta magas épülete fölött, és fénnyel árasztotta el az osztályozóhoz vezető utat.

Lesz megéhezett. A táskát még távolabbra tolta, az árnyékba, de a szilva ínycsiklandó illatától összefutott a nyál a szájában. Szinte érezte az erdei szilva borízű

zamatát, amit Graves partizánszilvának nevezett. Lesz a nyelve hegyével megnedvesítette kiszáradt ajkait. Hátat fordított a táskának. A gyertyának és Lesz háta árnyékot vetettek rá. A nap az arcába sütött, s ő nem rejtőzött el. Süttette fakó szemöldökét, tömpe orrát, hosszú, vékony nyakát.

Ekkor kinyílt az osztályozó ajtaja, és Lesz lesunyta a fejét.

– Mit ülsz itt? – ütötte meg fülét a kérdés. – Vedd a postádat, mert elmegyek.

Ez Klim segédje volt, az aráncos arcú nő, így hát Lesz nem mozdult.

– Na, mi lesz, meddig várjak?

– Mit akar?

– Gyere, vedd a postádat, zárok.

Lesz felvette a táskát, és bement az osztályozóba. Az öregasszony egy újságköteget nyomott a kezébe.

– Levél nincs – tette hozzá.

Lesz nem tudta, mit csináljon a szilvával. Kinyitotta a táskát, és a szilvára mutatott.

– Adja át Klimnek.

– Klim nincs itt.

– Hát hol van?

– Nincs itt, és nem is lesz.

– Hogyhogy?

– Úgy, ahogy mondom. Még tegnapelőtt fogták el, ő pedig rövid gondolkodás után megtört. Most faluról falura hurcolják egy zsákban.

– Miben?

– Zsákban. Tegnap is, ma is elvitték valahová. A maguk falujában még nem voltak? Majd elviszik oda is!

Lesz kitépte az asszony kezéből az újságköteget, és kirohant az elosztóból. Mintha ökölcsapást mértek volna rá, az arcába szökött a vér. A járdáról is megfeledkezett, megütötte a lába ujját a járdaszegélyben. Az újságokat a kezében vitte, a táska meg üresen lötyögött.

A hídfőhöz érve megállt. Leereszkedett a patakhoz, álldogált egy darabig, aztán kiszórta a kék szilvákat. Azok felzavarták a víz felszínét, majd lesüllyedtek a mélybe. Lesz várt, míg elcsitult a hullámzás, aztán az újságot bedobta a táskába, és elindult az országúton.

Jövet is, menet is szembenézett a nap. Nem hagyta magára. „Mit mondok majd otthon, Voliguriban? Mit mondok Klim anyjának?" – gondolta. Úrrá lett rajta a rémület és a fájdalom. Akkora bánat fogta el, hogy még a könnyei is kicsordultak. „Oleksza, bár nem Dovbus... Nem Dovbus... Nem Dovbus..." Hosszú nyakán ülő feje előrebukott. Könnyeit nem törölte le. Hadd folyjék csak, amennyi jólesik.

A városkát maga mögött hagyva, felemelte tekintetét. Könnyein át pillantotta meg Voligurit, a szülőföld hegyeit. Lángba borította őket a lenyugvó nap sugara. Fogazott bástyafallá tömörültek az alacsony és egyre magasabb hegyek. A nap fényözönnel árasztotta el ormaikat, hogy lássa őket az egész világ.

Lesz nézte a hegyeket, és könnyei felszáradtak. Maga sem tudta, miért, de minél tovább nyugtatta tekintetét ezen az egyre sötétebben kéklő csipkézett bástyafalon, sírása annál inkább csillapult. Előtte ott álltak a Voliguri-hegyek. Lesz lassan bandukolt feléjük az úton, maga mögött hagyva bánatát. Homlokát ráncolta, összevonta fakó szemöldökét, megfeszültek széles orrlukai, kipirult arca égett.

Sietség nélkül ereszkedett le a dombról a völgybe: tekintetét a távoli hegyek csipkézett ormaira szegezte. A völgyben már sötétedett, Lesz megszaporázta lépteit. „Voliguri" – suttogta sóhajtva a szót; valamiféle mély, rejtett értelmet talált benne.

A zabföldön ciripelt a tücsök. Egy pillangó repült át az úton, s megpihent egy bokorágon. Jó éjszakát kívánt a fürj is. Az útilapu közt gyíkocska surrant. Minden elcsendesedett már, de Lesz még nem jutott el a kereszteződésig, csak a közelébe. Valahol a távoli égbolton

vadkacsaraj húzott el a mezőről a mocsár felé láthatatlanul, csupán a hangjuk hallatszott.

A földek zöldje bársonykékbe váltott. A hegyormok elfeketültek. Lesz hallotta minden lépésének zaját. Megállt. Egy ideig még hallatszott lépteinek visszhangja. Visszafojtotta a lélegzetét. Hatalmas csönd borult rá. Most még ha a világ végéről hívnák is, meghallaná. De senki sem hívta.

A hegyek csak álltak.

– Megmozdíthatatlanul – szólt Lesz.

Legbensőbb gondolata volt ez.

A falu álomba merült. Lesz végigment a patakparton. A mezőn és a fűzfasoron túl sötétlettek a falu házai. A patak mentén a határba vezetett az út. Feljött a hold, megcsillant az országút. Elhagyta a falut, áthaladt a patakon, és eltűnt a hegyek között. Lesz átvágott az országúton, és keresztülballagott a mezőn. Előtte magasodott a Voliguri. Kő és fű illata érződött a levegőben.

Lesz elhaladt az első és a második kopár domb mellett, a harmadik előtt azonban megállt. A dombtetőn Homiha kunyhója állt. Kanyargós ösvény vezetett hozzá. Valamikor út is volt itt, most vízmosás fut lefelé a másik oldalról.

Lesz megállt a mohos kövekkel szegélyezett ösvényen. „Hogy mondjam el hát? Nem, semmit sem mondok Homihának. A kenyerét osztotta meg velem, tőle kaptam az üzeneteket, amiket vittem... – gondolta Lesz. És a kő meg a fű illata helyett Homiha kenyerének édes illatát, a ropogós kenyérvég zamatát érezte. – Semmit sem mondok el neki. Jobb, ha semmit sem tud. Tán vétkes valamiben? Áldott jó lélek. Ki mindenki nem rejtőzködött nála! Homiha kunyhója partizántanya. Azoknak viszont, akik nála bujkálnak, el kell mondanom." Ahogy ezeken tűnődött, leült az ösvény mellett. Elgondolta, hogy jó volna, ha Klimmel történne valami, ha elveszejtenék, és Homiha meg a partizánok semmit sem tudnának meg, ő pedig mélyen hall-

gatna, mint a szemközti hegyek. Karjával átfogta a térdét. Nem akaródzott felkapaszkodni az ösvényen. Felgyűrt nadrágszára letekeredett. Eszébe jutott a felhajtásban lapuló levélke. Homiha a szilvát és ezt az üzenetet bízta rá. Elővette. Hogy mi áll benne, nem tudta. Az ő dolga csak annyi, hogy átadja. Most aztán kinek? Homihának? Még csak az kéne! A papír égette a tenyerét.

Lopva osont felfelé az ösvényen, akár egy pók.

– Miért kerülsz engem, fiam, Leszik?

Lesz visszahőkölt ettől a hangtól.

– Jó estét, néném!

– Már régóta figyellek. Holdtölte van, látni mindent. Egyszer leülsz, másszor felállsz, miért?

– Csak úgy.

– Én meg itt őrködöm. És téged vártalak.

– Van magánál valaki?

– Sebesülteket hoztak – felelte Homiha, és leült egy görgelékkőhöz. – Klim küldött valamit?

– Nem.

– Hogy s mint van? Evett szilvát?

Lesz nem tudta, mit feleljen.

– Üljön csak le, néném, üljön csak le...

– Talán razzia volt?

– Meglehet, néném – válaszolta Lesz. Magában meg azt gondolta: „Klimet zsákban hurcolják, itt meg sebesültek vannak."

– Elmegyek, néném. Mondanom kell valamit a sebesülteknek.

Homiha nem tartóztatta. Úgy ült az idős, nagykendőbe burkolt asszony a görgelékkövek között, mintha maga is kővé vált volna.

A kikövezett udvaron lovak prüszköltek. Fiatal legény ült mellettük, és szájharmonikázott. Csendesen, szomorúan játszott. A bánat túlcsordult az udvaron, tovaúszott, szétterült az egész Voligurin.

Lesz megkérdezte a legényt, van-e köztük rangidős, és ki az. A fiú, abba sem hagyva a játékot, a kunyhó fe-

lé intett. Lesz átment a pince fölött, és felment a tornácra.

A kunyhóban megzizzent a széna. Valaki felnyögött. Leszre senki sem figyelt fel. Megragadta az egyik ember karját.

– Ki vagy? – kérdezte az.

– Mondanom kell valamit – válaszolta Lesz, és kituszkolta a férfit a tornácra.

Amikor a csukott ajtó mögött, a sötét tornácon találták magukat, Lesz így szólt:

– Klimet zsákban hurcolják. El kell menniük innen. De Homihának egy szót se, megértette?

És odaadta neki a Klimnek szánt üzenetet.

– Hát így állunk – mormogta a parasztember, és kinyitotta az ajtót.

Homiha közeledett az udvaron, tipegő léptekkel.

– Autó. Autó tart erre a falu felől. Motorzúgás hallatszik. Idejönnek. Éreztem – ezért nem mozdultam, s lám beigazolódott.

Lesz odafutott a kőkerítéshez. Fülelt, és ő is hallotta a motorzúgást. „Világítás nélkül jönnek" – gondolta. Lenézett. A kunyhóból kihozták a sebesülteket, és a lovakhoz kötözték őket. A férfi megpróbálta rávenni Homihát:

– Maga is jöjjön velünk a hegyekbe.

Homiha azt felelte, hogy itt marad.

A lovak még ott toporogtak az udvaron.

A motorzúgás abbamaradt. Az autót nem lehetett látni. Lesz fekete foltokat vett észre lent. A fasiszták szétszóródtak, láncba fejlődtek.

– Tűzharc lesz, fedezni kell. Másképp nem jutunk ki – hallatszott a férfi hangja.

Lesz arra kérte, adjon neki géppisztolyt. Tud bánni vele. Majd ő viszonozza a tüzet. Egészen közel engedi majd a németeket. A férfi a fejét rázta. Homiha is erősködött, hogy adja csak oda Lesznek a géppisztolyt, maga meg menjen a sebesültekkel, azokat nehezebb elvezetni a meredélyen, mint a németeket feltartóztatni.

Lesz megkapta a géppisztolyt.

A partizánok ellovagoltak.

Lesz a kövek mögött ült, Homiha valamivel feljebb. Mindketten hallgattak.

A csatárlánc a hegyoldalhoz ért. Lesz látta a holdfényben, hogy kúsznak felfelé a fekete foltok. Amikor már úgy tűnt, hogy eléggé megnőttek, megeresztett egy sorozatot. A csatárlánc a földhöz lapult.

– Most meneküljön maga is, néném! – mondta Lesz.

– Hova mennék, gyermekem?

Egy pillanatra csönd lett, aztán lövések dörrentek a völgyből felfelé. De csak vaktában lövöldöztek.

Ahogy a hegyoldalban mozdult valaki, Lesz lőtt.

Rakéták szálltak fel. Az egyik a kunyhóra esett.

– Lám, már égünk is – szólt hátranézve Homiha.

Lesz a hegyoldalt figyelte, amikor Homiha megragadta a vállát.

– A pincét nézd! Már a pince mögött vannak. Onnan jöttek elő. Ki hozta ide őket?

Lesz megfordult, és leadott egy sorozatot.

Valamiféle árnyak surrantak be a pincébe. De ezt sem Lesz, sem Homiha nem vette észre.

A kunyhó égett. Az egész udvar lángokban állt.

Kifogyott a lőszer. Lesz abbahagyta a tüzelést. Felállt, meg akarta nézni, mi a helyzet a hegyoldalon. Golyó süvített, és Homiha látta, hogy Lesz szemöldökét elönti a vér.

A géppisztoly kiesett a kezéből.

Homiha Lesz fölé hajolt. A németek ordítva rontottak be az udvarra:

– Hol vannak a partizánok? Hol?

Homiha hallgatott.

Felrántották a földről. Azt hitték, hogy a partizánok a pincében bújtak el. Géppisztollyal terelték maguk előtt Homihát.

– Menj, nyisd ki! Ott vannak!

Homiha odament a pincéhez. Az ajtó csukva volt. Belökte, és azt kiáltotta:

– Jöjjenek ki!

A pincéből a fia, Klim jött elő, mögötte Graves hadnagy.

Homiha sarkon fordult, és lassan odament a kőkerítés alatt fekvő Leszhez.

Bakács Bernadett fordítása

Ó, LEGUTOLSÓ SZERELEM!

A frakkját kérte. Friedrichet, az öreg szolgát ez nem lepte meg: dél már elmúlt, Goethe titkos tanácsos úr pedig, megesett, már a reggelihez frakkot öltött, amikor ünnepélyességet kívánt meg valami a lelkében. Ugyanakkor egyáltalán nem várta, hogy háza népe kövesse példáját, és szintén parádéba vágja magát. Az ő piperkőcös, furcsa és szigorú megjelenése éles ellentétben volt a megboldogult tanácsosné reggeli ziláltságával is, akinek a minden esti rogyásig ropott tánc és bőséges italozás után nemigen volt ideje toalettet csinálni – örült, ha valahogy rá tudta cibálni hájas testére a pongyolát –, meg August fiával, aki gigerli volt, de nem álmából ébredve, amikor majd széthasadt a feje a másnaposságtól, és szórakozottan bágyadozott a bálóktól, felesége, Ottilia hódolóitól, s a fiatalasszony kissé hibbant, mindig kínosan rendes öltözetű húgától – szegénykének enyhén megsérült a feje, amikor mamlasz táncosa elejtette keringő közben. A titkos tanácsos úr egyáltalán nem játszotta az aszkétát – sokat és jóízűen evett, szerette a társaságot, és naponta kiürített két-három palack rajnai bort –, mintha csak feszes tartását, belső rendjét akarta volna szembeállítani környezete ziláltságával. Vagy talán elevenséget, biztonságot akart beléjük lehelni, mondván, hogy folytassátok csak, kedveseim, ugyanígy, én erős vagyok, állok a posztomon. Csodálatosan elnéző volt az emberi gyengeségekkel szemben, nem tett kivételt rokonaival sem, megbocsá-

totta minden eltévelyedésüket, hibájukat, még fogyatékosságaikat is.

Az öreg Friedrich olyan régóta szolgált Goethénél, hogy végül gondolkodni is megtanult. Maga sem tudta volna megmondani, hogyan kapta el ezt a ragályt, de a korábbi homályos képek, az emlékezete mélyéből felbukkanó emléktöredékek után, amelyeket nem próbált sem marasztalni, sem a többivel párosítani, hogy a ködből előbontakozó, majd újra köd-elnyelte foszlányokból teljes és egységes kép álljon össze – ma koponyájának boltozata alatt szakadatlan munka folyt, ami meglehetősen kifárasztotta, de ugyanakkor örömöt is szerzett neki, amikor a legnagyobb erőfeszítés eredményeképpen valamiféle következtetésre jutott. Friedrich nem tudott számot adni magának arról, hogy erre miért is volt szüksége – tőle idegenek voltak a lakájpletykák, nem volt közlékeny, magában őrizte minden megfigyelését, elképzelését és következtetését, de most, még ha akarná, sem tudná megállítani a nyugtalan és kimerítő nyüzsgést a fejében. És ha szívére teszi a kezét, aligha lett volna hajlandó visszatérni az észbeli szunnyadás hajdani állapotába, amely háborítatlan nyugalmat adott neki. Érdekes volt figyelni a titkos tanácsos urat, és még érdekesebb megfejteni látszatra fenséges-kimért, valójában azonban rendkívül különös és kiszámíthatatlan viselkedését.

Úgy tetszett, nem látott még a világ Goethe úrnál jobb családfőt, aki ennyire figyelmes, elnéző, gondos, és kész foglalkozni – akármennyire is belemerült az államügyekbe – a házi élet minden apró dolgával, ha az könnyített azóta megboldogult feleségén vagy az új gazdasszonyon, Ottilián; aki ennyire tapintatos, ha beavatkozásra nincs szükség. Friedrich ugyan kételkedett benne, hogy Ottiliát, aki ritka mód közömbös volt a ház, a férje és családja iránt, lehet-e új gazdasszonynak tekinteni, erre a rangra inkább a húga tarthatott volna igényt – amíg a síkos parketten el nem ejtették. Christiane-napokon, amelyeket a titkos tanácsos úr,

fájdalomtól megtört szívét kímélve, nem is felesége sírja közelében töltött, és a mostani interregnum idején is szívesen merült bele a ház gazdasági életébe – figyelemre méltónak tartotta a legapróbb konyhai gondot is, ugyanakkor képes volt minden előkészület és figyelmeztetés nélkül egyszerre otthagyni mindent, és hosszú időre elutazni Jénába, agglegény-menedékébe, vagy valamelyik fürdőhelyre. Igaz, onnan is küldözte tanácsait otthon hagyott családjának, de ha személyes jelenléte nem tudta fenntartani a rendet a szétzilált házban, akkor hogyne bizonyultak volna erőtlennek messziről küldött utasításai!

Felesége halála után Goethe úr féléveket töltött Karlsbadban, ahová még az idény kezdete előtt elutazott, s csak ősszel tért haza, az utóbbi időben pedig Karlsbad gyógyforrások páráit gomolyogtató sziklahasadékát a lepény-lapos Marienbaddal cserélte fel – nem e főleg női gyógyfürdő jótékony hatása miatt, hanem az ifjú Ulrike Levetzow sötét szeme kedvéért; egy energikus hölgy lánya volt, akit valamikor figyelmével tüntetett ki. Azokban a hajdani időkben, gondolta Friedrich, ez a hölgy jóval magasabb polcot foglalhatott el a társaságban, mint ma, amikor, mint egy nagy és komor ház tulajdonosa, szállodát tart fenn, a gonosz nyelvek szerint futó találkozások lebonyolítására.

Friedrich ezen a verőfényes marienbadi napon, délben, amikor a titkos tanácsos úr a frakkját kérte, felidézve Levetzow asszonyt, szokása szerint hozzátette magában az úr vendégeitől nemrég hallott kifejezést, amely lenyűgözte: „hajdani szépség nyomai". Ezek a szavak elbűvölték Friedrich fejlődő értelmét; elnézegetve a divatos fürdőhely csinos utcáin sétálgató s a női bajoktól elcsúnyult hölgyeket, Friedrich a hajdani szépség nyomait kereste arcukon. És megtanulta felfedezni még az évek és szerencsétlenségek porával beszitált, leghalványabb nyomait is a hajdani bájnak a hervadt arcokon. De Levetzow úrasszony széles és tiszta arcán ezek a nyomok olyan nyilvánvalók és bőségesek

voltak, hogy Friedrich őszintén csodálkozott: miért a ki nem pattant bimbót, a tizenkilenc éves Ulrikét dongja körül ura, amikor rendelkezésére áll a kissé már laza, de még viruló és élénk színű, kinyílt virág – az idősebbik Levetzow hölgy? Végre is a titkos tanácsos úr, a Weimari Nagyhercegség első minisztere, már igazán nem ifjú...

Friedrichet elkeserítette, hogy annak a nagyvilági társaságnak, amelyben legtöbbet forgott, amikor gazdája barátait és vendégeit kiszolgálta – annak a társaságnak nyelve gyakran érthetetlen a számára. Néha csak egyetlenegy szót szalasztott el, de azzal a mondat egész értelme elveszett. Friedrich nekifeküdt a tájékoztató könyveknek és szótáraknak, gazdája könyvtárából vette ki őket. Tágították látókörét, rengeteg fölösleges ismerettel gazdagították, de többnyire csak sűrűbbé tették a ködöt a fejében. Friedrich véletlenül hallotta, hogy a titkos tanácsos úr, az idősebb Levetzow hölgy iránti vonzalma idején, Pandorának nevezte el az úrnőt. Ez a név rajta maradt mindmáig. A lakáj a lexikonhoz fordulva kiderítette, hogy Pandora egy nő neve, Hefájntos teremtette (így olvasta – hibásan – Hephaisztosz nevét), és felruházta számtalan erénynyel, ritka szépséggel, ravaszsággal, kíváncsisággal és álnoksággal. Pandorát azért küldték a Földre, hogy elveszejtse az emberi nemet, s egy szelencét adtak neki, amely tele volt mindenféle undoksággal. A lexikon nem magyarázta meg, tudott-e Pandora a maga rendeltetéséről és a szelence tartalmáról. És miért nyitotta ki: olthatatlan asszonyi kíváncsiságból vagy szándékolt gonoszságból. Így vagy úgy, kiöntötte belőle az egész mocskot, csak a csalóka remény maradt a szelence alján. Hogy mire gondolt a titkos tanácsos úr, amikor Levetzow asszonyt – vonzalma idején – Pandorának nevezte el, az titok maradt: vagy gazdag bájaiért, vagy titkolt álnoklelkűségéért, vagy pedig azért a hajlandóságáért, hogy kibocsássa a világba a mocskos szörnye-

tegeket. A lakájt aggasztotta, hogy ura most újra közel került Levetzowékhoz.

És most, miközben utolsókat simított a fekete strucctoll-seprűvel a frakk sima tükrén, a frakkon, amely kitűnően illett gazdája erős termetére, Friedrich minden igyekezetével összeszedte eszét, hogy megérthesse, mi az az új dolog, amely magától megérett a kimért marienbadi életben, s ma érte el kritikus pontját, amikor Goethe úr, Károly Ágost weimari látogatása után – akit, a régi barátságra hivatkozva, házi öltözékben fogadott, bár még szemtől szembe is „királyi fenség"-nek szólított – egyszer csak teljes ünnepi fegyverzetét kérte tőle.

Goethe úr hibát keresve vizsgálta végig a fekete öltözetet, az atlaszmellényt, az inget és a nyakba való kendőt; levétette a csillagokat meg a selyemszalagon függő gyémántos érdemrendet, szemével odavágott a gallérra tapadt néhány ősz hajszálra, és szokott tempós, energikus mozdulataival öltözködni kezdett, Friedrich, urának segítve, sóváran figyelte, de a titkos tanácsos semmivel sem árulta el magát: mozdulatai megőrizték szokott gépies pontosságukat, rögtön beletalált nadrágja szárába és kabátja ujjába, leült, amikor kellett, s amikor kellett, felállt, teste hajlékonysága ösztönösen megkönnyítette inasa munkáját. Mégis volt benne valami szokatlan... Ó, igen, a csillogás, „a lázas csillogás", jutott eszébe Friedrichnek a megfelelő kifejezés, a titkos tanácsos úr sötét, mély szemében.

Meglepő, hogy a hetvennégy esztendős öregembernek ilyen eleven, égő, feketén csillogó maradt a szeme. Goethe úr egyébként is kitűnően megőrizte fiatalosságát. Még a bor is javára vált, gyengéden átpirosította húsos, de cseppet sem megereszkedett arcán a tiszta bőrt; meglehetősen nagy orra erélyesen ugrott előre, és csak szemöldöke fölött húzódott egy egybefüggő hosszú redő domború, magas homlokán; könnyedén a feje tetejére fésült tömör, fehér haja szépen fürtösödött a halántékán és tarkóján. Háta egyenes volt, léptei

tempósak és kemények, büszke fejtartása méltóságossá tette külsejét.

Ma azonban nem véletlenül festett ilyen fiatalosan a titkos tanácsos úr, valóban fiatal volt, s maga is érezte magában az ifjúságot. Megfeszítette lábikráját, ez látszott pantallója lábához simuló vékony kelméjén, vállát kiegyenesítette, kidomborította a mellkasát, csordultig telítette a mozgás vágya. Valami okból azonban mégsem tudott kimenni a házból. Biztosan várt valamire vagy valakire. Gyűlölte az üres időtöltést, azt a tétlen várakozást, amire annyira hajlanak a fegyelmezetlen emberek, különösen a nők. Az ember már rég elkészült, mégsem tudja elszánni magát, motoz, ténfereg, a zsebeiben kutat, íróasztala fiókjait húzkodja, kinyitja, majd bezárja a szekrény ajtajait, de nem keres semmit, csak fél változtatni a körülményeken. Nem, Goethe titkos tanácsos úr mindig tudta, mit akar, mindig megtalálta a célhoz vezető legrövidebb utat. Ha elmenni készült hazulról, mindig abban a pillanatban indult el, amikor készen volt, soha nem veszített el, nem felejtett el semmit, bár ezer dolga volt, emlékezetében tartotta az egész előtte álló napot, amely tele volt munkával; választékos irodalmi és tudományos munkáit diktálta a titkárának, hivatalos papírokkal, rendeletekkel bajlódott, különböző emberekkel találkozott, hivatalos és társasági látogatásokat tett, sétált vagy lovagolt, s még isten tudja mi minden telítette napjait. Goethe úr napjai mérhetetlenül zsúfoltak voltak, s mintha hosszabbak lettek volna más emberek napjainál. Néha nem percekre, hanem órákra abba kellett hagynia a diktálást, és ugyanott tudta folytatni, ahol félbeszakította, akár félmondat közben. Friedrich minden erejéből igyekezett ugyanolyan fogékonnyá és világossá köszörülni az eszét, de, bár neki sokkal kevesebb gondja volt, ez sehogy sem sikerült. Amint egyik dolog rátorlódott a másikra, Friedrich annyira összezavarodott, hogy mindkét dolgot elfelejtette.

A titkos tanácsos úr, természetesen, most sem této-

vázott és kételkedett abban, amit tennie kell, csupán várakozott. Türelmetlenül várt valami híradásra, hogy cselekedni kezdhessen, de a hír késett, és ez megzavarta nyugalmát. Friedrich természettől fogva korlátozott, lassú, de következetes észjárása gazdája türelmetlenségét életének azzal a változásával kapcsolta össze, amely egy idő óta elkerülhetetlennek látszott.

Amikor az idős úrnő meghalt, Friedrich feltett volna egy tallérokkal tömött erszényt egy korsó sör ellenében, hogy a titkos tanácsos úr élete végéig özvegy marad. Egyáltalán nem azért, mintha olyan lángolón és forrón szerette volna hitvesét, akivel majd harminc évet töltött el. Halála, természetesen, súlyos csapás volt a számára, még könnyet is méltóztatott ontani, egyébként a könny volt az egyetlen búcsúztató, amivel elkísérte a feledésbe a hozzá legközelebb állókat: feleségét, Von Stein bárónőt, Schiller urat... Nem fordult elő, hogy akár egy pillantást is vetett volna a drága, de már kiélesedett vonású arcokra. Vagy az elhunytak élő arcát akarta megőrizni emlékezetében, vagy félt a haláltól, vagy pedig túlságosan megvetette. Lehet, hogy azt tartotta: ott, ahol a halál birodalma kezdődik, ott végződik az ő napfényes birtoka, és megszüntetett minden kapcsolatot azokkal, akik többre becsülték Halál Úrnőt az ő társaságánál.

Miután lerótta a bocsánatos gyengeség adóját, könnyeivel mosta – és mosta el – a kedves arcot, a titkos tanácsos úr különös eréllyel tért vissza az élet dolgaihoz, mintha felfrissült és megfiatalodott volna. Ami a megboldogult tanácsosnét illeti, még jóval annak halála előtt teljes szabadságot biztosított magának is, neki is: neki a vigasságot, a táncot szakadásig, a mulatozást nyalka tisztek társaságában (a pezsgő úgy habzott Goethe asszony körül, mint Aphrodité körül a tenger tajtékja), magának pedig a magányos munkálkodást, az államügyeket, a találkozásokat kiváló emberekkel, a vörös bort, nyáron meg a fiatal nők rajongó csivitelését.

Felesége halála után Goethe úr mintha felvette volna a megboldogult leejtett terhét, beleízlelt a bálokba, piknikekbe, a pajkoskodásokba és a hosszas elvonulásokba ifjú szépségekkel. Azt hinné az ember, jobb nem is lehet az ilyen életnél, amely csupa örömöt ad, és alig kér valamit cserébe, de Goethe úr figyelmének szétszórt fénye egy idő óta, mint valami gyújtópontban, az ifjú Ulrike Levetzow személyében egyesült. Ez nem hasonlított a többi gyorsan múló kalandhoz. Friedrich mélyen a lelkébe véste azt a mondatot, amelyet egy ízben családi ebéd közben ejtett el Goethe úr, amikor a fegyelmezetlen, örökké ingerült August megint belekötött az őt nyíltan megvető Ottiliába: „Minden bajnak az az oka, hogy nem teljes a családi állományunk." A civakodással elfoglalt fiatalok elengedték a fülük mellett a családfő szavait, különben sem kényeztették el tiszteletükkel, vagy talán a megözvegyült öregember erőtlen panaszának vélték, csak Ottilia fejsérült húgocskája vetett feléje egy gyors, haragos tekintetet. Pedig érdemes lett volna odafigyelniük, mert a titkos tanácsos úr először ejtett – méghozzá tudatosan – szót szándékairól.

Friedrichet csak egyvalami zavarta: ennek a bejelentésnek a naivsága – hogyan tud egy nagy elme ennyire tévedni családtagjai megítélésében? Egy új titkos tanácsosné megjelenése ugyanolyan békét és egyetértést hozna a ház zűrzavaros életébe, mint a mítoszbeli Pandora szelencéjének tartalma. Még a csalóka remény sem maradna. Augustot és Ottiliát, persze, egyesíti majd a gyűlölet az új „mamácska" iránt, aki megcsorbítja öröklött jogaikat, de Goethe úr aligha erről ábrándozik.

Friedrich ma hajlott arra, hogy az asztalnál elejtett s az ifjabb nemzedék által meg nem hallott mondatot összefüggésbe hozza a titkos tanácsos úr sugárzónyugtalan ábrázatával. Nem ma kell-e vajon eldőlnie annak, ami teljessé teszi „a családi állományt", békét és nyugalmat hoz a házba – „lidérces álmot és borzal-

mat", ahogy a gondolkodásra rászokott Friedrich szilárdan meghatározta gazdája jövőjét? Ami a saját személyét illeti, nem várt változást, mivel ő hozzátartozott a titkos tanácsos úr szent és sérthetetlen életmódjához, amelyet védett a házi megrázkódtatásoktól. Mégsem érezte valami jól magát...

De hát hogy is lehetne másképpen? Hiszen Friedrichnek nem volt másik élete, csak az, amely már számtalan év óta, napról napra, észrevétlenül telt Goethe titkos tanácsos úr házában. Megesik, hogy a szolgák, akármilyen függő helyzetben vannak is, nemcsak hogy befolyásolják gazdájuk házi és egyéb dolgait, hanem még irányítják is. – Brunner rendőrtanácsos viselkedése a családjában meg szolgálatban teljesen attól függ, milyen lábbal kelt fel, és hogyan látta el vörös orrú lakája, a zsémbes és iszákos Michel, akitől gazdája a világ minden kincséért sem vált volna meg. Friedrichnek nem volt befolyása gazdájára, és nem volt senki másnak sem: a titkos tanácsos úr szemet tudott hunyni a házi rendetlenségek fölött, de nem táncolt úgy, ahogy más fújta. Friedrichnek elég volt csak figyelnie és levonni a következtetéseket – teljesen önzetlenül, hiszen így is megvolt mindene, hogy elégedett lehessen: nem túl terhes kötelességek pontosan meghatározott köre, tűrhető bér, függetlenség, amit az biztosított neki, hogy csak egy személy alárendeltje, jó konyha a gazda borával, erős dohány, tiszta ágy, jó ruha és elég szabad idő, hogy elüldögélhessen egy pincében, és eltréfálkozhasson valamelyik Kätchennel vagy Lieschennel. Friedrich csak kevéssel volt fiatalabb gazdájánál, s akár az, ő sem zárta reteszre az ajtaját. Tudta, hogy a titkos tanácsos úr kifürkészhetetlen úton-módon – bizalmas beszélgetés sohasem folyt az úr és szolga között – tudomást szerez gáláns kalandjairól, és helyesli azokat. Goethe úrnak kedvére volt az életerő mindenfajta megnyilvánulása, de undorodott, akárhogy próbálta is leplezni érzéseit, August részeges, durva kicsapongásaitól.

Friedrich magában szerencsét kívánt urának, de hát csakugyan hiszi, hogy az az elkényeztetett kislány meg tudja majd zabolázni a nekivadult Augustot meg az önfejű Ottiliát? Ez a gondolat úgy aggasztotta Friedrichet, hogy megállt a keze a tollseprűvel a titkos tanácsos úr válla fölött, s úgy maradt, fölemelt kézzel, a vedlett strucctoll-csokrot szorongatva.

– Megengedem, hogy kérdést intézzen hozzám, Fritz – szólalt meg – nem ajkával, hanem szemével mosolyogva – a titkos tanácsos úr.

– Milyen kérdést, kegyelmes uram?

– Ne kerteljen. Magát régóta gyötri a kérdés: csak nem házasodni akar az úr?

Goethe tekintete hirtelen a messzeségbe merült, ködös lett, szinte a semmibe veszett megmerevedett szeme. Friedrich megfoghatatlan módon kitalálta, hogy ura kiesett a jelen világból, utána pedig könnyű szédüléssel megérezte, hogy őt is húzni, forgatni kezdi valami nem e földi, furcsa örvény, s megcsapja egy semmihez sem hasonlító, arc nélküli, más életből való valami, idegen illataival, idegen levegőjével, idegen gondjaival; ráébredt, hogy gazdája vonszolta el oda, ahol semmi keresnivalója, és szomorúság sajdult a szívébe.

Goethe pedig, aki nem először élte át a pillanatnyi belemerülést egy másik idő, másik létezés elemébe, amely őt is várja, majd ha elnyűtte ezt az életet és ezt a testet, megint, mint minden előző esetben – egyetlenegyet kivéve, amikor nem a jövőben, hanem a múltban merült el, ott hatalmas vadkecske volt, hívón harsogott egy aranyló erdei csapáson –, hiába próbálta megtalálni azt a lökést, amelyből a rá nem jellemző, furcsa mondat született. Megint nem sikerült, csak ennyit tudott elkapni, hogy *ott* nem Németország volt, talán nem is Európa, de egzotikus levegő sem áradt belőle, ami pedig a legmeglepőbb, hogy továbbra is Fritz áll mellette, egy másik, mint ahogy ő is más lett – Fritz új hipposztázisa. Csakugyan lehetséges efféle kettős átlényegülés?... Őszintén megvallva, jobban szerette

volna, ha minden kétségtelen erénye mellett is, nem Fritz az útitársa abban a másik létezésben... Ó, ha Schillerrel beszélhetett, vitatkozhatott volna kedvére!... Vagy megláthatta volna az újra fiatal Friderikét, a naiv, megható Friderikét, akit olyan hirtelen elhagyott, le sem szakítva győzelme gyümölcsét, mentve magát tőle, őt meg magától – miért, hogy fiatal korukban a szakítás lebírhatatlan szenvedélye uralkodott rajtuk? Bizonyára az önvédelem megmagyarázhatatlan ösztöne volt: valaki okosabb lény benne, talán ő maga, tudta, hogy az élet csodáját nem azért kapta ajándékba, hogy szoknyák melletti epekedéssel és rajongással teljék el. De milyen bájosak voltak! Friderike, akinek emléke éles fájdalommal örökre belepecsételődött; a törékeny Charlotte Buff, akiből Kästnerné asszony lett, s ezzel a „Werther"-t ajándékozta neki és a világnak; a szenvedélyes, bátor Lili, aki olyan viharosan szerette, hogy kész lett volna vele Amerikába szökni; az állhatatos, büszke Von Stein bárónő, aki valamennyi nő közül a legjobban meggyötörte, mielőtt közelségével megajándékozta (nem is csoda, hogy hamar elszakadt a túlfeszített húr); Minna Herzlieb, aki arra született, hogy foglyul ejtsen mindenkit, aki óvatlanul közelített hozzá – Herzlieb: maga Erósz találta ki ezt a családnevet; a hideg széplélek álarca alatt rejtőző láng, a tehetséges Marianna Willemer, aki mellett újra Werther lett, igaz, az évek már bölcsebbé tették, és biztosította magát a vereség ellen. De minden gyengéd, epedő, vágyakozó, leigázó és leigázott, rajongó, minden beragyogó és mindenbe lelket adó érzés legutolsó kedveséhez, Ulrike Levetzowhoz fűzte, nem, mégsem kedvese, bár estek csókok és ölelések – de milyen forrók! –, mindössze tizenkilenc éves, és ő, az ősz hajával, ő ébresztette fel az ártatlan teremtésben az érzéki szerelmet. Legyen vele csak ő, egyes-egyedül ő minden következő átváltozásban, az ő lelkecskéje, istennője, akit hamarosan feleségének mondhat Isten és ember előtt.

Goethe nem kételkedett a lány érzelmeiben, különben sem fordult még elő, hogy az ő szenvedélye ne váltott volna ki viszontszenvedélyt. Még Charlotte Buff is, a német erények kútfeje, a derék Kästner menyasszonya, a kötelességtudás, a tisztesség, a hétköznapi józanság és takarékosság megtestesítője is elvesztette egy pillanatra a fejét, tiszta és gondterhelt fejét, amely nyugodtan és egyenesen ült válla fölött, és úgy viszonozta tolvaj csókját, hogy csókjának édes mérge Werther kilőtt golyójává változott.

Akkor mégis vereséget szenvedett. Különben, ő maga hátrált meg Charlotte elől – úgy látszott, hogy a Kästner iránti baráti hűségből, valójában azonban megint csak önvédelemből, hiszen, megtörve a hallgatást, olyan kötelezettséget vett magára, amitől titokban rettegett, mint ahogy egész életében rettegett kapcsolatainak hivatalos megerősítésétől; a Christianével kötendő házasságra is tizennyolc évi együttélés után szánta el magát, amikor már kialudt benne a szenvedély, és serdülő korba lépett elfajzott fiuk. Most pedig nyíltan és örömmel készül felvenni a házasság szentségét, amely hivatva van utolsó és legnagyobb szerelmét megkoronázni. Igaz, hogy mindig az utolsó szerelmet érezte a legnagyobb szerelemnek, ez éretlenségének tévedése volt, de egy embert hetvennégy éves korában nemigen csalnak meg az érzelmei. A jótékony természet nagy csodát teremtett számára, új életre támasztotta a szívét, második, nemcsak lelki, hanem fizikai ifjúsággal ajándékozta meg. „Gyermekeink lesznek! – gondolta büszkén. – És most már rajtuk tartom a szememet, nem úgy, mint a szegény Auguston!"

A tömött hajfürtű Ulrikében, akinek tágra nyitott, csodálkozó szemében hol hiszékeny, gyermeki ámulat, hol a bölcs, bár öntudatra még nem ébredt lélek éleslátása tükröződött, titokzatos módon párosult a naiv közvetlenség azzal a mély nőiességgel, amely fontosabb a tapasztalatnál és az észnél. E nélkül az adomány nélkül még a legmagasabb rendű női ész is száraz,

meddő és elviselhetetlen. Az örök nőiesség azzal az öntudatlan képességgel rendelkezik, hogy a dolgok és jelenségek rejtett lényegébe is beléhatoljon, intuitív ereje elől még a felvilágosult, rendszerező férfiész is meghátrál.

Ulrikében az lepte meg, hogy annyira fogékony volt – gondolataira, szavaira, érzéseire, érintésére. Minden magával ragadta: az ásványtan, a botanika, a zoológia, a fizika, a vegytan, a nyelvészet, a történelem; Goethe soha senkinek sem fejtette még ki ilyen örömmel és bizonyossággal, hogy értik, színelméletét, mint ennek a tizenkilenc éves leánykának; és mennyire megörvendeztette és fellelkesítette Ulrikét az ő növényfejlődéselmélete, amin addig mindenki gúnyolódott – úgy látszik, itt valami összhangzott a világ teljessége és művészi tökéletessége iránti vágyával; zene és versek hallatára megnedvesedett a lány tágra nyitott szeme szöglete, amikor pedig Goethe ajkával illette illatos fejecskéjét, megremegett, könnyű testével hozzásimult, összegyűrve kabátja hajtókáját, és szaggatottan lélegző, félig nyitott ajkával az ő száját kereste. Ha nem szereti annyira Ulrikét, a magáévá teszi, de minek neki a lopott gyönyörűség, amikor hamarosan összekötik sorsukat?

Goethe soha, még viruló éveiben sem aratta le az efféle sikereit a nőknél, nemhogy ebben a korában, amit a kishitű és elviselhetetlen emberek a kilobbanás korának neveznek, pedig lehet, hogy az ember személyisége csak akkorra találja meg végleges megtestesülését. Éppen ezért a korkülönbség a legkevésbé sem zavarta Goethét – biztos volt magában és Ulrikében, s ha a weimari nagyherceget kérte fel lánykérőnek, egyedül a Levetzow asszony iránti enyhe bizalmatlanságból tette. Persze Pandora, a barátnője, valamikor nagyon is gyengéd barátnője volt, ismeri az ő értékét, és feltételezendő, hogy lánya érzelmei felől is tájékozott, de hát ki ismeri ezeket a mamácskákat! Lehet, hogy más pályázó is van kilátásban, aki nem alábbvaló Goethénél sem vagyonával, sem rangjával, viszont rendelkezik

– az ostobák szemében – az ifjúság előnyével; nem lehet kizárni a tisztán asszonyi számítást sem: Pandora azt is a fejébe veheti, hogy volt szerelmének illendőbb őt feleségül vennie, ha már házasodni támadt kedve. Ulrikét pedig leányául nyeri – polgári szempontból ez sokkal természetesebb; végül pedig féltékeny lehet a lányára, vagy egyszerűen nem hisz a fürdőhelyi társaság szemében „öreg szoknyavadász" szándékainak komolyságában, vagy pedig ifjúi szeszélynek véli lánya vonzódását az ősz költőhöz. Egyszóval, kezes kell szándékai komolyságához, tisztaságához és méltó voltához. Az államhatalom, mint kérő, elég tekintélyes biztosíték.

Az öreg „Bursch", ahogy az okos és gunyoros Metternich nevezte Károly Ágostot, az egyik legbogarasabb, legzabolátlanabb és legkönnyelműbb német herceg volt; a lelkét is eladta volna a vadászatért, a borért, a nőkért meg a háborúért, élete hajlatán azonban nemcsak hogy megfontolttá vált, de csodálatos módon sikereket ért el valamennyi meggondolatlan kezdeményezésével. Miután háborúba keveredett Napóleonnal, kegyetlen vereséget szenvedett, amely szégyenletes futással és egész birtoka elvesztésével végződött, végül is a győztesek táborában találta magát, egyéb birtokai pedig megnövekedtek, és nagyhercegséggé lettek; kicsapongó életét össze tudta egyeztetni a sokéves szerelemmel a szép, de gyenge tehetségű és ostoba Jagemann színésznővel, megözvegyült, feleségül vette és a nagyhercegi trónra emelte a színésznőt; fél életét kocsmákban és szarvasvadászatokon töltötte, irgalmatlanul tipratta a parasztok földjeit, majd egyszer csak alkotmányt adott országának, és a harmadik rendet is bevonta a kormányzásba; hol összeveszve, hol kibékülve Goethével, leváltva őt Jagemann kedvéért a színházigazgatói posztról, örökre Weimarhoz tudta kötni „a legfenségesebb németet", s ezzel parányi fővárosát Európa szellemi központjává változtatta, az egész világ zarándokhelyévé, s végül nemcsak hogy

maga mellett tartotta sokéves barátját-ellenségét, hanem még bizalmasa is lett a legkényesebb ügyekben. Mi ez: véletlenek sorozata, a körülmények összejátszása, varázslat, titokzatos erők befolyása, vagy a jellemből adódott? Bizonyára mindebből volt egy kicsi, de egyet nem tagadhatunk meg Károly Ágosttól – mind a többi német hercegtől eltérően, képes volt a nagyvonalúságra.

Goethe most szerette volna ezt gondolni. Minél nagyobbnak látta Károly Ágostot, annál szilárdabban hitte, hogy követsége sikerrel jár. Hogy is ne sikerülne? Talán nem fogja fel Pandora ennek a házasságnak minden előnyét – most is, de különösen a jövőben?

Friedrich tiszteletteljes figyelmet sugárzó, jóindulatú arca eszébe juttatta, hogy végül nem kapott választ tréfás-különös felszólítására.

– Mintha kérdeztem volna valamit magától, Fritz!

– Nem merészelem zavarni kegyelmességedet méltatlan kíváncsiságommal – felelte Friedrich, Metternichhez méltón, diplomatikusan kitérve a válasz elől.

– Nem baj, Fritz. Maga az én házamban él, és lehetetlen, hogy ne érdekeljék a küszöbönálló változások. Tehát, barátom, a maga gazdája megházasodik.

– Engedje meg kegyelmességed, hogy gratuláljak.

– Köszönöm, Fritz. Meggyőződésem, hogy már régen sejt mindent magától is. Jó szimatú bestia maga, Fritz.

– Hálásan köszönöm, kegyelmes uram – hajolt meg a lakáj.

Goethe sajátos demokratizmusa abban nyilvánult meg, hogy érdekelte minden ember, és tisztelt minden dolgozót, ha az értette a dolgát (Friedrich mintainas volt), de amint ezek az emberek összefogtak akármilyen ügyben – tiltakozás, jogaik megvédése, sőt zendülés, valamelyik választó szervezetben való részvétel, mi több, hű alattvalói érzelmeik kifejezése érdekében –, nyomban tömeggé váltak Goethe szemében, és gusztussal ismételgette Arisztotelész mondását: „A tömeg

csak arra méltó, hogy meghaljon, mielőtt született." Kétségtelen, hogy Fritz sohasem olvad össze a tömeggel, lakájszívével talán még jobban megvetette azt, mint gazdája a maga polgárszívével, és Goethe azt a teljes bizalmat érezte iránta, ami lehetővé tette, hogy intim dolgokról beszéljen vele. Most pedig olyan nagy szüksége volt beszélgetőtársra, mint még soha, hogy elűzze növekvő aggodalmát: Károly Ágost késlekedik.

Friedrich, sajnos, túlságosan iskolázott lakáj és túlságosan óvatos ember volt ahhoz, hogy hagyja magát belevonni egy rendkívül bizalmas beszélgetésbe, amit gazdája majd előbb-utóbb megbán. Goethét bosszantotta Friedrich lakájravaszsága, bár értette, hogy nem várhat mást olyan embertől, aki egész életét szolgálatban töltötte. Furcsa is lett volna, ha Friedrichből egyszer csak kirobban druszájának, Schillernek viharos őszintesége vagy Herder bizalmas-szentimentális szarkazmusa.

– Házunk élete megváltozik, Fritz, alaposan megváltozik! – Goethe tágra nyitotta óriási, lángoló szemét, mintegy meghökkenve a küszöbönálló változások nagyságától, de a lakáj kőnyugalmát nem tudta megrendíteni. – Az ifjúság költözik a házunkba, Fritz! – folytatta az ingerültségtől hamis hangon Goethe. – Mindkettőnknek meg kell fiatalodnunk.

– Kegyelmes uram most sem panaszkodhat! – kockáztatta meg Friedrich egy, mint gondolta, helyénvaló bizalmas megjegyzést. – Énnekem már késő egy kicsit.

– Mit locsog? – fortyant fel Goethe. – Hiszen maga hat évvel fiatalabb nálam!

– Ne mérje magát másokhoz, kegyelmes uram. Kegyelmességed fölött másképp múlik az idő.

– Mit jelent ez, Fritz? – kérdezte elkomolyodva Goethe; meghökkentette a lakáj megjegyzése, amely semmiképp sem születhetett az ő koponyájában.

Friedrich maga is érezte, hogy valami olyat mondott, ami meghaladja értelmi fokát, de, rábízva magát arra a különös, röpítő erőre, bele se gondolva, mit je-

lentenek a mintegy nem e világi létezés sugallta szavai, azt felelte:

– Kegyelmességed mindennap egy egész életet él végig, de az időnek nincs hatalma ön felett, ahogy más ember felett. Kegyelmességednek más időszámítást szabott ki. Ön nem idősebb nálam hat évvel, hanem negyedszázaddal fiatalabb. Az idő nem abszolút kategória, kegyelmes uram.

„Ez a selma újra valami más létezési formába kényszerít engem" – gondolta bosszúsan Goethe.

– Hogyan tudhatja mindezt, Fritz? Hol szedte ezeket a bölcsességeket?

„Csakugyan hol? – álmélkodott Friedrich. – Ördög tudja, mi minden ver fészket a koponyámban! Résen kell lennem. Még csak az hiányzik, hogy a szolga túltegyen urán. Ilyen urán!... Ennek rossz vége lesz. De a titkos tanácsos úr is megéri a pénzét – minek kényszerít egy alája rendelt embert helyükön nem való okoskodásokra? Mindegyikünknek megvan a maga kötelessége, Friedrich dolga az, hogy rendben tartsa a ruhákat, és kitakarítsa a szobákat, az okos beszélgetésekre pedig ott van Eckermann úr. Jó volna kereket oldani. Különben ez a bizalmassági próba nem vezet jóra."

Friedrich végül sem értette, honnan jött a szabadulás. De a lobogó szempár tekintete, amely egyszer csak tűrhetetlenné vált, mintha kitárt volna előtte valami egyszerű halandó számára felfoghatatlant, hirtelen lesiklott szerény személyéről, a magasba röppent és beléveszett, Goethe széles, fehér keze feje pedig kétszer is türelmetlen és egyértelmű mozdulatot tett, azt jelentette: tűnj el!

Friedrich sietve retirált, áldva ismeretlen szabadítóját, de egy kicsit bosszankodva is ura vénemberes bogarasságán, amit azelőtt nem észlelt nála.

Goethe pedig Ulrikét látta. Olyan meghökkentő tisztán és testi mivoltában, hogy egy pillanatra úgy tetszett neki: képes kezével érinteni és érzékelni kerek arca, rózsaszínűn átlátszó fülcimpája melegségét. Látta a

fekete pontocskákat kobaltkék pupillájában, a gödröcskéket szája sarkában, amely menedéket adott a sötét kis anyajegy lőporszemcséjének; a karcsú nyakát körülfonó kettős korall gyöngysor, amely elveszett csipkével szegett blúzában. Forró, könnyű, szűzi lélegzete meg-megemelte a selyemkelmét a mellén, s ő felnyögött, úgy belésajdult kedvese alakjának szépsége. Hogyan hasonlíthatta volna másokhoz, akik korábban átsuhantak az életén; mintha ezzel a szerelmével versenyre kelhetne valamennyi hajdani, sápadt szerelmeskedése! Igen, csupán szerelmeskedése, mert szerelmes először volt. Bizonyára így is a rendjénvaló azzal, akit a természet csak gazdagabbá tett és tökéletesített az évekkel, semmitől meg nem fosztotta, csupán tévedéseitől, és erősebbé tette a legfontosabbakban: az alkotóerőben és a szerelem ajándékában.

– Ő királyi fensége! – Friedrich hangja, amely durván törte meg a bűvös csendet, mintha magától fulladt volna el – a herceg nyilván ellökte a lakájt az ajtó elől.

– Semmirevaló kérő vagyok én! – kiáltotta Károly Ágost. – Kár volt bíznia bennem.

Goethe ránézett a vén korhelyre és agarászra, ellenszenves, keskeny szájára, amely annyira nem illett tulajdonosának életvidám alkatához, roppant okos, áthatő kis szeméhez, és nem fogta fel a mondottak értelmét.

– Bocsásson meg, királyi fenség...

– Ó, vén csont, legalább az ilyen pillanatokban hagyjuk a kínai ceremóniát! – mondta bosszúsan Károly Ágost.

Ingerelte Goethe egy idő óta felvett szokása, hogy őt ezzel a pompázó titulussal nagyságolja: a színlelt tiszteletadás arcátlanságot leplezett, mivel bizonyos távolságot teremtett közöttük, aminek a herceg nem volt híve, szerette volna visszaállítani a régi bizalmas viszonyt, de ez a konok vénember minduntalan ellökte őt magától.

– Hallgatom, királyi fenség...

– Elviselhetetlen vénember! – kiáltotta felfortyanva Károly Ágost. – Hát tessék: kosarat kapott!

– Mit jelentsen ez? – tántorodott meg Goethe.

A herceg ránézett remegő ajkára, észrevette még egy pillanattal előbb fenséges, szép arcán a tanácstalan zavart, és talán életében először sajnálta meg ember módra Goethét.

– Pandora kinyitotta szelencéjét... Igaz, rendkívül tapintatosan tette, lehetetlen belekötni, de az undok szörnyeket szabadon bocsátotta. Hogy ne csűrjem-csavarjam, tudtomra adták, hogy Ulrike túlságosan fiatal, és maga sincs tisztában a szívével. Időre van szüksége, sok időre, hogy tulajdon érzelmeit tisztázza.

– És Ulrike? Miért nem kérdezte meg őt?

Károly Ágost habozott. Azt hitte, hogy Goethe férfiasan, büszkén viseli el a visszautasítást, s nem kívánja tudni ennek a voltaképpen megalázó históriának a részleteit. Az ablakhoz lépett, ujjaival dobolni kezdett az üvegén, és Goethe ráismert Mozart „Török induló"-jának ütemére.

– Nem tudom – mondta, Goethének háttal állva –, volt-e előzetes próba, vagy rögtönzésre szánta el magát az öreg Levetzow asszony. Persze rögtönzött, de jól felkészülve rá. Ajánlata nem lepte meg, várta már. Csak a kérő személye hozta zavarba. De adjuk meg Pandorának, ami jár, gyorsan összeszedte magát, és maga hívta be Ulrikét.

– És Ulrike?

– Azt mondta, hogy mindig úgy érzett ön iránt, mintha apja volna.

– De hiszen ez nem igaz!

– Eh, vén csont! Hiszen ön is tudja, mekkora befolyása van Pandorának a lányára! Ulrike lágy viasz... Ha az anyja akarná, Ulrike nyomban ráébredne, hogy egyáltalán nem gyermeki vonzalom fűzi önhöz. De az anyjának más tervei vannak, s a szegény kislány komolyan elhitte, hogy csupán gyermeki csókokat adott önnek. Ulrike nem lázadó lény, éppen az a bája, hogy

kész fölvenni akármilyen formát. Ezzel bűvölte el önt is. De az anyja tekintélye erősebb. Értse meg ezt, és nyugodjon bele. Uramisten, hát talán ő a világ közepe? Mennyi szép nő van körös-körül!

Goethe nem válaszolt, és Károly Ágost, maga sem véve észre, hogy játékos hangba csapott át, hirtelen megfordult, de az, amit látott, megrendítette edzett katonalelkét. A fenséges nagyúr helyén egy petyhüdt arcú, pergamenbőrű, fakó tekintetű, görbedt öregember állt.

– Vén csont! Mi történt önnel? – kiáltott fel döbbenten Károly Ágost. – Csak nem omlik össze egy kis szoknya miatt! Legyen hát férfi, az ördögbe is! Ön szenvedélyekben edződött, akár egy operadíva, szedje össze magát!

Goethe hallgatott.

„Szöktessem meg Ulrikét, és házasítsam össze őket titokban? – villant át az öreg »Bursch« agyán. – Arra a boszorkány anyjára meg ijesszek rá, hogy ne csapjon lármát? Csakhogy erre nem áll rá a mi költőnk. Kár!"

– Talán vágjuk sutba az öregséget! – indítványozta Károly Ágost. – Emlékszik, mennyit csintalankodtunk a régi jó időkben? Fütyüljünk erre az áporodott Marienbadra, és ruccanjunk át Bécsbe. Inkognitó.

– Ön nagyon jó hozzám, királyi fenség – hallatszott végre a csöndes, de már erőre kapott hang. – Fogadja mélységes hálámat, valamint őszinte bocsánatkérésemet, amiért ilyen konok kéréssel terheltem, de nekem magamnak kell Ulrikével szót értenem.

„Élni fog! – gondolta elragadtatva Károly Ágost. – Vasból van ez az öregember!"

. . . Goethe nyolc napig ostromolta Ulrike Levetzowot, és nem volt semmi szebb az életében ennél a nyolc napnál. Nem kísérletezett többé azzal, hogy a szenvedély nyelvén beszéljen, mert Ulrike akkor nyomban sértett ártatlansággá változott. Féket vetett érzelmeire, és eszét vette elő. Meddő és kínzó foglalkozás volt; elfojtani fájdalma és szenvedélye kiáltásait, s a

vaslogika nyelvén bizonyítani be a tizenkilenc éves leánykának, hogy hasznos, sőt szükséges házasságot kötnie a hetvennégy esztendős öregemberrel. Nagy gyakorlata lévén a kazuisztikában, beleverte a csinos és természettől fogva okos fejecskébe, hogy hasztalanul ellenkezik az eleve elrendeléssel, amely olyan nyíltan mutatkozik meg az ő esetükben. A szellem, a lelkesedés és az akaraterő, amit Goethe elfecsérelt, elég lett volna rá, hogy befejezze a „Faust" második részét, amit egész életén keresztül húzott-halogatott, de egész kifinomult ékesszólása megtört a lány süket konokságán. Ulrike nem kívánta elhagyni azt a birodalmat, amelynek neve: ifjúság.

Goethének különben úgy rémlett, hogy Ulrikét nem belső parancs irányítja, hanem valami külső erő, amit le lehet győzni, mert csak az legyőzhetetlen, ami a józan ész, az értelem határán kívül esik. Mózes azt mondta, hogy ismer mindent, azt kivéve, ami a háborodott fejében megy végbe, mert ott megszűnik a hatalma. A tiszta emóció szférája határos az őrülettel, megfoghatatlan és irányíthatatlan, Ulrikét azonban, mint Goethe gondolta, idegen akarat mozgatta, Goethe egyáltalán nem becsülte le Pandora befolyását: helyzeti előnnyel rendelkezett – állandóan a lány mellett volt –, és neme, vére előnyével is. Mindezzel szemben erőtlen az ész. Hát a személyiség, a lángelme ereje? És zseniális lett, többet adva ennek a lánynak, mint az egész „Nyugat-keleti Diván"-nak, de egy lépést sem haladt előre, pedig néha megérezte, hogyan lobban lángra Ulrike fogékony lelke. Valami életre-halálra elválasztotta őket? De mi? Kár a fejét törnie rajta. Pandora olyan szörnyeket eresztethetett ki a szelencéjéből, hogy még végiggondolni is utálatos. Mire jó ez Pandorának? Talán attól fél, hogy a féktelen August és a cseppet sem jámbor Ottilia meghiúsítja az eljegyzést, vagy elviselhetetlenné teszi a fiatalasszony életét? Ez az aggodalom jogos. De miért ne mondhatná ezt meg őneki? Őszintén válaszolna rá: korbácsot ragadok, és

úgy szelídítem meg őket! Sohasem tettem, de Ulrike kedvéért megteszem. Talán beszélni kellene Pandorával, eloszlatni anyai aggodalmát, valamiféle kezességet vállalni? Ezt nem vette be a gyomra. Megegyezés eredményeképpen kapja meg Ulrikét? Meg aztán, ha csupán az ő családi bonyodalmairól volna szó, a gyakorlatias Levetzow asszony már rég ráterelte volna a szót az őt nyugtalanító körülményekre, de annak ez esze ágában sem volt. Nem, egyszerűen nem akarja őt a lánya számára, ennyi az egész! Csak Ulrike segítségével lehetne meggyőzni, de azt mintha kicserélték volna. Megfoghatatlan lett, elérhetetlen, s ettől csak még kívánatosabb, nyoma sem volt benne a forróságnak és a közvetlenségnek, fontolgató lett, óvatos, minden szavát, minden mozdulatát kiszámította. Még ha néha megengedte is magának, hogy elragadja egy gondolat, egy kép, a képzelet szárnyalása, szakadatlanul résen volt. Amikor pedig Goethének elfogyott a türelme, és nem tudta fékezni haragos fájdalmát, a lány idegenül hangzó, betanult szavakkal hűtötte le:

– Nem kell haragudnia. Legyen az én jó és bölcs barátom. – És ő meghátrált, ráébredve, hogy nem tud kemény csomóvá összerándult kis szívébe hatolni.

Goethe, mielőtt útra kelt volna, elbúcsúzott Ulrikétől – a bérkocsi a kapu előtt állt –, és átsuhanó zavart látott fekete pettyes, kobaltkék szemében; csak egy pillanatig tartott, de a lány lelkének mélye olyasmit árult el, amiről nem is tudott nappali tudata. És Goethe, baljóslatú megvilágosodással, azt mondta:

– Ha csak szép, csupán elbűvölő és női módra okos volna, Ulrike! Akkor nyugodt volnék a jövője felől. De maga túlságosan jelentős és túlságosan mély lélek, hogysem egy asszony hétköznapi sorsát élhesse. Most még maga sem érti ezt, de mire megérti, késő lesz. Arra ítéli magát, hogy sohase menjen férjhez, szegény gyermekem. Nincs szomorúbb látvány a terméketlen fügefánál. Isten áldja, soha többé nem találkozunk.

Ulrikének fájt elválnia Goethétől: milyen ostoba az

élet, hogy nem tarthatja meg barátjának, beszélgetőtársának, oktatójának, nem, elsősorban barátjának, nagyon, nagyon közeli jó barátjának! – olyan jólesett csókolnia Goethe sötét, tüzes szemét, amely elfeledtette vele éveinek számát, de a búcsúzáskor mondott baljóslata érzékenyen érintette női büszkeségét, s bár elég ízlés, tapintat volt benne, és elnézőn hallgatott, sőt, szomorú alázattal még a szemét is lesütötte, mintegy azt fejezve ki: mit mondasz, hát ilyen sors vár rám? –, lelke mélyén nevetett Goethe próféciáján, hiszen az nem tudott sem a szomszéd patikárius napbarnította bőrű, fürtös hajú fiáról, sem a Byron-külsejű drezdai udvari tanácsosról, akivel a legutóbbi bálon ismerkedett meg, s aki miatt kosarat adott a karcsú, elegáns göttingai diáknak...

Ulrike egy kicsit elhúzta a függönyt, nézte, ahogy a jól megtermett, öreg Friedrich inas nehézkesen besegíti a kocsiba urát, akinek mintha ólomból lett volna a lába.

– Szegény, szegény nagyapó! – sóhajtott fel Ulrike, elnevette magát, aztán hirtelen sírva fakadt...

Friedrich a kocsis mellett zötykölődött a bakon, és bánatosan nézdelte az út szélén egyre-másra feltűnő kocsmákat, vendéglőket és fogadókat. Az üdülőhely környéke tele volt első osztályú intézményekkel, ahol a fáradt vándor éhét-szomját csillapíthatta és megpihentethette gémberedett tagjait. Már több mint hét órája voltak úton, de Goethének eszébe sem jutott megrántani a zsinórt, amelynek vége Friedrich kisujjára volt kötve.

Persze, a szerelem éhe kiszorítja a testi táplálék gondolatát, és lehet, hogy a titkos tanácsos úrnak mostani állapotában egészen Weimarig nem jut eszébe az élet durva anyaga. Friedrich azonban nem volt sem szerelmes, sem lesújtott, korgott a gyomra, kiszáradt a torka, a feje pedig minduntalan a mellére csuklott, de az éhség és a szomjúság előzte a megváltó álmot. A kocsis-

nak sem sebezte meg senki a szívét, de ez a cserzett arcú vasgyúró már annyira hozzászokott az úti nélkülözésekhez, hogy benne nem talált szövetségest. Feltételezhető, hogy a mögöttük kétüléses fogaton utazó titkár sem szenvedett szerelmi vereséget, de merné-e megháborítani a titkos tanácsos úr fenséges nyugalmát vagy szomorú sóvárgását? A fénylő szügyű, kis termetű lovakba vethette csak reményét. Erős és fürge kis lovak voltak, de alaposan elkényeztették őket, óvó-féltő bánásmódhoz szoktak, és egyértelműen fejezték ki sérelmüket: a tempós ügetésből minduntalan lusta poroszkálásra váltottak át, a kocsisnak rájuk kellett rikkantani, még az ostort is megsuhogtatni. Ez egy kis időre segített, de amikor majd igazából használja az ostorát, a lovak biztosan fellázadnak.

Friedrich elképzelte magát lónak, amely már nyolcadik órája befogva, erejét megfeszítve veselkedett neki számtalan kaptatónak, ereszkedett le meredek lejtőkön, amikor a szerszám rácsúszik a fülére, érezte lágyéka és combja töve feszülését, a szaggatást keresztcsontjában, s hogyan lüktet a lépe, viszket a bögölyök csípte bőre, apró legyek-lepte szeme – az átkozott lények a szemgolyóját akarták kiszívni, és Friedrich kemény szálú pilláit nyitogatva-csukogatva próbálta elhajtani őket; farát feltörte a farhám, fészkelődött, hogy csillapítsa az éles fájdalmat; óriási, szíjas, érdes nyelve nem fért el a szájüregében, átleffentette alsó pofáján... Akkor a kocsis, úgy látszik, megrántotta a gyeplőt, és Friedrich, az engedelmes ló, jobbra akart térni, és majdnem lefordult a bakról. Feleszmélt, akkor ébredt rá, hogy rángatják a kisujját. Akkor vánszorogtak el egy öreg fogadó előtt, amelynek cserépzsindelyét megfeketítette az idő, gerendafalait belepte a moha, fekete téglakéményei azonban vastag füstöt pipáltak.

– Állj! – kiáltotta harsányan Friedrich, és leugrott a még haladó fogat bakjáról.

Rosszul lépett, megrándította a bokáját; sántikálva

bicegett a kocsihoz, de annak már kitárult az ajtaja, és a titkos tanácsos úr fiatalosan leugrott, meg sem várta, amíg Friedrich leereszti a lépcsőt. A második fogatból már sietett is a titkár, akinek keskeny, sápadt arcán Friedrich a tulajdon elképedtségét látta viszont. Csak Goethe úrral történhetnek hasonló átváltozások: teste jóval rugalmasabb, alakíthatóbb volt, mint Faust doktoré, akivel olyan régóta vesződik, annak alkut kellett volna kötnie az ördöggel, hogy visszakapja ifjúságát, és számtalan hosszú esztendőt nyerjen, hogy fiatalságát újra végigélhesse – a titkos tanácsos úr egyetlen nap alatt képes volt roskatag öregből újjászületni fiatalnak, ahogy a főnixmadár támad új életre belső ereje lángjaiból.

Elevenen, frissen, mintha nem is futottak volna zátonyra reményei, nem temette volna el szerelmét, és nem törődött volna el több mint hét órán keresztül étlen-szomjan a rázós hintóban, fürgén lépkedett a fogadó felé, mentében adva ki az utasítást:

– Rendeljen nekünk jó vacsorát, Fritz. Előételnek vagy két tucat osztrigát. Ügyeljen rá, hogy a legfrissebbet adják. És behűtött moseli bort. – Aztán a titkárának: – Magával hozta az íróalkalmatosságait? Nagyszerű! Bemegyünk a vendégszobába, és feljegyzünk valamit. Fritz, küldessen oda egy-egy korsó világost! És szárított halat!

Később, amikor Friedrich bement jelenteni, hogy a vacsorát föltálalták, a titkár éppen akkor olvasta fel dallamos hangján, amely annyira tetszett Goethe úrnak, az imént diktált, s ahogy a lakáj sejtette, az útközben született verset. Hát ezért nem tartottak olyan hosszú ideig pihenőt!

. . . . . .

Ahogy lent várt a kapuban, s azon túl
ahogy vitt, föl, lépcsőnkint boldogítva,
s a végső csók után jött, hogy bolondul

a legvégsőt is ajkamra szorítsa:
tisztán él minden mozdulata-képe,
lángrajzként a hű szívbe beleégve...
(Szabó Lőrinc fordítása)

Friedrich nem szerette a verseket, de akkor sajnálta, hogy az elejét nem hallotta.

– Érdekes – mondta Goethe a titkárának, akinek gyanúsan fénylett a szeme. – Mégiscsak ér valamit az öregség. Ifjúkoromban az egész „Werther" kellett ahhoz, hogy életben maradjak, most egyetlen vers is elég...

Ulrike Levetzownak nagyon hosszú élet adatott. Egészen a mi századunkig tartott. Különböző nemzedékekhez tartozó kortársai tanúsága szerint haja őszültéig megőrizte finom ifjúi báját, arca még késő öregkorában is csodálatba ejtette az embereket megható szépségével. Goethe jóslata beteljesedett – soha nem ment férjhez; a majdnem százéves öreg hölgy sírjának kőlapjára azt vésték: „Fräulein Levetzow". Kérőben nem volt hiány, akadtak, akiknek sikerült megérinteniük a szívét, másoknak az értelmét, amely felfogta, hogy ideje végre választani, és élni a nők természettől rendelt, teljes értékű életét. De valami minden alkalommal visszatartotta, az utolsó pillanatban állította meg. Lehet, hogy a lángoló szemű öregember emléke, bár ki tudja?...

Rab Zsuzsa fordítása

GAROJAN

Megint elölről kellett kezdenie. Garojan már több mint két órája várakozott az Egyesült Kutató Központ igazgatóságának titkárságán, reménykedve, hogy végül is csak fogadják még aznap. Borogyeckijjel, a fermentációs osztály vezetőjével, és Barbbal, annak a laboratóriumnak a vezetőjével, ahol majd dolgoznia kell, már megegyezett. Csupán a formaságok maradtak hátra. Igaz, az is előfordulhat, hogy a jelölt nem nyeri el a magas vezetőség tetszését, ám ez eléggé valószínűtlen, hiszen Borogyeckijnek és Barbnak kell majd vele együtt dolgoznia, nem pedig az igazgatónak.

Amikor a titkárság elnéptelenedett, a titkárnő felhívta az osztályvezetőt, hogy most fogadni tudja őket az igazgató, és egy perc múlva már be is léptek a terembe, melyben egy hosszú, fényezett tárgyalóasztal és néhány világos kárpittal bevont szék állt. A dolgozószoba túlsó sarkában terpeszkedett az igazgató íróasztala. Elöl ment Borogyeckij, két lépéssel mögötte a jelölt, ez a könnyű, khakiszínű öltönyt viselő, sovány, eleven arcú fiatal ember, akinek furcsa tekintetű szürkészöld szemét mintha kifakította volna a nap. Most azonban tekintélyes, füstszínű szemüveget viselt, és azon keresztül csak homályosan látszott a szeme. Inkább csak találgatni lehetett a színét, mint meghatározni. Borogyeckij, akinek puffadt arca a sietségtől szklerotikus pirosba borult és verejtékcseppektől gyöngyözött, szaporán szedegette lábát, jövendő munkatársa viszont könnyedén, szabadon lépdelt. Alig ser-

kedő bajsza és szakálla még fiatalosabb kifejezést kölcsönzött arcának. Tartása egyszerű, természetes volt. A tisztelettudó figyelem szája szögletében megbúvó mosollyal párosult, amelyet Borogyeckij túlságosan merésznek, sőt inkább leereszkedőnek érzett, és ezért ingerelte is. Ő maga izgalmában szüntelenül fehér ingének a mandzsettáját igazgatta, és a jelöltre sandítva elégedetlenül összeszorította a száját.

Az igazgató hellyel kínálta őket.

– Tehát az az óhaja, hogy a fermentációs modellek létrehozásával foglalkozó laboratóriumban dolgozzék?

– Igen – felelte Garojan –, ellenőrizni akarom egy feltevésemet, ami lehet, hogy ostobaság, de...

– Erre is lesz lehetősége – vágott a szavába Borogyeckij –, mint bármelyik tudományos munkatársunknak. Bár a tervben előírt munka a legfontosabb, de hiszen ezt már mondtam is.

– Nos – jegyezte meg az igazgató, kíváncsian szemügyre véve a jelöltet –, maga fiatal, telve energiával – és ki tudja? – fordult az osztályvezetőhöz –, lehet, hogy egy új Golgyin válik belőle.

– Természetesen. Majd kiderül – hangzott fel Borogyeckij visszafogott nevetése, akit nyugtalanított a beszélgetés lassú jellege.

Ha az igazgató elutasítja a jelentkezőt, akkor az egy hónappal ezelőtt neki ígért megüresedett státust egy másik osztály kapja meg. Bár az igazgató, a jelekből ítélve, derűs hangulatban van.

– Ha nem tévedek, Golgyin is a fermentációs tematikával kezdte. És mellesleg ugyancsak mint tudományos segédmunkatárs.

Garojan, amint Borogyeckijre nézett, elkapta annak a felesleges megjegyzések megtételétől óvó pillantását.

– Különben hány éves? – kérdezte hirtelen az igazgató.

– Negyvenhat.

– Mennyi?

– Negyvenhat – hangzott a határozott válasz.

– Az lehetetlen! Olyan fiatalnak látszik. Huszonöt, legfeljebb huszonhét évesnek.

Garojan rövid hallgatás után azt mondta:

– Szeretnék valamit előre leszögezni. Az intézetben feltétlenül más néven kell szerepelnem.

– Nem értem.

– Apám vezetéknevét viselem, de most, nemrég elhunyt anyám emlékére, az ő nevét szándékozom felvenni.

Mindez igaz is volt. Anyja halála is, meg az is, hogy akkor, amikor a fiú éppen csak hogy betöltötte a tizedik életévét, apja elhagyta őket. Azóta sok idő telt el, de ez a magas vezetőség előtt ülő különös jövevény az ifjúság megmásíthatatlan csökönyösségével, akárcsak azelőtt, most sem kívánta felmenteni az apját, és egy olyan embernek a majdhogynem mániákus makacsságával, akinek egy életen át ugyanaz a gondolat jár az agyában, kitartott a meggyőződése mellett, hogy apja távozása megrövidítette anyja életét.

– Átérzem a bánatát – mondta az igazgató kis szünet után –, csakhogy amit maga kér, az nem a mi hatáskörünkbe tartozik.

– Itt Szilvesztrov lesz a nevem – mondta Garojan halkan, de tántoríthatatlanul.

– No de lássa be, mégsem azért gyűltünk itt össze, hogy a magánügyeiről tárgyaljunk.

– Ez a feltételem.

– Még fel se vettük, máris feltételeket szab.

Borogyeckij idegesen nagyot nyelt.

– Az önök feltételeit ismerem – Garojan lefegyverzően mosolygott. – Már említette az osztályvezető kolléga.

– Beszéljen inkább arról, hol dolgozott ezt megelőzően.

– Lind tudományos-technikai egyesülésében.

– Golgyinnal egy intézetben?

– Igen – mondta kelletlenül Garojan.

– És önként jött el onnan? Bármelyikünk megtisz-

teltetésnek tartaná, ha ilyen tudóssal dolgozhatna együtt.

Garojan vállat vont. Borogyeckij elmosolyodott. Kezdett tetszeni neki az új ember. Volt benne valami megnyerő. Borogyeckij nem tudta, mi is az tulajdonképpen. Figyelmesen szemügyre vette az előtte ülő embert, mintha nagyon régről megpróbálna visszaidézni valamit az emlékezetébe, de végül semmi határozott nem jutott az eszébe. Csak annyit kérdezett:

– Nem találkozhattunk mi már?

– Meglehet – válaszolt Garojan. – Talán valamelyik konferencián.

– Szóval otthagyta Lindet. Nem jött ki a vezetőséggel?

– Megbecsültek.

– Mennyi volt a fizetése?

A jövevény megint valahogy furcsán nézett, előbb az igazgatóra, majd az osztályvezetőre, mintha csak nagy nehezen tudna visszaemlékezni, és bizonytalanul azt mondta:

– Azt hiszem, kétszázötven. Nem, kétszázharminc – helyesbített.

– Ó – az igazgató sokatmondó pillantást váltott Borogyeckijjel –, ez a maximális fizetés, ami tudományos segédmunkatársnak adható. Lind után bátran felvennénk akár háromszáznegyvennel is, de az osztály vezetője azt állítja, hogy nincs magánál semmiféle ajánlás.

– Ez igaz – jegyezte meg Garojan. – A szerencsétlenség annyira kizökkentett a megszokott kerékvágásból, hogy mindent otthagytam, felültem a vonatra, és egyenesen idejöttem. Feltétlenül környezetváltozásra van szükségem.

Az igazgató a füstszínű szemüvegre meredt. Azt kérdezte:

– Mondja, és arra nem gondolt, hogy mások mindezt milyen különösnek találják majd? Idejön egy teljesen ismeretlen ember majdhogynem iratok nélkül, és más néven akar élni.

Az igazgató futó pillantást vetett Borogyeckijre.

– Úgy vélem – jegyezte meg az sietősen, láthatóan tartva attól, hogy az igazgató meggondolja magát –, hogy a személyi igazolvány és a diploma azért elegendő. Az előzetes megbeszélés alapján igazán jó képet alkothattunk róla.

– Rendben van – az igazgató határozottan az asztalra támasztotta a kezét, értésükre adva, hogy az audiencia véget ért. – Amennyiben az osztályvezető ragaszkodik magához, aláírom a felvételét.

– Szilvesztrov felvételét. Kérem, Alekszandr Szilvesztrovét.

– Hogy maga milyen csökönyös! És ha...

– Ha?...

– Igen – mondta az igazgató –, és ha nem, akkor mi lesz?

– Kénytelen lennék visszalépni.

Az igazgató szemrehányóan megcsóválta a fejét.

– Nahát. Maga igazi csodabogár.

Borogyeckij letörölte az izzadságot a homlokáról.

– A nyilvántartásban és a belső dokumentációban azonban – folytatta az igazgató hűvösen – az eredeti vezetéknevén fog szerepelni.

– Számomra ez már nem olyan fontos – lélegzett fel megkönnyebbülten a jövevény.

E négy év távolából visszaderengő epizódon kívül Garojan arra is emlékezett, mennyire megfogta őt az itteni táj szépsége, az enyhe, füvek illatától terhes levegő meg a hegyek könnyű fuvallata. Az Egyesült Kutató Központ több világos, sokemeletes tömbből – hivatali, lakó- és klubépületekből – állt, amelyek hosszan végignyúltak a hegyes terepen. Ha háttal állt nekik, szeme elé tárult a füves lejtő, legalján pedig a hőségben porfellegbe burkolózó dűlőút. Kissé távolabb egy folyó kanyargott, amelynek túlsó partján mint üvegszilánk csillant fel a vasúti sínpár.

Nyáron szeretett a hegyekben barangolni. Bár a

Központban igen sokan dolgoztak, félóra járásnyira mégis olyan ösvényeket lehetett felfedezni, amelyeken teremtett lélek se jár, és ez különösen tetszett neki. Az ösvények a hegyek között kígyóztak, apró fényfoltok szűrődtek át a fák koronáján, felhallatszottak a kis hegyi falu hangjai. Ilyenkor oly egyszerűnek és világosnak látta a világ felépítését, oly természetesnek és biztosnak vélte a való világhoz fűződő kapcsolatát, hogy Alekszandr Garojan akarva-akaratlan is arra gondolt: hiba az ő ötven éve, bosszantó félreértés, valószínűleg elírás az anyakönyvi kivonatban. Valaki összezavart valamit, és tessék, most mindenki azt hiszi, hogy ő ötvenéves. Reggel, ahogy a tükörbe nézett, önkéntelenül visszarettent: mennyire megöregedett az arca! Szeme alatt petyhüdt, ráncos lett a bőre, akár a százesztendős teknősnek. Még a füstszínű szemüvegen keresztül is látszódtak az idő szántotta súlyos redők.

Önmaga számára is észrevétlenül megszaporázta lépteit, de amikor már túl gyorsan haladt, lélegzete el-elfulladt.

Már közel járt a folyóhoz. Partján letaposták a füvet az emberek és az itatóhoz terelt lovak. A férfi legkedvesebb útvonalán elhaladt az út mentén álló két nagy kőtömb mellett, amelyekről szép kilátás nyílt a falura, és ahonnan a dombra vezető ösvény indult. Júniusban itt különlegesen nagy szemű szamóca érett.

„Igen – gondolta –, hiába csűröm-csavarom, mégiscsak szomorú dolog ötvenéves fejjel huszonötnek látszani, szinte mint egy kamasz, városról városra bolyongani és menedéket keresni, és alighogy megtalálom azt, érezni, hogy az évek múlásával erőtlen, köztiszteletben álló emberré vénülök. Talán mégsem kellett volna eljönnöm Lindtől. Ott kellett volna megállapodnom, nem igaz?"

Anyja halála után egyre gyakrabban vették elő nyugtalanító, keserű gondolatok. Sérült lelke vigasz után áhítozott, még a legkisebb után is kapva kapott, mérleget vont, nyugtatgatta magát, hogy nem élt hiá-

ba, aztán a másik végletbe esett. Úgy érezte, csak így tud átjutni az élők kétkedésekkel, reményekkel és balszerencsével teli valóságából saját múltjának élet és halál mezsgyéjén lebegő, képzelt világába.

Eszébe jutott Bojev, aki egyszer csak hirtelen eltűnt – az eset régen, azokban az években történt, amikor még az űrkutatási intézetben dolgozott. Bojev éveken át titkos témával foglalkozott, és az, hogy állandóan követte őt egy hallgatag ember, aki észrevétlen kívánt maradni, szükségszerű volt, a vezetőség így gondoskodott a biztonságáról. A munkájába teljesen belefeledkezett Bojev aligha fordított figyelmet követője jelenlétére, kivéve talán csak azt a néhány ritka alkalmat, amikor az intézet parkjának kihalt fasorában sétált egy lánnyal, akinek arcvonásait Garojan sehogyan sem tudta felidézni. Ők mentek elöl, az árnyék pedig – a formátlan kalapot viselő testőre eleinte karcsú, ám az évek múlásával egyre terebélyesedő figurája – a nyomukban haladt. A lány feszélyezetten hallgatott Bojev mellett, mintha nem tudná rászánni magát, hogy fennhangon kimondja a férfi nevét, amely a szakemberek körében olyannyira ismert. Aztán a lány férjhez ment, Bojev pedig nyomtalanul eltűnt, és többé senki sem hallott róla. Nem tudta se a lány, se a kísérőjük, mi történt vele. A lakását nyitva találták, de a holmija közül semmi sem hiányzott, és ezért azt a változatot, hogy talán rablógyilkosság történt, rögtön elvetették.

„Ugyanígy tudnál eltűnni te is" – gondolta Garojan.

Kiáltást hallott. A falubeli fiúk futballoztak, a mezőny szélét levetett ruhájuk jelölte. A bőrlabda Garojan mellé gurult. Nekilendült, és belerúgott. Rúgása erőtlenre sikerült: a labda lassacskán gurult, szinte egy helyben forgott a fűben.

– Beállnál a kapuba? – kérdezte az egyik feléje szaladó fiú. – Nincs elég játékosunk.

– Nem – utasította vissza Garojan. – Sietek az állomásra.

Napbarnította fiatalok álltak előtte, majd mindegyik

magasabb nála, és arra gondolt, hogy neki is lehetnének ilyen fiai. A hegyekben felbúgott egy sziréna, aztán minden elcsendesedett. Néhány perc múlva dörrenés hallatszott, és mint egy súlyos, vassal megrakott teherautó, dübörgött tova a visszhang. Fél kettő. Mindennap ebben az időben robbantottak. Pár kilométerre innen alagutat építettek.

– Az intézetből vagy?

– Igen.

A többi fiú is közelebb jött.

– Igaz, hogy feltaláltatok egy olyan tablettát, amitől ötször erősebb lesz az ember?

– Igaz.

Csak úgy záporoztak a kérdések.

– Ismered Szilvesztrovot? – kérdezte az, aki elsőként futott oda hozzá.

– Szilvesztrovot most az egész világon ismerik – jegyezte meg egy másik.

– Nem úgy gondolom. Személyesen ismered?

– Láttam már.

– Öreg?

– Ugyan már, mit képzeltek. Körülbelül olyan, mint mi itt mindnyájan – mosolyodott el Garojan.

Elnézte a fiatalokat. A friss levegőn tett sétától kissé visszahúzódtak szeme alatt a táskák, és sokkal jobban érezte magát, mint reggel.

Az ösvény újra az erdő felé kanyarodott. A földből kusza, szívós gyökerek ágaskodtak fölfelé, Garojan, ha figyelme elterelődött, nagyot botlott bennük, így aztán vigyázott, jobban ügyelt, hogy hova lép. Borogyeckijt, Barbot, az Egyesült Kutató Központot messze maga mögött hagyta. Örült, hogy minden ilyen simán ment. Bizonyára még csak nem is gyanítottak semmit, az öreg Borogyeckij, egykori iskolatársa, szintén nem ismerte fel. Garojan leginkább tőle tartott, de szakálla és szemüvege, úgy látszik, teljesen megváltoztatta a külsejét.

„Most hova menjek?" – gondolta magában.

Az ösvény a folyó mentén, de annál jóval magasabban vezetett, úgyhogy több ereszkedővel és kaptatóval is meg kellett birkóznia azokon a részeken, ahol a hóolvadás időszakában vízzel telítődő, köves patakmedrek húzódtak.

Munkatársaira gondolt, akikkel már negyedik éve vállvetve dolgozott, és akiknek félt akaratlanul árulójává válni. Kétségek kínozták, mint beteget a fájdalom rohamai. Ha mindvégig bizonyos lett volna abban, hogy nem árulta el, csupán felszabadította őket, hogy mindent véghezvitt, ami miatt idejött, hogy teljesítette a magára vállalt kötelezettségeket, még mielőtt érezte volna a fáradtságot és a szeme alatti rút táskák súlyát, ha meg tudott volna bizonyosodni arról, hogy most már nélküle is boldogulnak, akkor maradéktalanul boldog lenne. Minderre azonban már nem maradt idő.

A folyót ingatag függőhíd ívelte át. Fahíd, nemrég festették kékre, acélsodronykötél tartja, amelyet vastagon beolajoztak, hogy megóvják a rozsdától. Garojan lába alatt nyikorogtak a deszkák, léptei ütemére jobbra-balra kilengett a híd. Megállt, a korlátra könyökölt, és lenézett. A híd árnyéka füstfelhőként ringott a vízen, határvonalára merőlegesen, fejükkel az áramlás ellenében fiatal pisztrángok lebegtek a vízben. Sütkéreztek, orrukat úgy fúrták az árnyékba, mint ahogy a kikötött ladik fúródik a partba. Most ott ringatózott a vízen a férfi tükörképe is. Levette napszemüvegét, és úgy nézte magát a vízben, mintha tükör lenne. Megint fiatalos volt az arca, legalábbis annak látszódott, ahogy a távolság és az apró, gyűrűző vízfodrok retusálták. Ujjai szétnyíltak, szemüvegét kiejtette, beleesett a vízbe. „Még ez is – gondolta Garojan aggodalmasan, és megérintette borostás arcát és állát. – Időben rendbe kell hoznom magam."

Megint munkatársai körül jártak a gondolatai, és eszébe jutott egy közmondás, amelyet sokszor hallott taní-

tójától: a napfelkelte dalnokokat és hősöket szül, az alkony port és főnököket.

Alighogy közeledik a naplemente, máris azon van mindenki, hogy langyos, süppedős porba dugjon, mintha nem is eleven ember lennél, hanem múmia. Mint akit az erdőben ér a fagyhalál. Aludni szeretne, és édes álmokat lát.

Talán nem ugyanez történt Golgyinnal? Mindenki elismerte a tehetségét és hihetetlen munkabírását, hamar sikeres lett, de ugyanilyen gyorsan, ilyen észrevétlenül, kérlelhetetlenül – szinte magához sem tudott térni – elveszített valami nagyon-nagyon fontosat: sűrűséget, fajsúlyt, tömeget, vagy valami ehhez hasonlót.

Már nem is járt, hanem szinte siklott előre. Hatalmat adtak a kezébe, pénzt, semmiben sem korlátozták, de mindez mintha csupán azért történt volna így, hogy egyetlen lépésre se engedjék el maguktól.

Megint saját maga akart lenni, és egy bizonyos dologra összpontosítani, de a siker magával sodorta, a magasba emelte, és nem volt ereje, hogy félbeszakítsa ezt az eleinte oly kellemesnek, varázslatosnak érzett szárnyalást, a sebesség és a magasság pedig már olyan szédítő volt, hogy nem tudott volna anélkül leugorni, hogy a nyakát ne szegné.

Szegény öreg Borogyeckij! Naiv, együgyű ember. Az igazgatóval együtt még mindig azt gondolja, hogy Golgyin igazán szerencsés fickó, a sors kegyeltje, holott az, akit most bálványoznak, talán tizedrészét sem tudta megvalósítani mindannak, amire lehetősége lett volna.

Értekezletek, ülések, előadások, képviseletek, beszédek, interjúk, kitüntetések, bizottságok – csupa értelmetlen dolog, hiszen Golgyin igazán rossz hivatalnoknak bizonyult. Garojan azon kevesek közé tartozott, akik jól tudták ezt.

Ráadásul tudományos eredményeit is erősen felnagyították. A kortársak tudatában gyakran eltolódnak az arányok, aminek következtében valamiféle illúzió, op-

tikai csalódás jön létre, a perspektíva meglehetősen eltorzul: a kicsiny valószerűtlen méretűvé növekszik, a távoli közelinek látszik, a közeli pedig észrevétlen marad.

Mint amikor muslicafelhő homályosítja el a látóhatárt: eleinte az új is kétségbeesett, szinte ösztönös ellenállásba ütközik, majd elnéző kis mosollyal nyugtázzák, amelyet ostoba, mértéktelen és igazán nem odaillő lelkesedés vált fel akkor, amikor az az új tulajdonképpen már el is vesztette újdonságát.

Lám, itt állítják neked a csapdát, csalétket is dugnak bele, mesterien odaerősítik a gondosan álcázott, kifogástalanul működő rugóhoz, amely, alighogy hozzáérsz a finom falathoz, lecsap.

Garojan, még mindig a híd korlátjánál állva, elfordította tekintetét a vízről, és körülnézett.

Messzebb, a folyón túl, a dús, magas fűben ott maradt a kitaposott ösvény, a szinte játékméretűre zsugorodott erdő és a rétnek az a része, ahol a fiúk futballoztak. De ilyen messziről nem lehetett kivenni se a letaposott füvet, se az alakokat, de még a magányosan álldogáló fákat sem.

„Milyen szép itt!" – gondolta újra szomorúan Garojan. Életében sok szép helyet látott már, és amikor elhagyta őket, minden alkalommal keserűen vallotta be magának, hogy szebbet bizonyára nem fog találni.

Nemrég ez történt Linddel is. Most is így hitte ez az ötvenéves ember, akinek ifjú volt az arca és beteg a szíve, amely a meredek emelkedőkön mindig jelezte létét.

Hogyan tovább?

Nem először tette fel magában ezt a kérdést, amint vonatra vagy repülőre ült, kezében csekélyke poggyászával, egy kopott aktatáskával. Ám mindig úgy esett, így hozta a szerencséje, hogy éppen oda vezetett az útja, ahol szükség volt rá, ahol munkát adtak neki.

Vele egykorú barátai, ismerősei más-más városokban telepedtek le, családot alapítottak. Többnyire köz-

tiszteletnek örvendő emberek voltak, és ő, az örök vándor, titokban néha irigyelte őket. Egyszer, amikor találkozott egyik volt diáktársával, Garojan megszólította, és amikor az csak nagy nehezen ismerte fel a fiatal emberben egykori kenyeres pajtását, arcára olyan leplezetlen rémület ült ki, hogy Garojan szégyentől égő arccal futásnak eredt, mint egy kisgyerek, és csak akkor állt meg, amikor már alig kapott levegőt, és egy tapodtat se tudott továbbmenni. Mitől ijedt meg? – gondolta Garojan, amikor megnyugodott. – Hát tényleg olyan szörnyű dolog sokáig fiatalnak maradni, megőrizni magunkban a jövőhöz való jogot – az egyetlent, amiért érdemes élni? Valószínűleg éppen az ellenkezője igaz. Rémülete önkéntelenül is elárulta az éretlen ifjút, aki mindenek fölé helyezi a jelent, és arra törekszik, hogy súlyt adjon nyúlfarknyi múltjának. Ez az érv meggyőzőbbnek hatott. Mindazonáltal Garojan azóta kerülni kezdte régi ismerőseit.

Végül átment a függőhídon, és ismét szilárd talajra lépett. A dűlőút a mezőn át vezetett, a táj gyökeresen megváltozott, és az új élmény olyannyira felélénkítette a férfit, hogy fáradtságát mintha elfújták volna, és Garojan, a fiatalokra oly jellemző elszántsággal, kész lett volna akár még egyszer bejárni a megtett utat.

A folyó most bal felől hömpölygött. Mindjárt a kanyar után feltűnt a vasútállomás. Szemüveg nélkül a férfi másmilyennek érzékelte a világot – tágasabbnak, derűsebbnek.

Most, hogy örökre elhagyta a már megszokott helyeket, Garojan nehéz szívvel idézte fel azt az örömteli napot, amelyen megérkezett ide, és egyre csak arról akarta meggyőzni magát, hogy elutazása tulajdonképpen szintén örömteli esemény. Akárhogy is, várja még a munka – ez a fontos. Megadatott neki még egy – bár lehet, hogy az utolsó – lehetőség, hogy mindent újrakezdjen, új, tiszta lappal induljon.

Már érezte, hogy közeledik az a félig elfeledett állapot, amikor legbelül, de körötte is minden más, sajá-

tos, sokkal teljesebb, őszintébb életet kezd élni. Amikor a friss, nyugtalanító gondolat és a tiszta, erős érzés könnyedén utat tör az üres, kicsinyes gondok és események zűrzavarában. Amikor a meddő kétségek átengedik a helyet a megtett választás szükségszerűségébe, elkerülhetetlenségébe és helyességébe vetett biztos hitnek. Mint amikor valami földöntúli lény hangolni kezdi a hosszú hallgatástól elgyötört húrokat, és azok tisztán, összehangoltan megzendülnek.

Nem akarta megkeseríteni a búcsúzás utolsó pillanatait e csodás vidéktől. Végül is el kell mennie, hogy el ne pusztuljon – felesleges mindenféle okoskodás. És vajon nem hálás-e a sorsnak azért, hogy élete folyamán több életet is megélt, amelyek mindegyike elegendő lenne bármelyik értelmesen gondolkodó lénynek?

Bojev, Golgyin, Szilvesztrov – valaha így hívták őt. Ezek a nevek most időtől megzöldült bronz emlékművekké váltak, és ő boldog volt, hogy sikerült a neveket örökre elkülöníteni attól a fiatal embertől, aki a kamillavirágoktól sárgálló réten át a vasútállomás felé tart.

1968, 1979 *A. Fodor Ágnes fordítása*

BIKAÁLDOZAT

ELSŐ RÉSZ

„...Mily pusztító a lélekre a pogányság, ahogy csapdos és szítja a pogányság és tévelygés új mániáját, a tisztátalan erő."
M. Mažvydas (az első litván könyvből, 1547)

A lomb reszketése, az árnyék reszketése, a kis ágak, fűvek, fatörzsek és vesszők reszketése, a tűvékony gallyaké, az árnyék reszketése árnyékon, a tűlevelek borította ösvényen; és látod, lám, csupasz lábad, ahogy ezen az avaron lépked, az árnyékokon, vadcsapásokon? azoknak a vadaknak a nyomán, melyek még ott kószálnak az erdőben, vonyítanak a holdfénynél, agancsaikat törtdelik a fatörzseken, hogy aztán elpusztuljanak maguktól, vagy megöljék őket, s az általuk hagyott nyomokra más nyomok kerülnek: vadállatok, emberek nyomai, lehullott tűlevelek, kéregdarabkák, árnyékok, vékony kis ágak, s talán egy parányi madár foltos tolla;

és kezed, ahogy az edényt tartja, az edénycserepet, hogy reggel és este vizet hozhass benne az erdei forrásból, óvatosan, kevés víz fér bele, és az is igyekszik kitörni belőle, először felfelé, aztán le, kurtán felvillanni esés közben, összerázkódva az általános reszketésben, a tűlevél rétegén át beivódni a földbe, ott a biztonság: a gyökerek, a fű, a virágok, a levelek alatt, ez alatt a reszketés alatt, bár nem gyávaságból, hisz sokszor bizonyítja erejét-nagyságát, mikor az erdők sűrűjében

szétárad, s nem annyira tömegével, mint inkább azzal az elpusztíthatatlan, örök vággyal keltve rettegést, hogy szabad maradjon, hisz ezért (és csakis ezért) igyekszik mindenhonnan kitörni; a tenyérből, a folyóból, bár maga is folyó, a cserépből, amelyet a múlt évben találtál a forrásnál, és amelyben most viszed a vizet e nagy reszketésben, rettegve, hogy kilötykölöd, maga is reszket a tűzvész helyén talált edényben; terméskövek maradtak ott, lópaták és pucér lábak nyomai; és felperzselt fű az udvaron, letaposott fű, hamuval és üszökkel borított fű, és a nyomok mindegyikében is hamu és üszök, de eleven tűz már nincs, az eltűnt;

és ezzel az edénnyel és az olvadt vasdarabbal a kezedben kiszimatoltad a tűz különös szagát, megijedtél, igaz, nem annyira, mint amikor először pillantottad meg a hatalmas tűzoszlopot a tető fölött, amely alatt apáddal és anyáddal éltél, kicsi voltál, nagyon kicsi és buta, még azt sem tudtad, hogy a tűz és a vas együttesen halált vagy gyászt jelent, akárcsak most, mikor az edényt viszed beljebb az erdőbe, a levelek, füvek, galyak és ágak hatalmas reszketésébe, az árnyékok reszketésébe, a tűlevelek reszketésébe a szűk vadcsapáson, míg csak a semmibe nem vész – nem az erdő, az erdei csend, az erdei nyugalom reszketése, a menedéké, hanem az ösvény: az észrevétlen, keskeny ösvény, ami már csöppet sem titokzatos, nemegyszer mentél már végig rajta, az erdőszélre, ahol a tűz csapdosott, ahol a cserépedényt és az összeolvadt vasdarabot szerezted, igen, ott találtad, nem pedig az erdei forrásnál, ahogy pedig minden alkalommal bizonygatod magadnak, mielőtt az ajkadhoz emelnéd, igen, ott találtad, a hamuból kapartad ki, a kezed könyékig kormos lett, és tudtad, hogy rosszat cselekszel, amikor behurcolod az erdőbe a cserepet és a vasdarabot, azon az ösvényen, amely mint a titkot őrzi lábnyomodat az erdő más titkaival és nyomaival együtt, neked azonban ő már rég nem titok, és reméled, hogy mindig rajta fogsz eljutni

szállásodhoz, amelyet nem érhet el sem a vas, sem a tűz, mert fönt, magasan, egy tölgyfán van, vastag ágakból és vékony vesszőkből fontad, a réseket mohával, száraz fűvel tömted ki, felmásztál a szomszédos fákra kilesni, hogyan rakja fészkét a madár, amiben sem esőben, sem viharban nem fázik, sem tavasszal, sem ősszel, de télen azért ott is hideg van, mert nincs tollad, mint a madaraknak, csak egy nagy állatbőrbe burkolózhatsz, a vadak viszont nem fészekben laknak, talán csak egyedül a mókusok, ezért odút is vágtál magadnak a patak partján, mély üreget, ott tűzön főtt ételt készíthetsz majd magadnak, ha nem akadnak rád, de most beljebb húzódsz az erdőbe, viszed ezt a cserepet és a tűzben összeolvadt vasdarabot, nincs ebben semmi rossz, a kezed könyékig kormos lett, de ez korábbi valami: a cserép, a vasdarab, a fekete kezed és arcod és talán az állatbőr is, amely a válladra borul, talán maga a vállad is, hisz tetőtől talpig fekete voltál, mint hívatlan siratóember egy nem létező sírnál, melybe semmit nem bocsátottál le, csak kivettél, és mindazt, amit kivettél, most itt viszed a kezedben, ám ez nem most volt; most, ebben a mostani mostban csak a csend, az erdő reszketése, a víz az edényben és az edényt tartó kezed – egy öregember kiszáradt, inas keze, az erek kiütköznek barnára sült bőröd alól, bár kerülöd a napfényt, az irtásokat-tisztásokat, ahol a hőségtől reszket a levegő, a távolban pedig a kéklő, zöldes erdők, folyók, dombok, köves ugarok, a kiszáradt tó völgye, fölötte a még mindig pislákoló bíbor haluszonyokkal – virágszirmokkal; csábít ez a völgy és a túlparton a kis falu – legalább szemedbe, lassú tekintetedbe befogni a képét; milyen különös: öregember vagy, bámultad már eleget ezeket az erdőket, folyókat, dombokat, köves ugarokat, völgyeket, kiszáradt tavakat, melyek színén a döglött halak bíbor uszonyai pislákolnak, bámultad már eleget ezt a bíbort: égnek a kis falvak – buja virágok nyílnak, igazán épp elég ilyesmit láttál, öregember vagy, és most élni szeretnél, mint a

fa, mint a mező, mint a virág, és nem mehetsz oda, ahol még áll a le nem égett falu a völgy túloldalán, nem, nem szabad, parancsolsz magadra, miközben lépkedsz, barnára lesült kezedben az edénnyel, magad is reszketsz ebben a reszketésben, a víz, az edény, a gondolataid is, de tekinteted most erre a kevéske vízre szegezed, viszed a tölgyóriáson lévő fészkedig, hamarosan beköszönt a hőség, megszomjaztál, ha dolgozik az ember, mindjárt megszomjazik, és neked, neked is dolgoznod kell: minden nap, reggeltől estig, hogy átvészeld a telet – ezen a te szállásodon, a levelekből készült ágyon, a parázsló tűz, a füst mellett, az erdei vadak megérzik a füst szagát, az odú sötétje is füstszagot áraszt, újra ott kell meghúznod magad, hacsak nem botlasz addig emberekbe, hisz megölnek – azt hiszik, hogy amazok a magadfajták miatt gyújtják fel a falvakat, és szúrják át az asszonyok hasát, hogy váljon a föld meddővé, gyümölcstelenné, terméketlenné, emberi hang nélkülivé, hogy az új hitet dicsőítse, rohanj, rohanj az erdőbe, hogy kitartson életed, amíg itt más emberek tanyáznak; Isten fölruházott bátorsággal, képes vagy utolsónak meghalni, miután színről színre láttad a többiek iszonyatát, a többiek szenvedését, és mindazt, ami valamennyiünknek külön-külön kijutott, ám a halál órájában mindez összeáll, és hegyként omlik arra, aki saját kívánságára, saját akaratából az utolsónak maradó sorsát választotta; rohanj, rohanj az erdőbe; de nem te vagy-e, aki esténként ott állasz az erdő szélén, ágaktól eltakarva, és nézel a völgy túlfelére: a csillogó halak felett, a múlt eliszaposodott vize felett, de tán már nem is a partot látod, csak a part menti hegyoldalt, a kunyhók borzongva húzódnak össze a hegyoldalon, félvén kimerészkedni a lapályra, nehogy messziről észrevegyék őket, de hisz észrevették, rég észrevették mind egy szálig, némelyiket felégették, a többiek még riadtabban húzódnak össze; igen, ma legfeljebb nem mész ki az erdőszélre, gombát meg bogyókat szedni, szárítani egész nap, alkonyatig, este pedig újra

beveszed magad a fészkedbe, befúrod magad a mohába, és igyekszel elaludni, miközben hallod, hogy zúg közvetlen közeledben az erdő, nem magasan a fejed fölött vagy valahol arrébb, mint ahogy azok hallják, akik a kunyhókban, a földön alszanak – e zúgást hallgatva eszedbe jut mindaz, amit látnod, tudnod, hallanod adatott, bár nem tudtál túl sokat, volt apád és anyád, de feleséged, szeretett asszonyod nem volt, de gyászod épp ezért nagyobb lesz, mint a többieké: gyászod nem tér vissza tenmagadhoz, messze száll, az erdőn túlra, a falvakon túlra, a folyó kanyarulatain túlra, egészen a tengerig, a sárgálló fövenyig, a napnyugta és az elcsituló-felbőszülő hullámverés színéig – a te gyászod mindent beleng, mindent némán körbebolyong, akár az árnyék, vagy megáll a dombtetőn, mint egy bálvány – ebből az erdőből tovaszáll minden éjjel, de a tengernél, a sárgálló fövenynél és a hullámverésnél tovább nem röpül, bár van túlnan egy másik part, más emberek, sőt, másik tenger is, de neked elég, hogy a házad nem azon, hanem ezen a parton állt: az ősöreg fenyő alatt, mindjárt a dűnén túl, s amikor leégett, még hamva sem maradt, friss keleti szél fújt, és az egész hamut a tengerbe hordta – íme, ennyit ér szülőfalud élete és a te egész életed is, amely, igaz, még nem ért véget, bár már öreg vagy, és elszakítottak mindentől és mindenkitől, de éjszakánként, amikor hideg verejtékben úszva felriadsz, reszketve fülelsz, nem jelenik-e meg a félelmetes, vaskörmével a tölgy érdes kérgét kaparászva nem lopakodik-e szállásod felé; ó, szeretnéd, ha lenne érkezésed a képébe vágni, hogy te még soha nem féltél, bár körülötted tucatjával, százával haltak, mégsem féltél tőle túlságosan; tessék, halál, nyílt arccal fogadlak, és nem az én bűnöm, hogy nem élhetek tovább: a tölgy koronája fölött, az ágakból font fészek fölött fénylő lélek repdes, és minden délben, akárcsak most, reszketni kezd a leveleken, a gallyakon, az ágakon, káprázatot játszik a fölöslegessé vált vízzel telt cserépben, amelyet azért még viszel a kezedben, miközben a tisztáson át a

tölgyedhez közeledsz, vakítóan villan a víz, szinte szemen szúr, de nem kaphatod el a tekinteted, nehogy kilöttyentsd a messziről, a hegyoldalban zúgó forrásból hozott vizet, hisz nincs nagyobb edényed, mindig csak készülsz csinálni, kivájsz egy farönköt ezekkel az összeolvadt, tűzből származó vasdarabokkal, de még nem egyengetted és nem élezted meg őket a kövön, csak holnap reggel látsz a dologhoz, bárhogy is csűrödcsavarod, az edényre szükséged lesz télen, enélkül bajos az élet, jó lenne persze még egyet kivájni, ha győzöd erővel, és ha ezek a túlhevült vasak kibírják: puhafából, fiatal hársból; és önkéntelenül felemeled tekinteted, mintha már a fát keresnéd, de ott, a fészek alatt, a tölgyed alatt,

három férfi áll, az egyik kopját billeget, a másik kettő keze üres, de mind feszült figyelemmel bámulnak rád, aki oly elővigyázatlanul bújtál elő a sűrűből az állatbőrödben, a cseréppel, te is nézed őket, a kopját, menekülni már nincs értelme, a kopja utolér, és átszúrja a hátad: az irhát, a bőröd, izmaid, csillogó hegye mélyen a testedbe hatol, és azon a ponton, ahol talán megakad, már most érzed a halál hidegét, de ez elmúlik, csakhogy valamilyen ismeretlen erő gúzsba köti ízületeidet, bár látod, hogy ezek hárman nem idegenek, de mit jelent mostanság, saját avagy idegen, amikor olyan feszült az arcuk, a tekintetük, mely rád, kezedre, a vízzel teli cserépre szegeződik; igen, mit jelent ez mostanság, mész tovább, a tisztás közepére, és még tovább, most már mindegy, te mész oda hozzájuk, vagy ők jönnek hozzád, mész, erőlködve hajlítva lábad, tekinteted nem fordítod el a kopjáról, mely remeg a középső férfi kezében, a hegye előrehajol, és a vas a földbe szúródik, a nyél kimered; nem közvetlenül a középső férfi előtt, hanem egy kicsit oldalt, hogy ne gátolja abban, hogy egy lépést tegyen előre, és meghajolva így szóljon: üdvöz légy, táltos, köszöntjük ősz fejed, nem is fogod fel azonnal a szavak értelmét – itt, ezen az erdei tisztáson, amikor felfoghatatlanul rég hallottál

emberi beszédet, sőt, emberi hangot, felfoghatatlanul rég láttál közelről emberi arcokat, amiket most szemügyre vehetsz, és azt mondod: nektek is jó egészséget; aztán egy pillantást vetsz a vízzel telt edényre, s megpillantod benne magadat: ősz hajad, szakállad, szemöldököd, majd valami rőtet és e rőt mögött valami vakítóan fehéret, nem ismered fel nyomban, hogy a rőt az állatbőr, a vakítóan fehér pedig a felhős ég, de megkönnyebbülsz, amikor mindezt megérted, nagy kő esik le a szívedről, mikor lépkedsz a földbe vágott kopja mellett álló három ember felé, oda, ahol a tisztás füvére a tölgy sötét árnyéka borul, leteszed közvetlenül a fatörzs mellett a földre a cserepet, magad is leülsz, és kezeddel intesz ennek a háromnak, hogy ők is telepedjenek le, de ők nem ülnek le, hanem félkörben leguggolnak eléd, lógó kezük a füvet érinti, s te sorjában szemügyre veszed őket: kezük forradásos, nem túl tiszta, ujjízületeik göbösek, és hallod, amint az anyanyelveden mondják neked, hogy az égett rétről jönnek, de te az egész tengermelléken nem ismersz semmiféle égett rétet, sem várat, sem falut, bár töméntelen sokszor égtek le ott falvak és várak, de az is lehet, hogy ez valami új falu, meséljenek, meséljék csak el, de hát miben tudsz te segíteni nekik – nekik, akiket leigázott az idegen isten és az idegen kard, nekik, akiknek házait az idegenek égették fel, vették el ételüket és ruhájukat, és akik összeverődve sírtak a parton, az asszonyok meg a tengerbe akarták vetni magukat, s a férfiak úgy tartották vissza őket – majd fogták a szekercét, és új helyen kunyhókat ácsoltak, mert hisz mi mást tehettek volna a férfiak, ahogy mind ott sírtak a parton összeverődve az őszi esőzések beköszönte előtt, mi mást tehettek volna a férfiak, akik már régen nem tudták megvédeni sem ősi falvaikat, sem gyermekeiket, sem hitüket? – fogták hát a szekercét, és új falut ácsoltak egy új helyen, hogy ne kelljen nap mint nap a régi faluban járni-kelni, ahol a szél kihűlt hamut fúj az arcukba, bár bizonyára nem akarták feledni az őket ért sérelmet, az idegenek igaz-

ságtalanságát, azért az új települést égett rétnek nevezték el, az idegenek azonban ismét meglátogatták őket, s mindannyiukat a tengerbe hajtva megkeresztelték őket, majd kijelentették, hogy ettől a pillanattól kezdve mindannyian a püspök jobbágyai, neki kell halat fogniuk, gombát szedniük és mézet gyűjteniük, utakat vágni, hidakat verni és templomokat emelni, vasárnaponként pedig mind egy szálig ezekbe a templomokba gyűlni, hogy térdre hullva imáikban e püspök egészségéért és boldogságáért könyörögjenek, és ők mind egy szálig el is mentek, térdre ereszkedtek és imádkoztak, és közben sírtak, de a hal eltűnt a tengerből, tavasz óta hálóik csak hínárt húznak ki, ám a püspök emberei mégis megérkeznek lovaikon a faluba, s azt követelik, amijük már réges-rég nincs, nem látják tán ezek a felfegyverzett emberek, milyen sápadtan állnak a parton az asszonyok, gyermekeik pedig még az anyjuk méhében elpusztulnak, de nincs hová lenniük, mert az egész föld, a mezők, az erdők, már semmi sem az övék –

és te mindezt hallod, és szavaikban nincs semmi, amit ne ismernél más falvak sorsán, más emberek sorsán keresztül, és bár tudod, mit akarnak tőled, mégis megkérded, miután szép sorjában farkasszemet néztél mindegyikkel: „Mit akartok hát tőlem? Mit akartok tőlem még?", tudva jól, mily nyomasztó számukra a kérdés és tekinteted – számukra, akik begázoltak a tengerbe, és akik térden álltak az új isten festett képmása, ezüsttel-arannyal kivarrt köntöse előtt, az ő méheik viaszából öntött és az ő forrásaikból merített vízzel meghintett gyertyák fénye mellett, számukra, akiket a maguk tenyésztette ökrök bőréből font korbáccsal csépeltek;

mily nyomasztó számukra a tekinteted; de neked talán könnyebb volt, amikor egymás után kerültek fejsze alá a szent tölgyesek, hullottak a gödörbe az áldozati oltárok, és sziszegve tekergőztek a lángokban a siklók, arrébb pedig szakállas, véres arcukat az égre tárva ott feküdtek a táltosok;

neked talán könnyebb volt, amikor ott álltál, a dombon, a kursok utolsó papja, és nézted, ahogy a völgy túlsó partjáról ereszkedik lefelé a gyalogosok és lovasok végeláthatatlan sora, fegyvereik fel-felvillannak a napfényben, előttük pedig készségesen toporog a púpos nyomorék, ahogy az utat mutatja –

neked talán könnyebb volt, mint most ennek a három előtted guggoló férfinak, amikor a sűrű vadonba menekültél, csupán a kosarat kaptad fel a szent siklóval, s úgy hajszoltak, mint a farkast, kurjongatva riogattak, és elvágódtál, és újból feltápászkodtál, véresre sebeztek a gyökerek és a facsonkok, és a lápba tévedtél, fuldokoltál a bűztől, és egy fatörzset átkarolva reszkettél, és kétségbeesésedben az erdő földjét kapartad, a sűrűben bolyongtál, s messzire elkerülted az emberlakta helyeket;

nem, azt gondolod, hogy nem, egyre a három szomorú arcot fürkészve, nem, gondolod, nem,

mert hatalmas, érthetetlen erő rombolja le az emberekben mindazt, amiben oly szentül hittek – mint a szél, mely a földhöz hajlít, mint egy láthatatlan kemény kéz, mely nem engedi, hogy fölkelj, és örülj mindennek a világon, de a legszörnyűbb, hogy ezt nem tudod nekik megmagyarázni, nem értenek, de talán még magad sem érted azt, amit mondanod kellene nekik, és csak gyűlöleted igazában és erejében hiszel;

jól van – mondod, felállsz, kiiszod a cserépből a vizet, úgy sincs más, amit magaddal vihetnél a két napig tartó útra, körülbelül ennyi az út a tengerpartig, az égett rétig, gyalog mentek, hisz ezeknek nincsenek lovaik, iszákjukban csak szegényes elemózsiájuk, most már sok mindent tisztán látsz, de nem érdemes szólni nekik –

– ezért a legjobb lesz – minden különösebb sietség nélkül – egész idő alatt nyugatnak tartani, amíg el nem éritek a sárgálló fövenyt és a kéklő ragyogást, különösebb sietség nélkül, hogy végig bírjátok szusszal az utat – erdő iránt kell haladnotok, kerülni a falvakat, fo-

lyóvizet fogtok inni, bogyón élni, csak nem haltok éhen, a folyókon átgázoltok, kerülvén a hidakat-utakat, kerülvén mindent, míg csak el nem éritek célotok, az aranyló, sárga partot és a kéklő vizet, éjszakázni pedig tűz mellett fogtok, a kopjásnál biztos van kovakő is –

ezért, körülbelül ilyen gondolatokat szőve, már neki is vágsz az erdőnek, jön a három férfi is utánad, nem, most már egészen másra gondolsz: hisz a jövevények egyike sem ígérte, hogy élve fogsz visszatérni; a kopjájuk pedig oly szánalmasan nevetséges fegyver; mert hisz semmi nem véd meg attól, amit saját akaratodból választottál, hacsaknem az árulás, a sötét árulás, melynek sötétségétől, akár az égi tűztől, megrepednek a kövek, és kidőlnek a fák,

de miért nem hasadtak meg a kövek és nem dőltek ki a fák, amikor ezrek és ezrek gázoltak a folyókba-tavakba, és megkeresztelkedtek – milyen hiány égette a lelküket, mit veszített el szívük, mi kellett ahhoz, hogy az engedelmes tömeget ismét düh és elszántság rázza meg, ám a felemelt kezekben nem fából faragott feszületek, hanem acélkardok villantak – talán nincs erejük többé ahhoz, hogy bármi megrázza őket: a szó, az átok, a véres áldozat? – hisz már ezer és ezer halált láttak, hisz már a csecsemők is tudják, mi az, hogy vér, szenvedés, pusztulás;

ó! ha tudnád! ha tudnád! akkor talán megértenéd, miért, hogy isteneid sokasága sem képes legyőzni az ő egyetlen istenüket – még maga Perkunas sem, aki viaszként olvasztja meg a vasat és bárányzsírként a követ; és ők vajon mire gondolnak, a megkereszteltek, mikor térdre ereszkednek a templom kőlapjain, és reménykedve nézik az új isten képét – vajon ugyanazt kérik tőle is, mint korábban régi isteneiktől: eleséget, békét, egészséget és még egyszer békét, hogy sugaraiban – mint a magasban tündöklő nap sugaraiban – gabonatáblák ringatóznának, és zsenge barmok csordái bőgnének, vajon a bajban, szűkölködésben és betegségben számítanak-e rá, bizonyára így imádkoznak

hozzá: óvj meg engem kardtól, tűztől és fenekedéstől, óvj meg engem, a feleségem és az ő méhét, és a leányaim méhét, és a föld, a vizek, az állatok méhét – így rimánkodnak, így imádkoznak? – nem tudod,

és hasztalan próbálsz kiolvasni valamit három útitársad arcából is, mikor a patak partján kiválasztjátok az éji szállás helyét, és amikor a helyet már kiszemeltétek, mentek, hogy lemossátok az út porát és az izzadságot; ketten kezdenék kibontani iszákjukat, de az egyik képtelen kibogozni, a másik a tarisznyába dugja ugyan a kezét, de semmit nem szed elő, vár, aztán mindketten egyszerre teszik ki a fűre a kenyeret és a halat, de valami a torkod fojtogatja: az oly rég látott kenyér illata, no meg a szánalom és a könyörület, és szó nélkül felállsz, a folyóhoz ballagsz, ismét iszol a vízből, rágcsálsz egy kis kálmosszárat, és csak teljes sötétedéskor térsz vissza, amikor ezek hárman már összehúzódzkodva alszanak a fűben, a földbe szúrt kopja mellett, lefekszel melléjük, de a kenyér és a hal illatától nem tudsz elaludni, nem, nem nyúlsz hozzá – a legyőzöttek, a térdre kényszerítettek kenyeréhez –, felkelsz hát, a sötétben kitapogatod, és elhajítod valamerre, az erdő irányába, bár holnap egész nap, az est leszálltáig mögöttük kell caplatnod a sűrűben, átgázolnod a folyókon, meredek szegélyeken, izzadságban úszva kapaszkodnod, miközben érzed, hogy utolsó erőid is elhagyják öregség aszalta izmaidat – ők értik ezt, talán még egyebet is értenek, mivel hallgatnak, amikor belehajítod a sötétbe a kenyerüket, hallgatnak, mikor ismét visszafekszel a fűre, és amikor kis idő elteltével, már megnyugodva, megkérded, hogy hívják őket, őszintén és egyszerűen felelnek: „Jausis, Keklys, Daukantas", de neked semmi sem elég, s némi hallgatás után belevágod a sötétbe, mintha valakinek az arcába vágnád: „Nem azt kérdem, hogy hívott anyátok, hanem azt, hogyan nevezitek most egymást?" – és örülnél, ha legalább egy akadna közülük, aki felugrana, s megragadná a kopját: „Táltos, még egy szó – és megölünk!", de

egyik sem ugrik fel, előtted ugyanaz a meleg és nyúlós erdei csend, mikor az egyik válaszol: „Most valamenynyien Jonasok vagyunk" – és már tudod, miről elmélkedsz egész éjszaka, ámbár hamar beköszönt a hajnal,

és ismét útnak indultok, evés nélkül – tegnap a sötétbe vágtad a kenyerüket és a halukat, és ma egyikük sem merészelt előtted enni, egészen estig egyformán fogtok szenvedni éhségtől-hőségtől –, talán sikerült elültetned szívükbe azt a parányi szúrós magocskát, amely nem rohad el, még akkor sem, mikor te már halott leszel, aztán pedig talán átadják gyermekeiknek és gyermekeik gyermekeinek, míg végül is kikel, és a büszkeség sötétkék virágaiba borul, mert valakinek vetnie kell a magot, mindig vetni, még akkor is, ha tudod, hogy nem látod meg se virágját, se termését, azért csak növekedjenek a fényességes, örök nap alatt,

mely most minden órával egyre jobban tüzel, fokozatosan kivilágosodnak az erdők, egyre ritkábbak a fenyvesek, egyre szélesebbek a patakok, ritkás fenyőerdőben vánszorogtok, fanyar illatot áraszt a tűlevél és arany fénnyel fénylenek a fatörzsek, már érzed, közel a tenger szelleme:

a felhők fehérségéből, másfajta ringásából, mint ott, a fenyvesek és égererdők komor világában, a madarak másfajta röptéből, ahogy úsznak ebben a fehérségben, ebben az áttetsző magasban;

a folyók zúgásából, kanyarulataik lassú rajzából, abból, hogy olyan odaadóan törnek előre, a nagy víz felé, a jövendő megnyugvás helye felé;

a szél keménységéből, a virágok bujaságából, a színek élénkségéből, minden kis virág vágyából, hogy élénkebben virítson, mint az egész rét, jobban pompázzon, mint egy egész kert;

a föld melegéből, a homok színéből és forróságából, a sás árnyékából, a levegő áttetszőségéből, a kövek remegéséből, s valamiből, ami szaggatja a lelked, és visszatérésre csábít, hogy ott légy, és többé ne menj sehová.

A táltos megparancsolta, hogy vigyék a bikát a tenger partjára, ahol is nagy csődület közepette megölte az állatot, beleit és csontjait áldozati tűzön égette el, és amíg a hús egy nagy katlanban főtt, a táltos különös szavakkal imádkozott...

Részlet egy krónikából

Most, hogy magadra hagytak a kunyhóban, kényelmesen leülsz a széles fenyőpadra, már nehezen tudod megkülönböztetni az alkonyi tárgyakat, bár az ajtó tárva-nyitva; mily nagyszerű egyedül lenni egy sötét kunyhóban, amit mindenki maga épít föl, félti-vigyázza, itt nemzi, táplálja és babusgatja gyermekeit, itt biztonságban van, nem úgy, mint kint, szemtől szembe nappal, holddal, széllel, a szilaj erdővel – csak itt szedheti össze gondolatait, amelyek közé csak nagy ritkán téved jó, vidám gondolat,

ezért vagy most te is itt magadban, bár nem itt laksz, de nem csukod be az ajtót, figyeled a kis tengerparti falu estéli neszeit, bár túl sok mindent nem hallani: egyesek napkeltéig bezárkóznak házukba, s a számukra legkedvesebbel veszik körül magukat: gyermekeik szuszogásával, a szívükhöz közelállók suttogásával, a holnap apró-cseprő gondjaival és azzal a jámbor kívánsággal, hogy mindig így élhessenek; mások kirajzottak a szomszéd falvakba, hogy meghívják az embereket a holnapi szertartásra, megint mások – a legelesettebbek – bizonyára már alszanak; akiknek az idő még nem adott erőt, vagy akiket már megfosztott tőle, akiknek többé már önmásuk létrehozása sem okoz örömet – hisz valójában nem is öröm az, csupán valami esztelen fellobbanás két emberben, ami aztán fokozatosan elhal, mint erdőben a visszhang –, látod ezeket a gyenge, üvöltő teremtményeket, akik meghalnak, ha te nem leszel erős, s gyengeségük kényszerít arra, hogy erős

légy és élj, mintha valóban erős lennél; látni fogod őket álmodban, még a rég halottakat is; csak a legöregebbek nem látnak álmukban semmit, hacsak puszta csillámló homokot vagy vihartól letarolt őszi erdőket nem, és a gyermekek – akik mit sem tudnak arról, mily szörnyű az újonnan születettek osztályrészéül jutó világ; csak később értik majd meg, hogy idegen erő késztette őket megszületni, de a szüleik semmit sem tudnak mentségükre felhozni, és anélkül halnak meg, hogy magyarázattal szolgálhattak volna nekik,

de mégis, mégis megmaradnak ilyen jámbor kis falvak a tengerparton, és a korábban üszkössé égetett helytől nem messze új Égett rétek sarjadnak; egyet nem tudsz – hogy mindig ül-e majd a sötétben legalább egyetlen ősz ember, aki feszülten azon töpreng, amin most te; lesz-e legalább egy, aki fejét csóválva nézi a holnapi áldozathoz az asztalra terített táltosruhát – egy őszöreg ember, akinek ideje volna aludni menni, és szegényes, semmitmondó álmokat látni a többi öreggel együtt: a természet teljes pompában áll, s a kunyhó kajla ablakán túl jön fel a telihold;

igaz, ezt nem tudod, de lassan felállsz, minden porcikádban ernyedt fájdalmat érzel, a csontjaidban, a húsodban, indulsz becsukni az ajtót; a vaksötét a gerendafalak, a zsarátnok és a falak tövébe lerakott mindenféle holmi illatát árasztja; kezed kinyújtva arrafelé indulsz, ahol az asztalnak kell lennie; kitapogatod rajta a vászondarabot; kezed visszatér testedhez, végigsimítja az állatbőrt, ami még mindig rajtad van; megtalálja az összekötözött háncsfonat végeit; kibogozza, a legutolsó csomó – a derekadnál – nem akar engedelmeskedni; két kezed és hátad izmait fájdalmasan megfeszítve elszakítod a háncsot; a bőr lehullik rólad, alig hallhatóan huppan a döngölt agyagpadlón –

hisz valóban lehullott rólad az állatbőr, mezítelenül állsz a vaksötétben, tested még nem érzi a levegő hűsét, fáradt vagy, és mégis csodálatosan könnyű, önmagadnak könnyű, és mint aki nem hisz magának, végig-

tapogatod melled, vállad, bordáid, bőröd már érzi ujjaid hűvös hegyét, ki mondta neked, hogy az áldozat bemutatása után újra lesz a tengerben hal – a tengerben, a hálókban, a férfiak és a nők testében, és hogy csinálod, mikor ugyanolyan vagy, mint a többiek: a bőröd, az izmaid, mindened,

és mindened, de tudod, hogy megpróbálod, hogy holnap megparancsolod a tengeri halnak, hogy ússzon a parthoz, a kukacoknak, hogy a parti iszapban szaporodjanak; mert van valami, ami parancsol a szemeknek, a nyelvnek is, a nyelvnek, mely pedig képes bármit felmagasztosítani vagy elátkozni, és e hatalom alól nem vonhatja ki magát semmi: a folyók magasztalják örök időkre kapott nevüket, a kígyók pedig, gyalázatukat és mérgüket rejtve a kövek alá bújnak, ezért maradjon fönn az ember hatalma mindörökre,

és kimész, hangtalanul becsukod az idegen kunyhó ajtaját, már magadra öltötted a táltosköntöst, megértvén, hogy többé már nem vagy gyenge, megfáradt testedé, melyet épp az imént tapogattál végig ujjaiddal, már ott lépkedsz a sötét, elcsendesült faluban, mezítelen talpad érzi a még ki sem hűlt homokot, a hajlékok árnyékát tapodod, hallod az alvó emberek kis kiáltozásait, és látod álmaikat; már elfeledted, hogy az egyik kunyhóban otthagytad a földön az állatbőrt, amely elgyötört tested fedte; helyette most lángoló lelked hordod, és már nem fontos, lát-e valaki, lopakodik-e utánad, utol akar-e érni: hajlott hátú kísértet vánszorog a homokos ösvényen a dűne tetejére, ahol az éjszakai félhomályban feldereng az erdő, az erdő mögött pedig – a tenger mélyéről bukva elő – felkél a bíborszínű hold, az örök erők világából, amely felé most arcod fordítod, az ég felé emeled karod, és így állsz reggelig, lábaddal a homokba süppedve, és a tenger erői nem tagadhatják meg az engedelmességet, mert semmit sem magadnak kérsz, hanem azoknak, akik együtt járnak-kelnek, együtt virágzanak, együtt lélegeznek mindavval, ami jár-kél, virágzik és lélegzik a földön, és neked az a tisz-

ted, hogy elmondd: megromlott az életük, nagyon megromlott, nincs többé haluk, semmijük nincs,

holott semmit nem vétettek sem a tengernek, sem az égnek, sem a növényeknek, mert ha tesznek is valami rosszat, akkor is legfeljebb csak önmaguknak, másnak rosszat tenni nem képesek, de majd megjavulnak, jók és okosak lesznek, ne haragudjatok most a butaságuk miatt, de hogyan javulnának meg, hisz ott sírnak a félhomályban, a mögött az erdő mögött, a mögött a dűne mögött, mert rosszra fordult a sorsuk, nincs többé haluk, semmijük sincs –

ezt fogod hajtogatni egész éjjel, a sápadó égboltra emelve karod, a bíbor hold felé, amely hamarosan zöldes színűbe vált, aztán áttetsző-kékbe, és az égbolt túlsó végén, az erdő fölött reszketve várja, hogy felszökkenjen a hajnal,

amely lassan szétömlik a tenger fölött, a tenger pedig kifejezhetetlen hamuszürke-orgonalila sugárzással kezd fényleni: fényt áraszt a tengervíz, a fenyők csúcsa, a part menti nádasok, a felfordított csónakok, a száradó kenderhálók, még az apró virágzó növények is, amint félénken mezítelen talpad alá hajlanak, és a még mindig ég felé fordított tenyered, talán még a fejed és a ruházatod is, ezért most már leengedheted elzsibbadt karodat, és meggörbítheted hasogató hátadat; ez volt a nagy átváltozás órája: a titok láthatóvá lett, színek küszöbönálló tombolása, bár egyelőre még nyugalom uralkodik, melyet csupán a nappal első hangjai zavarnak meg:

az álmos szárny riadt sustorgása az ágon, ahol a napra várva bóbiskolt egy madár; a madárfióka, aki e szárny alatt hamarabb ébredt, mint a szülei, szánalmasan csipog; és már nem is a hangok, hanem a látható dolgok, amik léteznek: a fehér toll lassú hullása a fenyőágak mellett; talán a toll elhalt, amíg a madár aludt, csak nagy nehezen tudott a többi élő tollal együtt maradni, a szárnycsattogás aztán letaszította, de még suhant, még nem érintette a földet, megakadt egy

magas virág csúcsán, ott reszket bizonytalanul, amíg a pirkadat szele ismét fel nem lebbenti, és viszi messzire lefelé a hullámveréshez, ahol a toll majd mindörökre elringatózik a hullámokon, se arra nincs ereje, hogy a tengerbe vesszen, se arra, hogy a nedves part menti homokban leljen örök nyugvást;

és megint hangok: a dűne lábánál a hullámverés sóhajtozása, oly változatlan és szüntelen, hogy úgy tűnik, nem is hang, hanem magának a nyugalomnak csalogató ringása; a fa recsegése; halk, emberi szó, nem érteni, csupán annyi világos, hogy a faluban, a dűne mögött már kinyílt egy fenyődeszka ajtó: ebben a hamuszürke-orgonalila ragyogásban, a természet e különös, árny nélküli állapotában ébredeznek azok, akik számára, amíg aludtak, te bőségért és jólétért könyörögtél,

ezért most leereszkedsz a vízhez, nehezen mozdítod elzsibbadt lábad, leeresztett tenyereddel megérinted ruhádat, mely nedves az éjszakai harmattól, lábujjaid között kivehetően érzed az apró homokszemcséket, mintha csikorognának, de ez a csikorgás nem kínzó, üresség van benned, már semmit nem akarsz, csak arcra hullani e homokon, és elaludni, hogy soha többé ne ébredj fel, de amint lebotorkálsz a vízhez, ismét hangok sokaságát hallod; a fenyőkben is hangok csendülnek; úgy látszik, az erdő fölött felkelt a nap, csak itt – a magas dűne mögött, a víznél, amelyhez mégiscsak eljutottál, nem látod, belegázolsz, előrehajolva vizet mersz a tenyeredbe, és megmosod az arcod; érzed, mily csodásan felfrissít, a tenger örök kéksége, nagysága és ringása teszi, még állsz egy keveset, szemléled mindezt, aztán eszedbe jut a madártoll, amely a dűnéről lebegett alá, és valóban megtalálod, egy hullám taraján ringatózik, fehér, akár a hó, de nem áll módodban felé nyúlni és kilökni a homokba, hogy aztán eső verje, nap égesse, mivel magad is már más erők – az örök erők – hatalmában vagy, az emberi szeretet hatalmában, amely ugyancsak az örök erők egyike;

arccal a dűnelejtő felé fordulsz, még kirajzolódnak

rajta egyenetlen lépteid nyomai, felkapaszkodsz, de nem a saját lábnyomaid mentén, hanem egy kissé arrébb, hogy állandóan láthasd azokat; fülsiketítően dörömböl a szíved, minden ütése fájdalmasan halántékodig ér; nem szeretnél az emelkedő közepén elesni; lábad között összegabalyodik a táltosgúnya, amelyet oly rég nem öltöttél magadra; érzed, milyen lassan, milyen kínzóan lassan közeledik a csúcs, ahol ragyog a nap, és zajonganak az összegyűlt emberek; már észrevették fejed a fényben, ahogy lassan emelkedik fölfele, onnan lentről, ahol mély lábnyomaidban rejtőzik a hamuszürke-orgonalila fény – már megpillantották arcod, vállad, mellkasod, a zsibongás hirtelen elül, te pedig még lassabban közeledsz, hogy legalább egy cseppet csillapodjon a szíved, és legyen időd mindent szemügyre venni:

a csoportokba verődött tömeget, mozdulataikat járás, beszélgetés vagy épp semmittevés közben, amint egyszerűen csak állnak, és néznek azok is, akik régebben jöttek, és azok is, akik csak most caplatnak felfelé libasorban a dűne túlsó oldalán;

a ruhájuk színeit, tarkaságukat, melyben a fehér szín rózsaszínűnek hat, a sárga bíbornak, a vörös bordónak, a kék zöldnek, a zöld pedig sárgának, ezért körös-körül minden olyan rikító, de nem sokáig, addig, amíg a nap a fák csúcsa fölé nem emelkedik, de még nincs ott, még hosszú-hosszú a tömeg árnyéka – sötét homok, mely a lábadig ér, és ennek a földi homoknak a rajzolata mozgásban van, változtatja körvonalait, visszahúzódik és kitér előled, mígnem eltűnik, most viszont két hosszú árnyék jelenik meg kétoldalt, közöttük ösvény, már odaértél az elejére, már ezen az ösvényen lépkedsz, világosan érzékeled szíved dobbanásait, hallod lélegzésed (a tömegét úgyszintén), és már ki tudsz venni egyes különálló fojtott hangokat; ahogy ezen az ösvényen lépkedsz, senkire sem pillantva, a kör közepe felé, ahol négy lapos kő fekszik, látod, hogy harmatosak, tehát este görgették ide őket, talán mikor az idegen

házban egymagad üldögéltél a hold feljövetelét várva, az egyik kövön vas csillan, a görbe áldozati kés, keskeny sarlóhoz hasonlatos, fanyelén jelek, rovátkák,

s valóban, a görbe áldozati kés, egyelőre nem tudod felfogni, hogy került ide, lehajolva felveszed, a szemedhez emeled, hogy meggyőződj róla, élesre van-e fenve, sóhajtva visszateszed, de a tenyeredben nem érzed a nyél érdességét, mely erőt kölcsönöz jobbodnak, csak azt látod, ahogyan a tömegen áttörő napsugártól fellobban az éle, de nyomban ki is huny, magad még nem látod a napot, amely a falucskától oldalvást épp hogy az erdő fölé emelkedett, az erdőt eltakarja az emberek szoros köre, amely eléggé széles ahhoz, hogy a közepén magányosnak érezd magad; tekinteteddel először is végigpásztázod az arcokat, nincsenek is arcok –

öreg, ráncos, hamuszín bőrrel bevont, kihunyt szemű arcok, nincsenek hosszú fájdalomtól vagy a sérülések miatti állandó szenvedéstől eltorzult arcok;

sebhelyektől és égési foltoktól éktelenkedő arcok; arcok, melyek nem látják a föld és a tenger kékjének szépségét; arcok, melyek örökkön-örökké feszültek, és azt várják, nem hallják-e a hívást;

arcok, melyek semmit nem fejeznek ki: sem az érzelmek erejét, sem a gondolat hatalmát;

a csecsemők arca, melyek láttán bármely áldozat jelentéktelennek, semmitmondónak tűnik; magad parancsoltad, hogy az ilyesfélék maradjanak lent, a kis falu árnyékában, s itt, fenn csak az erősek, egészségesek gyülekezzenek, hogy aztán este, miután étellel és bizakodással teltek el, levonuljanak a dűnéről, sok-sok büszke, erős férfit ígérve a szülőföldnek, akik képesek mindent és mindenkit megvédeni –

hisz mindig azt akartad, hogy egészségesek és erősek legyenek az emberek, hogy tudják tartani a kardot, melyet egy kurta pillanatra tisztán láttál tulajdon szemeddel, de most a körből Jausis, Keklys és Daukantas lép elő, akik már rájöttek, hogy kit keresel, és rajtuk ki-

vül még egy férfi, akivel tegnap a kunyhóban megbeszélted a szertartást, ők négyen, vastag kötéllel a kezükben körbevesznek, és még nyolc hatalmas termetű férfi, megállnak előtted, intesz, megfordulnak, és a falu irányába indulnak, a reggeli szél lobogtatja hosszú hajukat; új ösvény nyílik, az pedig, amelyen te jöttél, elmosódik, arcokkal és ruhákkal telik meg; most mindenki a távozók felé pillant, de rosszul látni őket, mert arra mennek, ahol a napsugarak átdöfik a teret, lent pedig a kunyhók sötétlenek, köröttük azok, akik nem jöttek fel a dűnére, ott még az erdő árnyéka terül el, az erdőszélen pedig az éjszakai köd fehérlik, elég sűrű, hogy elnyelje a beléhatoló tizenkét férfit, és egy pillanat múlva a ködből a bika bömbölése tör elő, édes bódulatként visszhangzik benned, és lehunyod a szemed, és mozdulatlanul állsz, arra figyelsz, ami a szíved mélyéről fakad föl, míg csak a tömeg izgatott lihegéséből meg nem érted, hogy az állatot már vezetik fel a dűne oldalán; és mintha a földből bukkanna elő, látod fejét a széles szarvakkal, és a nap hatalmas koronáját, mely alig-alig fér be e szarvak közé, és látod még:

a bika szarvain, a fején, az orrhátán körültekert kötelet, kettő pedig, a két legfőbb az első és a hátsó patái fölött van megkötve, átdobva a hasa alatt, és a hátán keresztül vissza összekötözött lábához, a kötelet fogva majd a két férfi dönti le az állatot, de még nem feszítik meg izmaikat, a többiek pedig remegnek az izgalomtól;

a férfiak előrehajló testét, mezítelen lábukat, ahogy belesüppednek a homokba,

a türelmetlenséget és a félelmet az összegyűltek arcán, ahogy az állatot terelgetve hadonásznak, és a férfiak igyekezetét, hogy eltaszigálják a kövekig, melyek mellett ott állsz, az állat viszont egészen szügyig a homokba süpped, valaki a tömegből botot fog rá, de több kéz is azonnal megragadja, és még arra sincs érkezésed, hogy megnézd, hogyan fest az olyan ember, aki meg akarja ütni azt, akinek hamarosan meg kell halnia;

az állat széles homlokát, melyet fekete, kissé göndör szőr borít, orrlikait, melyekből a kiáramló levegő kis gödröket váj a homokba, amikor lehajtja a fejét, gerincén a meredek púpot, s végül apró piros szemét, amelynek tekintetét váratlanul elkapod, az állat pedig magától serényen hozzád fut, mint aki megértette, hogy éppen te – ebben a hosszú, lobogó ruhában –, te vagy itt a legfontosabb, téged kell elsőnek megölnie, hogy életben maradjon, és te, felkapva a kőről a görbe kést, sietősen félrelépsz, és most látod az állat egész hatalmas, fénylő fekete bőrrel borított testét, a bőrét ráncok barázdálják, s ekkor a bika megpróbálja feléd fordítani kötelekkel szorosan átkötözött pofáját; látod világos lágyékát, mely fölösleges erőtől, csillapíthatatlan, örök vágytól duzzad...

és felvillan benned a gondolat: hogyan tudott Keklys egy ekkora állatot etetni, hogyan tudott a tengermellék szúrós, gyér füve ilyen izmokká, csontokká, inakká változni, ezzé az éjfekete bőrré, és lelkiismeret-furdalás nélkül idézed fel, miként tanítottad ki tegnap este a férfiakat, hogyan szerezzék vissza az állatot a püspök legelőjéről, s úgy is tettek, egy tehenet hajtottak eléje, a bika pedig engedelmesen kocogott utána, megkötözték és idehozták, a dűnére, ahol ledöntik, amint megadod a jelt,

és lassan már emeled is fel a kezed, azt, amelyikben nincs kés, nagyon lassan emeled, hogy legyen időd végiggondolni: nem valami rosszra tanítottad-e az embereket, amikor azt parancsoltad, hogy lopjanak a tolvajtól, de nem: a bika Keklysé, Keklys a falué, a falu pedig a tengeré, az pedig vegye el, amit a maga erejével táplált; kezed hamarosan, alig észrevehetően remegve, leereszkedik, de még fönt van, mert a tizenkét férfi között, akik kifeszítve ott tartják a köteleket, Keklys arcát keresed, nagyon sápadt, ezért valami mintha kezdene feltámadni benned – szánalom vagy ellágyulás, de a tenyered hirtelen lecsapódik, zúgva szeli a levegőt, alig érintve ruhádat; most az arcod bizonyára ugyanolyan,

mint Keklysé, mert az állat hamarosan meghal, anélkül, hogy valaha megtudná, miért kell a nagy víznek az ő vére, az ő élete –

de nem azért gondolod így, mert érzed az arcodra szegeződő tekinteteket, hanem azért, mert amint az állatot ledöntik, és a férfiak küzdenek vele, te a nagy körben egy pillanatra magadra maradsz, mint a széles mezőn, sápadt arcodon a feszültséggel és a fáradtsággal, mint valami pókhálóval, és aztán, amikor előrelépsz, jobb kezedben a görbe késsel, nem tudván, kezed elvégzi-e, amit már annyiszor elvégzett – amikor a bikához lépsz, újból mindenki rád emeli tekintetét, nagyon nem szeretnéd, ha bárki is gondolatban elfordulna mindattól, ami itt lejátszódik, mert úgy vélné: „Öreg már a táltos, nagyon gyenge és öreg" –

nagyon nem szeretnéd, mert ott, az erdőben, nem érezted ilyen élesen, hogy öreg vagy; igaz, ott a gondolataid sem voltak ilyen világosak, az emberek és életük iszonyú átérzése sem, mintha ez a bikaáldozat valóban az utolsó lenne, és emberi szem soha többé nem lát ilyet, sem azoké, akik most jönnek a világra, sem azoké, akik később érkeznek, mindazoké, akik ez után a „később" után, évezredek múlva jelennek meg, akik most még virágszirom ban léteznek, a fák lombjában susognak, vagy hullámok alakjában csapnak ki a partra, és ivódnak be a dűne homokjába,

ezért lesz tán nyomorult ez a föld, mert nem látja, nem fogja föl az áldozat szépségét és ünnepélyességét, azok pedig, akiknek itt adatik majd élniük, lesütött szemmel fognak járni-kelni, nehogy a végzet észrevegye őket, és adót követeljen az ég kékjéért, az erdő zúgásáért vagy pusztán azért a jogért, hogy járhassanak-kelhessenek, láthassák és szerethessék egymást; ezért hát legyen mindörökké úgy, mint ezen az órán, amikor az áldozati bíbor az élet hatalmát dicsőíti,

és a vas megvillan a kezedben, mint a remény, nem mint a halál vagy a veszteség jele, hunyorogsz e villanástól, amikor kurta mozdulattal beleszúrsz a ledön-

tött állat testébe, érzed, hogy ingatja meg a vasat az állat ereje és az a vágya, hogy életben maradjon, hogy itt lehessen, a tenger partján, a fák alatt, a fűben, senkinek ne tegyen rosszat, és még azt is érzi kezed, mely erősen tartja a késnyelet, hogy a vas ereje legyőzi az élet erejét, érzi, ahogy az élet lázasan hánykolódik és gyengül, aztán heves mozdulattal visszarántod a kezed, nehogy a vér befröcskölje a ruhádat, és a vér abban a pillanatban forró sugárban a kövekre lövell, végigfolyik rajtuk, elsötétedik, és a homokba ivódik; kiegyenesíted a hátad, átteszed a kést a bal kezedbe, a jobb kezed ujjait szinte nem is érzed, egyszer-kétszer megmozgatod őket, zihálsz, mint napfelkeltekor, amikor felfelé kapaszkodtál a dűnén, és csak most ébredsz tudatára, milyen csönd honol a dűnén, tekinteteddel végigpásztázod a férfiak és nők arcát, már senki nem néz rád, mind a köveken bugyogó vért bámulják, egyesek arcán rémület, másokén különös áhítat, megint másokén kíváncsiság, látod az együttérzést és a segítőkészséget, a vágyat, hogy enyhítsék az állat halál előtti szenvedéseit, hogy elkapják üvegesedő tekintetét, és hirtelen, mintha csak most jutott volna eszedbe, előrenyújtod kezedet, egyikben még ott a vöröslő kés, intesz, hogy senki ne takarja el a tengert, és a vér bugyogását, mely a tengeré és a tengerért ontatott ki,

az emberek némán engedelmeskednek, és kilépsz a körből: oda, ahol a dűne meredeken a tengerhez szakad; megállsz, mindkét kezed a magasba emeled, látod, hogy egyikben ott csillog a kés bíbor vasa – a víz eme kéklő ragyogásában; olyan világosan látod, mintha szemed a tarkódon lenne, vagy a hátad mögött félkörben álló emberek szemével néznéd magad; világosan látod:

köntösöd, mely egészen a földig ér, még az árnyakat is ruhád redőzetében, még kezed sárgás bőrét is, melyet könyékig meztelenül hagy a visszahulló széles ruhaujj;

kiegyenesedett alakod körvonalait, amint elmosó-

dottan összefolynak az éggel és a háttérben ringó vízzel;

a ritkás felhők vakító fehérségét: azon az oldalon, amely felé arccal fordulsz, és azon, ahol már nem látható a szórt reggeli fény;

egy messziről iderepült, soha nem látott madarat: ahol összeérnek a víz és a felhők, onnan jött, az ismeretlen messzeségből, mint ahogy senki nem ismeri a madarak igyekezetét sem, hogy – lassú szárnycsapásokkal – valahová elszálljanak; talán az égi kutak mélysége csábítja őket, az onnan áramló titokzatos fény, ami sokkal titokzatosabb annál, mint ami nap mint nap a leveleken, a köveken és a füvek élén ragyog; talán más ismeretlen erők; de bárhogy is legyen,

a madár lassan közeledik magasba emelt két karodhoz és a véres késhez, hozva a hírt, hogy a mai áldozat elfogadtatott; már megkülönbözteted a szárnyak könnyed suhintásait, már a szárny alatti tollak színét is, de melledből hiányzik a szívszorító öröm és a szertartás végének lélegzet-elállító ünnepélyessége, csak szomorúság és fáradtság van, és most, még nem nyitva szádat kiáltásra, már tudod, honnan van mindez benned, amit azelőtt talán nem ismertél, de van még valami, ami – mint baljós előérzet – minden gondolatot és érzést beárnyékol: hangos kiáltásod a tenger hullámaihoz, a szálló madárhoz nem a beteljesülés lesz, semmi nem lesz, helyesebben csak

a semmi lesz, mivel az, ami valóban fontos, később történik majd, a fáradtság és szomorúság folytatásaként, vagy talán még később, talán néhány napfelkelte elteltével, de az, aminek végbe kell mennie, az elkerülhetetlenül végbemegy, valamilyen ismeretlen cél felé közeledve, mint a madár röpte a tenger mélyéről, a madáré, mely előtted lengeti szárnyát a levegőben, lebeg, és fejed fölött egybefolyik a felemelt késsel; hirtelen kinyitod a szád, egy kiáltást küldesz a magasba, mint valami követ, mint valami vakító-bíbor holmit:

– LEGYEN HAL!... Legyen hal a tengerben!

– akarod kiáltani, de az utolsó szóhoz nem maradt elég levegőd, vagy tán a remegő öröm az egész testedben, az hiányzott; de már hallod is a kiáltást a hátad mögött – eleinte gyengén, mint az erdőzúgás, majd erőre kapva, félelmetesen:

– LEGYEN HAL!... LEGYEN HAL A TENGERBEN! – és a madár hirtelen jobbra fordul, jobbra és egy kicsit fölfelé, megkerüli annak a fenyőnek a csúcsát, amelyről ma reggel lehullott a fehér toll, de aztán útja újból azt a láthatatlan vonalat követi a levegőben, mely csőrének végétől a távolban kéklő erdőig húzódik, és ekkor a hátad mögött felhangzik a meztelen talpak csoszogása és a ruhák susogása, a férfiak a dűnéről a vízhez tódulnak, csónakjaikhoz és hálóikhoz, és tudod, hogy estefelé hazatérnek, és mosolyogni fognak, miközben kinyújtják kezüket az óriási halakkal, azok is mosolyogni fognak, akik a dombtetőn maradtak, hogy kizsigereljék a bikát, csak a belsőségeit adják a tengernek, ahol azok sokáig fognak úszni a vízen, zöld, kék és vörös színben csillogva, és a hatalmas üstök fölött a pára az alkonyi fényben ugyancsak vörösnek fog tűnni; tudod, nemegyszer volt ez már így, de azért mégis nyugtalanul nézed a négy törékeny csónakot, ahogy makacsul evezve a tenger távolába tűnnek, még látszanak az apró, szánalmas kis emberkék, azok pedig, akik körülötted vidám zajgással kavarognak, nem ilyennek látszanak, mint ahogy nem ilyennek tűnik a tömeg sem, amely lentről közeledik, a faluból – öregek, gyerekek, betegek, hibbant elméjűek és más effélék, akiknek nincs elegendő erejük élni, de akik hisznek a te erődben, mert sejtelmük sincs, milyen fájón, nyugtalanítóan ver a szíved a melledben: hátha nem tér vissza a hal a tengerbe, és a kukacok nem kezdenek szaporodni a parti iszapban, hisz azelőtt neked sem volt ilyesmiről még csak sejtelmed sem – sem akkor, amikor a sötétbe hajítottad a kenyerüket, sem amikor a dűne szélén álltál, felemelt kezedben a késsel; hisz nem tudtál nem eljönni ide a tengerpartra, nem oszthattad meg velük

kétségeidet, nem tudtad nem ontani a fekete bika vérét – mint ahogy a kő sem törölheti le magáról a mohát, mint ahogy a fa sem tud elmenni arról a helyről, ahol sápadt csírája előbukkant a földből,

ezért itt már senkinek nincs szüksége rád, a továbbiakban már nélküled fognak élni, és minél több idő telik el, annál kevésbé lesz rád szükség, mintegy lassan elúszol a facsónakon valahová a félhomályba, a sötét, ködös vizekbe, egyre kisebbedve, távolodva, eltűnve – tehetetlenül lángoló lelkeddel együtt; s mindezt valóban magad elé képzelted, amikor fejedet lehorgasztva tekinteted a fölöslegessé vált görbe késre esik; a homokba vágod, és lassan félrehúzódsz, csupán egyvalamit kívánsz: hogy leülhess a fenyő alá, szaggató hátad a törzséhez támaszthasd, becsukd a szemed és ülj, hallgatván az emberek zsivaját és nevetését, amíg emlékeznek rád, és még ha nem is emlékeznek, akkor sem fogsz irántuk sem haragot, sem ellenszenvet érezni,

és így ülsz, fejed kissé lehajtva, tarkóddal érezve a kéreg érdességét, de a szemed nem csukod be; előtted emberek nyüzsögnek, színes ruhák kavarognak, arcfoltok, egy púpos nyomorék villan eléd ebben a félhomályban, ugyanolyan szétfolyóan, mint körös-körül minden, kimerülten aztán csak lehunyod a szemed, nincs erőd, hogy emlékezetedből e súlyos nap rétege, a ránehezedő tömb alól kiszakíts valamit – emlékezeted talán később súg majd valamit, amikor kipihented magad, de az is lehet, hogy soha nem emlékszel majd vissza erre a púposra: egyszerűen nem elég a neked rendelt idő, vagy ennek az egésznek már semmi értelme nem lesz.

A püspök megparancsolta, hogy a 8 falu 73 emberét hajtsák a várba, példás büntetés végett...

A püspök megparancsolta, hogy mindazok, akiket megvesszőztek, vasárnaponként az oltár elé álljanak, figyelmesen hallgassák a prédikációt, minden évben gyónjanak és áldozzanak, ily módon is megbékélvén az egyházzal.

Részlet egy krónikából

Lépkedsz, fejed lehorgasztva, igyekszel tekinteted nem elfordítani az út poráról és a kókadt fűvekről, melyek érthetetlen makacssággal minden tavasszal kinőnek régi helyükön, a kerék- és patanyomokból is, előtted pedig ott kúszik a ló és a rajta ülő ember árnyéka, s mellette közvetlenül, körülbelül kétarasznyira tőle, még egy igen vékony árnyék – a kopjáé, amelyet a lovas a lábfejével tart, hegyes végét egyenesen felfelé bökve (mint valami fenyegetést), és ez az árnyék nem egyenes, mintha a régi keréknyomokon, földkupacokon és köveken tekergőzne, a földön tekergőző kötelet juttatja az eszedbe, talán éppen azt, amellyel ma reggel összekötözték hátracsavart kezed: nem csuklóban, hanem a könyék fölött, és szorosan meghúzták, annak ellenére, hogy tudták, túl öreg vagy ahhoz, hogy megszökj – meghúzták, hogy egész úton szenvedj a káprázató hőségben, cserepes száddal kapkodva a levegőt, hogy érezd, mint növekszik a fájdalom a válladban, nyakadban, hátadban, zsibbadt két karod – szinte már elhalt – a hátad mögött lóg, és tudod, hogy azokat látja a mögötted botorkáló Keklys, Keklys karját pedig egy másik, annak a karját egy harmadik, és így tovább – összekötözött mezítlábas férfiak és nők hosszú sora, csak az utolsó asszony vagy férfi karját látja az elnyújtott menetet záró, poroszkáló két lovas, de hogy való-

ban látják-e, nem tudod, mert nem fordulsz hátra, nem emeled fel tekinteted a satnya fűcsomókról, talán az út végéig azokat bámulod, ha lesz egyáltalán elég erőd végigjárni ezt az utat, egészen a város csillogó bástyáiig, a fehér tornyokig, ahol kőtömbök mögött ellenségeid élnek, esténként felkapaszkodnak a tornyokba, és nézik a lustán hullámzó tengert, az elcsitult erdők kék félkörét, az engedelmes embereket, akik a mezőkön napi munkájuk utolsó mozdulatait végzik, talán azokat is, akik összekötözve mögötted lépkednek a város felé, ahol még egyszer megalázzák őket, mert kételkedtek az új isten igazában, mert megfeledkezve megkereszteltetésükről és köteles alázatukról, felsorakoztak mögötted a dombon, de az emberek maguk is tudják a rájuk váró büntetést – erről árulkodik a lábak makacs dobogása, a kicserepesedett ajkak körüli kis térben lebegő némaság, és még valami, ami, hasonlóan a porfelhőhöz, e hosszú sor után tekergőzik, és olyan nyilvánvalóan érzed ezt a „valamit" a hátad mögött, zsibbadt karod mögött, és cipeled a válladon, mint egy követ, bár minden lépéssel, az út minden hajlatával nehezebb lesz, egyre mélyebbre hajlítja fejed – együtt a gondolattal, mely minden más gondolatot beárnyékol, együtt a gondolattal, mely még tegnap este késként hasított beléd: „De hisz nem tért vissza a tengerbe a hal!", üresen értek partot a sötétségben a csónakok, bánatosan csapkodták a vizet a kőrisfa evezők, és halkan annyit mondtál a köréd sereglő halászoknak: nem kívánhatjuk, hogy a hal ilyen hamar megjelenjen, túl messzire úszott el, egyszerűen nem volt képes visszaérni, de magad is érezted, milyen kín torzítja el az arcod, milyen ijedten, elcsendesedve álltak körötted a halászok még nedves ruháikban, aztán sarkon fordultak, és mentek a táncolókhoz-dalolókhoz, többé nem láttad őket, mégis tudod, hogy most ott lépkednek mögötted, bár kora reggeltől egyetlenegyszer sem fordultál hátra, azóta, hogy ott aludtál a tiszta ágyban, és nem serkentél fel hajnalban, ahogy este tervezted,

hogy visszatérj a magad erdejébe, a magad fészkére a tölgy tetején – túlságosan kimerített az út, az áldozati szertartás, gondolataid és érzéseid, ezért félálomban feküdtél az idegen házban, bágyadtan figyelted az ébredező kis falu hangjait, bár még lett volna érkezésed, hogy a vállaldra dobd a bőrt, és elrejtőzz a sűrűben, még mielőtt felhangzott a patadobogás, az asszonyok sikoltása, a gyermeksírás, de mozdulatlanul feküdtél, mintha azóta, mióta elhagytad az erdőt, tudtad volna, mi vár rád, mintha azt akartad volna, hogy mindez bekövetkezzék – míg csak be nem törtek hozzád a püspök felfegyverzett emberei, és meg nem parancsolták, hogy öltözz fel, te pedig szó nélkül felültél, és lassan ruháid felé nyújtottad a kezed: ott feküdt melletted mindkettő – a régi állatbőr és a tegnapi táltosköntös is, szeplőtelenségétől már megfosztva, de azért még elég fehéren és tisztán, s te azt választottad – és láttad, ahogy amazok összenéztek, aztán a könyököd fölött összekötözték a kezed, és kilöktek a vakító reggeli fénybe, egyenesen a napra, a rétre kergettek, először nem is láttad, mi történik, csak később pillantottad meg a kővé dermedt emberek tömegét, hozzájuk léptél, az arcukba néztél, s világosan megértetted, mily nagy reménnyel voltak ők valamennyien irányodban, de te nem tudtál csodát tenni, némán az élre álltál, és útnak indultatok, igen, most is mész, fejed lehorgasztva, és figyelmesen hallgatod mindazt, ami benned végbemegy, igyekszel kímélni erőid, és nem nézel sem előre, sem oldalra, oda, hol nem gomolyog az út pora: a fűre, bokrokra, a fák reszketésére, noha csak egy parányit kéne felemelni a fejed – és a világot a maga egész ősi fényességében és mélységében láthatnád, de te mindig is úgy tartottad, hogy a világ, amelyben élsz, gyönyörű, hogy nála gyönyörűbb nem létezhet, egy oldalra vetett tekintet úgysem ad erőt, ezért jobb fejed fel sem emelve menni, a kopja tovasikló árnyékát követve, mezítelen lábad alatt az út forró porát figyelve és a csenevész, kókadt fűcsomókat, melyek érthetetlen makacs-

sággal mindig ugyanott burjánzanak, mint tavaly és tavalyelőtt; menni, csak menni, követve a kopja árnyéka nyomán az összes kanyarulatot, emelkedőt és lejtőt, ösztönösen érzékelve a környező rétek illatát, a patakok hűsét, néha-néha megremegve a gázlók jéghideg vizétől vagy a fejed fölé boruló fák árnyékától; menni, csak menni a mind gyakrabban utadba kerülő falvak mellett, melyekben, megeshet, egykor vendégül láttak, ahol, megeshet, még emlékeznek rád azok, akik most meredten állnak a földeken, a szántókon vagy a házuk mellett: áthaladsz az ijedt hallgatáson és menetelsz tovább, s félsz gondolkodni, pedig az egyik erdő mögött ott lesz az a falu is, amelyben fogantál, és amelyben kihordott anyád,

amíg csak meg nem pillantottad a világot, és fakadtál nyomban sírva leírhatatlan szépségétől, ámbár most már talán nincs is meg az a falu az erdőn túl, talán még hamut sem találni kiégett helyén, csupán a kövek fölött, anyád sírja fölött nőnek a bogáncs lila virágai, dongók szállonganak, sietség nélkül repkednek egész nap, mert az egész mezőt bogáncs borítja, sokat kell repkedniük, de te ezeket a könyörületes rovarokat sem látod, semmit nem látsz, az erdő csúcsa fölött sem látsz semmit, talán csak a távolban gomolygó felhőket, a magas fenyő kihegyezett csúcsát és mellette egy reszkető pontot, amely nem más, mint egy magányos madár, felemelkedik a déli égboltra, hűvöset és nyugalmat keresvén; íme, már el is hagytátok azt a helyet, csak a sok láb dobogását hallod a poros úton, valakinek a sírását az asszonyok csoportjából, és a száraz zihálást a szádban, ahogy beszívod a levegőt; és már hiszed, hogy elérsz az út végére anélkül, hogy összeesnél, már nem kell messzire menni, erről árulkodik a kiszélesedő út, a gyakrabban föl-föltűnő falvak, és mikor véget ér az erdő, és a nap újból égetni kezdi a fejed, egyszer, egyetlenegyszer felemeled a szemed, egy kurta pillanatra –

a folyón túl a város vörös falai ragyognak, e falak előtt szikrázik a folyó,

és nyomban lesütöd a tekinteted, igyekezvén megjegyezni, amit e röpke pillanat alatt láthattál, amíg a távolba néztél:

öt-hat hatalmas épület pirosát meg a két templom piros színét, tornyaikon a kereszttel;

ez a kőhalmaz oly furcsának tűnik számodra, aki mezők, erdők-vizek közepette öregedtél meg, valami fenyegető rejlik ebben a kőhalmazban, mintha egy hadoszlop lenne;

élesre munkált vonalak: tetőké, bástyáké, mellvédeké, szétszabdalt tér, s mindezek fölött két fehér felhő; de lám, a paták már a híd vastag gerendáin dobognak, és erőnek erejével kényszeríted magad, hogy ne nézz a folyóra, melynek a partján születtél és felnőttél, talán később majd szemrehányást teszel magadnak, hogy lehorgasztott fejjel mentél el mellette, mintha gyáva vagy bűnös lennél, de még sok erőre lesz szükséged, még nem tárult fel előtted az ellenséges város vaskapuja, csak egy pillanatra torpantatok meg, most nyílik, világosan érzed, hogy soha többé nem lépsz ki rajta; hajtanak benneteket előre ismét, most hirtelen felkapod a fejed, és körülnézel:

házak, falak, ablakok, ajtók, kapuk, kapualjak sokasága; talpadat égeti az úttest macskaköve, újból igyekszel mindent egyetlen pillantással átfogni, az utca két oldalán álldogáló emberek arcát, az arckifejezéseket is, még azt is, ami mögöttük rejtezik, aztán hátrafordulsz – Keklys szürke arca, ő is emelt fővel lépked, igyekszik titkolni szemében a szenvedést –, a hangos patacsattogás, a városiak zsivaja, a kamaszok rikoltozása mögött azt szeretnéd hallani, vajon sírnak-e még a sor végén jövő nők; egy kölyök lóganét hajít feléd, olyan nevetséges a hosszú köntösöd, nem fáj, ahogy puhán eltalálja az arcod, megálltok az utcán egy vaskapu előtt, azon bekergetnek benneteket, a kapu becsukódik, nagy udvar, vörös téglából épült ház, talán ezt is láttad, amikor

a távolban csillogó városra emelted a szemed, az udvar mélyén valami hosszú faépítmények – szénapajták vagy hombárok –, két asszony tűnik fel, valamit cipelnek (a sor végén állókat még most sem tudod kivenni), a lovasok leszállnak, megmozgatják a lábukat, újabb fegyveresek bújnak elő, ujjal mutogatnak arcodra, megszürkült hosszú köntösödre, ősz hajadra és szakálladra, nevetnek, előrefele taszigálnak, falépcsőkön mész felfelé a szénapajta, hombár vagy börtön ajtajához, egyedül maradsz a vaksötétben,

állva maradsz, nem látsz semmit, a becsukódó ajtó mögött kint maradnak az udvar zajai, talpad valami keményet és hűvöset érint, de nem nagyon hiszel feltört talpadnak, valami szagot érzel, nem hasonlít egyetlen ismerős szaghoz sem, a sötét tömlöcnek van ilyen szaga, kinyitod a szemed, abbéli igyekezetedben csuktad be, hogy legalább valamit meghallj az udvarról, most már kinyitod, a sötét ugyanolyan vakon tátong, és ugyanolyan szaga van; óvatosan előreindulsz, amíg térdeddel nem érzékelsz valami keményet, végigkúszol e kemény valami mentén, a lábaddal érzékeled, s végül megérted, hogy egy pad; talán más tárgyak is vannak itt; megindulsz az egyik irányba, egészen a falig, aztán az ellenkező irányba, fokozatosan képet alkotsz magadnak erről a helyiségről, újból megtalálod a padot, leülsz: először nagyon óvatosan, aztán kiegyenesíted a hátad, élettelen tenyered hátul összeütődik, érzed a pad keménységét, a fájdalmat a válladban, a hátadban, a derekadban, a nyakadban, a lábadban, most már teljesen hatalmába kerít, folyamként zúdul rád, benned örvénylő folyamként, vergődik, tépi izmaidat, ereidet, ízületeidet, csontjaidat, szinte látod a zubogó bíbor folyamot, ahogy felkap, magával ragad, látod a pad fáját, a padló hűvösét, a sötétség szagát, magát a sötétséget, mindezt összekeverve és egybeöntve – a gondolatokat és a szabadságot, de azért valami mégis – egy aprócska bogár – elébe mászik ennek a színnek: rendkívül lassan, hol a zubogó bíborba me-

rülve, hol kibukkanva belőle, s igyekszel mindezt közelről megnézni, hogy jobban szemügyre vehesd a bogár vékonyka lábát, reszkető áttetsző szárnyát, fekete, mákszemnél nem nagyobb fejecskéjét, reménytelen erőlködését, hogy előrevánszorogjon e fortyogó folyamban, vagy legalább egy helyben tudjon maradni – talán ő maga az idő, de nem sikerül tovább a szemed előtt tartani a bogarat, a folyam hirtelen visszaveti, mint egy forgácsot, vagy egy forgácsnál is könnyebb valamit, csak ösztönöddel érzékeled valahol nem messze lábának és kis szárnyának remegését – ha tényleg ő az idő, kár ezért a terméketlen, reménytelen erőlködésért, mennyivel könnyebb megadni magad a folyamnak és az örvénylő bíbornak, hisz így is, úgy is elvezetnek:

a város utcáján, az úttest égető kövein, ahol a suhancok azzal szórakoznak, hogy lóganéval dobálnak, a kőkapun át mész majd a porfelhőben a széles folyó és a híd felé; egyedül, őrség nélkül, könyököd fölött összekötözött karokkal, a hídról lenézel a tovatűnő déli vízre, tükrében a kék halakra, nyugodtan közeledsz az erdei falvakhoz, ahol emberek fogadnak, akik részvét és alázat nélkül néznek köteleidre és hosszú köntösödre, és beszédbe elegyedsz velük, majd újból útnak indulsz, talán más, ugyanilyen, a folyók és puszták között, az erdőben szétszórt falvakba, talán a réteken bolyongasz, vagy a fák árnyékában pihensz, de az is lehet, hogy álldogálsz egy kicsit a tengerparton, a kicsapó hullámok nyaldossák felrepedezett, véres talpad, vagy elmész abba az erdőbe, hogy gyönyörködj a bogáncs lila virágain ülő dongókban, találkozol a hallgatag asszonnyal, akit a világon mindenkinél jobban szerettél, kibogozza köteled, és kézen fogva végigvezet azokon a helyeken, ahol maga is egész életében tanyázott: mezőkön, réteken, erdei utakon, a széles folyó partján – a gyönyörű, mosolygó fiatalasszony, téged: a bús öregembert, az elkínzottat, az agyonhajszoltat, az üldözöttet-űzöttet –

és megremegsz a gondolattól, mely élesen és fájdal-

masan villan fel a képek érdessége mögött: hisz aztán vissza kell térned majd a ló árnyéka mögé, a hőségbe, a porba – ama távoli élet ragyogásából –, a hulló lógané alá, az ellenséges tömegbe, ismét e börtönbe vetnek, ismét szenvedni fogsz, s csupán egyet kívánsz: hogy minél hamarabb érjen véget az egész, mert elkínzott testednek nem marad ereje, sebzett lelkednek pedig ideje átlényegülni valamilyen virággá, a moha szürkeségévé vagy madárrá, hogy ott keringjen az ősi esték alkonyában a méregzöld áfonyás fölött –

szemed lehunyva, előre-hátra imbolyogva a fájdalomtól ilyesmikre gondolsz, amikor vascsikorgás hallatszik, és a fény fehér négyszögében egy hosszú gyapjúruhát viselő kis ember tűnik fel, egy másik pedig – bizonyára fegyveres – kint vár, nem jön be, a kicsi egy pillanatig a küszöbön áll, állát előrevetve, amíg szeme hozzá nem szokik a félhomályhoz, s meg tud különböztetni téged, amint meggörnyedsz a padon, de nem mozdulsz, csak abbahagyod az imbolygást, és egyenesen a jövevény arcába bámulsz, amikor az végre közel ér hozzád, egészen a padhoz lép, és némán kioldja köteledet, előrehajolsz, hogy könnyebb legyen majd felállni, amikor azt parancsolja, hogy indulj, érzed, hogy szemedet elönti a verejték, a szíved pedig újból kalapálni kezd, mint tegnap reggel, amikor elfúlva igyekeztél felfelé a dűnére, de tegnap volt időd visszatartani a lélegzeted, és várni egy kicsit, hogy megnyugodjon, de ma más időben létezel, más emberek hatalmában vagy; és a kicsi már előtted áll, kezében ott szorongatja a kötél végét, az arcodba néz – és te is az övébe, a lába alá löki a kötelet, elfordítja a tekintetét, most a gerendás falat nézi a hátad mögött, mellén lassan összefonja fehér karját, a félhomályban vakítóan fehér fekete ruhája hátterén, és látod kinyíló rózsaszín ajkát, hallod első szavait anyanyelveden: „Én a mindenható Jézus Krisztus szolgája vagyok..." – és akaratlanul is összerezzensz ettől a nyugodt, egyenletes, hideg hangtól, és attól, hogy nem rólad kezdett beszélni, hanem

önmagáról, mintha te már nem is lennél itt, és tekintetetek ismét összetalálkozik, de most – csupán egy pillanatra – ő ismét elfordítja a szemét arra, amerre az előbb is nézett, a fejed körül pedig már más szavak susognak, mint rajta a hosszú fehér ruha, bár mozdulatlanul áll, és csak az ajka mozog: „... Isten irgalma végtelen, haragja leírhatatlan"... – és eleinte sehogyan sem tudod kihámozni, mit akar ez a kettő tőled – a mindenható új isten és az ő kicsi, rózsás ajkú szolgálója: „...fejet hajtasz-e az igazi mindenható Isten, a nagy anyaszentegyház előtt, mely kész a szent keresztvízzel meghinteni téged?" – már harmadszor találkozol a tekintetével, megpróbálsz válaszolni valamit ennek az embernek, de összeszoruló, kiszáradt torkodból egyetlen hang sem jön ki, csak az ajkadat mozgatod, szemed nem veszed le az arcáról, mely megváltoztatja kifejezését: komolyból szigorúra vált, nyugodtból – feszültre, egészen beleásapad, ajka elszürkül, a szemében pedig erő jelenik meg, de nem tudhatod kiolvasni belőle egész gyűlöletét és haragját, mert az arca homályban van, a tiéd viszont a fénylő ajtónyílás felé fordul, és ruhád, mely itt talán ugyanolyan szeplőtlenül fehérnek tűnik, mint a kicsié – lemoshatatlanul fekete, és hideglelősen fel s alá mozgó ádámcsutkád, amikor megpróbálod lenyelni nem létező nyálad, és szemed a bozontos szemöldököd alatt – mintegy látod egész magadat a kis fekete ember változó arcán, mozgásában, amikor egy lépést hátrál, leereszti összefont két karját, aztán az egyiket – kinyújtott ujjával – hevesen feléd löki, a levegőbe bök, magasra tartja állát, míg kitátott szájából ki nem szakad a sivító kiáltás: „Holnap! holnap! a templom védőszentjének ünnepén! ezer és ezer ember színe előtt! a máglya tüzén vonaglasz majd! Bűzleni fogsz, mint a megperzselt kutya! a füled! a hajad! a szemed!" – fejét fölvetve kiabál, hangjában öröm és gyűlölet ujjong, és még előbbre hajolsz a padon, hogy a szemed és az elsápadó arca közötti távolság kisebb legyen, mire ő még mindig ri-

kácsolva a küszöbön megbotolva eltűnik, erősen bevágva az ajtót, észre sem veszed az ismét eluralkodó sötétséget, feszülten előrehajolva ülsz tovább, ugyanolyan élesen látod őt továbbra is, mint néhány pillanattal előbb, és csak kisvártatva úszik be valami, ami a kiabáló kis ember visszatántorodó figuráját, rád mutató ujját szertefoszlatja: hosszú, vörös fonaldarabkák, lassan szállongó szikrák – majd mindez fokozatosan kialszik a kis ember ajtónyílásbeli képével együtt, míg végül ráébredsz, hogy újból egyedül ülsz a sötétben, s érzed, milyen kínzón kalapál a szíved, és tátott szájjal nyeled ezt a vaksötétet, ezt a fekete levegőt, mozdítani akarod kiszabadult kezedet, egyiket az oldaladhoz szorítani, hogy segíts magadnak levegőt kapni, de elhalt kezed a padról lecsúszva csak csüng, szemed előtt pedig ismét a vörös fonáldarabkák kápráznak, de a kiabáló kis ember képe, akinek a gyűlölet eltorzította az arcát, az ajkát, és kiguvasztotta a szemét, már nem tér vissza, ezek a szálak úszkálnak a sötétben, a fekete, áthatolhatatlan falon, amelyen túl, ezt már tudod, ott lapul mindaz, amit az arcodba vágott, és szavai kezdenek fokozatosan testet ölteni – egyelőre zavaros képekben, valami fehér ködben, szürke délibábban, kúszó ködgomolyban, a szíved egyetlen pillanatra sem hagyja abba a vad hánykolódást, hirtelen hideg, nyirkos ujjakat érzel a hátadon, a kihűlt bőrödön, megdermedt ádámcsutkádon, a vállad közé húzott nyakadon – a félelem ujjait, a testetlen félelemét, a rettenet körmeit, melyek váratlanul nem elölről vájnak beléd, hanem hátulról, és amelyek a sötétbe, a fájdalom gödrébe, a kín kútjába vonszolnak – nyirkos, hideg, fojtogató ujjak, ezért felugrasz a padról, és arccal fordulsz feléjük, de a vaksötétben semmit nem látsz, próbálod szagát venni, de csak a testetlen, szagtalan rémületet érzed; hátrálsz, hátrálsz, hátrálsz, zsibbadt karod himbálózik a sötétben, mint az inga, hátaddal a falnak zuhansz, aztán nekiütődik a sötétből előrepülő kezed, a gerendafal mentén a sarokig kúszol; nyugodj meg, nyugodj meg, nyu-

godj meg, nyugodj meg, nyugodj meg, nyugodj meg, egyenesítsd ki a hátad, nyisd ki a szemed a sötétben, nyisd tágra a szemed, és nézd, hogyan csillognak a kopják, villannak a kések, hogyan hullik lassan a fehér toll esője a dombon álló fenyőről, a tűlevelek kékes hajnali derengéséből lefelé, a vízhez, a hullám púpos hátára; nyugodj meg, mondod, mássz ki a sarokból a sötét közepére, mondod már ezredszer, és minden erődet összeszedve lábadat messzire rakod önmagadtól, mint aki egy megnyíló gödörbe készül lépni, de az nem nyílik meg, és nem hunyod le a szemed, még egy lépést teszel, érezvén, hogyan ömlik az izzadság a melleden és a hasadon, hogyan tapad ruhád a hátadhoz, térded bevered a padba, de már nem ülsz le – többé nem ülsz az önsanyargatásnak erre a padjára, mert fejed körül ismét vörös fonalak vagy szikrák pattognak, és azt akarod, hogy minél tovább tartsanak, hogy ne lássad ismét azt, amit a kis fekete ember szavai keltettek életre – az előtt, hogy a rémület vaskörmei a nyakadba vájtak volna; fáradtság és fájdalom rángat visszatarthatatlanul lefelé, próbálod érzékelni ezt a fájdalmat, próbálsz gondolni rá, amint lassan és hihetetlen nehezen felemeled a karod, miközben válladban és hátadban a fájdalom erősödik, de karodat már magasan a fejed fölé emelted, és most az a legfontosabb, hogy minél tovább magasba tartsd, bár még nem tudod, mire kell neked ez a kéz ebben a sötétségben, amikor egész tested idegen, szaggató, és senkinek nincs rá szüksége; mégis hosszan állsz (úgy tűnik, elviselhetetlenül sokáig), nem ereszted le, feláldozva magad valakinek – mint tegnap reggel a tengerparton, mint ezer más alkalommal eddig is; reggel és este, a füstölgő áldozati oltárnál és az esőmosta kövek ragyogása fölött, amikor másoknak kértél minden földi javakat és bocsánatot, amikor arcod jóságos, hatalmas erők ragyogták be, de az nem a te áldozatod volt, nem magadat hoztad áldozatnak, csak szánalmas közvetítő voltál, aki semmit nem kért önmagának, csak az embereknek,

nem tegnap zajlott le az utolsó áldozat, most is tart, ezen az órán, itt a sötétben, bár senki nem lát és nem hall téged, és kínszenvedésed – a bíbor bikavér – már semmit nem képes bevilágítani vagy visszatéríteni, semmit, az égvilágon semmit abból, amiben te oly erősen és megingathatatlanul hittél, és ami lassan kezdett szétfolyni, mint a homok a lábad alatt, amíg nem kerültél ide, ebbe a sötétbe, egyedül a szenvedéssel és kételyeiddel – és a szemrehányásokkal, amelyek nem téged illetnek, hanem azokat, akiket oly hűségesen szolgáltál, és akik most elhagytak: talán megharagudtak, talán elárultak vagy mérgükben elfordultak tőled, ama hatalmas erők, akik a nappalt és az éjszakát csinálják, a vizet jéggé változtatják, az aprócska magot tölggyé, és két ember szerelmét egy harmadik emberré; miért nem győzték le az új istent, miért fordultak el mindenkitől, akik hittek bennük, és tőled, önfeláldozásodtól és hűségedtől, hová tűntek valamennyien, hová rejteztek, és mitől ijedtek meg: a kőtemplomoktól, a tetejükön csillogó kereszttől, a fehér tornyokban zúgó harangoktól, a titokzatos latin suttogástól a bíborkötésű könyvek fölött? – vagy talán az az egyetlen bűnöd, hogy nem kellett volna olyan vakon hinned erejükben, hatalmukban,

nem kellett volna olyan hűségesen szolgálnod őket, mást nem látva, mást nem hallva, nem kellett volna nekik áldoznod a legdrágábbat – saját életed, hisz nem fogadták el, talán jelentéktelennek tűnt nekik, de már semmit nem vehetsz vissza; áruljanak el, hisz mindenhatóak és hatalmasak, az embernek pedig, a gyenge, puha embernek nem adatott jog az árulásra, és az, aki soha senkit nem árult el, hatalmát tekintve egyenlő a leghatalmasabbal, hisz neki csak egy élete van, egy, egyetlenegy;

és hátrálsz, míg csak rá nem lépsz a kötélre, mely a sötétben a pad mellett hever; összerezzensz, és jól kivehetően hallod: „. . . végtelen az Isten kegyelme" – az új istené, aki lehetőséget kínál az embernek, hogy gyá-

ván haljon meg, mégis, olyan világosan látod, mintha megint nyílt volna az ajtó, látod a kötél minden csavarodását a pad lábánál, még a hurkot is a végén, csomóra kötött másik végének a foszladozottságát is – oly világosan látod ezt a kenderkígyót, mely hangtalanul egyre közelebb kúszik a nyakadhoz, és aztán a vég nélküli és fájdalom nélküli sötétséget, mely összeolvad azzal, amelyben most állsz, és súlyosan zihálsz, szeretnél lehajolni a kötélért és felvenni, de nem mered megtenni, ám azért mégis lassan előredőlsz, rendkívül lassan: magad sem érzed, hogy már egy kicsit a fejed is lehajtottad, hátadon kiugranak bőröd alól a csigolyák, jobb kezed nem oly erősen szorítja már a melled, ujjaid gyorsan a padló felé nyúlnak, valahová a lábad alá, ahol a kötél fekszik, mintegy felemelve csomós fejét, hogy ujjaid minél gyorsabban megtalálják, és a nyakadhoz közelítsék,

és hirtelen egy távoli, váratlan hangot hallasz, nem tudni, honnan jön, kiegyenesíted a hátad, a vállad, mert a hang nemcsak váratlan, de különbözik minden más, eddig hallott hangtól is – különös távoli hang, áthatol a falak gerendáin, és megrezegteti a sötétséget, kitartóan csilingel közvetlenül a fejednél, valahol a hátad mögött, elöl, oldalt, de talán benned magadban született ez a hang, vagy egy másik emléke, mely váratlanul betört ide a sötétbe, visszatért, ez a távoli, egyenletes hang, mely kitalálta szándékodat, és betört a sötétbe, hogy ne fojtsák el, hogy ne pusztítsák el örökre, forgolódsz mindenfelé, mintha a hangnak alakja, formája lenne, és madárként repdesne a falak mentén, az arcod körül; feszülten figyelsz, hallod szapora lélegzésed, visszatartod, hogy ne zavarjon a hallgatózásban, de így sem világosodik meg semmi, bár most már többet értesz, mint az első pillanatban:

már kihallod belőle a hullámokban feltörő erőt – hol erősödik, hol gyengül, újból és újból –, és egy pillanatra úgy tűnik, hogy e hullámzásban van valami megnyugtató, még feszültebben figyelsz, hogy végleg

meggyőződhess arról, hogy végleg megértsd, hogy épp ellenkezőleg: az egyforma szünetekben, a kurta időszakokban, amelyek után a hang ismét felerősödik, fenyegetés és nyugtalanság rejtezik, lenyűgöző ünnepélyesség, mintha valahol fent, az üres magasban egy láthatatlan emberi végzet állna, és az alant haladó néma menetet szemlélve csak csóválná fejét;

ebben az el nem némuló hangban már semmit nem sikerül kivenned, ezért próbálod legalább a görbe hátú menetet alaposan szemügyre venni, az arcokat, mintha zavaros záporon át látnád őket, egybemosva alakok, arcok, mozdulatok, s ettől az egész menet távolban tekeredő kötélhez hasonlít – a távolba vesző, ijesztően hatalmas foltok tövénél ér véget, a foltok nem mások, mint kőépületek egy eddig nem látott tér körül, a nem szűnő hang pedig, mely kihozott a vaksötétből, ahol magányosan szenvedtél, most tízszeresére erősödik, visszaverődik a falakról, bástyákról, ablakokról, kapukról, zúgása mindent elborít, összevegyül az úttestet verő zápor cseppjeivel, a sorban vánszorgók lépteivel, minden, minden hanggal, te pedig ott állsz e tér közepén, egy kicsivel magasabban, mintha áldozati oltáron vagy emelvényen állnál, de még nem érted, pontosan hol is vagy, hogy mindent ilyen világosan látsz és hallasz, nem, még ott vánszorogsz a szürke sorban, valaki meglöki a hátad, és a többiekkel együtt elhaladsz a szekerek, lovak mellett – körös-körül idegen, öntelten vigyorgó arcok, sárga fogak, zöld szemek –, míg csak ismét valami különös kör fölött magasodva nem találod magad, egy fekvő kereszt fölött, emberek fölött, fehér testek fölött, korbácsütések fölött, Keklys arca fölött, a vér bíbor virága fölött, melyet nem képes lemosni a szürke utcakövekről a szűnni nem akaró búcsúeső – s a máglya füstjével, a tátott szájak csendjével együtt lassúdad szomorúsággal a magasba emelkedsz, mind gyengébben hallva a hangot, ahogy a vas a rézre csap, a vas a vasra, és a vas az emberi testre.

Bojtár Anna fordítása

MIT MONDJAK A HOLLÓNAK?

Amikor kora reggel elutaztam, szavamat adtam önmagamnak, hogy még este visszatérek. Végre tudtam dolgozni, s féltem megszakítani, féltem, ha mással törődöm, már két-három nap alatt elveszítem mindazt, amit olyan nehezen gyűjtöttem egybe munkára hangolva magam olvasással, töprengéssel, hosszú, gyötrő próbálkozásokkal, hogy a kellő hangot üssem meg, amely nem bicsaklana ki minduntalan, hanem, akár egy különös módon mágnesezett húr, maga vonzaná önmagához a teljes és pontos zengéshez szükséges szavakat. „Teljes és pontos zengéssel" nem henceghettem, de egy és más sikerült, ezt éreztem is, és ezért, nem úgy, mint máskor, kedvetlenül szakadtam el íróasztalomtól, amikor kénytelen voltam beutazni a városba.

Az út a városba három óra egyik küszöbtől a másikig, s ugyanannyi visszafelé is. Hogy isten őrizz, meg ne gondoljam a dolgot, és ott ne ragadjak a városban, rögtön bementem a buszpályaudvarra, és jegyet vettem visszafelé, az utolsó buszra. Csaknem az egész nap előttem volt még, elintézhettem, amit kellett, s haza is mehettem egy kis időre.

Ment is minden remekül, az előre megtervezett módon, addig a percig, amikor is elvégezvén ügyes-bajos dolgaimat, de nem csökkentve még a tempót, a munkanap végén elsiettem az óvodába a lányomért. Nagyon megörült nekem. Jött lefelé a lépcsőn, s amint meglátott, kigyúlt, majd megdermedt, s belekapaszko-

dott a korlátba – de az én lányom volt: nem rohant oda hozzám, nem kezdett sietni; gyorsan összeszedte magát, szándékolt tartózkodással és lassúsággal lépett mellém, s kelletlenül engedte, hogy átöleljem. Kiütközött a jelleme, ám én átláttam ezen a vele született, de még meg nem szilárdult jellemen, s tudtam, micsoda erőfeszítésébe kerül visszafogni magát, hogy a nyakamba ne ugorjon.

– Megjöttél? – kérdezte felnőttesen, és sűrűn felém pislogva sietősen felöltözött.

Rövid volt az út haláig, s hogy sétáljunk, elmentünk a házunk mellett, ki a rakpartra. Szeptember vége, s az idő mégis szinte nyárias; olyan meleg, s minden észrevehető változás nélkül ilyen volt már régóta, makacsul, s minden újabb nap mintha soron kívüli ajándékáldás lenne. Ebben a napszakban az utcákon is kellemes volt, de itt, a rakparton, a folyó mellett, még inkább: a víz örök mozgásának nyugtalanító és csillapító hatalma, a józan, szívélyes emberek lassú, csöndes léptei, a halk hangok, az oldalról alacsonyan világító nap erős, meleg s olyannyira egyetértésre és békességre hangoló sugárzása az estébe hajló délutánon. Ez volt az a ritka óra, amikor úgy látszott, hogy bármily sokan sétálgatnak is, mindenkit vezet s mindenkiért szót ejt, a kijelölt találkára gyűlvén, magányt nem áhító lelke.

Legalább egy órát sétáltunk, és a lányom, szokása ellenére, ma szinte egyáltalán nem húzta ki a kezét a kezemből, legföljebb ha megmutatott vagy bemutatott valamit, és kezének segítsége nélkül igazán nem lehetett meg; aztán nyomban újra kézen fogott. Nem tehettem, hogy ne értékeljem ezt: tehát valóban hiányoztam neki. Ez év tavasza óta, amikor betöltötte ötödik életévét, egy csapásra alaposan megváltozott, a mi fogalmaink szerint nem éppen jó irányba: ugyanis addig észrevétlen makacsság tört fel benne. Nyilván kellőképp érettnek és önállónak vélte magát, és nem akarta, hogy, mint más gyerekeket, kézen fogva vezessék. Még az autóktól áradó útkereszteződéseknél is közel-

harcot kellett vele vívni. A lányom nagyon félt az autóktól, de amikor kétségbeesésünkben a vállánál fogva vissza akartuk tartani, kitépte magát, és csak azért is kiügyeskedte, hogy egyedül menjen. A feleségem meg én vitatkoztunk, mindegyikünk a másikban kereste, melyikünkből kerülhetett a kislányba ez a szerintünk megátalkodott konokság, s megfeledkeztünk arról, hogy külön-külön persze egyikünk sem lett volna elég hozzá.

És lám, most egyszerre milyen türelmes, szófogadó, gyengéd... A lányom csivitelni kezdett, beszédes lett, mesélt az óvodáról, és faggatott a hollónkról. Volt a Bajkál-tónál egy saját hollónk. Ott állt a saját házunk, saját hegyünk, amely a ház mellett csaknem függőleges szirtként magaslott; a sziklából eredt a saját forrásunk, és csobogó csermelyként szelte át kizárólag a mi udvarunkat, hogy aztán a kertajtó mellett a deszkajárda alatt a föld alá eltűnjék, s többé sehol, senkinek ne mutatkozzék. Az udvarban saját vörösfenyőink, nyárfáink és nyírfáink magasodtak, és volt egy nagy, saját zelnicemeggybokrunk. Erre a bokorra szálltak az egész környék partifecskéi, verebei és cinkéi. Erről buktak a vízsugár alá (a barázdabillegetők hosszan bókoltak, s a kerítésről röppentek le) a csermelyhez, amelyet mintha azért kedveltek volna meg, mert illett hozzájuk, az ő mértékük szerint való volt, mélységre, ízre is, és forró napokon félelem nélkül lubickoltak benne, tudva, hogy fürdés után az udvar közepén álló hatalmas vörösfenyő alatt kenyérmorzsa vár rájuk. Sok madár gyűlt oda, s még Tyiska is, a kismacskánk, amelyet a sínek mentén szedtem föl, megbékült velük, de azért nem mondhattuk, hogy ezek a mi madaraink. Odarepültek, ettek, ittak, és elrepültek. Hanem a holló tényleg a sajátunk volt. A lányom már az első nap, amikor nyár elején megérkezett, észrevette a fenyő magasában a kócos fészket. Én már egy hónapja ott laktam, és nem vettem észre. Száll, száll a holló, szabályosan károg – no és? Eszembe se jutott, hogy ez a mi saját hollónk,

mert itt, nálunk van a fészke, és itt készül kikölteni a fiait.

Természetes, hogy a mi saját hollónknak különlegessé kellett válnia, nem lehetett olyan, mint a többi, és különleges is lett. Nagyon hamar szót értettünk egymással, s a holló elmesélt nekem mindent, amit látott és hallott, mialatt közeli és távoli vidékeken repült át, s én aztán mindent részletesen elmondtam a lányomnak. A lányom elhitte. Az is lehet, hogy nem hitte; mint sokan mások, én is hajlok a gondolatra, hogy nem mi vagyunk azok, akik a gyermekekkel játszunk, mulattatva őket mindenfélével, hanem ők, a nálunk tisztább, eszesebb lények játszanak mivelünk, hogy tompítsák bennünk létünk fájdalmát. Lehet, hogy nem hitte, de olyan figyelmesen hallgatott, olyan türelmetlenül várta a folytatást, amikor megszakítottam a történetet, s közben úgy csillogott a szeme, elárulva, mennyire zavartalan a lelke, hogy nekem is gyönyörűséget szereztek ezek a történetek. Észrevettem, hogy engem is elfog az izgalom, átragad rám a lányomról, s csodálatos módon egymás mellé kerültünk, mintegy a köztünk lévő korkülönbség közepére. Kitaláltam, s tudtam, hogy kitalálás, a lányom hitte, nem törődött azzal, hogy kitalálás, és ebben, mondhatnánk, játékban, ritka egyetértés és megértés volt közöttünk, amit nem a játék szabályainak köszönhetően leltünk fel itt, hanem mintha valahonnan onnan került volna ide, ahol csakis ez létezik. Meglehet, épp ez a holló hozta. Nem tudom, nem vagyok képes megmagyarázni, miért, de régóta él bennem a bizonyosság, hogy amennyiben létezik kapcsolat a világ és a nem-evilág között, akkor innen oda és vissza csak a holló repül át, s én régóta titkos kíváncsisággal és félelemmel nézem, igyekszem s félek is végiggondolni, miért éppen csak ő lehet az.

A mi hollónk azonban egészen közönséges földi madár volt, mindenféle a túlra átívelő kapcsolatok nélkül; jóindulatú, beszédes, és megvolt benne a csírája annak, amit jóstehetségnek nevezünk.

Reggel hazaugrottam, megtudtam ezt-azt a lányom legutóbbi ügyeiről, már ha ügyeknek lehet nevezni őket, és most elmeséltem neki, mintha a hollótól tudnám.

– Tegnapelőtt megint berepült a városba, és látta, hogy összeveszt Marinával. Persze, nagyon elcsodálkozott. Hiszen elválaszthatatlan barátok voltatok, és egyszerre egy semmiség miatt úgy hajba kaptatok, mint a vademberek...

– I-igen, mert nyelvet öltött rám! – kiáltott föl nyomban a lányom. – Azt hiszed, olyan jó, ha nyelvet öltenek az emberre? Igen? Azt hiszed, jó?

– Rémes. Persze hogy nem jó. Csakhogy aztán te miért öltöttél nyelvet őrá? Neki se jó.

– Miért, a holló talán látta, hogy kinyújtottam a nyelvem?

– Látta. Mindent lát.

– Pedig nem is igaz. Senki se láthatta. A holló se.

– Lehet, hogy nem látta, de kitalálta. Úgy ismer már téged, mint a rossz pénzt, nem esett nehezére kitalálni.

A „rossz pénzt" zokon vette a lányom, de nem tudva, kire sértődjön meg, rám-e vagy a hollóra, elcsöndesedett, mert megzavarta az is, hogy valamiképp kiderült a fő titok. Egy kicsit később bevallotta, hogy csak az ajtóban nyújtotta ki Marinára a nyelvét, amikor Marina már elment. A lányom egyelőre semmit sem tudott eltitkolni, pontosabban nem is titkolt, akárcsak mi, mindenféle semmiséget, amivel nem kell terhelni magunkat, s elmondásával megkönnyíthetjük az életünket, de ahogy mondani szokás, ami az övé volt, azt megtartotta magának.

Közben már indulnom kellett, s azt mondtam a lányomnak, hogy ideje hazamennünk.

– Nem, gyere, sétáljunk még – ellenkezett.

– Haza kell menni – ismételtem. – Még ma vissza kell utaznom.

A keze megremegett az enyémben. Nem mondta, dalolta:

– De te mégse utazz el ma – és hozzátette, mintha végképp eldőlt volna. – És kész.

Ekkor kellett volna megrendülnöm: ez nem egyszerűen egy kérés azok közül, amik lépten-nyomon kiszaladnak a gyerekek száján, nem, ez fohász volt, tartózkodóan és méltósággal kimondva, de egész lényével, amely óvatosan kereste hozzám való törvényes jogát, nem ismervén és nem is kívánván ismerni az életben elfogadott szabályokat. De engem már épp eléggé megrontottak s elnyomorítottak ezek a szabályok, és ha nem volt elég a másoké, amelyek mindenkire vonatkoznak, akkor, mint most is, saját szabályokat találtam ki. Felsóhajtottam, eszembe jutott, hogy reggel szavamat adtam magamnak, és megátalkodtam:

– Tudod, mennem kell. Nem maradhatok.

A lányom szófogadóan hagyta, hogy a ház felé fordítsam, átkísérjem az utcán, s ott kitépte magát, és előreszaladt. Nem várt meg a lépcsőház előtt, mint hasonló esetekben mindig; mire felértem a lakásba, ő már a saját zugában szöszmötölt valamivel. Nekifogtam, hogy becsomagoljak a hátizsákomba, de többször is odamentem a lányomhoz, és mondtam neki valamit; a lányom magába zárkózott, kedvetlenül válaszolgatott. Vége – már nem volt velem, önmagába merült, s minél inkább próbáltam volna közeledni hozzá, annál inkább elhúzódott. Ezt túlságosan is ismertem. A feleségem kitalálta, mi történt, s azt javasolta, ami ebben az esetben a legésszerűbb volt:

– Elmehetnél az első reggeli busszal. Kilenckor már ott vagy.

– Nem, nem lehet. – Mérges lettem attól, hogy ez tényleg milyen ésszerű.

Már csak a búcsúzásban reménykedtem. Nálunk már így szokás: akármi is történt, búcsúzáskor, legyen az bármily közönséges és veszélytelen út előtt, légy szíves, felejtsd el minden sérelmed, a méltányosakat és az

igazságtalanokat egyaránt, s tiszta lélekkel végy búcsút. Összecsomagoltam, és odahívtam a lányomat.

– Viszontlátásra. Mit mondjak a hollónak?

– Semmit. Viszontlátásra – mondta ő, s elfordította a tekintetét, a hangja pedig oly közönyös volt, amilyennel még korai rendelkeznie.

Mintha szándékosan tenné, nyomban ott volt a villamos, és húsz perccel az indulás előtt érkeztem az állomásra. Pedig én ezt a húsz percet elsétálgathattam volna a lányommal, bizonyára elég is lett volna ahhoz, hogy ne vegye észre a sietségemet, és akkor nem történt volna köztünk semmi.

Ezután, mintha csak meg akarna leckéztetni, elfordult tőlem a szerencse. Az autóbusz késve állt be – nem is beállt, hanem a sarok mögül kifordulva, nyikorgó csörömpöléssel, bukdácsolva odalódult, mintha csak azt mondta volna: nézzétek, hogy rohantam! Ütött-kopott, esőverte; az első ajtó fele leszakadt. Beszálltunk és leültünk, meglovagolván a makrancos buszt, amely gyanúsan elcsöndesedett alattunk, mintegy ugrásra készülve, a sofőr pedig bement a diszpécserirodába, eltűnt, és nem mutatkozott. Ültünk tíz s már tizenöt perce, belélegeztük a hátsó ülésre dobott krumplival tömött zsákok szagát; hallgatag utasok gyűltek össze, estére eltörődötten, nem zúgolódtak. Szótlanul ültünk, már azzal is elégedetten, hogy a helyünkön vagyunk – nemegyszer észrevettem, milyen kevés kell a mi fajtánknak: ha ráijesztenek, hogy reggelig nem lesz busz, felháborodott, őrjöngésbe fúló ordítozás tör ki, de ha idehozzák ezt a buszt, be lehet szállni, és reggelig nem indul – elégedett lesz, s elhiszi, hogy megkapta, mi jár neki. Ilyenkor nyilván a saját törvényes hely szabálya érvényesül, a helyé, amit senki más nem foglalt el, és nem is adták másnak – az pedig, hogy jól megy-e azon a helyen vagy sem, már nem is olyan fontos.

Gondoltam én józanul arra, hogy elhagyom ezt a sehová nem vivő helyet, és hazamegyek. Hogy megörül-

ne a lányom! Persze, nem mutatná egy icipicit sem; jelleméhez illően nem azon nyomban jönne oda hozzám, de aztán hozzám bújna mégis, és el sem hagyna lefekvésig.

Fel lennék oldozva én is, a holló is. És milyen jó, milyen barátságos este kerekedne, amit aztán újra és újra fel lehet idézni az új magány napjaiban, melegedni lehet mellette, nyugtalanítva és csillapítva a lelket, gyötrődve teljes és boldog befejezettségének vigaszán. Napjaink időben nem fedik az ügyintézésre kijelölt napokat; az idő rendszerint hamarabb véget ér, mint ahogy mi végezhetnénk. Sután meredeznek elkezdett és félbehagyott dolgaink. Gyermekeinkre első óráiktól kezdve nem a fogantatás bűne nehezedik óriási súllyal, hanem apáik bevégezetlen dolgainak bűne. Ez a nap kivételesen bevégeztethetett volna, minden szempontból lezárt lett volna, s mint a magból, hozzá hasonló új napok vehették volna tőle kezdetüket. Amikor dolgokról, befejezettségről vagy befejezetlenségről beszélek, nem gondolok akármire, csak arra, amivel egyetért a lélek is, arra, ami a szokványos munkán kívül különleges feladatot ró ránk, és a maga módján kéretik rajtunk számon.

Már kész voltam felállni és kiszállni a buszból, egészen eltökélten, de valami visszatartott. A hely, amit elfoglaltam, az tartott vissza. Kényelmes hely volt, jobboldalt az ablak mellett, ahol nem zavarnak a szembejövő autók. S akkor a sofőr is előkerült, csaknem futva, megint mutatva, mennyire siet, gyorsan megszámolt bennünket, ellenőrizte a menetlevelet, és gázt adott. Megbékültem, már örültem is, hogy elvétetett tőlem a döntés lehetősége, hogy utazzam-e vagy sem. Elindultunk.

Elindultunk ugyan, de nem jutottunk messzire. Nem is lehetett semmi egyebet várni a mi buszunktól meg a mi sofőrünktől.

A sofőr, egy kis kapkodó, kópé küllemű férfi, verébre emlékeztetett, ugyanolyan ugráló-szökdécselő, hir-

telen és suta mozdulatok, kópéága pedig nemcsak az arcán látszott, amelyről egyenesen sugárzott, hanem egész alakján is, úgyhogy, amikor háttal ült nekünk, akkor a hátáról is látni való volt, hogy feltalálná magát a jég hátán is. Kezdtem megsejteni, miért volt olyan sokáig az irodában: ez nem az ő útvonala volt, és nem is ennek a busznak kellett volna indulnia, de a sofőr valaminő számára fontos meggondolásból rábeszélt valakit, hogy cseréljen vele, aztán rávette a diszpécsert is, és most, két háztömbbel eltakarva a szemük elől, megint állunk, és a sofőrünk – kezében vödör – verébmód szökdécsel az út közepén: benzint kunyerál, hogy kihúzza a töltőállomásig. Ezek szerint a benzinkútnál újra megállunk majd; most már komolyan aggódni kezdtem, megvárja-e ezt a buszt – ahogy szokássá lett – az átkelőhajó. Túlságosan elkéstünk máris. Már csak az hiányzott, hogy miután a reggeli munka kedvéért erőt vettem magamon, s visszaindultam, a házammal szemben, a Bajkál innenső partján kelljen éjszakáznom, nem is éjszakáznom, hanem egész éjjel nyűglődve várni a reggeli átkelést, s ily módon tönkretenni az egész előttem álló napot. Még ekkor is leszállhattam volna, de nem tettem. „A rosszaságod erősebb nálad" – mondta ilyen esetekben a nagymamám. Ámbár ez nem rosszaság volt, hanem valami más: a korábbi görcsös kísérletek eredménye, hogy megeddzem a jellemem, s ez a hajlam időnként még most is felébred bennem. A jellemem, természetesen, nem lett acélosabb, de az a fele, amerre hajlították, időnként a legváratlanabb módon mutatkozik meg, s követeli a magáét.

Végre nagy keservesen elvergődtünk a benzinkútig s tovább. Féltem az órámra nézni: lesz, ami lesz. Amint elhagytuk a várost, nyomban besötétedett; a még lombékes erdő széles, sűrű, sötét tömörséggel mutatkozott az ablakon túl. Fény nem volt az utastérben, furcsa is lett volna, ha van, jó, hogy legalább a fényszórók égtek; sötétben utaztunk, s mindenki szunyókált. Közben az autóbusz, mintha csak az otthona felé siet-

ne, felgyorsult; félálomban, kipillantva az ablakon, láttam az út gyorsan hátrafutó szőnyegét s az elvillanó kilométerköveket. A leszakadt ajtón befújt a szél, s minél közelebb értünk a Bajkálhoz, annál érezhetőbben csörömpölt és fröcskölt pokoli sortűzként valami a sofőr lába alatt, ahogy sebességet váltott, de alig vettük ezt észre, alig különböztünk a hátradobott krumpliszsákoktól.

Nem az a szerencse, amikor tényleg szerencséje van az embernek, hanem amikor valami jobb irányba változik a korábbi sikertelenséghez mérten. Ebben a dologban nem lehet megállapítani a fordulat mértékét. Úgy megörültem, amikor megláttam a hajó fényeit, hogy fütyültem rá, hogy ez nem a „Babuskin", nem az a gőzhajó, amely áprilistól januárig teljesít kompszolgálatot, s nemcsak árut, de utasokat is szállít, hanem egy kis motoros hajó, ami alig emelkedik túl a kikötőgát falán. A sofőr hirtelen fékezett, alkalmat adva megéreznünk, hogy mégiscsak eleven emberek vagyunk, elsőként ugrott le nagy szaporán a földre, a motoros hajó fölé hajolt, valamit kiabált, hadonászott, valamit sikerült elérnie ezzel a kiabálással, és visszarohant, hogy megsürgessen minket.

A Bajkál zúgott, s nem is kicsit. De a levegő egészen nyugodt volt, sőt, fülledt, úgy látszik, valahol északon rendült meg a tó vize, és sok tucat kilométeren át görgött a hullám, s még itt is akkora erővel sorjáztak egymást követve a csöndes, ifjú hold alatt a tűzszín tajtékcsíkok, s akkora zúgással, hogy szelet és dermedtséget érzett az ember a saját magában támadó hidegtől. A szegény kis hajó ugrált a kikötőfal alatt, mintha azon erőlködne, hogy partra vesse magát. Majdnem egy órát késtünk, és a kis hajó legénysége, négy vagy öt fiatal fickó (pontosan megszámolni őket lehetetlenség volt) nem pocsékolta el az időt: valamennyien pityókosak voltak. A sofőr fürgén kicipelte a buszból a zsákokat, leadogatta őket, s azok, miközben átvették, oktalanul lökdösődtek, kiabáltak, hallatszott, hogy felbuknak

a krumpliszsákokkal együtt. Az utasok szétoszlottak, és csak mi hárman, mi, három boldogtalan alak, akiknek át kellett kelniük ezen a kis hajón ezzel a legénységgel ezen a Bajkálon, simultunk egymáshoz, s nem tudtuk, mit tegyünk.

Szélcsend és hullámdörej; iszonytató érzés volt. Mintha ott, a kikötőfalon túl a másvilág kezdődne. A fickók onnét, a pokol kapujából ránk kiáltottak, és mi ügyetlenül, sokáig latolgatva és méricskélve, a reményvesztettség teljességében ugrottunk le a hajóra. Én ugrottam elsőnek. Már lent voltam, amikor a víz zúgásán át sikerült meghallanom, ahogy a sofőr vidáman korholja a matrózokat, hogy eszükbe ne jusson hülyéskedni, várják meg, amíg a helyére viszi a buszt, és megnyugodtam: ezzel a kópéval nem érhet baj.

Amikor később felidéztem visszautamat elejétől a végéig, s különösen az átkelést, nem úgy gondoltam erre, mint valami szörnyű vagy kellemetlen eseményre, hanem mint ami elkerülhetetlen következetességgel zajlott le minden részletében, csakis énmiattam, hogy valamiféle leckét adjon nekem. Hogy mifélét? Nem tudtam, és lehet, hogy egyhamar nem is tudom meg; de hát nem is a válasz fontos most, hanem a bűntudat. Nem voltak ezek esetleges események. Úgy éreztem, hogy azok az emberek, akik velem utaztak, csakis az én kegyelmemből szenvedtek és kockáztattak. Mert az utolsó félórában, amíg átevickéltünk egyik partról a másikra, bizony, minek is tagadnám – volt kockázat! Ez a félóra alig maradt meg az emlékezetemben és az érzéseimben; hajócskánk hol elmerült a hullámok között, hol felrepült egy hullám hátára, a fickók a kormányosfülkében, s velük a sofőr az elragadtatástól mindig ugyanazt a csatakiáltásfélét ordították, én meg vizesen, átfagyva egy zsák krumplin ültem, amely alattam hajózott, és érzéketlenül vártam, hogy végződik ez az egész. Emlékszem, sokáig nem tudtunk kikötni, s addigra már újra magamhoz tértem; emlékszem, hogy amikor végre kikötöttünk, és elkezdtünk felkászálódni

a szilárd földre, a négy vagy öt vakmerő közül az egyik utánunk rohant, hogy beszedje a negyven kopejkát az átkelésért.

A sofőrünket várták, és lármásan kedveskedő szitkokkal köszöntötték a parton, s egy csapat ember rögtön el is vitte valahová.

Úgy kimerültem ezen a napon, hogy hazaérve nemhogy teavizet nem tettem föl, de még a hátizsákomat se bontottam ki, hanem nyomban az ágyra vetettem magam. Már elmúlt éjfél. Az utolsó pillanatban, egy hajszállal elalvás előtt, hirtelen megrökönyödtem: minek, mi okból hozott a városból krumplit ide, falura, amikor mindenki épp ellenkezőleg, ahogy annak lennie is kell, innen szállítja a városba?

Nem tudom, így van-e ezzel más is, de én nem érzem, hogy teljesen és elválaszthatatlanul egy vagyok önmagammal. Nem érzem, hogy szép szabályosan minden egybeesik bennem, egyetlen egésszé kapcsolódik minden apróság, úgyhogy sehol sem lötyög vagy szorít. Bennem folyvást lötyög és szorít: hol a fejem fáj, és nem amolyan egyszerű fájdalommal, amit tablettákkal vagy friss levegővel el lehetne hessenteni, hanem mintha a szenvedés gyötörné, hogy nem a megfelelő testhez tartozik; vagy olyan gondolatokon és érzelmeken kapom rajta magam, amelyek semmi elképzelhető módon nem lehetnek az enyémek; vagy felkelek reggel kialudva, egészségesen, és egy csöpp kedvem sincs élni, vagy más ilyesmi történik. Nyilvánvaló, hogy normális emberrel ez nem fordul elő, ez a véletlenszerű vagy elcserélt emberek sajátossága. Ami az „elcseréltek" illeti, erről megvolt a magam véleménye: tegyük fel, hogy valakinek világra kellett volna jönnie, de valaminő (mit tudhatjuk azt mi) okból nem sikerült idejében megszületnie, és akkor gyorsan odahívtak a helyére a következő csoportból egy másikat. Ez meg is született, semmiben sem különbözött a többiektől, felnőtt; a hatalmas embertömegben senki sem sejti, hogy

valami nincs vele rendjén, csak ő maga kínlódik egyre többet akaratlan vétke miatt, s mert nem felel meg annak a helynek a világon, amelyet másvalaki számára jelöltek ki.

Ehhez hasonló gondolatok, bármilyen ostobának tűnnek is fel, nemegyszer eszembe jutottak, ha épp nem tudtam kiegyezni önmagammal.

Ebből ered még egy abnormalitásom: sehogy sem tudom megszokni magam. Nem is olyan rövid élet után, minden reggel, fölébredve, megújuló csodálkozással veszem tudomásul, hogy én tényleg én vagyok, és hogy valóban létezem, nem pedig csak egyesek elbeszélésében élek (ami előttem vagy utánam fordulhat elő), képzeletük és emlékeik nyomán. Ez nemcsak reggelente fordul elő. Elég, ha mélyen elgondolkodom, vagy, ellenkezőleg, kellemes tűnődésbe merülök, s máris elveszítem önmagam, mintha csak elröppennék valami rám váró határvidékre, ahonnét nem akaródzik visszatérnem. Ez a kívülkerülés önmagamon, ez az elcsavargás elég gyakori, akaratlanul is figyelni kezdem önmagam, őrködöm, hogy a helyemen legyek önmagamban, de hát az a baj, hogy nem tudom, kinek a pártjára álljak, melyik közülük a valódi énem – az-e, amelyik türelmesen és reménykedve vár önmagára, vagy az, amelyik sikertelen kísérleteket tesz, hogy önmaga elől megszökjék. Meg akar szökni, hogy megkeressen valami mást, ami azonban az övé, a sajátja, amellyel teljességgel és boldogan egyesülne? Vagy vár, hogy megbékéltessen önnönmagammal, azaz a lehetetlenséggel, hogy akár egy csöppet is helyrehozódjék a dolog? Hiszen kell hogy legyen az énjeim között egy, hogy úgy mondjam eredendő, alapvető, amelynek azután ki kell teljesednie, s nemcsak a létrejött ürességet tölti ki.

A városba utazásom másnapján későn ébredtem. Nem csuktam be éjszakára az ablaktáblákat, s már álmomban gyötörni kezdett a napfény, aludtam s nem alud-

tam a súlya alatt, s kínlódtam, mert fel akartam ébredni, de sehogy se tudtam. Ezt a tehetetlenséget jól ismeri mindenki: már-már úgy érzed, átverekszed magad a nyomasztó testen a vészkijárathoz, ahol föl lehet ocsúdni, de nem, az utolsó pillanatban valamiféle erő visszahajít. Ilyenkor mindig elfog a rémület a tértől, amelyet le kell győznöm, hogy újra közel kerüljek az ébredés határpontjához, s még inkább, hogy közel kerülvén, úgy találjam el az utolsó mozdulatot, hogy az ellenáramlás ne tudjon visszalódítani. Ott, ebben az általam irányíthatatlan tudatmélyben mások a dimenziók: úgy rémlik, ahhoz, hogy fölébredjek, egy egész élet is szükségeltethetik.

Addig ügyeskedtem, míg végre is kinyitottam a szemem... Kinyitottam a szemem, s nyomban, ahogy magam elé néztem, megéreztem, hogy nem vagyok jól. A mellkasomat meg a fejemet is nyomta az a súlyos ürességérzés, amelyet túlságosan is ismerek ahhoz, semhogy legyinthetnék rá, a magammal való nem egyezésnek abból a fajtájából való ez, amit megkíséreltem elmagyarázni. De, különös, cseppet sem lepődtem meg ezen az állapotomon, mintha már előre tudnom kellett volna róla, de, ki tudja, miért, elfelejtettem.

A nap, amelyet álmomban erőteljesnek és ragyogónak véltem, elmosódó, fakó foltot vetett a padlóra, alig észrevehető, távolról odavetülő árnyékként remegtek benne az ablak keresztlécei.

Nem volt módos az én házacskám: kicsi konyha, amelynek jó egyharmadát elfoglalta a tűzhely, és egy kicsi szoba, aminek két sarokablaka két oldalra nyílt, de mindkettőből látszott az út túlfelén a Bajkál. A harmadik fal, az, amelyik a szikla alatt van, vakfal, mindig hűvösség árad belőle, s a korhadó fa alig érezhető szaga. Most felerősödött ez a szag, biztos jeléül annak, hogy az időjárás elromlik. S csakugyan, mialatt öltöztem, a napfény eltűnt a padlóról; vagyis nem álmodtam, hogy ragyogóan süt, hanem amikor felkelt, tényleg fényeskedhetett még, de azóta beborult. Csönd

volt; a kínzó ébredés után nem érzékeltem azonnal, hogy tökéletes csönd van, ami ezen a nyüzsgő helyen, ahol a házam áll, a kikötő és a vasút mellett, szinte sose fordul elő. Újra hallgatóztam: olyan csend volt, mint az öregek ünnepén, már ha létezne ilyen ünnep, és ez megriasztott. Kisiettem a házból.

De a helyén volt minden: a vagonok, amelyek tavasz óta hosszú sorban állnak a sehovába: holtvágányra tolva, nem messze a háztól és a sok szárazáru-szállítóhajó szemben a Bajkálon a föléjük hajló mozdulatlanná dermedt portáldaruval, és az út mentén egy gerendán üldögélő öreg néni, lába mellett szatyrok, aki néma szemrehányással figyel engem, mert nem érti, hogy lehet ilyen későn kelni... A Bajkál megnyugodott. Itt-ott még megremegett rajta egy-egy kurta hullám, csobbant, s elsimult anélkül, hogy elérte volna a partot. A levegő az elromlott nap zavaros fényével vakított; a nap pontos helyét nem lehetett volna megmutatni, az volt a benyomásom, szétfolyt az egész fehéres-párás, bágyadtan leereszkedett égen, s minden irányból világít. A hajnali csípősség már elmúlt, de a levegő még nem melegedett fel; úgy látszott, nem is készül felmelegedni, valami más, fontosabb változás köti le, úgyhogy nem volt se hűvös, se meleg, se napfényes, se borús, hanem valamiképp közbüleső, bizonytalan és nyomasztó.

És megint olyan nyughatatlanságot és kisemmizettséget éreztem magamban, hogy alig tudtam megállni, hogy újra le ne feküdjek anélkül, hogy bármit is tennék. Az álom, amiből azt se tudtam, hogy verekedjem ki magam, most ígéretes megszabadulásnak látszott, de tudtam, hogy nem fogok elaludni, és ha kísérletezni kezdek azzal, hogy újra elaludjam, csak még jobban felzaklatom magam.

Hasonló esetekben néha sikerült erőt venni magamon... Nem emlékeztem, hogy is ment ez végbe – önmagától vagy tudatos erőfeszítésem segítségével, no de most is kellett tennem valamit. Eltúlzott élénk-

séggel fogtam hozzá, hogy begyújtsak a tűzhelybe, és teát készítsek. Közben kicsomagoltam a hátizsákomat, kivittem a kamrába a konzerveket és csomagokat. Szeretem ezeket a perceket a reggeli tea előtt: fölmelegszik a tűzhely, zümmögni kezd a teáskanna, a tűzhely langyos szélén eleped a forróság utáni vágytól, s jó illatúvá lesz az odakészített teafőzet, a nyitott ajtón belehel, s mintha megégette volna magát a tűzhelyen, eltakarodik a kinti hideg. Szeretek ezekben a percekben egyedül lenni, s főve a mindjobban lobogó tűz mellett, érezni, hogy főz meg engem a tea utáni vágy, a megszenvedett, kellemes óhaj az első korty után. S íme, el is készült a tea, ki is töltöttem, a bögre illatos, mámorító párája száll, a forró, sűrű, sötétbarna fölszín fölött alacsonyan lebeg s titokzatos hártyaként moccan az ibolyaszín pára... Itt van végre az első korty!... hogyne jutna eszembe, hogy győzelmi harangszóként zeng végig magányos világomon, hirdetve az új nap teljes megtelepedését, s akadálytalanul zeng sok-sok – mint a szétszóródó visszhang – újracsendülése. S a második korty, a harmadik – az éjszaka elbágyadt erők teljes készenlétének ugyanazon hangos szignáljai. Aztán hosszas, csaknem egy órán át húzódó teaivás következik, munkateázás, amely fokozatosan odalopózik, és odailleszkedik a feladathoz. Kezdetnek amolyan nagyúri, hányaveti pillantás, mintegy kívülről: na, mit eszeltél ki tegnap? Megfelelő, vagy nem? Jó irányba indultál, vagy se? Mintha nem is érdekelne a tegnapi munka, csak úgy, véletlenül villanna föl, hogy csináltam valamit... Ez irányított, de még kóválygó figyelem. Szép lassan iszom a teát, mind mélyebben és mélyebben elgondolkodom, s minden korttyal határozatlan s tárgytalan gondolatok indulnak tapogatózva, lomhán kutatva – nem tudni, mit – az áthatolhatatlan ködben. S egyszer csak, nem is tudni, mitől, mint egy orca, megvillan ebben a ködben az első válaszgondolat. Halvány és bizonytalan, később félre is kell húzódnia, de villanása megmutatja, merre keressek tovább. Most

már közel van, fogom a bögrém, s áttelepszem egyik asztaltól a másikhoz, a rend kedvéért átnézem a régi, az elvégzett munkát, s türelmetlenül zeng már bennem a folytatás.

Ezúttal semmi ehhez fogható nem ment végbe bennem. Még a mozgás is nehezemre esett. A teát, mint mindig, élvezettel ittam, de csöppet sem segített, nem élénkített fel, az indokolatlan, hűvös súlynak esze ágában sem volt visszavonulnia. Konokságból mégis leültem papírokkal teli asztalomhoz, de az annyit ért csak, mint vaknak az alamizsna: előttem sehol egy fénysugár, áthatolhatatlan, szürke fal. Vagy egy félórát ültem, mint egy fajankó, fej helyett téglát érezve a nyakamon, míg aztán végérvényesen meggyűlölve önmagam, felálltam.

Mintha valami kárörvendően koccant volna a hátam mögött, amikor elmentem az asztaltól...

Nem találtam a helyem, céltalanul, értelmetlenül jöttem-mentem – hol az udvarra mentem ki, hallgatóztam, figyeltem, magam sem tudom, mire, hol visszamentem a házba, s megálltam a forró tűzhely mellett, addig gyötörve magam, amíg rosszul nem lettem a hőségtől, s akkor visszamentem az udvarra. Emlékszem, folyvást próbáltam megérteni, hogyan, honnét gyűlt össze ennyi teljes, ősi csönd, habár a korábbi, a reggeli csendesség eltűnt már – valami kopogott a szállítóhajón, parancsoláshoz szokott, erős hang osztogatott utasításokat megafonba a víz felett, s két vagy három motorkerékpár is elrobogott a közelben. De tompábbá, puhábbá lett a levegőben, mintha rejtőzne, mintha magába akarna csukódni ez a nap, el az idegen tértől, s tompultak, besüppedtek a sűrű levegőbe a hangok, s csak gyengén és bágyadtan hatoltak el a fülemig.

Miután vagy egy órát nyűglődtem így, s megéreztem, hogy nem tudok megkönnyebbülni, bezártam a házat, s nekivágtam a világnak. És biztos léptekkel haladtam, mert még a kertkapuból kinéztem magamnak

a sínek mellett kitaposott száraz ösvényt, s egy perc alatt messze magam mögött hagytam a települést, s ott voltam a Bajkál partján, azon jókedvű, boldog helyek egyikén, amelyek derűsek, örömösek, és vízzel telítettek, legyen az időjárás bármilyen – akár télen, akár nyáron, napsütésben vagy esőben. De még itt is szinte a bőrömön éreztem, hogy ereszkedik mind lejjebb és lejjebb ez a nap, s hogy egyre feszesebb lesz a levegő a horizont szélei közé szorítva. A Bajkálon sosincs szélcsend – olyan ez, mint a lélegzés, hol nyugodt, egyenletes, hol erősebb, néha meg úgy rákezd, hogy az ember azt se tudja, hová bújjon... most is fújt egy kis szellő, de mintha iránytalan lenne, mintha folyvást próbálná nekidurálni magát, s mégis elakadna... A napkorong végképp elfakult, s már a levegőn sem fénylett át. Sűrű sima kékség volt a Bajkál.

Álltam egy kicsit a parton, minden vágy nélkül latolgattam, leereszkedjem-e a vízhez, vagy inkább felmenjek a hegyre, s mert a vízhez vivő lejtő itt lankás volt, a hegy pedig meredek, mint csaknem mindenütt – a Bajkáltól való félelem ágaskodásra késztette őket –, attól, hogy itt különösen meredek volt, elkezdtem fölfelé mászni, s igyekeztem ütemesen lélegezni, hogy egy-egy lélegzet minél nagyobb emelkedőre legyen elegendő. Felriasztva a kisebb kavicsokat, fölmásztam a csupasz köveken, s kijutottam egy füves magaslatra; a fű hosszú fehér csomókban tört elő az itt még ritka s szintén fehér földből. Körülnéztem. Fölöttem alacsony, széles peremével a Bajkál fölé hajló égbolt körözött, egészen színtelen, kifakult ég, amelyet valami célból gyorsan előállítottak, de amely mégsem volt még készen. A szél a magasban hűvösebb volt, de a földből és a kövekből száraz és mélyről jövő, úgy tűnt, szintén sietve valamihez hozzáadandó meleg áradt. Továbbmentem, s a következő emelkedő után kijutottam egy keskeny, hosszú, szabálytalan tisztásra, amelyet letakarítottak a kaszálók – a szénát rég összeszedték s elszállították már, s a tisztás árva és ünnepélyes ápoltsága

valahogy különösen szomorú és magányos volt. Megsajnáltam a tisztást, leültem egy kőre, és lenéztem a völgybe.

Lassan, hangtalanul körözött tovább az ég, mind lejjebb és lejjebb ereszkedve száraz-füstszín felhőtlen anyaggal feltöltekezve. A hegyen túl a csúcs ritka fái mögött már nem is volt ég, riasztó, szürke semmi tátongott ott, az egész égbolt összehúzódott, és megállt a Bajkál fölött, pontosan ismételve a tó színét és alakját. De most a Bajkál vize is, mintha csak az égboltnak engedelmeskedne, lassú, szabályos mozgásba kezdett, nem loccsant ki a partra, körözött, mintha valaki, akár egy csészében, felkavarta, s engedte volna lecsillapodni.

Szédültem tőlük. Nemsokára alig emlékeztem, mit csinálok, hol vagyok, s mi végre, és nem is kellett emlékeznem. Sok minden abból, ami még tegnap és ma foglalkoztatott, és amit fontosnak éreztem, szükségtelenné vált, s olyan könnyedséggel hagyott el engem, mintha a megújulás valaminő határozott rendjében az elkerülhetetlen lenne, s épp most jött volna el az ideje. De nem is megújulás volt ez, hanem másvalami, ami a nagy, tágas, magas, tőlem messzi világban ment végbe, s én teljesen véletlenül csöppentem a közepébe, s rejtelmes mozgása akaratlanul is magával ragadott. Kellemes felszabadultságot éreztem a nemrég még gyötrő, fájdalmas súly alól, elmúlt egészen, mintha belül kiegyenesedtem s kinyújtóztam volna, és nyújtózkodás közben valamiképp éreztem, hogy ez még nem a teljes megszabadulás, hogy később még jobb lesz.

Moccanás nélkül ültem, s mintegy a különleges pillanatot várva szórakozott komolysággal néztem magam elé a Bajkál sötétvörösére, és hallgattam ą mélyből – mintha egy harang zuhant volna bele – az ég felé szálló zúgást. Aggodalom és nyugtalanság hallatszott benne váltakozva – elcsendesült, vagy ellenkezőleg, erőt gyűjtött –, nem adatott megértenem: az a pillanat, amely e hangokat szülte, számomra hosszú, egyenzen-

gésű létezéssé nyúlt. És nem adatott megértenem, kinek az ereje, hatalma ez – az égé a víz felett, vagy ellenkezőleg, a vízé az ég felett, de azt, hogy eleven és magasrendű függésben vannak egymással, világosan láttam. Magasrendű függés – mi célból, mi felett? Hol, mely irányban s mely mélységekben van ez? És hol van közöttük a határ? Hol, melyikben van az egyenlő térségek között a tudat, amely ismeri az egyszerűnél is egyszerűbb, de számunkra felfoghatatlan világtitkot, a világét, melyben megtelepedtünk?

Persze, hiábavaló kérdések ezek. Nemcsak hogy nem lehet válaszolni rájuk, de még feltenni se szabad őket. A kérdések számára is létezik határ, amelyet nem kell átlépni. Ez ugyanaz, mint az égbolt és a víz, az égbolt és a Föld, amelyek egymás örökös folytatói, s örökké függnek egymástól – és melyik közülük a kérdés és melyik a felelet? Végső erőnket megfeszítve, csak közelíthetünk, s megdermedhetünk erőnket vesztvén fogalmaink kifejezéstelensége előtt, s mert hozzáférhetetlenek a szomszédos határok, átlépni őket, s akár egészen gyenge s véletlen hangot is adnunk onnét túlról nem engedtetik meg minékünk. Úgy ám, varga, maradj a kaptafánál.

Törekedtem, hogy tovább töprengjek s figyeljek, de a tudatom, az érzéseim, a látásom és a hallásom egyre jobban kellemes tompultságba merült, eltávolodva valami általános, óriás érzékelésbe. S mindegyre szaporodott és szaporodott bennem a csend, és szaporodott a békesség. Már nem érzékeltem önmagam, elhagyott minden belső mozgás, ám ami körülöttem történt, egyszerre mindent, tágas, nagy körben, azt épp csak, de észrevettem. Mintha egyesültem volna a mindenek számára egységes érzékeléssel, s megmaradtam volna abban. Sem az eget nem láttam, sem a vizet, sem a földet, ám a csupasz, fényárasztó világban láthatatlan út függött és vezetett a vízszintes messzeségbe, s hol sebesebben, hol csöndesebben hangok haladtak végig rajta. Csakis e hangok alapján lehetett megbizonyo-

sodni, hogy létezik ez az út: az egyik irányból támadtak, s a másik felé csillapodtak. S különös: mintha áthaladtak volna rajtam, mintha messziről érzékelve őket, felkészültem volna, megdermedve, amikor közeledtek. S különös, hogy közel kerülve egészen másképp hangzottak, mint távolodva; amíg engem el nem értek, egyetértés és az önfeledtségig boldog hit áradt belőlük, engem elhagyva pedig csaknem zúgolódás. Nem tetszett nekik bennem valami, tiltakoztak valami ellen. Ami engem illet, épp ellenkezőleg, minden pillanattal kellemesebben éreztem magam, jobban lettem, s minél jobban lettem, annál csöndesebbé váltak az engem elhagyó hangok. Már készültem, s tudtam is valamiképp, hogy én is hamarosan elvágtatok, amint kész leszek, amint ő megjelenik előttem, láthatóan, elvágtatok ezen a megtisztító úton, s alig vártam, hogy nekifuthassak. Mintha türelmetlen hívást hallottam volna onnan, ahová ez az út vezet.

Azután felocsúdtam, és észrevettem, hogy a szemem előtt magányos pókfonál hintázik. A levegő ugyanazokat a hangokat zúgta (még nem veszítettem el a képességet, hogy halljam őket), s búcsúzó, okító körtáncot járt körülöttem. Egészen más helyen ültem, és a Bajkál partvonalából ítélve messze az előzőtől. Mellettem három nyírfácska játszott szomorúan, mintha bűbájoskodnának a lehullott levelekkel. A levegő egészen megállt. Olyanfajta mozdulatlanságban, amikor, azt hiszszük, minden önmagának adatik egészen, s jobban elül, lekushad, mint a szél alatt, ami előtt le kell kushadnia; ez az óvatos magasságos jelenlét nyugodalma, amely begyűjti a termést. Bizonyára nagyon örömteli a szabad és elrendelt léleknek ősszel, derűs órán meghalni, amikor kitárulnak a messzeségek!

S amikor megint magamhoz tértem, felfedeztem, hogy távol vagyok attól a helytől, ahol a nyírfácskák állnak. A Bajkál nem látszott, vagyis időközben megmásztam a hegyet, és majdnem egészen le is ereszkedtem a túloldalon. Alkonyodott. Álltam – vagy épp

most értem oda, vagy épp felálltam, hogy továbbmenjek. De arra, hogyan, honnan jöttem, s miért ide, arra nem emlékeztem. Valahol lent patak csörgedezett a köveken, s szakadozottan egybefüggő víg lármájából, nem látva a patakot, megéreztem, hogy siet, hol merre kanyarodik, hol milyen köveknek ütközik, s hol törik meg tajtékot vetve egy-egy kövön. Egyáltalán nem lepett meg a látvány, mintha csak így lett volna rendjén. De ez nem minden: hirtelen észrevettem, hogy indulok el előbbi helyemről (a nyírfácskák mellől), s vágok neki a hegynek. Ott álltam továbbra is, ahol magamra leltem, a bizonyosság kedvéért belekapaszkodtam egy kidőlt fenyő felmeredő, vastag ágába, és egyidejűleg mentem, lépés lépés után, pillantás pillantás után, kényelmes ösvényt keresve; éreztem magamban a mozgást, és hallottam minden lélegzetvételemet. Végre közel értem ahhoz a helyhez, ahol a kidőlt fenyő mellett megálltam, és egyesültem magammal. De ezen sem csodálkoztam egyáltalán, mintha ennek is épp így kellene lennie, csak valami fölös telítettséget éreztem magamban, amitől nem tudtam szabadon lélegzeni. És ekkor, teljesen eggyé válva önmagammal, eszembe jutott a házam.

Egészen sötét volt már, amikor a házamhoz értem. Alig álltam a lábamon – úgy látszik, minden tudott és tudattalan távolságot mégiscsak gyalog tettem meg. A forrás mellett megkerestem a fűben a befőttesüveget, és a vízsugár alá tartottam. Sokáig ittam, és végérvényesen visszatértem magamba – amilyen tegnap voltam, s amilyen holnap leszek. A házba nem volt kedvem bemenni, így hát leültem egy rönkre, mozdulatlanul a fáradtságtól és valami különös lelki telítettségtől, egybeolvadtam a sötétséggel, a mozdulatlansággal és a késő esti csönddel.

A sötétség egyre sűrűbb és sűrűbb lett, a levegő súlyosabb, erős, csípős szag áramlott az átnedvesedett földből. Ültem, és ernyedten néztem, hogy hunyorog szemben a gáton a pici bója vörös fénye, és hallgattam,

hogy visszhangozza a forrás halott barátaim érthetetlen, szavukvesztett hangját, ahogy végkimerülésig próbálnak elmagyarázni nekem valamit...

Újítsd meg belénk vetett hitedet, Uram: egyedül vagyunk.

Éjszaka arra ébredtem, hogy eső kopog a száraz tetőn, és megelégedetten elgondoltam, hogy az eső is, amely egész nap készülődött s ígérkezett, a helyére került, s mégis, ki tudja, miért, újra annyi bánatot és szomorúságot éreztem, alig tudtam visszafogni magam, hogy fel ne ugorjak, és járkálni ne kezdjek a házikómban. Sűrűbb és erősebb lett az eső, zuhogásának zajától aludtam el a bánatommal, s még álmomban is szenvedtem, álmomban is éreztem, hogy szenvedek. És az egész hátralévő éjszakában mintha időről időre hangosan és követelőzően károgna a holló, és úgy rémlett, az ablakpárkányon járkál, és csőrével a behajtott ablaktáblákat kopogtatja.

S csakugyan, a holló kiáltására ébredtem. Szürke és nyirkos volt a reggel, megállás nélkül esett, a fákról nagy, hópelyhekhez hasonló fehér cseppek hullottak. Anélkül, hogy begyújtottam volna, felöltöztem, és elmentem a kikötő irodájába, ahonnét telefonálni lehet a városba. Sokáig nem sikerült telefonálnom, az állomás kapcsolt, aztán rögtön megszakadt a vonal, s amikor végre sikerült, otthonról azt mondták nekem, hogy a lányom még tegnap megbetegedett, és magas lázzal fekszik.

Harsányi Éva fordítása

NYUGDÍJASOK APÁTSÁGA

Gyimka Jaszinov, jó barátom, gyermekkori pajtásom – egy udvarban lakunk, annak idején együtt jártunk iskolába – emlékezetem szerint a velünk egyívásúak közül mindig kitűnt higgadt természetével, rendíthetetlen nyugalmával, vélekedésének egyenességével. Azokban a régmúlt években felnőttnek hatott, most pedig, mivel nem olyan szembetűnően változott meg, mint a többiek, a gyermekkorunkat szokta eszünkbe juttatni.

Tegnap, amikor találkoztam vele az élelmiszerüzlet előtt, szokásomhoz híven megkérdeztem tőle:

– Hogy s mint, Gyima?

Erre a semmire se kötelező kérdésre gondolkodás nélkül, részletekbe nem bocsátkozva, mindig azt felelte: „Minden rendben." De tegnap meghökkentett: hunyorgó, szinte puhatolózó szemmel körülnézve azt mondta:

– Hát azon erőlködök, hogy keresztüllépjek, áthágjak valamit. De sehogy sem sikerül leküzdeni, legyűrni ezt a valamit. Sehogy se tudok megszabadulni egy érzéstől... mihelyt megmoccanok, egyszeriben mintha befelé húzna valami ingovány.

– Min akarnál áthágni? – kérdezem értetlenül, arrább lépek mellőle, és úgy fürkészem, mintha először látnám Gyimka Jaszinovot. Először szól belőle olyan ember, aki most csakis olyan dolgokról beszél, amelyeknek értelme nem hatol el rögtön az agyamba, amelyeket nem tudok megfejteni.

– Köztünk maradjon – mondta.

Erre a „köztünk maradjon"-ra én – mint mindig – széttárom a karomat, ezzel mutatom: természetes, természetes.

I

...Gyimka Jaszinovval megesett egy história. Tavaly történt. Amikor elmondta nekem ezt a történetet, nem tulajdonítottam neki semmilyen jelentőséget, talán azért, mert engem egyáltalán nem érintett... Irigykedhettem volna rá, de ez egyet jelentett volna azzal, hogy saját magam iránt érzek irigységet, olyan pedig nincs az életben.

De lám, milyen furcsa helyzet állt elő: ez a história sehogy se megy ki a fejemből... Olyan, akár a szálka a köröm alatt... Az pedig olyan állapot, hogy fájdalmat ugyan nem érez az ember, de a körme csak feketedik...

Mindmáig vissza-visszatérek ehhez a történethez, és igyekszem talán megérteni, talán kideríteni valamit, ha csak most, ha csak magamnak is.

Gyimka Jaszinov – mérnök, futószalag-specialista – kiküldetésre érkezett egy déli, sztyeppi városkába. Kiderült, hogy van néhány szabadnapja: a berendezés még nem érkezett meg. Az őt fuvarozgató sofőrtől, Vologya Szimakintól – akiről rögtön megállapította, hogy a villámgyors döntések embere – azt kérdezte:

– Vologya, nem tudsz egy kis nyugodt helyet, ahol jól kipihenheti magát az ember?

A kocsival szembefutó házak ritkulni kezdtek, majd elfogytak, és elöl máris ott sárgállott a sztyepp.

– Mi ez? – kérdezte Jaszinov.

– Mindjárt meglátod – mondta Szimakin. – Azon a kanyaron túl rögtön előtűnik odalent egy víztároló. Ez persze nem üdülő, de én éppen itt hagylak. Itt, a nyug-

díjasok apátságában. – Vologya kacsintott. Alig fejezte ki óhaját Dmitrij Jaszinov, óhaja máris teljesült. – Ne sokat fecsegj velük – mondta Szimakin. – Abban az apátságban nem szoktak kérdéseket feltenni, mert előre tudnak minden választ. Nem szeretik a szószátyárokat. Ott csend van, nyugalom, szabályosság. Semmi szükség sincs, hogy figyelmes légy. Ha akarsz, imádkozol, ha akarsz, táncolsz, senki se törődik veled, de teneked se kell számításba venni a többieket. Én most a legényeim gondjaira bízlak. A Csernihére... Volt üvegfúvó. Az a Csernih akár nyitott szemmel is tud aludni. Meg a Kuropatkin gondjaira. Az a Kuropatkin! Az... olyan ember! – kiáltott fel Vologya Szimakin. – De olyan!... Csak az érdemrendjei meg – érmei másfél kilót nyomnak. Kuropatkin a légierőnél, a távolsági bombázóknál volt navigátor. De övelük erről egy szót se! Azt nem! Nem szeretnek hangosan emlékezgetni. Horgászgatni – azt lehet, csak tessék! Közös koszton élnek. De ha a zsákmány – hogy úgy mondjam – a merülésvonal fölé süllyeszti a csónakot, akkor engem hívnak a kirakodáshoz. – Vologya megint kacsintott. Az, akire így kacsingatnak, mindjárt tudja: itt nem érdemes beszélgetésbe elegyedni, hogy az ember tisztázza a dolgok összefüggését.

Ekkor elöl, lent, valóban előbukkant a víztároló kék tükre. A parton két színevesztett, kifakult sátor állt, tőlük egy kissé távolabb pedig egy láthatóan még új, haragoslila sátor tűnt szembe. A két színehagyott sátor közt kifeszített kötélen fehérneműk száradt: kockás ing, atlétatrikó, törülköző meg egy zsák. Közvetlenül a partnál két csónak pihent.

– Megérkeztünk – mondta Vologya, és háromszor dudált. – Egyezményes jel – magyarázta.

A napszítta sátrakból kimászott egy-egy ember; felálltak, és a kocsihoz indultak.

Szimakin bemutatta Jaszinovot egy alacsony termetű, gyors mozgású, láthatóan serény embernek, akinek az arca olyan ragyás volt, mintha jégverés érte volna.

Rongyos trikó volt rajta, és ott, ahol az el volt szakadva, összehúzódó csomókból álló sebhely látszott ki. „A háború nyoma" – jegyezte meg magában mindjárt Jaszinov, és megállapította, hogy ez Csernih.

– Petro Csernih – mondta vidáman ez az ember, és gyorsan megszorította Jaszinov kezét.

– Ignat Fjodorovics Kuropatkin – mondta jelentőségteljesen Szimakin. Láthatóan különösképpen tisztelte Kuropatkint, és valahányszor alkalom adódott, kötelességének érezte, hogy ezt a különös tiszteletet hangsúlyozza is.

Kuropatkin jól megtermett, lassú ember; ősz szemöldöke immár örökre össze van húzva az orra tövénél. Kifakult zubbonyt és ellenzős sapkát viselt. Nem fejezett ki nyíltan helyeslést, de bosszúságot se mutatott, csak azt mondta:

– Éppen jókor érkeztek hallevesre. – És Szimakinra tekintett.

– Nagyszerű! – szólt Szimakin, majd megcsóválta a fejét. – Nem, nem, egy cseppet sem. Kocsival vagyok.

Szimakin távozóban azt mondta Jaszinovnak:

– Ne legyen itt semmi gondja. És főként ne nézegesse az óráját. Én majd jelentkezek. Szombaton eljövök. – És megint kacsintott egyet.

– Rendben van. Szombaton várom! – mondta Jaszinov, és ezúttal önkéntelenül maga is viszonozta Vologya kacsintását.

De – ez csak szombaton derült ki – Jaszinov nem fejtette meg ennek az állandóan valamiféle sikerre célozgató kacsingatásnak az értelmét. Ő csak annyit értett meg az egészből, hogy most a saját belátása szerint rendelkezhet magával, és hogy Vologya Szimakin minden gondot, vesződséget szívesen magára vállal, végül hogy nincs olyan vesződség, amely terhére lenne Szimakinnak: nincs olyan teher, amelynek súlya alatt összeroskadna Szimakin.

Petro Csernih és Ignat Fjodorovics Kuropatkin már reggel elmentek, miután otthagyták Jaszinovot, hogy vigyázzon a birodalmukra. Egy távoli oldalághoz indultak, hogy fenékjáró küllőt fogjanak ki csaléteknek. Jaszinov, amikor egyedül maradt, mindjárt érezte, hogy kezdi közelebbről megismerni ezt a reggelt, egyúttal saját magát is, mert eddig mintha csupán tanulmányozta volna a problémákat, és egyáltalán nem lett volna ura annak, amit kigondolt. És csak most érezte, hogy bár semmi sem vonzza különösebben ehhez a víztárolóhoz mint létesítményhez, egyszerűen kezdi megszokni ezeket a toldozott-foldozott ponyvadarabokból összeöltögetett sátrakat, ezt a házi készítményű asztalt: hordóra szegelt deszkákból álló táblát. Csak az új, lila sátor maradt valahogy élettelen. Abból nem mászott ki senki, abban nem mocorgott, nem köhécselt senki.

Közvetlenül a partnál le van verve a mederbe három feszítővas, amelyeket csomókra kötött kötelekkel csavartak körül. Vízből kihalászott, megfeketedett tönkök, kiszáradt hínárral, mint valami nemezzel bevont, apró rákok marta szálfák, nagy máglyába vannak rakva. És körös-körül olyan sűrű a csönd, hogy azok a hangok, amelyeket az ember lába alól felpattogó szöcskék adnak ki, megragadnak ebben a csöndben, és egyszer s mindenkorra elválasztják azt, ami tegnap volt, attól, ami most van e környéken. Jaszinov, amikor megpillantott egy tönköt, amely a part felé úszott, ruhástul bement a vízbe, és azelőtt sohasem ismert élvezettel kilökte a tönköt a partra, majd odavonszolta a máglyához. Így a legcsekélyebb erőlködés nélkül és anélkül, hogy akár maga is észrevette volna, bekapcsolódott annak az életnek az érdekkörébe, amely a víztároló partján gyökeret vert.

Meglátta az úton gyorsan lépkedő Petro Csernihet, aki igyekezett, hogy ne maradjon el a sohasem siető Ig-

nat Fjodorovics kimért, hosszú lépteitől. Csernih megfordította a vödröt, így mutatta, hogy üres.

– Semmi kifognivalót sem találtunk – mondta, mikor odaért.

Jaszinov szomorúságot akart színlelni, részvétet mutatni, de visszatartotta magát. Ráeszmélt, hogy itt senkit és semmit sem kell megjátszani.

– Talán lássunk neki: készítsünk valami ételt – mondta Petro Csernih.

Ignat Fjodorovics semmit se válaszolt Petro javaslatára. Jaszinov észrevette, hogy Ignat Fjodorovics Kuropatkin mintha megnémult volna Petro Csernih jelenlétében, és egész viselkedésével azt tanúsította: Petro őhelyette is beszél, így hát ahhoz, amit Petro mond, teljesen fölösleges hozzátenni bármit is – itt minden világos, hisz szemmel látható.

Petro a nadrágját felgyűrve bement a vízbe, belekapaszkodott a kötélbe, amely feszítővashoz volt kötve – a víz megmozdult, hullámot vetett. Petro előretette vékony, fehér lábát, hogy megtámaszkodjon, hátravetette magát, meghúzta a kötelet, és káromkodva a partra húzott egy tőpontyot, amely szinte lángot vetett a napon. Jaszinov meghökkent, álmélkodva nézegette a nagy halat.

– Nem is ponty ez, hanem disznó – állapította meg Petro –, kilenc kiló harminc deka.

Ignat Fjodorovics egy szót se szólt, fogta a fejszét, és szótlanul bontani kezdte a pontyot. Jaszinov hozzálátott a tűzrakáshoz, hogy bekapcsolódjon a közös munkába. Nagy csomó gallyat cipelt oda, majd élvezettel aprította szét a maga halászta megszáradt fatönköt. Amikor bekukkantott az egyik sátorba gyufáért, talált egy gyűrött újságot, átfutotta a címeket – hátha friss –, de kiderült, hogy a lap nagyon régi: kétesztendős. „Alágyújtáshoz ez is jó lesz" – gondolta.

– Hát friss van? – kérdezte Csernihtől. Otthon mindig a reggeli újság átnézésével kezdte a napot.

Ignat Fjodorovics arca szinte szétlapult. Petro Cser-

nih a szemével Ignat Fjodorovics felé intve, elégedetten azt mondta:

– Látod, Ignat Fjodorovics nevet, sőt hunyorog is. Régóta nem olvassuk mi már azokat az újságokat. Ha az ember olvassa őket, akkor mindig vár és vár valamit. De mit várjon? Minden józan gondolkodású ember előtt világos: háborún át nem lehet eljutni a békéhez. Ez nyilvánvaló.

A hal zsírjának csomói felbukkanva beborították az üst egész felszínét.

Jaszinov a hallevest megkóstolva, mintha életében először érzett volna örömet amiatt, hogy jóllakhat, hogy lélegzik, hogy eszik.

– Nálunk van egy önszabályozó rendszer – mondta Petro, és mélyen beszívta a vízpárától átnedvesedett cigaretta büdös füstjét.

Jaszinov nem is próbálta tisztázni, mit ért Petro ezen az önszabályozó rendszeren. Semmi értelme se lett volna pontosabban meghatározni azt, ami magától is világos: a víz nem csap be, a csupasz partok sem csapnak be senkit, és Petro Csernih olyan, amilyen, Ignat Fjodorovics szintén... Itt semmi sem csap be téged, és azt sem engedi, hogy te becsapd magad.

A nap pedig egyre erősebben olvadozva úgy perzsel, hogy nem lehet sokáig egy helyben állni.

Szökőév – a tomboló nap éve.

– Az idén minden korábban jött egy hónappal – mondja Petro Csernih. – A tavasz is korábban, a nyár is korábban.

– Én ezt valahogy nem vettem észre – szólt Jaszinov.

Ignat Fjodorovics az egyik kezével a vízre mutatott. Petro Csernih kiköpte a cigarettát, felugrott, mintha darázs csípte volna meg, és azt kiáltotta:

– Apró hal! Apró hal!

Ignat Fjodorovics megmagyarázta Jaszinovnak, aki nem értette a dolgot:

– Nézd: mintha eső hullna. A parthoz jött az ezüs-

tös balin. Most már lesz csalink... Így is kell... Az előbb majdnem egy versztát gyalogoltunk, fenékjáró küllőt akartunk fogni.

A partnál mintha valaki felkorbácsolta volna a víz egész felszínét.

Ignat Fjodorovics kihozott a sátrából egy hálót, és ahogy volt, zubbonyban, kötésig bement a vízbe.

– Most ne tátsátok a szátokat – mondta Csernih. – Mozogjatok, fiúk! – kiáltotta, hogy magamagát is ösztökélje, Jaszinovnak pedig odaadott egy üres vödröt, és azt mondta:

– Meríts vizet, és dobáld ki őket. Látod, Ignat Fjodorovics már húzza is kifelé a hálót.

A balin, ez a villogó pikkelyű apró hal szinte kiugrál a vízből.

Nos hát Jaszinov így, a maga számára is észrevétlenül kapcsolódott be annak az életnek a mozgásába, mely semmit sem kívánt tudni a holnapról, végleg ledobta magáról a tegnap nyomasztó terhét – mintha ők hárman csakis a valóságon kívül lévő jelennek élnének.

Petro Csernih is, Ignat Fjodorovics is, Jaszinov is – aki most már igyekezett mindent úgy csinálni, ahogy Ignat Fjodorovics meg Petro Csernih csinálta – szorgalmasan tűzögették a balinokat a tenyérnyi horgokra.

A ladik pedig előrehaladva mintha magába az egész égen szétterjedő alkonypírba úszott volna.

3

Éjszaka. Mielőtt lefeküdtek, a szabadtüzet vízzel elocsolták. És most éjjel még erősebben érződött a láthatatlan, csípős füst szaga, mint nappal. És még a víz felől jövő poshadt meleg bűz is érzett. És bár éjszaka egyetlen tárgy sem különült el más tárgyaktól vagy a fűtől, Jaszinov szeme előtt hol tőponty pikkelye csillogott, hol balin ugrált ki a vízből, és ő – még mindig se-

hogy se tudott elaludni – mindezt csupán azért látta, mert azt, amit nappal átélt és amivel foglalkozott, most éjjel is látta, hallotta. És körös-körül minden összetapad, de nem valamiféle elhalásban, nem is önmegsemmisítésben, hanem bódulatban.

Petro Csernih és Ignat Fjodorovics, mihelyt bebújtak a sátrukba, mihelyt lefeküdtek és elernyedtek, rögtön el is aludtak, nem kívántak látni semmilyen álmot. Jaszinov azonban sehogy se tudta elaltatni magát, nem tudott kikapcsolódni ebből az éjszakából.

Lám, most vízcsobbanás hallatszott – talán valahonnan messziről, talán egészen közelről... Fogassüllő szökkent ki, vagy tőponty tottyant a vízre. És ekkor – a visszatért gyermekkor érzésével – egészen meglapulva, mozdulatlanná dermedve meghallott egy neszt. Valaki a füvet súrolva járt a parton. Lélegzetét visszafojtva kikukkantott a sátorból, és meglátott egy gémet, amely a parton vadászgatott. Ezenkívül meghallott olyan hangokat, amelyeket nem tudott felismerni, amíg a sátorban volt. Onnan, ahol az asztal állt, egércincogás hallatszott.

Amikor pedig a láthatatlan túlsó parton teli torokból kukorékolni kezdtek a kakasok, Jaszinov – noha most már végképp nem tudott elaludni – úgy érezte, mintha kialudta volna magát, és álomból ébredne. Kedve lett volna mozogni, futni egyet, vagy átúszni a túlsó partra.

Odament a vízhez, leöblítette az arcát, és megint fülelni kezdett. Most mindenütt tücskök ciripeltek. A gém elrepült valahová, az egerek meg elbújtak... Az a hely pedig, ahol a napnak fel kellett bukkannia, vörösleni kezdett, és Jaszinov ráébredt arra, amit azelőtt is tudott, de nem érzett, most pedig érzékelte. Ha nem látta a hajnalt, akkor nem látta az egész napot sem... Sok-sok napot...

Most meg egy hangot is hall, nyisszanó kaszáét – Petro Csernih már kaszálgatta az éjszaka megnőtt füvet a kikötőhely körül.

Kis felhők futottak fel az égre, és hullámokat keltő szél támadt. Petro Csernih megállapítása szerint kósza szellő.

– Mit gondol, Ignat Fjodorovics, lesz eső? – kérdezte Kuropatkintól Jaszinov.

– Szétoszlik – felelte Ignat Fjodorovics.

Erre Jaszinov előtt világossá vált, hogy nem lesz eső, pusztán azért, mert Ignat Fjodorovics fogta az evezőket, és a ladikhoz indult. Petro Csernih bement a sátrába, és egy, a mellén csüngő látcsővel jött ki. A szeméhez illesztette a messzelátót, és azt mondta Jaszinovnak:

– Végigpásztázzuk a víztárolót. Látod ott azokat a bögréket? Azok kétszínű kis bóják. Ha egy bögre felborult, akkor nagy hal akadt horogra.

– Ez nem is látcső, hanem távcső! – csodálkozott Jaszinov.

– Hadizsákmány – mondta Petro. – Gyerünk a csónakhoz, lássunk hozzá: szedjük ki a halat. Együtt evezzünk oda. Nézd csak! Oda nézz, jobbra viszi, viszi!

Jaszinov máris futott az evezőkért. Amikor visszafelé szaladt az evezőkkel, félig az olyan kisfiú boldogságával hozta őket, akire még felnőttek is rá mernek bízni egyet-mást, félig az olyan ember érzésével, akit végre valami derekas dologba vonnak bele.

Amikor ellökték a csónakot, Jaszinov odaült az evezőhöz, és a víztároló közepe felé kezdett evezni.

– Mi az, csakugyan hadizsákmány? – Azt hitte, hogy Petro Csernih mindjárt belemelegszik a visszaemlékezésekbe, és elmond valami olyat, amiről még senki sem olvasott és nem hallott. Azoktól, akik részt vettek a háborúban, az ember – még ha ő maga is szagolt puskaport – mindig szeretne hallani valamit, amit részint titkolgatnak, részint nem akarnak dobra verni, részint pedig igyekeznek minél előbb elfelejteni.

Petro Csernih összeráncolta homlokát, mintha Ja-

szinov véletlenül rálépett volna a tyúkszemére, amelyről ő maga is megfeledkezett.

– A fogas felfalja a fiatal halat mind – mondta Csernih. – Ha pedig bekapja a horgot, rögtön mozdulatlanná mered, akár a tetten ért bűnöző... Túlságosan is szörnyű a bűne ahhoz, hogy ellenálljon. A tőponty, az békességes. Sokáig ellenáll, sokáig nem kábul el, egyre csak vergődik, vergődik, egészen a serpenyőig, amíg az ember fel nem darabolja. De a fogas mintha tudná, hogy van miért minden nyomozás és ítélet nélkül rögtön beverni a koponyáját. Balrább tarts. Így ni.

Így hát Jaszinov nem is próbálta faggatni Csernihet. Csupán ismét meggyőződött arról, hogy Petro Csernih számára, csakúgy, mint Ignat Fjodorovics Kuropatkin számára mindaz, amire nem volt érdemes visszaemlékezni, mintha rég teljesen feledésbe merült volna, vagy mintha tudatosan leszámoltak volna vele. Semmit sem akartak kitalálni a jövőből, amely úgy látszik, már egyáltalán nem érdekelte, nem izgatta és nem is vonzotta őket semmivel.

– Egy kicsit balrább. Így ni – helyeselt Petro Csernih.

A csónak lökésekkel halad előre, és a víztároló mozdulatlan tükrén messziről látható, szétfutó nyomot hagy a tat mögött.

Egy helyütt szinte pezsgett a víz.

– Egész sereg hal nyüzsög ott – mondta Csernih –, most már célhoz értünk. Evezz csak a felé a bögre felé. A bögrénél evezz hátra, aztán tartsd egy helyben a csónakot.

Amikor a csónak odaúszott a felfordult bögréhez, Jaszinov visszafogta, Petro Csernih meg lehajolt, és kezdte kihúzni a horgászfelszerelést; leszedték a horogra akadt négy fogast, amelyeknek kitátott szája tele volt apró fogakkal. A másik bögre alatt veres szárnyú koncért találtak, de a koncér ellenállást tanúsított. Bár döglöttnek látszott, hirtelen felszökkent, és a vízbe esett. Ez a szökkenés annyira váratlan volt, hogy Cser-

nih elvesztette az egyensúlyát, és kis híján kiborult a megdőlt csónakból. A koncért még elkaphatták volna, amíg nem tért magához.

– Menjen csak magának – mondta minden elkeseredés nélkül, sőt inkább elégedetten Csernih, majd megmagyarázta a dolgot:

– Azt, amelyik így elmenekül, én sohasem üldözöm. Ha egyszer sikerült kiszabadítania magát, akkor meg is érdemli a szabadságot. Egyszóval: menjen csak magának, bánom is én!

Jaszinov jobbra észrevett még egy felfordult bögrét, így hát máris a szerencsének e jele felé akarta fordítani a ladikot.

– Balrább tarts! – mondta Petro Csernih.

– Miért balrább? – kérdezte Jaszinov. – Jobbra fordult fel egy bögre.

– Balrább! – Petro Csernih most nemcsak úgy, egyszerűen mondta ezt, hanem sürgetően.

Jaszinov balra fordította a csónakot.

Csernih helyeslően jegyezte meg:

– Így tartsd is. Csak ne siess. Az időt úgyse hagyjuk le. És egyáltalán: nincs értelme lehagyni. Magamról tudom, hogy amikor az ember le akarja hagyni az időt, csak megkurtítja, nem pedig meghosszabbítja a napot. Hát minek megrövidíteni az életet? Mi? Ha viszont sohasem sietsz, akkor egészen biztosan meghosszabbítod. Így van ez.

Jaszinov várta, mit mond még.

– Azok ott nem a mi bögréink – magyarázta Petro Csernih –, azok a Paska Tyerehov bójái voltak. Bement a városba, hogy tisztázzon valamit a vejével. Micsoda veje akadt!... Fejes. Az olyan embereket nem szeretem. Az olyan emberek mennek ugyan valamerre, de iránytű nélkül. Paska túl akart tenni a vején. Egyszeriben mintha célja lett volna az életének. Azt mondom Paskának: De odavagy azért a városért meg a kedves vődért, ülj meg itt a parton... Kivált amikor itt – a víztárolóra mutatott – egy óra egész nappá nyú-

lik, egy hét meg hónappá... Hosszabbítsd meg most hát az életedet azzal, hogy valami ősi világban élsz... Pótold, amit lehet... De nem, nem hallgatott rám Paska, rohant a városba... De meg is halt ott rögtön. Vologyka Szimakin, az a sofőr, aki téged idehozott, az tudatta velünk. Megszakadt a szíve. Pedig itt, a parton sose panaszkodott a szívére. Hát én most várom, hátha ellátogat hozzánk valamelyik rokona, majd akkor szedem fel a horgászfelszerelését. A sátra meg, az az ibolyaszínű, ott áll ni, teljesen tisztán, benne van a holmija, mi szedtük össze. Nemrégen vette, még dicsekedett is vele...

Jaszinov az egész testével nekidőlt az evezőknek, és a vizet habosra verve előrelökte a csónakot. Egy szót sem szólt Csernihnek arról, hogy már rég feltűnt neki az az üres sátor, de nem ismerte az okát ennek az ürességnek, most aztán megtudta.

Petro Csernih szeme pedig felcsillant, arca megnyúlt, egész teste megfeszült.

– Oda nézz! – mondta Petro. – Ignat Fjodorovics horgára valami nagy hal akadt. Biztosan tőpontyot csípett el.

Ignat Fjodorovics Kuropatkin ladikja vagy százlépésnyire látszott.

Valóságos szökőkút csapódott fel, eltakarta a tatot meg Kuropatkint, amikor pedig a vízcseppek széthullottak, Csernihék azt látták, hogy Kuropatkin kihajol, és két kézzel húzza a horgászfelszerelést.

– Tőpontyot fogott. Ez már biztos! – állapította meg Csernih, és azt ígérte: – Mi is fogunk. Estefelé új helyen teszünk próbát, ott ni, azon a turzáson túl... Azt mondtam Paska Tyerehovnak: küldd el őket mind valahová, minél messzebb, a vőddel együtt, és nyugodj meg. És ne búsulj semmin. Mi is fogunk akkora dögöt, hogy magunk is csodálkozunk majd rajta. Úgyhogy ne búsulj.

– De hisz én egy cseppet sem búsulok – mondta Ja-

szinov. – Akár fogunk tőpontyot, akár nem, kárt akkor se vallunk.

– Ezt jól mondod. Derék legény vagy, mindjárt látni, hogy van eszed – dicsérte Csernih.

Jaszinov kinyúlt a csónakból, vizet merített, és az arcára löttyintette. De a víz felmelegedett, nem hűtötte, úgyhogy amikor most többször is lelocsolta az arcát, mintha csak beszappanozta volna magát.

Petro Csernih azok közé tartozott, akik – bármivel foglalkoznak is – mindig kísérleteznek. Jaszinov észrevette, hogy Csernih még akkor is változtatta az állást, ha szerencsés helyre bukkant; nem holmi ismertetőjelek vagy gyakorlati meggondolások alapján, hanem csupán szét akart nézni, és kipróbálni, vajon mit lehet fogni például azon a káka borította részen, vagy csak ki akart menni a szinte lángra lobbanó sík vízre, amikor a legjobban süt a nap.

Ignat Fjodorovics viszont mindig a kiszemelt helyen tartózkodott, még akkor is, ha nem volt kapás – ő jobban szerette várni a szerencsét, mint keresni.

– Holnap ott horgonyozzuk le a bögréket, ott ni, balra, ahol zöld a víz – mondta Petro Csernih. – De hát miért színeződött így el? Tán egy csomó békalencsét hajtott oda a szél? – kérdezte magamagától Csernih.

– Jó, próbáljuk meg – egyezett bele Jaszinov, akinek most már teljesen mindegy volt, hogy keresik-e a szerencsét, vagy várják a szerencsét. A ladik egész alját fogasok borították be.

Amikor pedig a megnehezedett csónakok nekiütköztek a kikötőhelynek, Ignat Fjodorovicsot, Csernihet és Jaszinovot türelmetlenségtől morgó fekete kismacskák várták, amelyek egész álló napra elbújtak valahová.

És minden így gördült volna, ha nem hangzik fel egy autó tülkölése, amely egyszerre olyan sebes futásra serkentett mindenkit, hogy megelőzték magát az időt. Vologya Szimakin sofőr dudája harsant fel. Mindjárt ketyegni kezdett az óra – máris számolta az időt. Jaszinovnak csak most, hogy meghallotta a tülkölést, most jutott eszébe: Szimakin azt ígérte neki, hogy szombaton érte jön. És lám a szombat olyan váratlanul gyorsan köszöntött be, hogy egészen készületlenül találta.

Szimakin nem egyedül jött. Nőket hozott. Elégedett arccal, kacsingatva mutatta be Jaszinovnak a feleségét, Marfát, aki türelmetlenül nézegetett jobbra-balra, majd Klavát, az asszony kifestett szájú barátnőjét, aki sűrű, nedves fogsorát ki-kimutatva mindjárt nevetni kezdett. Elhozta még a szomszédasszonyukat is, és a bemutatkozáskor a keresztnevén meg az apai nevén nevezte: Marina Pavlovna. Marina Pavlovna ezen a forró nyári napon egyáltalán nem nyári: nehéz, zárt ruhában volt. Petro Csernih üdvözlő meghajlását – ahogy Jaszinov észrevette – közömbös biccentéssel fogadta. Csak a szemét hunyorította össze, mintha sötétségből hirtelen verőfényre lépett volna ki. És ez a szempár azt kereste a környéken, amit valamikor régebben már látott. Marina Pavlovna lassan járt, nem olyan lendületes mozdulatokkal, mint Marfa és Klava, akik mindig hajtották magukat valahová. Marina Pavlovna, valahányszor lépett egyet, mindig mintha igyekezett volna kitapogatni az út keménységét, a fű keménységét, a homok keménységét, akárha meg akarta volna győzni magát, hogy mindaz, amit lát, nemcsak tünemény, hanem valóban létezik is.

– Friss hírek! Friss hírek! – kiáltotta egy friss újsággal hadonászva és rikkancs hangját utánozva Szimakin.

Majd a saját hangján mintegy jelt adott a cselekvésre. Minden egyszeriben forogni-pörögni kezdett,

mintha egész cigánytábor rontott volna be a házba, és alig egy félóra alatt teljesen szétrobbantotta volna a kialakult életrendet – szétdobálta a vödröket, a fehérneműt, a tűzifát... Még a fejszét sem találták ott, ahol heverni szokott, és a két sátor mintha közelebb húzódott volna az asztalhoz. És mindaz, amit szétdobáltak, azon nyomban, Ignat Fjodorovics, Petro Csernih és Jaszinov szeme láttára – mielőtt még magukhoz térhettek volna – kezdett új renddé összeállni, amelyhez, mint valami elkerülhetetlenhez, kénytelenek voltak alkalmazkodni, úgy, hogy maguk se vették észre. Az egész dolog irányítását a nők vállalták – mindenki mást háttérbe szorítottak.

Szabadtűz lobbant fel. A füst először elborította az egész kis tábort, és marta a szemet. És e szálló szikrák tarkította füstön át, mint valami sötét védőszemüvegen át, forró fehér fénnyel áradt az emberek szemébe a napsugár. Az asztal már le volt terítve egy tarka abrosszal. Majd mindjárt alma, bolyhos őszibarack lepte el, meg paradicsom, amely megrepedt a napon. Tányérok, ragyogó villák, kanalak kerültek elő, majd pedig fehér kenyér, savanyú káposzta, sós gomba. Már ki-kiloccsant a fortyogó víz az üstből, amelyben fogassüllők forogtak, és a környéken egyre erősödött a kapor, a petrezselyem és... egy más élet illata. Amikor Marfa, Szimakin felesége, és Klava, az asszony barátnője mindenkit csiklandozó hangos nevetéssel az asztal felé vonszolt a füvön egy fonott vesszőkosarat, Klava odakiáltott Ignatyij Fjodorovics Kuropatkinnak:

– Vigyázzatok, be ne nyakaljátok mindet!

Ignat Fjodorovics, akitől Jaszinov egyszer sem hallott három szót egyfolytában, amíg magukban voltak, a homlokát ráncolva egész beszédet kanyarított:

– Ugyan hát hogy nyakalnánk be, amikor már az egészet benyakaltuk!

„Micsodát?" – akarta kérdezni tőle Jaszinov, de azt gondolta, hogy Klavának megbotlott a nyelve, mert

azt akarta mondani: „Ne igyanak meg mindent egyszerre, hisz előttük még az egész nap."

De Klava ügyet sem vetett a mogorva Ignat Fjodorovicsra. Hogy magára vonja Petro Csernih figyelmét, ezzel ingerelte:

– Aztán mért olyan az arcod, mint egy mosatlan palacsintasütő?

– Nekem? – kérdezte meghökkenve Petro Csernih, de nem esett zavarba, csak fölényesen elmosolyodott. – Ezt nem felejtjük el – mondta.

Jaszinov bemászott a sátorba, rágyújtott, és kinézett a nyíláson. Látta Marfát és Klavát, ahogy hol az üstnél, hol az asztalnál sürögtek-forogtak. Már fürdőruhában szaladgáltak az asztaltól az üsthöz; a fejüket törülközővel csavarták körül. Szimakin boldog szolgálatkészséggel teljesítette minden utasításukat. Csak Marina Pavlovna maradt abban az egyáltalán nem nyári, nehéz ruhában. És bár segített Marfának meg Klavának, mindent valami gépies közönnyel, az öröm előre élvezése nélkül végzett.

Jaszinovnak egyszer csak megnyúlt az arca. Megdörzsölte a szemét, hogy újra meggyőződjék annak valóságáról, amit lát: Petro Csernih váratlanul friss fehér ingben, ragyogó fényesre borotvált arccal jelent meg. Ez az ünnepi külsejű Petro Csernih az olyan ember magabiztosságával, akitől sohasem tagadnak meg semmit, odament Marina Pavlovnához, és a könyökét fogva mondani kezdett neki valamit. Jaszinov észrevette, hogy Marina Petrovna elhárítja Csernih kezét. És ez a mozdulat, amellyel az asszony mintegy félretolta Csernihet, és nem engedte, hogy hozzáérjenek, elégedettséget keltett Jaszinovban. Az a közöny, egykedvűség, amellyel Marina Petrovna Marfának meg Klavának segített, egyszeriben őt is hatalmába kerítette. A karját ki-kifordítva, minduntalan az órájára pillantott – gondolatban már úton volt hazafelé.

A még mindig mogorva Ignat Fjodorovics, akinek ványadt arcán szenvedő ránc jelent meg, továbbra is a

színehagyott zubbonyban meg a napszítta sapkában maradt. Homlokát bosszúsan ráncolva, kezét hátratéve jött-ment a kikötőhely mellett, mert nem tudta, mivel tegye hasznossá, alkalmassá magát, és dörmögött valamit. Bizonyára azt dörmögte: „Hol a kenőtapasz? Hol vannak a bögrék? Mindjárt vége a kapásnak!"

– Asztalhoz! Mindenki asztalhoz! – harsant fel Klava boldog kiáltása.

Amikor mindnyájan az asztal köré ültek, Marfa, Szimakin felesége azt mondta:

– Mi mindent elkészítettünk. Most odább megyünk. Pihenünk egy kicsit.

– Jogos – mondta a kezét dörzsölve Vologya Szimakin. – Az én oldalbordám nem olyan, hogy csapkodja a legyet a lába szárán – dicsérte Marfát, és szemrehányóan nézett Marina Petrovnára, akit még az ünnepien megterített asztal látványa sem élénkített fel.

Az asszony Szimakin szemrehányó tekintetére csak összehúzta magát, mintha megint hozzáért volna valaki, és ez kellemetlen volna neki. Vállat vont, mintha azt mondaná: én ugyan nem rontom el senkinek az étvágyát.

Petro Csernih elragadtatott arccal ropogtatta egyik uborkát a másik után; Ignat Fjodorovics megbarnult arcán mindjárt izzadság ütött ki, mihelyt ivott egyet; Jaszinovnak nem volt étvágya. Lám, alighogy megszokta ezt a víztárolót, máris megint az órájára kellett néznie, és mint mindig, amikor már semmi tennivalója sem akadt, csak az, hogy elutazzék, máris szeretett volna minél hamarább útnak indulni.

– Dmitrics ma valahogy elszomorodott – jegyezte meg Petro Csernih, amikor észrevette Jaszinovnak ezt az elidegenedését.

– Hát igen, a hőség – mondta Jaszinov.

– Csak a tökfilkók vidámak mindig.

Ezt Marina Petrovna mondta. Jaszinov megérezte, hogy védik.

– A hőség – ismételte meg ettől a víztárolótól, ezek-

től a ladikoktól, Csernihtől, Ignat Fjodorovicstól búcsúzva Jaszinov.

Egyszer csak azt érezte, hogy meglökik. Csernihre, Ignat Fjodorovra pillantott, Szimakinra sandított, Klavgyijára tekintett, aztán Marfát mérte végig, de mind az evéssel-ivással voltak elfoglalva.

Marina Petrovna egy hallevessel teli tányért tolt eléje.

– Egy kanállal sem eszik – mondta –, egyék.

Jaszinov ekkor jött rá, hogy Marina Petrovna lökte meg, és engedelmesen hozzálátott az evéshez.

– Most pedig ki erre, ki arra! – adta ki a parancsot Klavgyija. – Ki aludni megy, ki fürdeni.

Marina Pavlovna felállt az asztal mellől, nyomban felemelkedett Jaszinov is. A jelenlévőkről megfeledkezve, mindjárt megfogták egymás kezét. Jaszinov csak futtában látta Marfa zavart szemét, Klava meghökkent ábrázatát; Szimakin meg mintha örült volna valaminek. De Marina Petrovnát és Jaszinovot látva, egyikük se tudta volna pontosan megmondani: ki nyújtotta előbb a kezét: Jaszinov-e vagy Marina Petrovna.

6

A víztároló partján most cirógató szellő lengett, úgyhogy a hullámok nem csapódtak a partnak, hanem felfelduzzadtak, mintha pukkadásig tele akarnák szívni magukat levegővel, majd teljes erővel kifújnák, hogy még jobban beszippantsák a frisseséget. Marina Pavlovna odament a vízhez, merített a markába, majd feldobta, mintha meg akarna győződni arról, hogy ezek a cseppek csakugyan vízből vannak. Aztán hirtelen, boldogan így kiáltott fel:

– Oda nézzen, oda nézzen, hal dobta fel magát!

Egy szélhajtó küsz, amely megvillantotta pikkelyét – az keltett boldog csodálkozást Marina Pavlovnában.

Az ember azt gondolhatta volna, hogy életében először fedezi fel magának – nem csupán a halat általában, hanem: csak most látta meg ezt, ezt a szélhajtó küszt, ezt a partot és ezt a napot.

Jaszinov beúszott a mély vízbe, ahol alá is lehetett merülni, amikor pedig a parthoz úszott, meglátta Marina Petrovnát, aki már felgyűrte a ruhája ujját. Az asszony – mindkét fehér karját a feje alá téve – a szemébe úszó napra tekintett. Ez a két kar – mindjárt látni – már régóta nem látott napot, nem sülhetett le. Marina Petrovna szeme az égbe nézett, mintha meg akart volna hódítani ott valamit. Az asszony felocsúdott, mert megérezte, hogy néznek rá, és – megint csak anélkül, hogy összebeszéltek volna, ismét megfogták egymás kezét, és elkülönültek, elváltak a többiektől. Sem beszélgetni, sem elmenni – bárhová is – nem akartak, hogy ne riasszák el ezt az elkülönülést.

Csak Ignat Fjodorovics ment ki ladikon, és ez a ladik egy darabig még látszott a messzeségben, de aztán ez a folt is a semmibe oszlott. Szimakin harsány hangja is, Klavgyija vidám kiáltása is, Marfa hívó hangja is – mindezek a hangok és zajok mintha egészen más vidéken harsantak volna fel.

Sem Jaszinov, sem Marina Petrovna nem kérdezősködtek egymás felől. Minek? Egy csapásra elriasszák azt, ami van? De mi van? Lám, néhány vízcsepp csillog Marina Petrovna karján...

Felbőgött a duda – ezt a hívójelet Szimakin adta.

– Marina! Marina! – kiáltotta Marfa. – Ideje!

– Ilyen hamar?! – mondta Marina Pavlovna, amikor mintha felébresztették vagy felrázták volna.

Az éppen csak megállt idő, amely szinte eltűnt, most ismét megkezdte önmaga számlálását.

Jaszinov körülnézett, meglátta a letisztított asztalt – minden kosár össze volt rakva, Klavgyija és Marfa már felöltöztek, Petro Csernih meg, mindkét kezével

hadonászva, mondott valamit Klavgyijának, de az asszony, hátra-hátradőlve, csak nevetett.

Amikor Jaszinov és Marina Pavlovna odament a kocsihoz, Szimakin azt mondta Jaszinovnak:

– Először a női részleget szállítom haza, aztán majd visszafutok érted is, jó?

– Jó – mondta Jaszinov.

Amikor Marina Pavlovna beszállt az autóba, Jaszinov, miközben búcsúzóul az asszony kezét szorongatta, úgy tett, mintha nem akarná elengedni, sőt szeretné kihúzni a kocsiból, az asszony meg szabódott: a másik karjával Marfát ölelte át, de mindketten tudták, hogy ezt csak a látszat kedvéért teszik.

Mihelyt az autó eltűnt az útkanyar mögött, Ignat Fjodorovics Kuropatkin egyetlen szó nélkül a kikötőhely felé indult, bemászott a ladikba, és nekilátott, hogy kimerje a vizet, Petro Csernih meg – ugyancsak szótlanul – leült egy felfordított vödörre, és ráfüstölt, majd egyik cigarettáról a másikra gyújtott rá. Jaszinov szintén nem szólt semmit, csak elindult a part mentén, amikor pedig visszajött, Ignat Fjodorovics kezében friss újságot pillantott meg, amelyet Szimakin hozott. Ignat Fjodorovics keresett valamit. Hol a lába alá tekintett, hol pedig – szemöldökét fel-felrántva – az asztalt nézte meg alaposan.

– Ugyan mit keres, Ignat Fjodorovics? – kérdezte Jaszinov. – Elvesztett valamit?

– Hát megtalál most az ember akármit is?! – dörmögte Ignat Fjodorovics. – Mindent szanaszét hajigáltak. A szemüvegemet keresem. Azt, no.

– Saját magadat nem kezded el keresgélni? – kérdezte Petro Csernih. – Ott a szemüveged a homlokodon.

– Pfu, a fene egye meg! – Ignat Fjodorovics cifrát káromkodott: félig magát szidta, félig meg mindent és mindenkit lehordott magával együtt.

Vologya Szimakin sofőr, ahogy ígérte, hamar fordult, és még az est leszállta előtt visszament Jaszinovért.

Jaszinov egészen megkönnyebbült, mikor a víztároló a parton álló sátrakkal eltűnt a szeme elől. Mintha ő, Jaszinov vétett volna valamit Ignat Fjodorovics Kuropatkin és Petro Csernih ellen, meg hát ők se nagyon marasztalták.

Amikor az autó beért a városba, Szimakin megállította egy magas épületnél, és maga után hívta Jaszinovot.

– Nem sokáig maradunk – mondta, és nem tudni, miért, mosolygott. – Csak bekukkantunk az első emeletre.

Amikor Szimakin kopogtatására kinyílt az ajtó, Jaszinov Marina Pavlovnát pillantotta meg. Az asszony arca elborult. Nyilvánvaló volt, hogy nem várta őket, de Szimakin láthatóan olyan ember, akire nem lehet haragudni, mert úgyis hasztalan, így hát Marina Petrovna azt mondta:

– Á! Jaj, ez a Szimakin, nohát, ez a Szimakin!

Jaszinov hátrapillantott; Szimakin már nem volt a háta mögött. Jaszinov előrelépett.

Aztán pedig egymás tekintetét kerülve, semmiségekről beszélgettek, mert érezték: beszélni és beszélni kell, hogy kitöltsék a hirtelen keletkezett űrt. És Marina Pavlovna nyugtalankodni kezdett, amikor az óra elütötte a nyolcat, és folyton az ajtóra tekingetett. Majd egyszeriben összehúzta magát, összezsugorodott, amikor türelmetlenül kopogtattak az ajtón.

– Oleg. Megjött! – mondta az asszony, és felállt. – A fiam.

Belépett egy tizennégy éves forma, a játéktól még egészen kimelegedett fiú, megdermedt, mintha rajtakapták volna valamin, és Jaszinovra meresztette az anyjáétól elütő, élénk fekete szemét. Marina Petrovná-

nak világoskék szeme volt – Jaszinov ezt csak most vette észre.

Jaszinov mindig különös rokonszenvet érzett az ilyen tüzes tekintetű fiúk iránt.

„Ez aztán az újság! Kicsoda-micsoda ez a bácsi?" – kérdezte a meghökkent fiú ragyogó szeme.

Jaszinov felállt. Kapkodni kezdett Marina Petrovna is. Jaszinov úgy érezte, hogy ez a fiú, aki az imént beszaladt a szobába, mindent megsejt, ha még egy percig itt marad.

Jaszinov és Marina Petrovna sietősen megígérték, hogy írnak egymásnak poste restante, és Jaszinov ekkor megtudta Marina Petrovna családnevét: Kozinszkaja.

Poste restante... Lám, máris kezdenek bujkálni valaki és valami elől, és bár nem loptak el semmit, valamit mégis lopnak. Márpedig ha bujkálni kezd az ember, akkor sohasem az van, aminek lennie kellene.

Szimakin másnap, amikor az állomásra vitte Jaszinovot, elhatározta, hogy csinál egy vargabetűt, mivel a vonat indulásáig még maradt három óra.

A kanyargós út a víztárolóhoz vezetett, amely tükörsimán kéklett a völgykatlanban, mintha mi sem történt volna.

– Hát, ezek a fehércselédek ugyancsak szétbombázták az egész apátságot – nevetett Szimakin.

Jaszinov látta, hogy Szimakin ujjong, de nem szólt semmit. Mindjárt megismerte a víztárolót, de ott, ahol Petro Csernih és Ignat Fjodorovics Kuropatkin sátra állt, most kitaposott föld feketéllett – még nem nőhetett rajta fű, az asztal felborult, egyetlen csónakot sem lehetett látni, csak a sorsára hagyott üres sátrat.

Jaszinov levelet írt Marina Pavlovna Kozinszkajának. Megírta, ha egyszer megígérte, és ezzel valóra váltotta ígéretét.

„Kedves Dmitrij! – írta válaszában Marina Pavlovna. – Jó, hogy juttatott, juttattál egy kis helyet a lelked valamelyik zugában. Nekem erre nagy szükségem van.

Hát igen, mégsem sikerült elmenekülnöm tőled.

Mindig magam előtt látom a víztárolót, a süppedékes partot, közvetlenül a partnál pedig, emlékszel, olyan meleg volt a víz, hogy lúgosnak látszott. És senki sem volt a parton, csak mi ketten. Csupán a szöcskék ciripeltek. Csobbantak egyet-egyet a hullámok, és susogott a sás, és hol közeledve, hol távolodva mintha zúgott volna valami a fülemben, és sehogy se tudott félbeszakadni. Ám egyszer hirtelen mégis félbeszakadt ez a zúgás – akkor történt, amikor kinyitottam az ajtót, és váratlanul megláttam Vologya Szimakint és téged.

Hát igen, saját magam elől sem sikerült elmenekülnöm.

Meggondolatlanul, szemérmetlenül levettem a fátylat, amellyel a férjemet gyászoltam.

Bocsáss meg nekem és az összes istenek is bocsássanak meg, de úgy látszik, ilyesmi is megesik az életben.

Szabadságomat a Fekete-tengernél töltöttem Oleggal.

Cirógattak a hullámok meg a nap. És négerré barnítottak.

Nagyon vágyódtam valaki és valami után.

Holnap elkezdődik a taposómalom robotja.

Jó, hogy te *vagy* valahol, csak vigyázz magadra!

Sok-sok gyöngédséget küldök neked, és szálljon reád minden, minden, ami szent."

Jaszinov erre a levélre úgy válaszolt, mintha ígéretet teljesítene, mert az olyan szavak, amilyeneket Marina Pavlovna talált, az ő szótárából már hiányoztak. Nem kapott választ. Jaszinov írt még egy levelet, de arra

sem érkezett viszontüzenet. Erre aztán nem írt többet. Ha továbbra is ír, az azt jelenti, hogy tisztázni akar valamit, be akar tolakodni másnak az életébe. Betolakodni pedig annyi, mint elárulni a múltat.

9

Tegnap találkoztam Jaszinovval.

– Az imént a fasorban voltam – mondta. – És tudod, mindenről megfeledkezve, úgy, hogy semmit se hallottam, nem vettem észre magam körül, mintha megbénultam, vagy téli álomba estem volna – néztem néhány kiskutyát, amelyek csak úgy hancúroztak. És tudod, irigykedve néztem az örömükben nyüszítő kutyakölykök rajcsúrozását. Irigykedve, érted?

Nem értettem.

– Á! – mondta Jaszinov. – Tudod, egy hang hasított a fülembe. Bömböl, mint az autóduda, és mintha azt akarná belém sulykolni: verj sátrat, verj sátrat!

Makai Imre fordítása

A HÁBORÚNAK HÁT VÉGE

Életemből másfél hónapig árukezelő voltam. Az irodánk meglehetősen furcsa volt, s valószínűleg a fa- és papíripari minisztériumhoz, de lehet, hogy még egy másik minisztériumhoz is tartozott, és ott helyezkedett el a Bolsoj Kamennij-híd közelében, lent a Lebjazsij közben. Mint minden intézménynek, kellett hogy legyen vezetője, így természetesen a mienknek is volt. Reggel nyolckor, mire bementünk, már ott ült az asztalnál kigombolt köpenyben, amelynek csak úgy ragyogtak fényesre pasztázott rézgombjai, és fűtötte a kályhát. Ez a kerek öntöttvas kályha egy bádoglemezen állt, körülötte gyűltek össze a sofőrök meg a rakodók, s az első dolguk, mint rendesen, az volt, hogy rágyújtottak. A sofőrök férfiak voltak, a rakodók pedig nők, fiatalok, huszonöt-huszonnyolc év körüliek, valamennyien teltek, erősek. Akkor még nem tudtam, hogy ez a teltség nem az egészség jele, hanem a hiányos táplálkozásé, attól van, hogy sok haszontalan, fehérjeszegény ételt esznek. Közülük az egyikkel, aki a legszebb s igen jólelkű volt, élt a főnökünk, családunk atyja.

A kályha gyorsan áttüzesedett, még zubbonyban üldögélni is meleg volt, de a főnök csak nem vette le a vállára terített köpenyt, fölötte meg a falat tiszti prémsapkája díszítette, amelyen meglátszott a csillag benyomódott helye. A főnök két különböző ember volt: köpenyben vagy anélkül. Egyszer korán beértem, az asztalnál ült, rajta seszínű ing, a homloka ráncos, a melle beesett, valamit írt az előtte fekvő szöveg alá,

ferdén, a papír sarkába, valószínűleg a döntését vezette rá. Az idegen előtt, úgy látszik, szégyellte magát, mert gyorsan belebújt kitömött vállú köpenyébe, s nyomban átalakult, megváltozott – máris a parancsnok ült a térkép előtt, aki a hadműveletet megtervezi. Hirtelen megsajnáltam a rakodónőt. Ugyan melyik harcmezőn, milyen lövedék vagy golyó szakította el ismeretlen sorsát? Ezekben az években igen sok kortársamat láttam, és azokat is, akik idősebbek vagy fiatalabbak voltak nálunk, s a háború második felében kerültek ki a frontra, amikor már közelebb volt a győzelem. Hányan maradtak ott örökre a mocsarakban, lövészárkokban, a magaslatok tövében, amelyeket oly nehezen foglaltunk el, adtunk fel s vettünk vissza újra! Ahogy elnéztem ezt a családapát és az asszonyt – foltozott hátú vattáskabátjában, elnyűtt nemezcsizmájában, pamutszövet szoknyájában, télen is olyan volt, mint egy királynő –, s én valószínűleg először láttam meg a háború másik oldalát: az özvegyek nemzedékét, akik közül sokan feleségek sem voltak. Az élet pedig megy tovább, élni kell.

A teherkocsik a szállítás előtt rendszerint kint álltak a fagyban, s mellékutcában, kocsiszekrényükkel elfogva a világosságot az ablakok elől, a sofőrök meg a rakodók a vaskályha körül cigarettáztak mohón, hogy jól teleszívják magukat. Valamennyiüktől elkülönülten asztalánál a főnök a papírjait zörgette, s csak írogatott ferdén a sarkokra.

– Ú-úgy – mondta végül; e nélkül az „úgy" nélkül egyetlen fohászát se kezdte el. – Ú-úgy...

Azzal a sapkák és fejek fölé bámulva, mintha közülünk senkit se tudna külön fölismerni, megszólalt:

– Ötven-tizenkettes!

Úgy vélte, így tekintélyesebb, ha az embernek nem a családi nevét, hanem a kocsija számát kiáltja. És kezdetét vette az acsarkodás. Akit Tutajevóba küldtek áruért, azt követelte, hogy rendeljék Alekszandrovba, akit Alekszandrovba irányítottak, az azt ordította, hogy Tutajevóba megy. Persze mindenkinek megvolt

a maga számítása, meg kellett hogy legyen, bár amíg árukezelő voltam, a dolog rafinériáját nem tudtam megfejteni, bár szerintem inkább egyszerűen csak handabandáztak. A főnök várt egy darabig, majd föllállt, beesett melléhez szorította köpenye hajtókáját, odament a kályhához, lehajolt, rádobott néhány hasábot – mintegy erején felül, betegen is –, mondván, csak ordítoztok, de nélkülem az sincs, aki egy darab fát a tűzre tegyen, és a tevékenysége befejeztével visszatért a helyére, az asztalhoz, amelynél ülni élethivatása volt. Bizonyára úgy lehet, hogy minél kevesebb valaki, annál nagyobb benne az az igény, hogy az emberek fölé emelkedjék, és csak bizonyos távolságból nézhessenek rá.

Érdekes volt figyelni a békés életet, amelytől elszoktam. Határozott terveim a jövőt illetően akkoriban még föl se merültek. A háború véget ért, élve visszatértem, és hogy mi lesz velem, nem tudtam, de ez nem is nyugtalanított, a nyugtalanság még nem vert fészket bennem, nem hajszolt, nem sürgetett, s olyan jól éreztem magam az életben, mint talán később soha. Olyan egyedül voltam, mint az ujjam, s egy hat négyzetméteres deres kis szobában laktam, egy kis téglatűzhelyen fűtöttem, alumínium csajkában főztem magamnak valamit, a csajka később elveszett, majd előkerült, a maradék rizskása megkékült benne, az edény kilyukadt, így most már mosogatni se kellett.

A szoba teljes egészében a rendelkezésemre állt: a nagynéném elutazott Németországba a férjéhez, aki még ott szolgált, a húgomat elvitte a barátnőjéhez, én pedig, ha tegyük fel, nem tértem haza éjszakára, a furnér ablaktábla zárta belülről az ablakot huszonnégy óráig, olykor kétszer annyit is. Barátokra se tettem még szert Moszkvában. Csak a házgondnokkal beszélgettünk néha az életről. Korábban szerelt le, mint én, s ő is úgy járt, mint mi valamennyien, váll-lapok nélküli tiszti köpenyben. A volt harckocsizó ebben az új beosztásában úgy nézett magára, mint kint a fronton a

csapattisztek a hadtáposra, azt viszont jól tudta, hogy beosztása a talpraesett és vállalkozó szellemű embernek rengeteg lehetőséget jelentett.

Rendszerint elballagtunk a Pjatnyickaja utca végén álló bódéhoz, ahol volt egy ismerőse, egy eladónő, aki szódavizet árult, biccentett, mire a nő szirupot töltött két pohárba – így hintett port az idegenek szemébe – aztán a pult alatt feltöltötte mindkettőt vodkával: már nem emlékszem rá, hogy miért, de a bódéban tilos volt vodkát árulni. Eliddogáltunk, elrágcsáltunk néhány cukorkát, aztán visszaindultunk, komótosan szót váltottunk, majd valahol letelepedtünk egy padra, eltanyázgattunk, majd újra nekiindultunk. A házgondnok rendes ember volt, de még ő se tudta, mit kezdjen magával. A nagy háború után, amely fölkapott bennünket, s mindenki előtt föltárta, hogy valóban mennyit ér, bár akkor ezt még nem ismertük fel, nehezen találtuk meg a helyünket az életben, minden ideiglenesnek tűnt. Végül is nem sikerült rendbe hoznia a sorsát; még abban a negyvenhatos esztendőben elpusztult, méghozzá bántóan ostoba módon.

A házgondnokság irodáján, amelynek ajtaja egyenesen az utcáról nyílt, ugyanolyan téglából rakott tűzhely állt, mint nálam a szobában, lapján öntöttvas karikákkal. Mivel a feleségével összeveszett, dühében leitta magát, s bement a házgondnokságra, hogy ott éjszakázzon, alaposan megrakta a tűzhelyet, aztán elaludt, úgy, ahogy volt, köpenyben, s álmában háttal nekidőlt a tűzhelynek. Csak akkor ugrott ki a füstben úszó szobából, amikor már minden égett és izzott rajta. Valami nagyeszű meg a tűzoltókészülékkel kezdte oltani. A harckocsiban kétszer is megégett, de életben maradt, hogy azután így pusztuljon el.

A temetésen a felesége egészen eszét vesztve a koporsó széléhez verte a homlokát, s a lába minduntalan összecsuklott. Nyíltan, senki előtt sem szégyenkezve, hangosan zokogott a könyvelőnő, egy hatalmaskodó, nyers özvegyasszony, akitől igen sokan függtek, s ajánt-

dékokkal kedveskedtek neki. Amikor a teherautó megindult kifelé az udvarból, valamit gyorsan a lapos kis fejpárna alá csúsztatott, valamilyen papírlapot az elhunyt hideg tarkójához: kézzel lemásolt imádságot, mint azt később megtudtam. Így szakadt meg hát ez a sors, a háború ugyan véget ért, de az emberekben még egyre folyt tovább.

Különben a főnökünk, akibe látszólag csak hálni járt a lélek, hosszú életre számíthatott, s meg is érte. Rendszerint szállítás előtt különleges oktatásban részesített, mivel új ember voltam ebben a szakmában, s azokhoz az árukhoz, amelyek hozzám tartoztak, jószerivel mit sem értettem: „Csak ne túlozz, érted, ne túlozz velük! Te csak figyelj, nézz, nézegess! Tudod, ezekkel hogy kell?... Hát pontosan ez az!..." S eközben komoran bámult a rakodónő után, akivel együtt élt. Szokásához híven egyetlen mondatot se fejezett be világosan, amit mondott, az körülbelül a következőket jelentette: amíg a raktárból hordják kifelé a bálákat meg a ládákat, nekem ott kell állnom rendületlenül a papírjaimmal, s a szemem le nem véve róluk, számolnom, iktatnom kell, hogy később aztán minden rendben legyen.

Ezek a fiatal lányok, akik előtt még ott volt az egész élet, egyszerűen félelmetes terheket cipeltek. Csak néha kérdezte egyik a másiktól: „Dögnehéz?" – és vitte tovább a hátán, két kezét összekulcsolva a teher alatt, vagy fél kézzel hátranyúlva a válla fölött, biztosította a terhet a sarkánál fogva. A tiszt pedig, aki nemrég még az volt, most főnökként álldogáljon, és nézze őket? Ehhez különleges jellem kellett. Egyszer a sebesült, erőtlen karom nem bírta tovább, és épp a kocsiszekrény előtt, amikor már csak hátat kellett volna fordítanom, hogy a terhet föladjam a kocsira, a súlyos láda megcsúszott a hátamon, és köpenyem dragonját leszakítva, a sarkára zuhant és szétesett. Ha száz szemem lett volna is, amíg összeszedték, akkor se láthattam volna semmit. De egyetlen darab sem hiányzott. És mindig minden egyezett, pedig láttam, hogy a lányok nem ellensé-

gei önmaguknak: nyugodtan előhúztak kebelükből valamilyen rongyot vagy vékony selyemharisnyát, és az úton visszafelé alaposan szemügyre vették, s megtanácskozták a dolgokat; abban az időben ilyesmiket nem lehetett venni.

Egyszer télidőben mentünk áruért, és a sofőr útközben batyus utasokat vett föl, ami törvényes keresethez juttatta. Leggyakrabban magam is a kocsiszekrényben utaztam, olyan jóleső érzés volt a lányok közt hallgatni vidám locsogásukat, de akkor a vezetőfülkében ültem, a téli országutat bámultam magam előtt, és elmentem volna így, akár Tutajevóba, akár Alekszandrovba is, de ha Vlagyivosztokba kellett volna menni, az még jobb lett volna.

Nem szálltam ki a kabinból, amíg a sofőr egyezkedett: az ilyen megbeszélésnél a nem érdekelt harmadik fölösleges. Kis idő elteltével hallatszott, ahogy a kocsiszekrényben a hátam mögött fölrakodtak valamit, a fenékdeszkákon zörögve. Egy barna bundás nő bőröndök körül sürgölődött a hóban, egy magas férfi pedig cövekegyenesen állt mellette, váll-lapok nélküli tiszti köpenyben, cigarettázott úgy, hogy a cigarettát ki se vette a szájából. Az oldalsó kerek visszapillantó tükörben, csak hátulról láttam, a szél ide-oda lebegtette hosszú köpenyének szárnyát és a két ujját is hátrafújta; még azt gondoltam magamban, biztosan csak a vállára terítette a köpenyét. Aztán futólag láttam, hogy a nő a válla alatt átfogva fölsegítette a kocsiszekrénybe.

A motor fűtött, a kabinban az arcomon éreztem a meleget, s elszundítottam. Arra ébredtem, hogy a kocsi állt, és heves szóváltás hallatszott. Ezen az úton már máskor is megállították a kocsit, a rendőrség spekulánsokra vadászott. Ilyen esetekben, ha szükséges volt, a sofőr maga ment az ügyet elrendezni, tudta, hogyan kell. De itt már túl hosszú ideje lármázott kellemetlen, az utcán tömeget összecsődítő hangon a bundás nő:

– Kit ráncigálsz, te? Kit ráncigálsz?...

Kiszálltam.

– Rakodj le! – mondta a rendőr hajthatatlanul, és az útra mutatott. A teherautó mögött állt, a nő meg közben a kocsiszekrényben kapkodva kezdte kigombolgatni a felnőtt férfi köpenyét.

– Nézd meg, hogy kit ráncigálsz, nézd meg!

A köpeny leesett, a férfi könnyedén leugrott a kocsiról krómbőr csizmába bújtatott, két erős lábára. És megállt a rendőr előtt: nyitott zubbonyára három érdemrend volt feltűzve, melle a fagyban kivörösödött, a zubbony két üres ujja oldalt fityegett. Megmozdította két rövid, majdnem vállban amputált karcsonkját, s a zubbony ujja előrelódult.

– Őt ráncigálod? Van még tebenned szemernyi lelkiismeret? – méltatlankodott nagy hangon a nő. Azzal lekászálódott barna prémbundájában a kocsiról, tenyeres-talpasan, mint egy anyamedve. – Hát csak rajta, rajta, nyitogattasd ki vele a kofferokat, parancsold meg neki! De kezet adsz-e hozzá?

A férfi kitárt mellkassal, egyetlen szó nélkül állt a szélben – a fronton nem kofferokat védelmezett. És a rendőr megadta magát:

– Eredj! – mondta és legyintett. Neki mind a két keze megvolt.

Később együtt üldögéltünk az egyik teázóban, egy kis asztalnál. Alig tettünk meg húsz kilométernél többet, s betértünk abba a teázóba, ahol azelőtt is többször megfordultunk. A nő ledobta magáról a felül átmelegedett vatelinbélésű bundát, s nyomban a pulthoz sietett, s párás, metszett pohárban hozott másfél deci vodkát, és rögtön a férfi elé tette. Segíteni akartam neki az ivásnál, de ő megszokott mozdulattal a fogával emelte föl a poharat, a szélénél fogva, magába döntötte a vodkát, csak az ádámcsutkája rángatódzott kinyújtott, megfeszült nyakán. Aztán az asztalra tette a poharat. Ült és várt. Az egyik szeme könnybe lábadt, a másik meg, amelynek hunyorgó szemhéján hosszanti sebforradás látszott, s körülötte lilás puskapornyomok, fe-

nyegetően nézett. Mint ahogy a robbanáskor az órán megáll az idő, az ő megvakult, kifolyt szemében is így maradt ott az, ami volt, az a rettenetes, láthatóan az idők végezetéig.

– Melyik frontról? – biccentett az állával a köpenyem felé.

– A Harmadik Ukrán Frontról.

– Engem... Königsberg alatt – a szeme többször egymás után megremegett.

– Lövész? – kérdeztem.

A mell büszkén kitágult.

– Zászlóaljparancsnok!

Követelően körülpillantott. Az asztaloknál a fejek a tányérok fölé hajoltak, csak úgy kabátban (a félbundát, vattakabátot itt szokás szerint nem vetették le, csak a sapkát lökték hátra evés előtt), távolabb, a pultnál egész tömeg szorongott, párafelhő úszott az emberek fölött.

– Lizka!

A kötött zöld női kabátka felvillant a tömegben. A nő mindkét kezében tányérokat hozott. Az egyik tányérban káposztaleves volt, kanalastól, ezt maga elé tette, a másik tányérban makaróni, tetején lapos fasírttal, ezt a férfi elé helyezte. Az ő tányérjához se kanál, se villa nem volt.

– Hozzak káposztalevest?

Heves fejmozdulattal tiltakozott.

– Hozz még egy pohárral! Szaporán!

Az asztalok közt megint felvillant a kötött zöld női kabátka, ahogy távolodott. Én már megettem a káposztalevesemet, a kanalam fölszabadult. Meglengettem a tányérom fölött.

– Ha nem utálod, segítenék...

Lassan megrázta a fejét, mint az olyan ember, aki mindenben ismeri a rendet és a mértéket.

– Nem kell!

Fölágaskodott benne az önérzet – becsípett, a régi, borzongató emlékekre ivott. Aztán maga kezdett enni,

az ajkával szippantva fel a tányérról a makarónit, s a fejét megrázva, harapott egyet-egyet a fasírtból. Az érdemrendjei az asztal széléhez ütődtek, a többinél is erősebben egy nehéz érdemrend, az Alekszandr Nyevszkij. A hadvezéri érdemrendeknek ezt a kezdő fokozatát nem egyedül a bátorságért adták – bizonyára sikeresen végrehajtott hadműveletért kaphatta meg.

A nő megint visszajött, a férfi elé tette a metszett kristálypoharat, aztán újra elment, a sort be nem tartva, megszokottan furakodott be a legnagyobb tömegbe. A férfi most is ugyanúgy ivott, a fogával emelve a poharat. És még az ajkát se volt mivel megtörülnie.

– A feleséged? – kérdeztem tőle a káposztalevessel teli tányér felé biccentve, amely még mindig gőzölgött. Fenyegető szeme mereven nézett rám, s ez zavart, de mégis mindig ez a halott szem vonzotta a tekintetemet, nem a másik, a látó.

A férfi hirtelen körülkémlelt.

– Vedd ki!

Azzal az állával türelmetlenül félretolta köpenye hajtókáját. – Ott van a belső zsebemben... Nyúlj be!

Két karcsonkja rángatódzott a zubbony ujjában.

Benyúltam a belső zsebébe, s ki tudja, miért, én is körülkémleltem, félelem fogott el, hogy bedugjam a kezem a zubbonya alá.

– Na! – siettetett.

Kivettem az asztalra a testétől még meleg levéltárcáját.

– Nyisd ki! Van ott egy fénykép, látod?

Maga is utánanyúlt a fogával. A tárca dohánymorzsás sarkából a pecsétes igazolóiratok közül kihúztam egy gyűrött fényképet: egy fiatal nő két kislányt ölelt magához, a két kislány, mint két kis nyuszi hajtotta oda szalagos buksiját két oldalról anyja fejéhez.

– Mutasd!

Elébe tartottam a fényképet, ő meg nézte.

– Nem mentem vissza hozzájuk. Kijöttem a kórházból... és nem tudtam rászánni magam. Sajnáltam

őket – két karcsonkja ismét megrándult a zubbony ujjában. – Kacatot szállítok vele – rúgott bele az asztal alá tett kofferokba. – Szállítok! Ha valami előadódik, rögtön engem lökdös előre. Én meg mit csináljak? Meg tudom védeni.

Orrcimpája kitágult, nyitott zubbonyából kidülledt a melle. A háború nem sokat hagyott meg neki: a fél szemét, amely valaha félelmetes volt, most meg részeg, könnyes, és erős férfitestét.

– Dugd el! – súgta riadtan. – Gyorsan!

Valahogy magától adódott az egész, mintha ezt súgta volna valami, a levéltárcát a zsebébe dugtam, a fényképet viszont, ahogy a kezemben volt, az asztal alatt a térdemhez szorítottam. Így ültem.

– Hoztam neked még egy tányér makarónit fasírttal – mondta kedveskedve az élettársa, az asztalhoz lépve. Az egyik kezében két kistányért hozott a második fogással, a másikban felülről összefogott poharakban vodka lötyögött, vagy egy deci mindegyikben. Lerakott mindent az asztalra, és megtörülte verejtékes arcát. – No, kész, most már én is iszom veled.

– A káposztaleves kihűlt, amíg odamászkáltál – vetette oda nyersen a férfi, de a hangjára nem lehetett ráismerni, bűnbánó volt és ijedt. A nő megsejtett valamit, rámeredt, aztán rám.

– Megint az embereknek mutogattad? Te is megnézted? Mit mondtál? Mit ígértél? Megígérted vagy nem ígérted meg? A másikat is széjjeltéptem, ezt is széttépem.

Azzal a férfi zsebeiből az asztalra forgatott mindent, ami csak bennük volt, s a zubbonya alá is benyúlt. Már a többi asztaloknál is figyelték őket, de senki se avatkozott be. Részegen sok minden előfordulhat, biztos elitta a pénzt, az asszony meg most a zsebeit vallatja. Kigombolva – tán a lelke is csupaszon – ült a férfi, amíg a nő az emberek szeme láttára motozta.

A fényképet a toalettben adtam neki vissza, ahová együtt mentünk ki. Levéltárcája legmélyére dugtam.

Aztán segítettem neki a többi dologban, de még akkor se gondoltam, hogy ennek a nőnek is, akit, ha rajtam múlik, összeverek, megvan a maga igazsága. Mikor begomboltam ennek a szálas termetű férfinak a zubbonyát, a tekintetünk találkozott. Fél szeme szinte eltaszított magától, ellenségesen nézett rám.

Egyszer sem fordult hátra, úgy ment el, egyenes vállal, egy fél fejjel, egy fejjel a többiek fölé magasodva. Nekünk is mennünk kellett.

Soha többé nem találkoztam vele. Egyesek azóta felnőttek, felnőtté váltak, mások már régen megnyugodtak. Néha azért meghosszabbítom, gondolatban másként alakítom a sorsokat, nem úgy, ahogy az élet formálta. És látom, nincs hozzá jogom, még ahhoz se, hogy azt a nőt elítéljem. Valamikor kislányként ő is az édesanyja biztos vállára hajtotta a fejét, és az egész életét nem ismerem. De minél tovább élek a világon, annál megfoghatatlanabb számomra a következő egyszerű szavak mélysége: ne ítéljetek, hogy ne ítéltessetek.

Árvay János fordítása

LORD ÉS KARL

Minden tavaszon, május elején erről az észak-kamcsatkai településről szórták szét a helikopterek a számtalan geológuscsoportot a munkatámaszpontokra, „bevetésre", és minden tavaszon kóbor kutyák sokasága nyüzsgött a repülőtéren. Ugrándoztak, vinnyogtak az emberek körül: a tábori időszakra, októberig, az erdős tundrára kéredzkedtek, oda, ahol az élet nehéz, de érdekes, s ahol ha csak fél évre is, de gazdára találnak, és legfőképpen azért, hogy legalább időlegesen méltóvá váljanak arra, amire mint kutyák rendeltettek: az ember szolgálatára. Ezek a kutyák nem holmi korcs házőrzők voltak, mert amióta világ a világ, a településen három faj él: egy hegyes fülű, a hivatásos vadász eszkimó kutyák, vér szerinti rokonaik, a szarvasvadász kutyák és a loboncos, széles mellű szánhúzó kutyák. Akármelyik kutyatenyésztő megirigyelhette volna ezt a tömérdek csodálatos fajtiszta ebet. A geológusok meg finnyáskodva válogathattak maguknak kutyát, októberben pedig hozták vissza őket a telepre.

A mi kutató-terepfelmérő csoportunk egymás után három szezonban egy Elka nevű eszkimókutyát vitt magával. Elka különösen jól bírta a mocsaras, fenyves, vad vidéket, játékos természetű volt és kedves, hát tökéletesen elégedettek voltunk vele. Legutóbb azonban a leszálláskor sehol sem láttuk ezt a mi játékos állatunkat. Bejártunk minden mellékutcát, voltunk minden udvarban – hasztalan. Végül eszünkbe jutott, hogy megkérdezzük a helikopterpilótákat. Ők emlékeztek is,

hogy egy héttel a megérkezésünk előtt egy másik expedíciós csoport, ez is itt táborozott a telepen, magával vitt az idényre egy jól megtermett, vörös foltos fehér kutyust; a jobb oldalán tépett volt a bundája, és a jobb füle félig leharapva. Nem volt kétséges: ez a mi Elkánk. A jobb oldalára a medve rakta az ismertetőjelet, a jobb fülének a felét pedig a hiúz harapta le egy verekedés során.

Bánkódtunk egy ideig, aztán elhatároztuk, hogy másik kutyát keresünk. A szokástól eltérően azonnal adtak helikoptert, így történt, hogy a kutyaválasztást szó szerint az utolsó percig húztuk-halasztottuk.

A geológusok és a kísérők hordták a helikopterbe a hátizsákokat, hálózsákokat, sugárzásmérőket, sátrakat, az élelmiszeres dobozokat és zsákokat, miközben kéttucatnyi eszkimókutya sündörgött a lábuk alatt, behízelgően lesték a tekinteteket, nyüszítettek: engem vigyél! A legkitartóbbak, legmakacsabbak felugráltak a gép durálküszöbére, eltűntek a csomagtér félhomályában, és elbújtak a csomaghalmazok alatt. Ezeket úgy kellett kirugdosni onnan.

– Talán ezt? – kérdezte az egyik geológus egy eszkimókutyára, ami megtetszett neki, s azt dédelgette. – Nagyon értelmes a pofája...

A másik geológus egy másik eszkimókutyát becézgetett, és ésszerűen ezt válaszolta:

– Hát akkor ezt miért ne lehetne? Ez sem olyan, mintha féleszű lenne.

– Fejezzétek be a hajkurászást – utasított rendre bennünket a csoport vezetője. – Válasszatok szaporán, azonnal felszállunk.

Az én figyelmemet egy dús, göndör szőrű, muflon méretű szánhúzó kutya vonta magára, amint ott feküdt a repülőtér talaján, és figyelmesen követte borostyánszínű szemével a berakodást. Szurokfekete volt, csak a mellén látszott egy repülő sirály formájú fehér folt. A kutya nagyon méltóságteljesen viselkedett, ő nem mászott be, mint a társai, a gépbe, és amikor elmentem

mellette és megsimogattam, még vicsorgott is, gesztusomat szemmel láthatóan túl bizalmasnak tartotta.

A fiúk közben befejezték a berakodást, összesereglettek a helikopter ajtajánál, és azon tanakodtak, hogy melyik kutyát is válasszák. Ekkor jött a váratlan fordulat. Az én gubancos szőrű kutyám határozottan felemelkedett, és széles talpaival kopogva elindult a helikopter felé. A felső ajka felhúzódott, megvillantva rendkívül egészséges szemfogait, a tarkóján meredezett a szőr, a torkából harcias morgás szakadt fel. A gyáva szarvasvadász kutyák szétszaladtak, ki merre látott, csak két eszkimókutya vicsorgott vissza. A kutya nekik rontott, az egyiket széles mellkasával verte le a lábáról, a másiknak a nyakát kapta meg agyaraival – el is tűntek nyomtalanul. Szabad volt az út a helikopterhez. A kutya méltóságteljesen, győzelmesen odament a géphez, felugrott a csomagtérbe, és házigazda módjára elhelyezkedett a durálküszöb mellett.

Mi már készültünk, hogy ha kell, erőszakkal is kizavarjuk az arcátlant a gépből, amikor odajött hozzánk a kapitány. Amint megtudta, hogy éppen kutyát választunk a táborozáshoz, fejével a szánhúzó kutya felé biccentve azt mondta:

– Nem fogtok csalódni, ha Lordot hozzátok. Értelmes kutya. Ne azt nézzétek, hogy szánhúzó kutya. Semmivel sem megy rosszabbul a vadra és a madárra, mint a hivatásos vadászkutyák. Négy szezonban a magadani geofizikus csoporttal járt.

– Hogyhogy ebben az évadban nem vitték el? – érdeklődött a mi csoportvezetőnk.

– Megesik az ilyesmi a legjobb családban is. Új munkást hoztak magukkal. Az követ dobott Lordra. A kutya úgy megsértődött, hogy aztán becsalogatni sem tudták a helikopterbe. Nagyon büszke, nem bocsátja meg, ha bántják. Másikat kellett vinniük... Ha maga ment be a gépbe, azt jelenti, valamiért megtetszettek neki. Hisz már egy hete fekszik a repülőtéren, figyeli a felszálló helikoptereket. Három napja az érc-

előkészítő csapat az én tanácsomra el akarta vinni. De ő nem óhajtott velük menni. Hát ilyen. Vigyétek, vigyétek csak, nem bánjátok meg.

Így került a csoportunkba új kutya; ügyesebb nevet, mint a Lord, ki sem lehetett volna találni a számára: tekintélyes, szinte előkelő járás, fekete bundáján a fehér folt, akár az ingmell az ünnepi frakk elején, és sárga szemében micsoda megvető pillantás. És a „modora" a gazfickónak! Azt hiszik, hogy ha csak odadobják neki a falatot, megeszi? Még csak meg sem szagolja. Neki adják tálban. Lordot akár a parlamentbe is be lehetne ültetni! Mi tréfásan önöztük is őt.

A szánhúzó kutyák általában kiválóan megbirkóznak alapvető, természet adta munkájukkal – futnak a fogattal, de vadászkutyának való feladatokra nem valami jók. Ám ügyes, türelmes betanítás mellett felveszik a versenyt egy vadászkutyával. A Csukcs-félszigeten és a Vrangel-szigeten medvére, jávorszarvasra, a mocsarak és a fenyves minden vadjára kiválóan vadászó szánhúzó kutyákkal találkoztam. Egészen biztos, hogy a magadani geológusok között, akikkel Lord néhány tábori szezonban együtt élt, volt egy tapasztalt idomár, aki nagyon szeretett vadászni. Lord hibátlanul értette a parancsokat. És a vadászkutyákkal ellentétben, amelyek ha megérzik a vadat vagy madarat, a felindultságtól igen gyakran elveszítik önuralmukat, a mi Lordunk egészen másképp viselkedett: amikor megérzi a vadat, soha egy hangot nem ad, csak akkor hívja a gazdát, ha meglátja az állatot. Hogy a gazda biztosra menjen. Hihetetlen dolog, de ez a kutya addig ügyeskedett, amíg maga is megtanult vadat fogni, akárcsak egy hiúz. Hol egy foglyot hoz magával, hol egy fajdkakast, egyszer meg egy csapatnyi nyulat cipelt oda a táborhoz. De a legelképesztőbb az volt, hogy Lord, mint a vizsla, állta a vadat! A test megfeszül, a nyak, a homlok, az orr egy vonalban van. „Előre!" – és Lord mint a torpedó száguld, felriasztja a madarat, majd egy szempillantás

alatt lefekszik, hogy a lövés ne érje. Vadat állni nem képes egyetlen mégoly fajtiszta eszkimó kutya sem.

A csoportban három páros – egy-egy geológus és munkás – dolgozott; én a csoport vezetője mellett voltam munkás. Lord velünk járt csak ki, a másik két párossal nem. Minket egyetlen ok miatt részesített előnyben: az ennivalót tartalmazó tálat mindig én tettem elé, és a kutya, mint tudjuk, mindig azt szolgálja, aki eteti. A kedveskedést azonban most sem tűrte, és amikor egyszer megpróbáltam pórázra fogni, igen fájón beleharapott a lábikrámba, az elhajított magam készítette szironyszarvasbőr nyakörvet és pórázt szétrágta, aztán eltüntette az ingoványban.

Egyszer megint úton voltunk. Eljött az ebéd ideje, én tüzet raktam, hogy teát forralhassak, és megsüssek néhány foglyot. A csoportvezető, amíg én a készítéssel vesződtem, nekivágott a tajgának egy geológuskalapáccsal és a térképtáskával, s azzal az ígérettel, hogy félóra múlva megjön. Képtelen volt dologtalanul ülni.

Lord ott feküdt a közelben, és olyan képet vágott, mint akinek a láng fölött függő piros, ropogós madárhúsok tökéletesen közömbösek.

Kiáltás hallatszott. Ember kiáltott. Felkaptam a „pörkölőmet", belevágtam egy fatörzsbe a tompa orrú kést, és belevetettem magam a sűrűbe. Lord előresurrant.

Nem emlékszem, meddig futottam. Öt percig vagy félóráig? Ilyen helyzetekben általában elveszítem az időérzékemet. Az ágak véresre karmolták az arcomat, kezemet, a gallyak elszakították a viharkabátomat, ki akarták szúrni a szememet...

És újra felhangzott a kiáltás, s Lord nyomban utána ugatni kezdett. Futás közben felhúztam a ravaszt. A csizma alatt cuppogni, mozogni kezdett az ingovány. A sűrű tajga véget ért, átengedve helyét a ritkás erdőnek.

Fegyverre nem volt szükség. A csoportvezető belecsúszott egy zsombéksással benőtt lápkútba, és elme-

rült. Már kulcscsontig ellepte a mocsár. A két karját kirántotta, megkapaszkodott egy zsombékban, de a zsombék „lélegzett", a legkisebb mozdulatára meginogtak, imbolyogni kezdtek még a közeli fák is: a mélyben föld alatti tó volt. Lord szűkölve, felborzolódott szőrrel kuporogva kúszott az ember felé, prüszkölt a bűzös, tapadós sárban.

Félredobtam a puskát, lefeküdtem a lápra, és egyik oldalamról a másikra fordulva gurultam előre. Különben magam is ott veszek ebben a pokoli kelepcében. Fél szemmel megláttam, hogy a kutya végre elérte az embert, két mellső lábával nekitámaszkodott a zsombéknak, fogaival megragadta a viharkabát gallérját.

Az a növénycsomó, amibe a csoportvezető kapaszkodott, belemerült az ingoványba, s most már csak a kutya tartotta őt. Szeme tágra nyílt, az arca kővé dermedt. Sokkos állapotban volt. A tapasztalt tajgalakó – ki hallott már ilyet – beesik a lápkútba, s ráadásul mint egy fehérnép, úgy elhagyja magát.

Odagurultam hozzá. Egy kemény pofon után magához tért. Odébb másztam, három-négy méternyire nőtt egy mohos kis nyírfa, felkapaszkodtam rá, majd lehajtottam a törzsét, amibe a csoportvezető nyomban görcsösen megkapaszkodott.

Amikor nagy keservesen elértük a szárazföldet, Lord, aki a sártól világosbarna lett, elszaladt a patakhoz, és sokáig lubickolt. Rendkívülien, szinte kínosan ügyelt a tisztaságára. Aztán szaladt vissza, s közben tiszta bundájából szivárványos vízcseppzuhatagot rázott. Mi meg csak feküdtünk, képtelenek voltunk kifújni magunkat. A kutya leplezetlen undorral szaglászott körül minket, prüszkölt egyet, és odébb vonult lefeküdni.

A tűzhelynél reggeliztünk éppen a sátorponyva alatt, amikor először felhangzott a távolból a holló halk kiáltása: „Kirl!... Kirl!" Ez a kiáltás egyáltalán nem hasonlít a közönséges varjúfélék rekedtes, erőlködő károgásához. A hangja olyan dallamos, olyan kellemes a

fülnek, hogy hosszan el lehet hallgatni, akár az énekesmadár trilláját.

„Kirl!... Kirl!..." A holló megjelent a völgy felett. Akkora volt, mint egy fehérsas vagy mint a termetes északi bagoly, és feketébb a koromnál. Szárnya ritkás evezőtollaival simán, kényelmesen szelte a levegőt.

– Holnap rossz időnk lesz – mondta a csoportvezető.

Biztos előjel: ha a holló nyáron kiabál, abból az irányból, ahonnan repül, beborul az idő.

Ahogy a magasból észrevett bennünket, a hatalmas madár lassított, aztán körözni kezdett, fokozatosan ereszkedve lefelé. Mondják, hogy ez a madár nagyon kíváncsi. Én nem hiszem. A távoli észak zord, kegyetlen viszonyai aligha segítik kifejlődni ezt a gyengéjét. Annak, hogy a holló mindenbe „beleüti az orrát", sokkal egyszerűbb a magyarázata: nem valami ügyes és sikeres kenyérkereső, nem elég fürge, a karmai nem túl alkalmasak, hogy bármit elragadjon velük. Enni viszont szeretne. Éppen ezért kutat a félreeső helyeken, reménykedve, hogy ha már mással nem, legalább döglött mezeiegérrel jóllakik, és ha kóborlás közben váratlanul egy falura bukkan, ahol mindig lehet találni táplálékot, el nem hagyja, míg napjai véget nem érnek.

A holló lefelé nyújtott nyakkal körözött kis konyhánk fölött. Fogtam egy darabot az estéről maradt megkeményedett kásából, és feléje hajítottam. A madár röptében elkapta a csőrével az ennivalót, sietve lenyelte. Aztán újra ott keringett. Látszott, hogy rettenetesen éhes. Az egyik geológus kétszersültet dobott oda. A kétszersült leesett a zsombékra. A holló zuhanórepüléssel ott termett, leült a zsombékra, és vagdosni kezdte a csőrével a kétszersültet. Kop-kop! Kop-kop!... De a száraz kenyér kemény, nem enged. A holló egy kicsit megállt, és gondolkodott. Aztán a csőrébe vette a kétszersültet, átvitte egy pocsolyához. Beledugta a vízbe, várt egy keveset, miközben félve te-

kingetett ránk. Végül aztán kihúzta az átázott, megpuhult kétszersültet, és gyorsan lenyelte. Okos állat. Ő, a rossz vadász, másmilyen nem is lehet. Elpusztulna a tajgában. Az északi ember nem bántja ezt a madarat. A településeken és a falvakban a holló olyan szanitécféle: összeszedi a dögöt, ételmaradékot. Meg aztán sajnálják is az örökösen éhes állatot.

Dobáltuk az ennivalót a hollónak, ő meg esetlenül ugrált zsombékról zsombékra, csőrével hol kenyeret, hol húsdarabkát kapott fel. Egyszer csak páni félelemmel elkezdett csapkodni a szárnyaival, felröpült a legközelebbi vörösfenyőre. Mi történt?... Ó, minden világos! Lord szaladt be a tajgából a táborhelyre. A kutya nekifutásból vetette rá magát a vörösfenyőre, mellső lábával nekitámaszkodott a fa törzsének, és szenvedélyesen ugatni kezdett. És egyre csak ránk tekingetett. Értetlen pillantása mintha ezt kérdezte volna: „Miért nem lőtök? Hát nem látjátok a vadat?!"

– Lord, nem szabad! – mondtam.

A kutya abbahagyta az ugatást, elballagott a sátorhoz, mondván, én megtettem a kötelességemet, gazda, te meg tégy, amit akarsz.

Megkeményedett hajdinakását dobtam a zsombékra. A holló ágról ágra ugrálva leereszkedett. Aztán elszánta magát: levetődött, csőrével felkapta az ennivalót, és azonnal felröppent, mert Lord, akit ez az arcátlanság már felháborított, ugatva rohant rá.

Nekivágtunk az útnak, munka közben megfeledkeztem a hollóról. De este, amikor megérkeztünk az állomáshelyünkre, észrevettem, amint a sátor nyitva hagyott lapján kirepült a mi ismerősünk, és letelepedett a közeli vörösfenyő ágára. Elégedetlenül károgott. Láthatóan megzavartuk őt.

Bementünk a sátorba. A tolvajnak sikerült jól belakmároznia. A bejárat melletti sarokban, ahol az élelmiszereket tartottuk, a szétszaggatott csomagokból a vitorlavászon padlóra kiszórva a gríz, a porcukor, a nehéz csőr nyomai még a sűrített-tej konzerveken is ott

voltak, mert a holló azokat is megpróbálta kilyukasztani.

A bűn elkövettetett, a bűnös ott ült a közelben. A nyomozó szerepét Lord játszotta. Körbeszaglászta a szétszórt grízt, porcukrot, kiugrott a szabadba, és elkezdett ugatni, körmeivel a vörösfenyő törzsét kaparta, ahol teljes lelki nyugalommal trónolt a holló. A kutya most vádolt, s minket, bírákat arra kért, hogy a bűnösre a legmagasabb fokú büntetést rójuk ki.

– De elég legyen már, Lord, nyugodjon meg – mondtam. – Hiszen neki is kell enni. Ettől nem leszünk szegényebbek.

A kutya a fejét rázta, mint aki nem ért egyet az érveimmel, és újra dühös ugatásban tört ki.

Ekkor valami egészen váratlan és mulatságos dolog történt. A holló – hipp-hopp! – leereszkedett a vörösfenyő legalsó ágára, szinte a kutya orra elé, lenyújtotta a nyakát, és... csaholni kezdett: „Vau! Vau! Vau!"

Nem hittünk a fülünknek. Lordunk pedig meghökkenten kővé dermedt.

De most az egész ismétlődik elölről: Lord ugatni kezdett, és a holló késedelem nélkül hozzálátott kutya módra vakkantani. A dolog úgy festett, hogy a madár ingerli félelmetes ellenségét.

Lord felvonított, és odaszaladt hozzám, hol panaszosan szűkölt, hol gonoszul morgott. Egyszer kért, másszor követelt: „Öld meg, mire vársz, bosszuld meg a gúnyolódását! Engem még senki sem sértett meg így!" Sőt, odaugrott az én „pörkölőmhöz", ami ott feküdt a sátor mellett, és fogaival megcibálta a bőrszíjat, mintha sugallni akarná, mit kell tennem.

– Bocsásson meg, Lord, nem teljesíthetem a kérését – mondtam.

A kutya mintha megértette volna a mondat értelmét. Rám nézett, de úgy, hogy kezdtem rosszul érezni magam: „Hát, rendben van, kedvesem. Kérsz még te is tőlem valamit!" Megcsóválta a farkát, és beszaladt a tajgába. Reggelig nem mutatkozott. Megsértődött.

Hajnalban érthetetlen eredetű hangokra ébredtem, ami a sátor mögül jött. Kimásztam a hálózsákból, és óvatosan résre nyitottam a sátorlapot.

A holló a „konyhaasztalunkon" – egy fatuskóra emelt nagy, sima kövön – ült, és csőrével a lezárt félliteres borscs-konzerves üveget ütögette. Hogy az üveg ne mozogjon ide-oda, a karmaival tartotta. De ezt a kísérletet, hogy széttörje az üveget, átlyukassza a bádogtetőt, nem koronázta siker. Akkor karmaiba szorította az üveget, és felszállt!

Sietve kijöttem a sátorból, és figyeltem, merre repül a csibész. A holló a láp fölé repült. Távolabb, a folyónál egy köves földnyelv húzódott. A holló kiengedte karmából a terhét. A konzerv csattant a kövön, széttört. A holló leereszkedett, és ráérősen hozzálátott, hogy felcsipegesse az ételt.

Nem ok nélkül mondják hát a fajtájára is, hogy tolvaj...

Lord csak a reggeli után jelent meg. Fogai közt egy kisebb vadkacsát hozott. A zsákmányt ledobta a sátor mellett, és lefeküdt a mohára. Odavittem neki a tányérját, meg akartam veregetni a nyakát. A kutya vicsorított, és messzebb telepedett a konyhától.

A holló máris ott terem! Ül a vörösfenyőn, forgatja a fejét, néz ránk hol az egyik, hol a másik szemével. Elhatároztuk, hogy Lordunkat nem idegesítjük, nem dobunk ételt a madárnak. Amikor elmegyünk, a holló úgyis felszedi az ételmaradékot.

A kutya eközben elbóbiskolt, kinyújtott mellső lábára támasztva busa fejét. Úgy látszik, kimerült, míg a tajgában mászkált.

A többi már olyan gyorsan és váratlanul történt, hogy egy szemhunyásnyi idő sem telt bele.

A holló lecsapott az ágról, hirtelen odarepült a kacsához, amit a kutya megfogott, majd felszállt, karmaiban a lopott zsákmánnyal. Lord felébredt a hangos szárnycsapásokra, ugatva vetette magát a nyomába.

– A mindenit!

– Fényes nappal!

– Egyenesen a kutya orra elől!...

Lord lenn tombolt, a madár meg szenvtelenül letelepedett egy vastag ágra a vörösfenyőn, és karmai közt tartva, falni kezdte a kacsát. Pihék és tollak hullottak lefelé. A holló gyorsan végzett a zsákmánnyal. Azután leereszkedett, egészen a kutya pofájához. És: „Vau! Vau! Vau!"

Lordon valami hisztériaféle tört ki.

Aztán még rosszabb lett. A dolog szabályos huliganizmussá fajult.

Egyszer, amikor Lord az északi nap gyér sugarainál sütkérezve aludt, a holló lerepült hozzá, és megkoppintotta a homlokát a csőrével. Máskor a szárnyával csapta képen.

A madarat elneveztük Karlnak. Ez a név illett a holló kiáltásához.

Három hét múlva a helikopter új „bevetésre", új munkatámaszpontra szállította át csoportunkat, hatvan kilométerrel odébb. Itt már minden útvonalat bejártunk, és befejeztük az általános geológiai felmérést.

Amikor a völgyben feltűnt a dübörgő MI–4-es, Karl elrepült, s megfelelő távolságra letelepedett egy szikla csipkézett magasán. Gyorsan behordtuk a gépbe a dolgokat, a sátrat, a kőzetmintákat tartalmazó zsákokat, és egymás után bemásztunk a helikopterbe. Elhelyezkedtünk a felhajtható dúralumínium ülőkén, s én odanéztem a sziklatetőn feketéllő pontra, gondolatban elbúcsúztam Karltól. Nem éreztem különösebb sajnálatot. Lord nyugodtabb lesz, végül megzavarodott volna ettől a szomszédságtól.

Az új „bevetési" helyet a geológusok szerencsésen választották meg: a sebes, tajtékos folyó partján, egy szikla tövében, ami biztos menedéket nyújt a zord északi szelek ellen.

Este tábortűz mellé telepedtünk, teázgattunk. Lord szendergett, néha összerezzent, és nyugtalanul nézegette a fák tetejét. De nem, Karl nem volt itt, és a ku-

tya megnyugodva visszaeresztette fejét kinyújtott mancsára.

Egyszer csak felugrott. A teste megfeszült, mint a húr, szeme az égre szegeződött. Öt perc múlva elért fülünkhöz az ismerős „Kirl! Kirl! Kirl!"... Lord fölle szaladgált a táborhelyen, és vinnyogott. Lehet, hogy nem Karl? Lehet, hogy egy másik holló?...

De ó, jaj! Ez a mi Karlunk volt. A madár leereszkedett a telepre, és otthonosan letelepedett egy közeli vörösfenyőn. Megtalált bennünket. Hogyan? Az ember számára ez mindörökre rejtély marad.

És a büszke, független szánhúzó kutya, akinek a településen minden eb a kegyeit kereste, aki nemegyszer kelt párbajra a feldühödött medvével, most odajött hozzám, és mint egy kölyökkutya, gyámoltalanul a térdem közé dugta busa fejét. Egész testében reszketett, mintha erős hideglelés rázná.

– Vau! Vau! Vau! – hallatszott hirtelen a vörösfenyőről.

Komolyan gondolkodóba estünk, hogyan lehetne egyszer s mindenkorra megszabadulni ettől a pimasz hollótól. Rakjuk kalitkába? Ez komolytalan dolog. Élet lenne-e ez a rabság egy szabad madárnak? És az okos, értelmes holló, biztosak lehetünk benne, megtalálja a módját, hogyan jusson ki onnan. No és ha megfognánk Karlt, és a következő helikopterrel elküldenénk a faluba? Ott aztán megszokik – élelem van bőven –, és aligha vág neki a nehéz, háromszáz kilométeres útnak, hogy megkeressen minket. Ebben meg is állapodtunk.

Nemsokára történt azonban valami, ami keresztülhúzta a terveinket.

Karl rászokott arra, hogy berepüljön a folyó közepére. Éppen szemközt a sátorral kiállt a vízből egy kisebb, mohával benőtt csúszós gránit-hordalékkő. A mi Karlunk erre a kőre száll le, és hosszasan, elmélyülten vagdalja csőrével, csipegeti a zöld mohát, amelynek a kamcsatkai ásványvíz forrásokkal átitatott folyóvízben nagyobb lehetett a gyógyhatása, mint a szárazföldön.

Körben zúg az áradat, a hullám néha eléri a hollót, de az felreppen egy pillanatra, lerázza a tolláról a vizet, s azonnal visszaül.

Egy napon munka után éppen a tábortűz mellett ülünk, pihenünk, rádiózunk, és egyszer csak szívet tépő sikolyt hallunk. Nem tudtam, hogy ez a holló így tud kiáltani. A nyúl halál előtti sikolya ilyen. Odanézünk – Karl a vízben, hol egy rebbenő átázott szárny, hol egy testrész villan a megtörő hullámok között. Úgy látszik, amikor egy erős, vad hullám átcsapott a hordalékkő fölött, belökte a madarat a vízbe.

Felugrottunk, és mint a havasi juh, egyik kőről a másikra ugrálva, futásnak eredtünk a parton. Lord máris előttünk termett. Mikor megelőzte az árral sodródó madarat, a vízbe vetette magát.

– Lord, vissza!

Egy fenét! Nem engedelmeskedett a parancsnak.

– Gyerekek, Karlnak vége...

– Hát igen, most nincs kegyelem. Darabokra tépi.

A víz fölött Lord előrenyújtott busa feje közeledett a hollóhoz, aztán az erőteljes állkapcsok elkapták Karl testét...

A víz sodra elragadta a kutyát. A folyó ezen a helyen éles fordulatot tett, így hamarosan elveszítettük Lordot szem elől. Szaladtunk ki a széles földnyelvre, s akkor a megrendüléstől megálltunk. Karl ott ül a lapos köveken, rázogatja kiterjesztett szárnyát, szárítgatja a tollait, Lord meg elégedetten (az érzései mindig rá vannak írva a pofájára), teljes lelki nyugalommal ott fekszik a közelében, és borostyánszínű szemével nézi a madarat. Öt perc múlva Karl felrepül a fára. Mert azért így csak nyugodtabb.

Ettől a naptól Lord és Karl viszonya teljesen megváltozott. Először is a holló abbahagyta a kutya boszszantását a kutyaugatásszerű károgással, amit korábban minden adandó alkalommal megtett. Azt nem mondhatom, hogy összebarátkoztak, nem; a helyes kifejezés talán az, hogy úgy tettek, mintha észre sem vet-

ték volna egymást. Karlnak már nem kellett kenyér- és húsdarabokat dobnunk, mert ő is ott evett a konyhánál, a többiekkel. Jobbra-balra dülöngélve végiglépked, mint egy elhájasodott házikacsa, és szedegeti a hulladékokat. De az is megtörtént, hogy valami ínyencfalatot egyenesen az asztalról méltóztatott elcsenni. Lord meg a közelében fekszik, és csak ásít. Akkor a szemtelen, mohó madár odamegy a kutyatányérhoz. Lord dühösen morog, villogtatja felső ínyét. A holló hol őrá, hol a tányérra sandít. Szemlátomást sápot akar húzni a kutyának szánt ételből. Lord, hogy megelőzze a tolvajlást, hangosan ugat. Karl félreugrik, és odadöcög a konyhaasztalhoz...

A helikopter hamarosan ismét új „bevetési" pontra dobta át a csapatot, ötven kilométerrel odébb. Még aznap estére Karl megkeresett minket.

Észak-Kamcsatkán az augusztus a Jeges-tenger felől fújó metsző szelek, a köd, az esők, az első hó ideje. Olyan sűrű és áthatolhatatlan köd száll le, hogy kinyújtott karunk távolságában a saját tenyerünket nem lehet látni. Az ember vánszorog ebben a kellemetlen tajgai borongásban, és egyszer csak – te, szűzanyám! – zajtalanul, mint egy rémlátomás, közeledik feléd, s hirtelen felágaskodik a Talpas. Hogyan történhetett, hogy Lord nem érezte meg? Felkapod a puskát, s szinte a célgömböt sem látva, célba veszed a medvekoponyát. Egy pillanat, s már látod: hiszen az nem is mackó, hanem egy különös formájú mohlepte görgelékkő, körülötte gomolyognak a hamuszín ködpamacsok, és te meg azt képzeled, hogy medve ugrik rád... Nem, a mi kutyánk szimata kitűnő, rá mindig számíthatsz.

A Csukcs-félszigetről és a Vrangel-szigetről vadludak és darvak ezrei húztak a téli szállás, Dél-Amerika felé. Szabályos ék alakban repültek a szédítő magasságban, de kiáltásukat jól lehetett hallani. Hangjukban, kiáltásukban most bánat volt, bánat. A közelgő tél, a kemény fagyok, a hóvihar hajtotta a madarakat

idegen országokba, s a következő tavaszig búcsúztak zord hazájuktól.

Karlnak azonban eszében sem volt elrepülni. A holló ott telel, ahol született.

A madár annyira hozzászokott az emberekhez, megszokta a táborhelyet, hogy egészen megszelídült. Bátran elvette tenyérből az ételt. Ha egy gyötrő út után elfelejtesz dobni valamit Karlnak, ő sürgősen eszedbe juttatja magát: nehéz csőrével odasóz a puskaszíjra, de előfordul, hogy a kézre is, és olyan hangot hallat, mint a rozsdás sarokvasak az ajtón.

Nagyon nedves és szeles időben Karl bekéredzkedett a sátorba. Valaki kikapcsolta, kitárta a sátor egyik lapját, és a madár berepült az emberi lehelettől bemelegített helyiségbe, és éjszakára megszállt a sarokban. A szemközti zugban szarvasbőr derékaljon feküdt Lord.

Kiszállásra készülődtünk. Lord eltűnt valahová. Én furcsállottam, mert a kutya általában mire megreggeliztünk, ott sétált a táborban. Szólítottam, de az ismerős basszus hang nem felelt. Már indulásra készen voltam a csoportvezetővel, vállamra dobtam a hátizsákot, a puskát, mellemre erősítettem a sugárzásmérőt – Lord majd úgyis utolér bennünket szimat után –, amikor felhangzott Karl hangos és szűnni nem akaró kiáltozása. A holló a folyó felől repült. A csoportvezető fejére vetette magát a magasból, szárnyával megütötte, lesodorta a csuklyát. Aztán odaült az én vállamra, csőrével igen fájón belecsípett a nyakamba, és felrepült. És úgy üvöltött, mintha elevenen nyúznák.

Félversztányira a tábortól, a köves földnyelven, ott, ahol a tajga egészen a folyóhoz ért, hassal fölfelé feküdt a mi Lordunk. Gyöngén nyöszörgött, és alig észrevehetően meg-megrándította mellső lábát. A seb félelmetes volt, mintha valaki késsel hasította volna fel a kutya egész hasát. A belső részei kifordulva, akár anatómiai tanulmányokat is lehetett volna végezni rajta. Körben fekete és vörös szőrcsomók. A fekete, az

egyértelmű, Lordé volt, a vörös meg, persze, az a „kis tigrisé", a hiúzé.

Visszarohantam a sátorba, kikaptam a hátizsákból egy üveg jódot, egy nagy tűt és vastag, erős fonalat. Nemegyszer láthattam, a vadászok hogyan orvosolják a sebesült kutyákat. A fiúk a fejénél és a lábánál megfogták Lordot, én meg hozzáláttam, hogy bevarrjam a sebet, akár egy szétfeslett liszteszsákot... Valaki levetette a viharkabátját, ezen vittük el a kutyát a sátorba. Aznap nem mentem ki, ott maradtam a „támaszponton" ápolónak. Karl ott járkált a sátor környékén, és a kitárt sátorlapon át figyelte a dolgot.

Harmadik napja feküdt Lord a sátorban. A legkímélőbb étel is azonnal visszafele vette útját, így hát gondolatban már elbúcsúztam hű barátomtól.

A negyedik napon a kutya fájdalmasan vinnyogva kimászott a sátorból, és mint a szarvas, enni kezdte a rénzuzmót. A rénszarvaszuzmó gyógyhatású fű, nem ok nélkül isszák az északiak a belőle készült főzetet, és eszik néha nyersen is. Lord kínkeservesen mozgott, de még leharapdált néhány csomó valamilyen apró füvet, s végül megnyalogatta a vörösfenyő gyantás kérgét. Estére jóízűen megette a főtt foglyot. Karl ott járkált, figyelte a kutyát, és egyetlen kísérletet sem tett, hogy elcsenjen valamit az ételéből, pedig korábban oly gyakran elkövette ezt a vétket.

A kutya erőre kapott, kibírta. A varratokat nem kellett kiszednem. A seb begyógyult. Lord maga húzta ki a fogaival a vastag fonalat, amikor megértette, hogy számára az már nem szükséges.

Mire a munka a végéhez közeledett ezen az állomáson, a kutya, mintha mi sem történt volna, velem tartott.

Szeptember elején rádiógramot kaptunk: a központi ifjúsági lap tudósítója repülőgépen útban van hozzánk. Valószínűleg riportot akar írni „a föld mélyének felfedezőiről, munkájuk romantikájáról, a tajgai vándorokat összefűző szoros barátságról, egymás segítéséről, a

málnaszínű naplementékről és bíborvörös pirkadatokról".

A geológusok nagyon rosszallják az efféle írásokat. A romantikus lelkületű ifjú elolvas egy ilyen rózsaszín iromány t, és rohan a geológiai kutató főiskolára, de aztán az első tábori szezon után örökre ott is hagyja a geológiát. Nem mindenki bír ki fél évet a vad tajgában. No meg aztán hol van a beígért romantika? Kiderül, hogy a hajnalok és a naplementék az északi tajgában nem rózsaszínűek és málnapirosak, hanem szürkések, színtelenek, nyirkosak. Az eső befolyik a sátorba, nem talál száraz helyet az ember. Megmosakodni nincs hol, jól belakni nincs idő, mindig csak menni, úton lenni reggeltől éjszakáig; szabadnap nélkül, szakszervezet ide vagy oda. És a szúnyogok! Elevenen falnak fel!

A geológusok epés népség, megesik, hogy az újságíróból szándékosan „majmot csinálnak". Afféle tréfával például, hogy a geológusoknak a sugárzásmérő optikai tengelyének tisztításához jár a szesz. (Az optikai tengely egy láthatatlan, képzeletbeli vonal.) Vagy elmondják, hogy az egyik geológus a Távol-Északon alpesi vadkutyával találkozott, ami tudvalevően csak a Távol-Keleten található. Egyszóval édes-kevés a geológusokról a józan, értelmes írás. De hát mit is tudhat meg egy laikus, ha eltölt a csoportban egyetlenegy hetet?

Az „MI–4" nappal dobta le a tudósítót a csoporthoz, amikor úton voltunk. Csak este láttuk meg, amikor visszatértünk a „támaszpontra". A tudósító magas, kisportolt, huszonhét év körüli, fiatal ember volt, divatos, lelógó olasz bajusszal. A vállán remek, automata „Sauer" meredezett.

– Szervusztok, fiúk! – mondta élénken, és fejével két szénfekete kis tetem felé intett; ott hevertek a sátor közelében. – Én már le is dolgoztam a harapnivalót. – Megcsapkodta a „Sauer" agyát. – Magamhoz veszem, amikor a nyugtalan újságíró sors ilyen isten háta

mögötti helyre vet. Jó durrogtató! A nagyapámtól maradt rám.

Nekem nem tetszett ez a vidám, bizalmas hangnem, az, hogy azonnal tegezni kezdett bennünket. Én a csoportvezetőt, aki velem egykorú, a mai napig magázom, pedig ez már a harmadik szezon, hogy együtt dolgozom vele. És ő szintén. Valahogy mindegyikünk röstelli javasolni a másiknak, hogy térjünk át a tegezésre. Ez a fiú meg nemcsak bizalmaskodó, hanem az előkelők felsőbbrendűségével viselkedik, pedig én például a geológushivatást összehasonlíthatatlanul magasabbra értékelem az újságírószakmánál. No de rendben van, mindenkinek megvan a maga gyöngéje. Nem is ez a lényeg.

Meghívtuk a tudósítót vacsorára, ülünk, csevegünk, valamelyik geológus már elkezdte a vendéget „etetni". Én azonban valahogy olyan rosszul éreztem magam. Mintha hiányozna valami. Lord is különösen viselkedik: rohangál a táborban, vinnyog, a fák tetejét lesi.

Ez az! Karl hiányzik! Vajon hol bujkál? Visszatéréskor mindig az ő kiáltása fogad minket...

És akkor... bele is izzadtam!

– Ide figyeljen! – kérdeztem gyorsan a jövevénytől. – Nem látta a mi Karlunkat?

– Karlt?...

– Igen, egy hollót! Egészen szelíd...

A fiatalember szemében egy pillanatnyi zavartság villant meg. Vagy csak nekem tűnt úgy?

– Nem, nem láttam – felelte határozottan.

– Valószínű, hogy Karl megijedt a lövésektől – feltételezte a csoportvezető. – Meg fog jönni, hová tűnne el.

Rágyújtottunk. Hallgattunk. A vendég is elhallgatott, nagy figyelemmel kotorgatta egy kis bottal a tábortűz izzó parazsát.

Mögöttünk könnyedén megreccsentek az ágak, megzizzentek az elszáradt levelek. A kiszállásokon ki-

alakult szokás szerint szinte ösztönösen felkaptam a lábamnál heverő puskát, és csak azután néztem körül.

A tajgából Lord jött elő. A fogai közt hozta Karlt. A madár nagy, fekete szárnya erőtlenül vonszolódott a földön. A kutya nyüszített, egész testében reszketett, amint leeresztette a hollót a mohára.

A halott madár fölé hajoltunk. A szárnyait, a fejét, a testét átszaggatták a közelről jött sörétek.

Mindannyian egyszerre meredtünk a tudósítóra. Hasztalan volt tagadni, és a fiatalember bűnbánóan mondta:

– Fiúk, de hát bizony isten nem tudtam, hogy szelíd!...

Aztán sietve odament műbőr táskájához, és kihúzott belőle két üveg konyakot.

Senki nem nézett rá.

– Na, hagyjátok már, fiúk! – mondta vidáman, miközben az üvegeket letette a nagy, sima kőre, ami asztal gyanánt szolgált nálunk. – Iszunk egyet, és elfelejtjük!

Vannak emberek, akik bármilyen szituációban képesek vidáman beszélni.

– Legyen szíves, rakja el a szeszes italt – kérte fagyosan a csoportvezető. – A geológus-csoportokban szesztilalmi törvény van.

– Értsetek meg engem, értsetek meg, drága elvtársak! – mondta a mellén keresztbe fonva karját, mély átéléssel a tudósító. – A fővárosban lakom, galambon, verebeken, macskákon és kutyákon kívül ott az égvilágon semmi más állatot nem látok. De minden férfiemberben valósággal egy szőrös neandervölgyi vadász lakozik. Az anyatermészet ellen mit lehet tenni! S akkor ide kerülök, ebbe az isten háta mögötti tajgába. Megfogni valamit, zsákmányt ejteni, még akkor is, ha az meg sem ehető, egy holló... érthető kívánság, nemde?

– Mocskos kívánság – szúrta közbe az egyik geológus.

A fiatalember elhallgatott. De csak rövid időre:

– Nem rossz konyak, fiúk. Gondolom, egyszer azért meg lehet szegni a szesztilalmat... Igyatok, igyatok, mind a tiétek.

– No, ha egyszer a miénk... – Az egyik geológus odanyúlt az üvegekért, és szép sorjában hozzávágta mind a kettőt a kőhöz.

Elébe vágva a dolgoknak, elmondom, hogy a tudósítónak nem született meg a „tajgai vándorokról" szóló írása. Nem talált kapcsolatot velünk. A geológusoknak még ugratni sem volt kedvük. Az újságíró aztán panaszt tett expedíciónk vezetőjénél, hogy tönkretettük a költséges kiküldetését, és a csoportvezetőnk kapott is ezért egy megrovást. No de ez nem tartozik már ide.

Döbbenetes, hogy Lord mennyire ki nem állhatta a hívatlan vendéget. Valósággal rávetette magát, és még a divatos bársonynadrágjának a szárát is széttépte a fogaival. A kutya megérezte, hogy nem szíveljük a fiatalembert, vagy tán gyanította, hogy ő volt Karl gyilkosa? Ez is, az is lehetséges. Hiszen a mi Lordunk okosabb némelyik embernél.

Rajcsányi Irén fordítása

A MOSTOHAAPA

Általában hetente kétszer látogattam meg a nagyanyámat. A tízes villamos végigvitt az egész városon a Kaluzsszkaja térig; kékes kardfényben szikráztak a sínek, csilingelt a villamos, és a megállókban lármázva, lökdösődve szakadatlanul új utasok tódultak a kocsiba, amíg mások leszálláshoz furakodtak.

Ha sikerült helyet szereznem az ablaknál, repestem a boldogságtól, és lusta, unott pillantásokkal mértem végig a mellettem szorongókat, akik érthetően irigyeltek, és várták, hogy mikor állok fel. Bizonyára ilyennek alkotott bennünket a természet, hogy először olyasvalaminek az elérésére törekedjünk, ami nagyon fontosnak és nélkülözhetetlennek tűnik számunkra, aztán pedig ha elértük, máris megfeledkezzünk róla, és teljesen más, mellékes dolgokon töprengjünk.

Az én gondolataim rendszerint a mostohaapám körül forogtak. Anyám szerette őt, bízott benne, ő pedig megcsalta, és én tudtam erről. De azt is tudtam, ha elárulja is anyámat, mégsem akarja elveszíteni, ezért fél tőlem, és gyűlöl engem.

A tizennegyedik évemben jártam, és bár őszintén hittem az emberekben, mint ebben a korban általában, ráadásul jó megfigyelő is voltam. Az ösztön pótolta a hiányzó tapasztalatot, és én egész bensőmmel éreztem, hogy hallgatnom, mélyen hallgatnom kell.

Máig is csodálkozom önmagam számára is váratlan kitartásomon, némasággá kövesedő hallgatásomon.

Csak egyet kívántam, hogy anyám meg ne tudjon

semmit, mert megsebzett kis szívemmel, amelyet megtört a szenvedés – nem tudtam nem szenvedni anyám miatt –, éreztem, hogy az igazságot nem tudná elviselni, és összeroppanna.

A mostohaapám azonban nem bízott bennem, nem hitt a hallgatásomban. Vele született aljasságánál fogva feltételezte, hogy végül elárulom őt. Hiszen magunkból kiindulva szoktunk ítélni másokról.

Nehéz volt otthon az életem, ezért különös örömmel utazgattam nagyanyámhoz. Nem messze a Kaluzsszkaja tértől egy egyemeletes villában laktak nagyapával, a Korovjov sáncon. Két kis szobájukban mindig jó meleg volt, konyhájukban igazi padkás orosz kemence állt, és az ablakpárkányon cserépben virágok nyíltak: orgona, mályva és gólyaorr.

Alighogy beléptem az ajtón, nagyanyám máris a kerek falitükör mögé nyúlt: ott őrizte ugyanis azokat a folyóiratokat, amelyeket kimondottan nekem vásárolt: „A Föld körül", „Kalandok világa", „Csodabogár", „Víziló"...

– Tessék, itt az olvasnivaló – mondja nagyanyám, és kék szeme felragyog, kedves arca mosolyra derül.

Asztalhoz ülök, ő pedig fürgén, serényen sürög-forog, térül-fordul a konyha és a szoba között, máris csészék csörömpölnek az asztalon, illatozik a kemencében frissen kisült rácsos tetejű almás pirog, duruzsol a szamovár, gőz kígyózik a csészék felett. Ó, milyen meleg és meghittség vesz körül nagyanyám házában! Itt szabadon lélegzem, itt szeretnek engem, és jöttömnek szívből, őszintén örülnek.

Kedvenc, rózsaszín pöttyös csészémből iszom a teát, ezalatt nagyanyám felhúzza a patefont, amit egy nagyon régi gramofonból készített aranykezű nagyapám, valószínűleg azért is tart ilyen soká a beindítása.

Engem ősrégi telefonra emlékeztet, amilyet még néha filmekben lehet látni, a karját türelmesen kell tekerni a végsőkig, amíg nem jelentkezik a telefonoskisasszony.

A legszívesebben Tamara Ceretyeli lemezeit hallgatom, amelyeken cigányrománcokat énekel. Mély, szinte férfias hangja hol szenvedélyesen és áthatóan zeng, hol pedig suttogássá halkul.

A *Hosszú úton* című románcát nagyon szeretem. Halkan, visszafojtottan kezdi:

Csilingelő trojkán repültünk,
Fénysugaracskák gyúltak egy távoli tájon...

Aztán felszárnyal, és egyre áradóbban, zengőbben szól az ének:

Hosszú úton, holdsütésben,
Dal csendül a messzeségben,
Hét húron zeng egy régi dal...

És a végén suttogássá halkulva lassan elhal az énekszó:

Hosszú úton, holdsütésben...

Tamara Ceretyelit nyúlánk fejedelmi szépségnek, sastekintetű, könnyű léptű királynőnek képzeltem.

– Pedig nem ilyen – mosolyodik el nagyanyám. – Egyszer láttam a Verébhegyen. Megmutatták nekem, alacsony termetű, molett nő, fekete haján a homlokánál egy ősz tincs húzódik...

Mikor kedvemre beteltem a hallgatásával, fogom a folyóiratokat, és felmászom a kemencére, ahová nagyapám egy zsinórra lámpát szerelt, fekszem és olvasok a melegben, aztán elszenderedem, és alszom reggelig, amíg nagyanyám nem kezd el ébreszteni, akkor befúrom a fejem a párnába, és behunyt szemmel motyogom:

– Mindjárt... Rögtön...

Nagyanyám lehúzza rólam a takarót. Nagyapám a

tükör előtt állva borotválkozik, és szemrehányóan csóválja a fejét:

– Biztosan azt álmodja, hogy falun van...

– Alighanem – hagyja rá nagyanyám. – Ugyan hol lehetne még kemencén aludni manapság?

– Mindjárt felmászom, és lehúzom a lábánál fogva – fenyegetőzik nagyapám.

Az én nagyapám nevezetes ember.

Emlékszem, amikor elolvastam Leszkov „A bolha" című elbeszélését, a tulai balogról rögtön azt gondoltam: szakasztott a nagyapám.

Mindenhez értett a világon: a javításhoz, az építéshez, a tatarozáshoz, sőt azt hiszem, a varráshoz és a hímzéshez is, valószínűleg egy bolhát is meg tudott volna patkolni nem rosszabbul a híres-nevezetes tulai balognál.

Igazi ezermester volt: akármi történt valamelyik szomszédnál, eldugult a kémény, vagy váratlanul kialudt a villany, összetört egy bicikli, tönkrement a vízvezeték, beszakadt a padló, összedőlt a kutyaház, beázott a tető, amit csak el tudnak képzelni, mindenféle bajaikkal a nagyapámhoz fordultak, ő pedig soha nem utasított el senkit, mindig szívesen segített, bárki is kérte rá.

Nagyapám lakatosként dolgozott a lóversenypálya műhelyében.

Némelyek csodálkoztak: hiszen máshol is elhelyezkedhetett volna, ahol sokkal jobban megfizetik a munkáját, de ő nem akart elmenni innen: imádta a lovakat, és ezért mindennap örömmel ment az ügetőre.

Ha vidáman jött haza, mosolygó barna szeme két vesszőcskévé szűkült, és apró szarkalábak futottak szét a halántékától.

– Na, mi újság? – érdeklődik nagyanyám. – Győzelem?

– De még milyen!

Nagyapám ujjong:

– Ahogy megmondtam, Sylva futott be elsőnek, el-

söprő győzelmet aratott... Muszáj felhörpintenem egy kupicácskával a győzelmére...

Nagyapám nem volt borissza, de ünnepnapokon nem felejtkezett meg arról, hogy kortyintson az itókájából.

De milyen leverten, szomorúan jött haza, ha kedvenc lova veszített!

Nagyanyám alaposan kiismerte őt csaknem fél évszázados együttélésük során, nem firtatta a történteket, mert egyetlen pillantással felmérte a helyzetet.

Nagyapám ledőlt az ágyra, arccal a fal felé fordult, de nem aludt el, hanem elnyújtottan sóhajtozott. Végül nem bírta tovább, a másik oldalára fordult, és nagyanyámat hívta:

– Anyó, merre vagy?

– Ehol, ni – felelte nagyanyám.

– Rosszul állnak a dolgok – panaszolta. – Margaritka kitört, és Tulipán is cserbenhagyott, mindketten egyszerre.

Nagyanyám együttérzően ingatta a fejét, aztán megkérdezte:

– Nem innál egy forró teácskát?

– Belehabarodtál a teácskádba! – zsémbelt nagyapám. – Talán valami csodagyógyszer az a forró teácska!

Mégis asztalhoz telepedett sóhajtozások és morgások közepette, hosszasan és élvezettel itta a teáját, aztán részletesen elmesélte, hogyan és miért tört ki Margaritka, a legnemesebb vérű kanca, és hogyan hagyta pácban a legyőzhetetlen Orlov-mén, Tulipán.

Mellesleg, nagyapám sohasem lóversenyezett. Valaha, sok évvel ezelőtt fogadott az egyik favoritra, amelyiknek mindenki feltétlen győzelmet jósolt, és... veszített. A favorit egyszer csak megbotlott, és ötödiknek futott be.

Ez a vereség annyira megrázta nagyapát, hogy bele is betegedett. Nem volt kapzsi, és általában nem tulajdonított nagy jelentőséget a pénznek, szerény háztar-

tásukban a pénzügyeket nagyanyám, ez a kitűnő és takarékos háziasszony intézte. Nagyapám azonban természeténél fogva nem szeretett veszíteni még lottón vagy kártyán sem.

Attól a naptól kezdve soha még csak egy rubelt sem tett egyetlen lóra sem, bár előfordult, hogy a barátai, ismerősei rá akarták beszélni, és ő maga is tudta, hogy egy fogadáson keveset veszíthet, mégis megállta, kitartott elhatározása mellett.

– Én önzetlenül szeretem a lovakat – mondogatta.

Nagyanyám sokkal okosabb volt nagyapámnál, de mint igazán okos asszony, szellemi fölényét igyekezett titokban tartani, sőt gyakran tanácsot is kért tőle, bár megszokta, hogy mindenben egyedül döntsön, és természetesen úgyis azt csinálta, amit akart, de a nagyapámnak mégis azt mondta:

– Minden úgy lett, ahogy te akartad, hát nem veszed észre?

Nagyapám rábólintott:

– Dehogynem, látom én.

Nagyanyám általában mindent eltitkolt nagyapám elől, ami valamiképpen elszomoríthatta volna.

– Olyan gyenge, törékeny – mondogatta.

Most évek múltán úgy gondolom, hogy nagyanyám tévedett, nem volt ő annyira gyenge és törékeny lény.

De már így volt szokás a családban: nagyanyám az élet minden gondját örömmel vette a vállára, hogy nagyapát kímélje, aki azért állandóan abban a meggyőződésben élt, hogy minden rendben van a saját és a lánya – az anyám – családjában is.

Nagyanyám azonban sokat tudott, ha ugyan nem mindent, de senkinek sem beszélt róla.

Csak néhány évvel később került valahogy szóba köztünk ez a dolog. Akkor már befejeztem a főiskolát, és németet tanítottam egy iskolában. Nagyanyám egyedül élt, nagyapám már öt éve meghalt.

Nagyanyám nagyon összetöpörödött, megöregedett, de megőrizte szellemi frisseségét.

Ha meglátogattam, szemében ugyanúgy felcsillant az öröm. Nehezen, kezére támaszkodva állt fel az asztaltól. Mindig megkérdezte:

– Nem innál egy teát?

Szinte most is magam előtt látom...

Nagyanyámmal az asztalnál ülünk. Előttünk frissen sült forró tejfölös lángos, vizes uborka, marinírozott gyűrűs tölcsérgomba, és mindezen finomságok fölött duruzsol, pöfög, gőzt ereget magából a kora gyermekkoromtól ismerős öreg szamovár. Nagyanyám mosolyogva néz rám, én pedig mindent felfalok sorjában: a tejfölös lángost, az uborkát, a gombát, egyik csészével a másik után iszom a finom teát (miért ízlik jobban a tea szamovárból?), kiskanállal nyalogatom a nagyanyám készítette kedvenc eperlekváromat.

Hogyan kezdődött köztünk akkor az a beszélgetés legkeserűbb és legszentebb titkunkról, már nem is emlékszem.

És azt sem értem, miért is terelődött rá a szó, hiszen olyan idillikus nyugalom, derű honolt körülöttünk, duruzsolt a szamovár, és a cserépkályha kék csempéi egyenletes meleget árasztottak.

Csak arra emlékszem, hogy nagyanyám megjegyezte:

– Régen volt, minek felhánytorgatni a múltat?

Én azt feleltem:

– Semmit sem tudok elfelejteni.

– Pedig el kell felejtened – szólt szigorú, oktató hangon.

Nekem azonban úgy tűnt, hogy meggyőződés nélkül beszél, és nem is gondolta végig komolyan.

– Miért kellene elfelejtenem? – csodálkoztam.

Egy ideig hallgatott. Arca egy pillanatra szenvedően megvonaglott.

Rádöbbentem, hogy őt is ugyanúgy mardosta, ahogy engem kínzott, égetett, gyötört ez a fájdalmas emlék, mely egy percre sem távozott tőlem, se nappal, se éjszaka.

Akkor nem bírtam tovább. Kiszakadt belőlem. Nem voltak könnyűek, egyáltalán nem voltak könnyűek a konok hallgatás hosszú évei, a megszokottá váló félelem, nehogy anyám fülébe jusson, rá ne jöjjön véletlenül, hogy soha ne tudja, ne sejtse meg...

Kegyetlen, gyűlölködő, őrjöngő szavak záporoztak a számból. Megátkoztam a mostohaapámat, aki akkor már halott volt, megátkoztam azt az alávaló nőszemélyt, akivel megcsalta anyámat, könnyek fojtogattak, és rákiabáltam nagyanyámra:

– Tudod te, mibe került ez nekem? Hogy még tizennégy éves se voltam, amikor ez a gyalázat elkezdődött...

Hirtelen belém fagyott a szó. Nagyanyám arcán csurogtak a könnyek. Végeérhetetlenül, hangtalanul, némán, mintegy akarata ellenére, szinte maguktól hullottak.

– Nagyanya!

Forró arcomat a kezére szorítottam, csókoltam a tenyerét, az ujjait, a kézhajlatát, de ő csak hallgatott, távolba révedő szeméből pedig egyre peregtek a könnyek.

– Megnyugodtál? – kérdezte végre.

Egy kendővel jól megdörzsöltem égő arcomat.

– Anyám gyakran gondol rá, azt mondogatja, milyen jó ember volt, de én nem bírom hallgatni...

– Erősnek kell lenned – szólalt meg szinte suttogva nagyanyám.

– Hány évig hallgattam! – kiáltottam fel.

– Na és? Talán most akarod elmondani?

– Elmondani? Nem, most sem – amikor a mostohaapám már nem volt az élők sorában, most sem akartam megrendíteni anyám beléje vetett hitét. Hiszen ezzel mérhetetlen fájdalmat okoztam volna.

– Látni sem bírom, ahogy kijár hozzá a temetőbe – mondtam.

Nagyanyám pedig oktató hangon csak ezt ismételgette:

– Erősnek kell lenned.

Tudtam, hogy igaza van. Erősnek kell lennem. Anyámért, a nyugalmáért, a lelki békéje érdekében.

Aztán megkérdeztem:

– Nagyanya, ezek szerint te tudtál róla?

Kicsit tétovázott:

– Igen.

Tekintete elkomorult, és összevonta valaha szép, de most már fakó szemöldökét...

Egy régóta ismerős mozdulattal mindkét tenyerével végigsimította a szemét, mintha jól meg akarta volna törülni:

– Tehát, ne feledd, Lalja, anyádnak egy szót sem. Megértetted?

Bólintottam.

„De hiszen mindez tényleg megtörtént, így volt, így volt" – akartam mondani, de magamba fojtottam.

Anyám vacsorával várt. Sohasem ült asztalhoz nélkülem. Mindig megvárt, hogy együtt vacsorázzunk.

Piros szélű fekete sísapkát kötött nekem.

Hosszú, kissé felfelé görbülő ujjai fürgén és könnyedén mozogtak. A feje felett a falon a mostohaapám képe függött. Mintha akkor pillantottam volna meg először keskeny, mélyen ülő szemét, kefebajuszkáját kicsi, szinte nőiesen ívelt, duzzadt ajka fölött és kövérkés arcát.

„Milyen hazug a szája" – gondoltam.

És újra feltámadtak bennem a múlt gyötrelmes napjai, amikor mindent láttam, mindent tudtam, és nem szólhattam. Egyetlen szót sem.

Az a nő az egyik nyáron telepedett be a lakásunkba, amikor felszabadult a konyha melletti szoba, meghalt az a magányos öregasszony, akit a házban mindenki csak Grusa néninek hívott.

Aglaja szabónő volt. Erre mi, ebben a nagy, hosszú előszobájú társbérleti lakásban élő gyerekek azonnal rájöttünk, mivel a rakodómunkások először egy varrógépet, aztán egy telt keblű és gömbölyű csípőjű do-

hányszínű próbababát meg rengeteg összekötözött divatlapot, körülbelül az utóbbi tizenöt év számait cipelték ide.

Azonkívül mindenféle bőröndöket, kosarakat, koffereket és batyukat.

A próbababával mulatságos eset történt: nem messze a fürdőszobától a folyosóra állították. És úgy hozta a sors, hogy az ötéves Gogának, legifjabb társbérlőnknek egyszer csak kedve szottyant a fürdőszobába menni. Meg kell vallanunk, hogy nem olyan gyakran támadtak efféle kívánságai. Goga nekiiramodott a folyosón, hangosan valami saját szerzeményű dalocskát énekelgetve, amikor hirtelen fülsiketítő visítás, utána pedig sírás hangzott fel.

Kiderült, hogy Goga embernek hitte a próbababát, aki valamiért nem mozdul, és furcsán hallgatásba burkolózik. Ez a titokzatos néma lény annyira megrémítette, hogy még sokáig félve ment el a fürdőszoba előtt, bár számára is, mint mindnyájunk számára világos volt, hogy csak közönséges kartonból vagy valami efféléből készült szabósági próbababával áll szemben, amelyen általában ruhákat, blúzokat és szoknyákat próbálnak.

Aglaja alacsony termetű volt, kifejezéstelen, szétfolyó arcvonásait hanyagul, elnagyoltan rajzolta meg a természet, ritkás haját az akkori divat szerint körbe vágatta; a száját pedig ügyetlenül sötét-áfonyaszínűre rúzsozta.

Csúnya volt, és tudatában lévén csúfságának, valószínűleg nem várt különösebb örömöket az élettől. Ráadásul még gonosz, irigy természetűnek is bizonyult.

Társbérlőink a fejüket csóválva vették számba, mekkora vagyonkája is van ennek a látszatra jelentéktelen külsejű egyszerű asszonynak.

Csak anyám kopogtatott be óvatosan az ajtaján:

– Kér teát?

– Kérek – felelte Aglaja.

Átjött hozzánk, szerényen a szék sarkára ült, és elragadtatással nézett körül:

– Milyen jó itt maguknál!

Régi, akkoriban már divatjamúltnak számító, ormótlan és nem valami kényelmes bútoraink voltak: pácolt tölgyfából készült masszív ebédlőszekrény, amelyet szeszélyesen elrendezett szőlőfürtök, almák és körték díszítettek; ha kinyitottam, nemegyszer fájdalmasan beleütöttem a kezem egy faragott almába, vagy megkarcolta arcomat egy szőlőfürt; magas támlájú széles ágy; és felfordított haranghoz hasonló, üvegdíszekkel teleaggatott bronzcsillár.

De hála anyám igyekezetének, nagy tisztaság uralkodott nálunk: folyton törülgette a bútorokat, amelyeken, most már tudom, hogy kényelmesen megfészkelt a por. Az ablakban virágcserepek sorakoztak, akárcsak nagyanyám, ő is szerette a virágokat.

Aglaja a második csésze teát is kiitta, amikor megjelent a mostohaapám. Hűvösen biccentett Aglajának; nem szerette, ha munkából hazatérve idegeneket talált az otthonában, vette a törülközőjét, és kiment a fürdőszobába kezet mosni.

Hamarosan visszajött.

– Hát ez meg ki? – sandított az Aglaja mögött becsukódó ajtóra.

– Az új társbérlőnk – felelte anyám. – Szimpatikusnak látszik.

– Neked mindenki szimpatikus – morogta a mostohaapám, és leült az asztalhoz, anyám pedig kiszaladt a konyhába a levesért, ő ugyanis megkövetelte, hogy érkezésekor száz fokon forrjon a leves.

Hogy kezdődött mindez? Ez a förtelmes, mocskos, kora ifjúságomat megkeserítő história?

Elkaptam a tekintetüket, a két cinkos titkos, alattomos pillantását, ahogy szemük összevillant anyám háta mögött; nem tudom, észrevette-e a többi lakó, ami történt? Lehet, hogy nem. Nemigen törődött senki

Aglajával vagy a mostohaapámmal, mindenki a saját nyomorúságos sorsával küszködött.

Lehet, hogy ezért viselkedtek annyira gátlástalanul. Mihelyt anyám kitette a lábát otthonról, a mostohaapám máris Aglaja szobájában termett. Hányszor kellett hallanom, hogyan kattan a zár ócska ajtajában! Hányszor szerettem volna betörni azt az ajtót, és ordítani, ordítani, hogy összecsődüljenek az emberek, mindennek elmondják őket, és örökre megbélyegezzék a szégyenteleneket...

De nem így történt. Hallgatnom kellett. Mostohaapám nem félt többé tőlem. Aglajában pedig volt annyi pimaszság, hogy átjárt anyámhoz egy kis szomszédasszonyi tereferére. Anyám nekem így beszélt róla:

– Alapjában véve sajnálom szegényt, olyan egyedül van...

Ökölbe szorult a kezem, csordultig telt a szívem keserűséggel, és minden ok nélkül felnevettem, hogy ne törjön ki belőlem a zokogás.

Anyám meglepődött:

– Mit nevetsz?

– Csak úgy, semmit – feleltem, és egyre hangosabban és hisztérikusabban kacagtam.

Egyik késő őszi napon történt, iskolából jöttem haza. Anyám dolgozott, a mostohaapám pedig betegszabadságon volt, torokgyulladással és magas lázzal feküdt otthon.

Magától értetődően kopogás nélkül léptem be a szobánkba. Aglaja abban a pillanatban villámgyorsan elrohant a mostohaapám ágyától, és szélsebesen száguldott el mellettem az ajtó felé.

Miközben némán az asztalra raktam a füzeteimet és a tankönyveimet, igyekeztem rá se nézni a mostohaapámra. Égett az arcom. Hirtelen eszembe jutott, hogy anyám munkába indulás előtt miként „oktatott ki" a tennivalóimra: Forrald fel a tejet, vegyél citromot, csinálj gargarizáló vizet, melegítsd meg a húslevest.

Anyám törődött vele, gondoskodott róla, szerette, ő pedig...

És hirtelen, szinte akaratom ellenére felemeltem a fejem, és azt kérdeztem:

– Mondja, mikor lesz már ennek vége?

– Minek? – kérdezte vissza szórakozottan, miközben valószínűleg máshol járt az esze.

– Sokáig tart még ez? – ismételtem meg.

– Miről beszélsz? – kérdezte.

– Tudja azt maga nagyon jól – feleltem.

Megértette, és puha, húsos kezével bosszúsan legyintett.

– Elég legyen!

– Már miért lenne elég? – kérdeztem.

– Elég volt – ezt megvetően ejtette ki, feltehetően azért, mert végre-valahára megbizonyosodott a hallgatásomról.

– Nem, nem hagyom abba. Az lesz a vége, hogy fogom magam és mindent, mindent, de mindent elmondok anyámnak.

Az egyik szemével hunyorított, mintha engem akart volna jobban szemügyre venni.

– Hazudsz – vetette oda egyszerűen. – Nem mondod el!

Sokkal öregebb, tapasztaltabb és ravaszabb volt nálam, semmibe se került nap nap után színlelnie és hazudoznia, ráadásul tisztában volt vele, hogy nincs miért félnie tőlem, képtelen vagyok bármit is elmondani anyámnak, mert aggódom érte, és sajnálom.

– De elmondom – szóltam, és közelebb léptem az ágyához. – Nem csinálom tovább. Látni az ocsmányságaikat, és hallgatni...

Nem fejeztem be. Gyorsan felpattant az ágyról, nekem rontott, és teljes erejéből pofon vágott. Az ütéstől megtántorodtam, de nem estem el. Csengett a fülem, és szédültem:

– Nesze! – hörögte dühtől fuldokolva.

Nem emlékszem, hogyan rohantam ki, hogyan szá-

guldottam végig a folyosón. Valaki, azt hiszem, Goga volt az, a kedvencem, mint egy kölyökkutya a lábamhoz ugrott:

– Várj meg, hova szaladsz? Gyere, fussunk együtt...

Se nem láttam, se nem hallottam. Gyorsan kinyitottam az ajtót, és repültem le az utcára.

Merre jártam akkor, milyen utcákba és mellékutcákba vetődtem? Se inni, se enni nem kívántam, fáradhatatlanul csak az utcákat róttam, egyik oldalról a másikra mentem, miért, miért nem, ugyanazokhoz a kereszteződésekhez tértem vissza, és csak mentem tovább, amerre a szemem látott, amerre a lábam vitt...

Egy ház mellé érve, amely fodrászüzlet lehetett, váratlanul a tükörképemnek ütköztem. Hirtelen egy meglepően ismerős lánnyal találtam szembe magam.

Csak a következő pillanatban döbbentem rá, hiszen ez én vagyok...

Bármilyen furcsa, máig emlékszem rá: arcomon nem tükröződött se kétségbeesés, se bánat, se rettegés. Semmi. A megszokott, sőt mondhatnám nyugodt arc tekintett rám, és csak ha mélyebben a szemembe néztem, akkor láttam meg a benne ülő dermedt, visszafojtott nyugtalanságot. Vagy egyszerűen csak képzelődtem?

Későn, este tíz tájban vetődtem haza.

Az ajtó előtt állva meghallottam anyám sietős lépteit.

Feltépte az ajtót, meglátott és felzokogott, aztán átölelt, majd eltaszított magától, és újra könnyekre fakadt...

– Én... én már azt sem tudtam, mire gondoljak...

A szobaajtóban meleg köntösébe burkolózva, gyapjúkendővel a torkán ott állt a mostohaapám.

– Biztosítottam róla anyádat, hogy nem történt semmi bajod – mondta nőiesen ívelt duzzadt, nedvesen csillogó ajkát nyalogatva. – A legrosszabb esetben elmentél valahová valamelyik udvarlóddal, nem igaz?

Keskeny vágású szemével undorítóan felém hunyorított.

– Nem tudom, mások hogy vélekednek erről – fordult anyámhoz –, de én személy szerint meg vagyok győződve róla, hogy már van udvarlója, és fogadok, hogy nem is egy!

– Elég! Hagyd abba – szólt rá anyám.

Kiment a konyhába a teavizet megmelegíteni. Rá se néztem, úgy szóltam a mostohaapámhoz:

– Ugye tudja, hogy én soha sem árulok el semmit anyámnak...

Megelégedetten nyugtázta:

– Tudom...

És elnevette magát.

– Mit nevetsz? – kérdezte a szobába lépve anyám.

– Csak úgy, semmi különös, eszembe jutott egy mulatságos história.

– Miféle mulatságos história? – érdeklődött anyám.

Még harsányabban hahotázott:

– Na, Lalja, meséld el anyádnak, hadd nevessen velünk ő is...

Hátat fordítottam, kirohantam a fürdőszobába, és sokáig ültem a sötétben tágra nyitott szemmel, öklömet az arcomra szorítva.

Nem tudom, meddig gubbasztottam volna ott, ha valaki nem kezdi rángatni a fürdőszoba kilincsét – ebben a nagy lakásban ugyanis sokan éltünk, és a közös helyiségeket tilos volt túlságosan sokáig igénybe venni...

Nem sokkal a háború után megbetegedett. Az orvosok szívasztmát állapítottak meg, amit gyors lefolyású vízkór is súlyosbított.

Hatalmas teste elterült az ágyban, a vízkór miatt a hasa felfúvódott, arca égővörös volt, nehezen, kapkodva szedte a levegőt, mintha magas hegyre mászott volna.

Az utolsó évet végeztem a főiskolán. Természetesen

sokat kellett készülnöm az órákra, de anyámnak is szüksége volt a segítségemre.

Mindent elintéztem, amit csak tudtam, kiváltottam a gyógyszertárban az orvosságait, hívtam a mentőket, éjjel az ágyánál virrasztottam, hogy anyám is pihenhessen, sőt injekciót beadni is megtanultam.

Szeszélyes volt, állandóan morgott, örökké elégedetlenkedett mindennel. Előfordult, hogy valamiért nem tetszett neki a tej, amit anyám adott neki, és puffadt kezével, amelyen csak úgy feszült fénylő bőre, ellökte a poharat.

Tajtékoztam a dühtől, alig tudtam türtőztetni magam, anyám pedig mintha észre sem vette volna. Végtelen türelmét és rendíthetetlen nyugalmát, úgy tűnt, lehetetlen megzavarni.

– Na, jó – mondta vidáman, miközben az összetört pohár szilánkjait szedegette, és alaposan feltörülte a padlót. – Ha nem kívánod a tejet, hát ne igyál, de mit szólnál egy kis gyümölcspéphez?

A mostohám dühösen szipákolt, anyám pedig folytatta:

– Most kivételesen jól sikerült. Tölthetek neked egy kis csészével?

– Tölts – vetette oda leereszkedően.

Hirtelen köhögni és fulladozni kezdett. A vízkórtól hatalmasra dagadt arcát pirosság öntötte el, dülledt szeme könnybe lábadt.

Anyám mellé ült, és tenyerébe vette a kezét.

– Mindjárt elmúlik – vigasztalta. – Tűrj még egy picit...

Hörgött, levegő után kapkodott. Aztán eszméletét vesztve hátrahanyatlott a párnáján.

Igyekeztem legyőzni magamban az iránta akaratlanul is feltámadó szánalmat.

Még súlyos rohamai idején is, amelyek legyengítették, akkor is, amikor hörgött és heves köhögés fojtogatta, egyre azt mondogattam magamnak: én nem sajnálom őt!

De néha váratlanul különös, megmagyarázhatatlan érzés kerített hatalmába, rajtakaptam magam, hogy sajnálom, talán elviselhetetlen fájdalmaiért.

Értelmem tiltakozott ez ellen, segítségül hívta fakuló emlékeimet, amelyek a sors rendelése szerint sohasem hullhatnak ki emlékezetemből.

Akkor megint megsajnáltam anyámat. Néha még magamon is szánakoztam. Hiszen barátnőim normális családokban éltek. Egyedül nálunk játszódott le igazi dráma, amelyet nem mondhattam el senkinek, nem oszthattam meg senkivel.

Sok év telt el azóta. És bár minden erőmmel rejtegettem anyám elől ezt a szégyenletes titkot, mégsem állíthatom teljes bizonyossággal, hogy ő mit sem sejtett róla. Mert történt valami számomra is megfejthetetlen; többször visszatértem hozzá gondolatban, próbáltam megérteni, mit jelenthetett, de semmire sem jutottam.

Emlékszem, iskolából mentem haza. Tizedik osztályba jártam, már beléptem a Komszomolba, rengeteg társadalmi kötelezettségem volt, ezért általában későn jártam haza.

Akkor azonban a szokásosnál korábban érkeztem, az ajtóban megtorpantam: anyám az asztalnál ült, tenyerébe temette arcát, és reszketett a válla. Odaszaladtam hozzá:

– Anya, mi van veled?

Nem válaszolt.

Átöleltem, ő szipogva elfordult tőlem, egyszerre olyan védtelennek és megtörtnek láttam. Összeszorult a szívem.

Azt hittem, a mostohaapám váratlanul mindent bevallott neki, mert úgy döntött, hogy elhagyja Aglaja miatt.

– Mondd, mi történt veled? – faggattam kitartóan, de egyre csak hallgatott.

– Miért kellene neked tudnod? – szólalt meg végül hüppögve, és változatlanul a kezébe temetve arcát.

Éppen ebben a pillanatban lépett be a mostohaapám.

A körülmények összjátéka folytán ő is a szokásosnál korábban jött haza a munkából. Anyára és rám pillantva sietősen érdeklődni kezdett; csalhatatlanul megéreztem hangjában a félelmet:

– Mi történt? Miért sír az anyád?

– Nem tudom – feleltem.

Elvörösödött, aztán hirtelen elsápadt. Gyakran megesett vele, hogy elöntötte a pirosság, majd elfehéredett.

Rám nézett, és a szemében fellángolt a harag:

– Te mondtál valamit anyádnak? Te voltál? Mánya, ne higgy neki, egyetlen szavát se hidd!

Kiabált, egyre jobban felemelte a hangját, én pedig azt gondoltam: „Miért árulja el magát? Az kiabál, akinek a háza ég..."

Különös, hogy egy icipicit mégis megnyugodtam: hisz ő továbbra is őrzi titkát, nem akarja elhagyni anyámat, hogy Aglajához költözzön.

Anyám még mindig hallgatott, kezébe rejtve arcát. Akkor azt mondtam:

– Jövök az iskolából, és látom, hogy sír. Kérdezem tőle, miért sír, de nem válaszol.

Reménykedve tekintettem a mostohaapámra, a szükséges szavakat vártam tőle, szerettem volna, ha megnyugtatja anyámat.

Hiszen mi mást tehettem volna! Még a tizenhatodik évemet sem töltöttem be...

De a mostohaapám még mindig nem hitt nekem, és bizonytalanságában elhatározta, hogy közömbösíteni fogja mindazt, amit szerinte én mondhattam anyámnak.

– Most már minden világos – jelentette ki, és kis szája még jobban elkeskenyedett, megnyúlt –, mindent értek: miatta szomorodtál el ennyire. Mánya, e miatt az undok kis béka miatt, valami rosszat tett, igaz? Vagy valami disznóságot hallottál róla, ugye?

Anyám semmit sem felelt, és ő csak folytatta tovább:

– Őszintén mondom, nem csodálkoznék, ha kiderülne, hogy szeretője van...

Miközben így beszélt, diadalmasan nézett rám.

Anyám felemelte a fejét, és leintette:

– Elég legyen már ebből, hagyd abba!

De ő még mindig a magáét hajtogatta:

– Igen, ez valóban rá vall. Miatta keseredtél el ennyire? Mondd meg, miatta?

– Nem, nem őmiatta – felelte anyám.

Kimentem a szobából, mostohaapám is kijött utánam. A folyosón megragadta a karomat.

– Na, ki vele, te szemét, mit fecsegtél össze?

– Semmit – mondtam. – Tőlem semmit sem tudott meg.

– Hanem kitől?

– Mit kitől?

– Kitől tudja?

– Fogalmam sincs. Szerintem senkitől.

És ez a született egoista, aki kizárólag önmagával törődött, kis szünet után újból csak azt kérdezte:

– Tényleg nem szóltál neki semmit?

– Komszomolista becsületszavamra, egy szót sem...

Hány év telt el az óta a nap óta, és én máig sem értem, miért sírhatott akkor anyám?

Nekem se mondott semmit, és a mostohaapámnak sem árulta el a sírás okát. Lehet, hogy megsejtette, nincs minden rendben otthon? Vagy valaki mégiscsak kifecsegett valamit? Nem tudom. Egyébként nem is próbáltam nyomozni utána. Most pedig már igazán felesleges lenne.

Aglaja már nem lakott velünk. A háború alatt valahová az Uralba evakuált, és ott is maradt. Azt sem tudtuk, él-e még, vagy már régen meghalt.

Egy ideig minden hónapban pénz érkezett tőle – a

házkezelőségnek fizetett a szobájáért –, aztán az sem jött többé.

Anyám néha kérdezgetett felőle:

– Jó lenne valami biztosat tudni Aglajáról!

– Miért érdekel téged? – csodálkoztam.

– Lehet, hogy segíthetnénk neki valamiben...

Hirtelen élesen megjegyeztem:

– Nem a mi dolgunk.

– Mi nem a mi dolgunk? – kérdezte anyám.

– Mindenkivel törődni és mindenkinek segíteni.

Anyám szokatlanul szárazon felelte:

– Mi nem beszélhetünk így, nem szabad!

– Ki az a mi?

– Hát mi, az emberek – válaszolta anyám.

Istenem, de nehezen uralkodtam magamon, hogy ki ne pakoljak mindennel. Pedig hogy szerettem volna!...

Anyám mindig sajnálta és szánta a sajnálatra és szánalomra szorulókat. Nem tudott elmenni mellettük, nem tudott hátat fordítani mások bajának, nem tudta felölteni a közöny védőpáncélját.

Ennek a jóságos, őszintén együttérző, gyermekien hiszékeny léleknek miért jutott osztályrészéül ilyen kegyetlen fájdalom, hogy megcsalta és elárulta az a férfi, akit mindenkinél jobban szeretett?

Nagyanyám egyszer megállapította:

– A boldogság a tudatlanságból fakad.

Később rádöbbentem, hogy csakis anyámra gondolhatott...

Valóban igaza volt? A boldogság csakugyan a tudatlanságból fakad?

...A mostohaapám nem akart meghalni. Egész életében páni félelemmel gondolt a halálra. Nem szeretett betegségekről beszélgetni és a halottakra emlékezni. Valószínűleg azt képzelte, hogy a halál rá nem vonatkozik. De mindenesetre feltételezte, hogy nagyon sokára, késő öregkorában fog bekövetkezni.

Először nem akarta elhinni, hogy komoly beteg.

Erősködött, bizonygatta, hogy mindez semmiség, csak egy kis meghűlés, ami hamar elmúlik.

Egyáltalán nem azért beszélt így, mert sajnálta anyámat, bár tudta, mennyire szenved a legkisebb fájdalma miatt is.

Mindezt szenvedélyes, féktelen és elvakult önimádata mondatta vele.

Egyszer, amikor már ledöntötte lábáról a betegség, így nyöszörgött fuldokolva:

– Mit tegyek? Ments meg engem! Ments meg!

– Jól van – nyugtatta anyám. – Mindent megteszek érted...

Rámeredt, mintha irigyelné elpusztíthatatlan egészségét, egyenletes légzését, szeme csillogását, aztán gonoszul ezt sziszegte:

– Téged kéne az én helyemre...

– Akár most azonnal – felelte anyám.

Nem hazudott, nem színlelt. És ő is tudta, hogy anyám bármelyik pillanatban kész magára vállalni minden rá zúduló bánatot és szenvedést. Azt is tudta, hogy bármit is mondjon neki, anyám sohasem fog megharagudni rá.

Mindent elnéz neki, minden szavát megbocsátja.

Egyszer, amikor anyám oxigénpárnákért ment a gyógyszertárba, a mostohaapám rosszul lett.

Elsápadt, elkékült, szaggatott légzése alig hallatszott, torkából egyfolytában artikulálatlan hangok törtek elő.

A szomszédasszonyért, kis barátomnak, Gogának az édesanyjáért rohantam. Goga azokban az években már valóságos égimeszelővé nőtt.

A szomszédasszony, akit gyermekkoromtól fogva Álja néninek hívtam, átjött, és ahogy mostohaapámra pillantott, ő is megijedt:

– Mintha már haldokolna...

– Nem – kiáltottam fel –, nem halhat meg!

– Hogyhogy nem halhat meg? – álmélkodott Álja

néni. – Csak minél hamarabb. Nézni is iszonyú, menynyit kínlódik, és titeket is agyongyötör...

Már nem figyeltem rá. Gyorsan két nitroglicerintablettát dugtam a mostohaapám szájába, aztán a konyhába rohantam, felkaptam valakinek a teáskannáját a tűzhelyről, és forró vizet töltöttem a melegítő párnákba, egyiket a lábához, a másikat pedig a kezébe tettem.

Öt-hat perc telhetett el, mire az arca lassan kipirosodott, abbahagyta a hörgést, és kinyitotta a szemét. Azt kérdezte:

– Hány óra?

– Hat múlt pár perccel.

– Hát anya hol van?

– Mindjárt jön.

Álja néni közelebb lépett az ágyához. Erőltetett vidámsággal érdeklődött, ahogy általában a gyógyíthatatlan betegekkel beszélnek:

– Hogy van, Vaszilij Matvejevics?

Sokáig, görcsösen köhögött, mielőtt válaszolt volna:

– Láthatja, hogy hörghurutot kaptam...

Az orvosok anya kívánságára elhitették vele, hogy idült hörghurutban szenved, amiből idővel feltétlenül kigyógyul.

– Kitombolja magát, aztán elmúlik – erősítette meg Álja néni. – Nemsokára elmegyünk a vidámparkba, és felülünk az óriáskerékre!

– Remélem – hörögte, Álja néni pedig sietősen távozott, láttam, mennyire nehezére esik ránézni és beszélgetni vele!

Vizet forraltam, és forró, erős citromos teát vittem be neki.

Kicsit felemelkedett a párnájáról:

– Félek, hogy kiejtem a kezemből a poharat...

Fogtam a poharat, és kanállal kezdtem itatni. Hangosan kortyolta a forró, szinte tüzes folyadékot.

– Milyen finom ez a tea...

Felemelte nehéz, püffedt kezét, és csendesen megsimogatta a vállamat:

Váratlanul azt kérdezte:

– Ugye elfáradtál?

Meg kell vallanom, hogy elcsodálkoztam. Nem is tudtam titkolni meglepődésemet: mostohaapám ugyanis szerfölött önző ember volt, és önmagán kívül soha senkivel sem törődött.

Megértette, hogy miért ámultam el.

– Ne haragudj rám, szívemből kérdeztem.

– Most már ugyan miért haragudnék magára? – jegyeztem meg, önkéntelenül is a „most" szót hangsúlyozva.

Semmit sem válaszolt, visszahanyatlott a párnájára, és lehunyta a szemét. Amikor anyám megérkezett, mosolyogva fogadta:

– Végre-valahára! Már úgy vártalak!...

Anyám, aki elszokott a gyöngédségtől, megörült neki, a szeme felragyogott, és egyszerre megfiatalodott.

Ránéztem, és azt gondoltam, hogy soha nem bocsátotta volna meg egyikünknek sem, elsősorban persze magának, ha távollétében a mostohaapám meghal. Ebben a pillanatban nagyon elégedett voltam magammal, mert képes voltam megvédelmezni, és kiragadtam a halál karjából...

– Hogy érzed magad? – tudakolta anyám.

– Jól – felelte mostohaapám.

– Igazán jól? – kérdezte vissza anyám.

– Igen, jól – mondta, de hirtelen megremegett a hangja, az arca előbb elkékült, aztán elfehéredett.

– Rosszul vagyok – suttogta.

Anyám egy szempillantás alatt a szájához emelte az oxigénpárnát. Mostohaapám nagy lélegzeteket vett, megnyugodott, sőt el is mosolyodott.

– Mintha erdőben sétáltam volna...

Anyám öröme újból visszatért, amikor meghallotta ezeket a szavakat.

Egy fagyos, borús februári reggelen halt meg. Én a

főiskolán voltam, nagyanyám nálunk vendégeskedett. Azon a reggelen mostohaapám kevésbé fulladozott, jól bereggelizett. Anyám reménykedve mondta:

– Most már elhiszem, hogy tényleg meggyógyul...

A főiskoláról hazafelé bementem a gyógyszertárba. Nitroglicerint és brómos kámfort kellett vennem a mostohaapámnak, anyámnak pedig valamilyen altatót, hogy ha csak keveset is, de aludjon éjjel.

Otthon a folyosón Álja néni futott elém.

– Mi történt? – csak ennyit kérdeztem, izgatott arcát fürkészve.

– Vége – felelte –, mindennek vége...

Berohantam a szobába. Anyám mostohaapám ágya mellett ült, nagyanyám mellette állt, kezét a vállán nyugtatta.

Anyám nem vette le róla a szemét; mostohaapám elnehezült, kékes-vöröses, vizenyőtől felpuffadt testtel feküdt az ágyon. Szeme csukva, száját szorosan összezárta.

Olyan szokatlannak tűnt teljesen nyugodtnak és mozdulatlannak látni, furcsálltam, hogy nem köhög, nem sóhajtozik, nem fulladozik.

Átöleltem anyámat, de meg se rezzent, továbbra is ugyanolyan merően, valami néma, fájdalmas megszállottsággal tekintett mostohaapám halott arcába.

Én is őt néztem. Ő járt a gondolatainkban, de mindkettőnkben más emlékeket ébresztett...

Nekem kamaszkorom és kora ifjúságom örömtelen évei jutottak eszembe, az életemet megnyomorító hazugság, konok hallgatásom, a fájdalom, a szomorúság és az elviselhetetlen, örökké mardosó bánat anyám miatt, mostohaapám igazságtalansága és teljes büntetlenségének tudatában tobzódó, kegyetlen szadizmusa...

Anyám pedig valószínűleg arra gondolt, hogy mostohaapám halálával az ő élete is befejeződött, mert akit a legjobban szeretett, és aki a legdrágább volt számára a világon, eltávozott az élők sorából.

Azt hiszem, ezekben a napokban az volt a legnehezebb számomra, hogy hallgatnom kellett, amint anyám szomorkodik utána, és egyre újabb szavakat talál a dicséretére.

De egy szót sem szóltam neki. Sem akkor, sem a temetéskor, sem utána, később. Nagyanyám is sírba vitte a titkát.

Anyám pedig utolsó órájáig látogatta mostohaapám sírját, és sokat emlegette. De én uralkodtam magamon, és hallgattam. Tudtam, hogy nincs jogom megfosztani az illúzióitól. Hadd maradjanak vele örökre, és melengessék a szívét, mert neki talán így mégiscsak könnyebb.

Papp Mária fordítása

BARÁTOM, ANTON

I

Anton Ivaniccsal már vagy húsz esztendeje hogy megismerkedtem, mikor még halőr volt a védett vadgazdaságban. Voltak legalább öten ott, de csak Antonnal barátkoztam össze.

A vadászházban lakott, közvetlenül a folyónál, ami szilajon zúdult az öbölbe. A tágas faházat két családnak szánták: egyik felében Anton lakott, a másikban az állandóan félrészeg vadőr, Szergej. Mindkettőnek volt családja.

Anton feleségét, Násztyát nagy baj érte. Egy szombat este, fürdő után – a férje meg a fiai még gőzölték magukat a fürdőházban a padkán – Násztya a házban fölállt egy székre, hogy kicserélje a kiégett villanykörtét a mennyezeten. A szék megbillent a lába alatt, fölborult, ő pedig bal felével a padlóra zuhant. Hány ember leesik így, és nem történik semmi baja, Násztyának azonban reggelre megbénult keze-lába – mindkettőből a jobb. Akkortájt mindössze negyvenéves volt.

Talán ha a városban, a területi vagy a járási központban lakik, akadt volna bajára hozzáértő orvos. Ám a folyóparti vadászház húsz kilométerre volt a legközelebbi településtől, hatot pedig úgy befútt a hó, hogy járhatatlanná vált.

Míg a házban bicegett, Násztya mindig azt hitte, hogy helyrejön a keze-lába, s egyszer csak újra működni kezd, de keze végképp tehetetlenül csüngött, merev lábát pedig úgy kellett maga után vonszolnia, mint egy fadarabot.

Bár Anton gazdasága nem volt nagy – talán öt birka, egy malac, tyúkok –, mégis gondoskodást igényelt. Természetesen Anton is, fiai is kivették részüket a házi munkából, a terhek java mégis Násztyára nehezedett. Azt hitte volna az ember, fél kézzel nem valami sokat tud dolgozni, Násztya mégis elboldogult vele. Sírt, bánkódott tehetetlensége miatt – de elboldogult.

Nem tudom, hogy régebben, Násztya balesete előtt milyen volt a ház, de ottlétemkor az udvart, a kertet, a lakást olyan tökéletes rendben tartották, hogy akármelyik ép, egészséges asszonynak is becsületére vált volna.

Eleinte, ismeretségünk első évében Násztya restellte nyomorékságát, és amikor megjelentem, nyomban egy székre vagy a tornácra ült le, így leplezve féloldalas voltát – úgy üldögélt ott magában, mint bárki más. Csak a szeme telt meg fájdalommal.

A családban nem siránkoztak, nem jajgattak miatta – ostoba ember azt hihette, nem is sajnálják. Senki sem sietett a segítségére, amikor lehajolt, amennyire tudott, és fél kezével nekiállt a padlót felmosni vagy a ruhát kimosni. Ő maradt a ház gazdaasszonya, s ettől könnyebb volt a lelke.

Csodáltam Antont. Neki, szegénynek, ugyancsak nem volt könnyű az élete: negyvenöt éves korától kezdve, férfikora teljében egy házaséletre kevéssé alkalmas asszony férje lett. Mégsem hallottam tőle soha egyetlen zokszót sem. Még ha nagyon a pohár fenekére nézett, akkor sem alacsonyodott le annyira, hogy panaszkodjék sanyarú sorsára. Csak közvetlenül Násztya halála előtt, amikor az asszony már másfél hónapja mozdulatlanul, eszméletlenül feküdt az ágyán, Anton pedig sürgött-forgott körülötte, gondozta, mint egy kisgyereket, csak ebben a keserves időszakban jött át hozzám a szomszéd szobába, kinyitotta a kemencén a huzatszabályozót, hogy kimenjen a dohányfüst, és sűrű szipákolás közepette azt mondta nekem:

– Hogy az isten verje meg... Miért kellett ennek így történnie?...

Násztya három fiút szült neki, de egyikük sem ütött az apjára és az anyjára sem vállszélességben, sem pedig termetre – erős alkatú férfiak. Kettőnek a nyolc osztály után nem akaródzott tovább tanulni, elmentek sofőrtanfolyamra. Miska, a harmadik, elszakadt tőlük, elkezdte a kilencedik osztályt.

Bármilyen rossz volt az idő, nap mint nap legalább húsz kilométert kellett megtennie a faluig, ahol a tízosztályos iskola működött.

Miska, a leghallgatagabb ebben az amúgy is szűkszavú családban, a bátyjaitól eltérő módon nőtt fel. Mindaz, amit a környező vidék kínált: a halászat, a vadászat, a gombák – nem kötötte le a fiút.

Valahányszor megjelentem a vadászházban, ő mindig a fészerben vesződött vasakkal, drótokkal, deszkadarabokkal, és valami számomra ismeretlent fedezett fel.

Kérdezgetni hasztalan volt.

Ő pedig lehajtja korához képest igen magas homlokú fejét – ritkán nézett szembe az emberrel, zavarba esett –, és mogorván azt felelte:

– Valamin.

– Mi ez, repülni fog?

– Minek repülne? – feleli egy professzor zord hangján, mint akinek a laboratóriumába egy gyengeelméjű szabadult be.

Hogy a hazulról az iskolába vezető hosszú út könnyebb legyen, Miska összeeszkábált magának egy önjáró szerkezetet: két rövid, széles sítalpra rászerelt egy biciklikereket, egy kiszuperált motort és egy ülést, ezen a járművön robogott a havas síkságon.

Tetszett nekem, milyen láthatatlan szálak fűzik össze Anton családját. Nem lehetett egykönnyen megtudni, ki is a családfő. Mindent nyugodt, méltóságteljes hangon beszéltek meg. Nem tudom ugyan, hogy volt, amikor a fiúk még egészen kicsik voltak – annak

nem voltam szemtanúja –, de most, ha valamelyikük olyasmit tett, ami elkeseríthette vagy felháboríthatta az apját, Anton arca merev lett, de rosszallását nem mutatta.

Idősebb fiai a szomszédos körzetekben laktak saját családjukkal. A vadászházba rendszerint ünnepkor és szabadnapjaikon jöttek. Családi életük nem rendeződött el mindjárt, de bajaik részleteivel nem terhelték a szüleiket.

Először Vlagyimir, a legidősebb fiú házasodott meg. Apjával és anyjával semmit sem közölt. Időnként eljött Vologyka a feleségével, jöttek vagy két évig, nem látszott náluk semmi baj. Aztán Vologyka eltűnt egy időre, egy hónap múlva már egyedül jött, aztán egy újabb hónap elteltével megint.

Násztya megkérdezte tőle:

– Miért vagy egyedül? Történt valami közted és Ljubka között?

Vologyka a horgászfelszerelését csomagolta össze éppen, horgászni készült. Azt válaszolta:

– Semmi baj nem történt.

Násztya kérlelte:

– Anyádnak megmondhatnád.

Vologya volt a legdaliásabb fia, szép szál, világossző-ke, méltóságteljes mozgású legény. Válaszul lassan elmosolyogta magát:

– De mama, ne törd a fejed ezen. Úgyis van elég gondod... – Azzal lement a folyóra, a csónakjához.

Nem sértő módon mondta, nem úgy, hogy mi közöd hozzá, nem a te dolgod, anyám. Kíméletesen mondta, úgy gondolta, ez a helyesebb, jobb.

Násztya megpróbálta a férjét rábeszélni, hogy tudja meg mégis Vologykától, mi van a családjával, mi az oka magányának.

Anton röviden felelt:

– Az ő dolga. Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.

Ősztől kezdve a legnagyobb fiú újabb feleségét hozta. A második feleség nyilván arra számított, hogy el-

lenségesen, de legjobb esetben is tartózkodóan fogadják, de Antonon nyoma sem látszott, hogy fia életében változás történt.

Az egész család együtt ült az asztalnál, ettek, ittak, a beszélgetés pedig arról folyt, hogy ideje nekilátni a krumplikapálásnak. Anton ültet ezerötszáz négyzetmétert. Egyedül Násztya szeretett volna másról beszélni, de férje és fia konok férfi volt, nem lehetett másra terelni a szót.

Vologya után hamarosan megnősült Pjotr is, a középső fiú. Ő szelídebb volt a bátyjánál, és az esete is egyértelműbb volt: első felesége nem tetszett a vadászház lakóinak. Szülei és fivérei szeme láttára folyton megalázta Petykát. Nagyképűsködött: mintha olyannyira városi volna, hogy erejét meghaladná, hogy falun éljen. Testvérei legnagyobb csodálkozására Petyka eltűrte mindezt, márpedig ha neki nyolc, ők ugyan nem szólnak.

Mégis eljött a nap, amikor ő is egyedül, a felesége nélkül jelent meg a vadászházban, ráadásul egy kék monoklival a szeme alatt.

– Ez meg ki volt? – kérdezte Násztya.

– A kocsit indítottam, az indítókarral.

Anton éppen fát vágott, meghallotta a fia válaszát, és minden rosszindulat nélkül csak azt dörmögte:

– Ügyesebben is hazudhatnál.

Első magányos érkezésekor Petya nem szólt szüleinek egy szót sem, aztán úgy két héttel később a bőröndjével toppant be, saját Zaporozsecén jött, a hátsó ülésen meg egy hátizsák hevert.

Ez pénteken történt, szombaton ott maradt, vasárnap estefelé pedig azt mondta:

– Szeretnék legalább tíz napig itt maradni, kiadták a tavalyi szabadságom. Elalszom a csűrben, a szénapadláson. Nincs kifogásod ellene, apám?

– Bárhol ellehetsz – mondta Anton.

Éjjel elkezdett zúgni a folyó, megeredt az eső, zápor

verte, vihar tépte a vadászházat, úgy dörgött és villámlott, hogy belerezegtek az ablakkeretek.

Anton mélyen aludt, horkolt, de Násztya nem aludt.

Ült az ágyon – a szélén feküdt –, kitapogatta ruháját a széken, megfogta és kivonszolta magát a konyhába. Ott valahogy felöltözött, magára dobott egy férfi esőköpenyt, gumicsizmát is akart húzni, de nem sikerült neki – élő keze nem volt elég erős, hogy ráhúzza halottmerev lábára.

Amíg a szélben féloldalt meggörnyedve a vízben eltocsogott a tornáctól a csűrig, teljesen átázott.

A csűr ajtaja nem volt bereteszelve. Násztya bevánszorgott, és behajtotta maga mögött az ajtót. Bent sötét volt, de Petya a szénapadlásról megszólította:

– Mama!

– Menj be a házba – mondta Násztya.

Petya lemászott a létrán, meggyújtotta zseblámpáját.

– Ne aggódj értem, mama.

Miután fia észrevette, hogy egészen átázott, levette róla az esőköpenyt, ráterítette saját vattakabátját, majd levette csizmáját, és anyja lábára húzta.

– Nem félek a vihartól – mondta Petya túlságosan is vidám hangon. – Jól elvagyok itt, fekszem a szénán, eltöprengek itt magamban...

A résen keresztül bevilágított egy villám halottfehér fénye, morajlani kezdett, közeledett, majd közvetlenül a tető fölött dörgött az ég.

Násztya sírva fakadt.

– Amíg kicsik voltatok, mind az enyémek voltatok, most pedig minél idősebbek lesztek, annál távolabb kerültök... Menj be a házba, itt megfagysz.

– Nem megyek – mondta Petya. – Szégyellem magam apám előtt.

– És előttem nem szégyelled?

– Hisz te az anyám vagy.

– No és hol fogsz most lakni? – kérdezte Násztya.

– Van valakim – mondta Petya. – Már akkor ismertem, amikor még nem voltam nős.

– Akkor miért nem őt vetted feleségül?

– Bolond voltam. Nem igazodtam el magamon... Irka pedig a leszerelésem után akadt az utamba. Beleszerettem, de ő sose vett emberszámba. Most pedig beadtuk a válást.

– Mind a ketten beadtátok? – kérdezte Násztya.

– Persze, mind a ketten – mondta Petya most már a maga biztatására, meg azért, hogy ne keserítse az anyját. – Minden tisztességesen megy, ne kételkedj. A ház Irkáé, a Zaporozsec az enyém. Szerintem így igazságos, fele-fele.

Miközben türelmesen beszélt, és igyekezett vigasztalni az anyját, magát is meggyőzte, hogy minden egyszerűen és világosan alakult – senkit sem ér sérelem –, bár most itt a szénán álmatlanul forgolódva átkozta jellemét megalázkodása miatt, attól tartott, hogy Irka valami fortéllyal áll elő a bíróságon, és egész jövendő életét változó színekben látta maga előtt.

Násztya nem látta át világosan fiai életét, makacs anyai emlékezetében kisfiúk maradtak, s ezeket a kisfiúkat sehogy se sikerült azonosítania azokkal a felnőtt férfiakkal, akik továbbra is fiai maradtak, de szavaik és tetteik teljesen idegenek voltak számára. Már nem igényelték a gondoskodását, de Násztya szíve egyre ontotta ezt a feleslegessé váló gondoskodást, mintha mellében gyűlne a tej, és már nem volna kit szoptatni.

A vihar gyorsan kiadta mérgét – tombolva dühöngött a vadászház fölött, aztán átterjedt az öbölre, onnan hangzott betyáros búcsúsüvöltése.

Petya elkísérte anyját a tornácig, karján akarta átvinni a tócsákon, de ő nem hagyta.

A konyhaablak világos volt. Az asztalnál alsóruhában ült Anton, egy régi újságot nézegetett.

Násztya bement, ledobta a vattakabátot.

– Találkára szaladtál? – kérdezte Anton.

– Hát kivel beszélje meg, ha nem velünk? – kérdezte Násztya.

– Nem ártom bele magam az ügyeikbe – mondta Anton. – És te se avatkozz bele.

Levette Násztyáról a csizmát, eloltotta a lámpát. Násztya lefeküdt, Anton pedig még rágyújtott a nyitott kemenceajtó előtt.

Egyre latolgatta, kire ütöttek a fiai. Valamennyire hasonlítanak Násztyára, s amikor ezt a hasonlóságot fölfedezte, örült. De a különbözőséget szótlan értetlenséggel bámulta. Nem is akart tudomást venni róla... Most nyáron Anton egy professzort vitt horgászni. Mentek az öbölben, csukahoroggal akartak horgászni. A csuka nem harapott, a professzor meg unta, hogy ugyanazon az útvonalon, a kőhányás mellett felalá mászkáljon, és az öröklődésről kezdett mesélni Antonnak. A professzor szerint előfordul, hogy a gyerekek nem a szüleikre hasonlítanak, hanem nagy- és dédapáikra. Most, amikor a füstöt a kemencébe fújta, az ötlött az eszébe, hogy a vérében talán valamelyik nagyapja rejtőzött el, aki őrá nem volt hatással, de Petyka és Vologya egy kicsit ráütött.

Amikor lefeküdt Násztya mellé az ágyba, az asszony mintha gondolatolvasó volna, megkérdezte:

– Vajon kire ütöttek?

– Senkire – mondta Anton. – Most ilyen időket élünk: egy egész házra való menyet idehoznak, mi meg igazodjunk el rajtuk... Aludj...

2

Minthogy közvetlenül a folyóparton lakott, Anton halőrként dolgozott a vadgazdaságban. Hihetetlenül mozgalmas munkája volt.

Számára munkanap nem létezett – egész héten munkával töltött kerek huszonnégy órái voltak. Kora hajnalban vagy pirkadat előtt vagy akár késő éjszaka

zörgettek lakása ablakán a vendégek – így illett nevezni azokat az embereket, akiknek jegyük, azaz horgászengedélyük volt. Ki kellett adni a vendégeknek a csónakot, a rangosabbakkal pedig motorcsónakon kiment a vízre.

Májustól szeptemberig, egy fél évig egyfolytában csak néha-néha aludt egy kicsit, ha módja volt rá. Nem is vetkőzött le éjszakára, csak a csizmáját húzta le, hogy a lába bele ne dagadjon. Nem feküdt Násztyával az ágyba, hanem a másik szobában a heverőn szendergett, feje alá kemény díványpárnát tett – azon aztán nemigen alszik el. Csak nagyon rossz időben jutott Antonnak egy-egy nyugodt éjszaka, amikor tombolt a folyó és az öböl.

Az evezős csónakok meg a három motorcsónak a ház ablakai alatt voltak a vízen, lánccal kötötték ki a betonmóló vasgyűrűjéhez. Az evezőlapátokat és a horgonyokat a csűrben zárta el Anton. Amikor a vendégek fölkeltették, még szinte csukott szemmel ment a csűrbe, kiválogatta a számozott evezőlapátokat, a horgonyt a kötéllel együtt, és ezekkel megrakodva lement a folyóhoz. Ott kilakatolta a sok csónak közül azt, amelyiknek a száma egyezett az evezőlapátokéval.

Amikor a vendég visszatért a horgászatból, megint fölébresztette a halőrt, ő pedig végigcsinálta az egész előző műveletsort, csak fordítva: visszalakatolta a csónakot, az evezőlapátokat, és a horgonyt visszacipelte a csűrbe.

A napszakok – reggel, nappal, este, éjjel – zavarosan összemosódtak Anton fejében. Mindenféle vendég megfordult itt. Amikor elszabadultak a városból, munkájuktól, családjuktól, fárasztó és megunt kötelezettségeiktől, némelyik ember megszédült. A teljes szabadságtól szinte megrészegedett, testi-lelki ünnep köszöntött rá, s ezt természetének megfelelően ünnepelte meg.

A vadgazdaságnak hatalmas vadászterülete volt: vagy tízezer hektár tűlevelű erdeje mindenféle vaddal

és madárral, továbbá öt kilométernyi zuhatagos folyószakasza, olyan szilaj, hogy szeles időben fehéren habzó hullámok tornyosultak rajta. Furfangos, szeszélyes mozgása hol felgyorsult, hol hirtelen úgy lelassult a kanyarokban, hogy egészen szelídnek és mozdulatlannak tűnt, aztán mint egy eszeveszett, egyenesbe jutva ismét vágtatott. Egyik partja magas volt és erdős, a másik is magas, de kopár.

A folyó az öbölbe ömlött. Valójában nem is ömlött, inkább szenvedélyesen zúdult a reá váró találkozás gyönyörűségétől hajtva.

A folyó sodrában, a lehorgonyzott csónakban ülve számtalanszor hallottam és egész testemmel érzékeltem az engem körülvevő víz türelmetlenségét. Elöl és oldalt, amerre a szem ellátott, a rugalmasan megfeszült folyó örömmel rohant a messzeségbe; mögöttem, ahol a csónak feltartóztatta a vizet, idegesen csapódott a csónak oldalának, a habos tajték pedig a horgonykötéleknél gyűlt össze, mint az epilepsziás ajkán. A kötelek feszesre voltak húzva, félénken aprókat rezdültek. A csónak is imbolygott, rázta a remegés.

Nem ismerek nagyobb örömet, mint a világtól elszakadva ülni egy csónakban ezen a fürge, vidám folyón, amikor az ember meggyötört lényének millió és millió idegvégződése csak a végtelenül tiszta eget és a rohanó vizet érzékeli.

Ez az érzés különösen pirkadatkor keríti hatalmába az embert, vagy még inkább pirkadat előtt, amikor a nappal még nem nyert teret, és az éjszaka még nem adta át a helyét. Már nincs vaksötét, s bár még teljesen sötét van, nem is emberi módon, inkább mint a vadak, úgy érzékeli az ember, hogy már ritkul a homály. S ettől az előérzettől – mert ez még csak előérzet! – az ember visszanyeri látását.

Horgászfelszerelésem kitapogatva, a kezem ügyébe rakosgatom a csónakban. Ugyancsak kitapogatva akasztom be az evezőimet az evezővillába. Egy ideig a csónak oldalán kell tartanom, és nem engedem a vízbe

– mellettem egész közel ringanak a szomszéd csónakok, s mintha felsóhajtanának, amiért nem őket választottam.

Ellököm magam tőlük a kezemmel, kiérek a szabad víztükörre, s nyomban elkap a víz sodrása. A folyó él a csónakom alatt, játszadozik, forgatja a csónakot, szeretné bevinni középre. A túlsó partot nem látni, és az, amelyiktől az imént indultam, szintén homályba borult már.

Megpróbálom megragadni a pirkadás pillanatát, a másodpercnek azt az apró töredékét, amikor felkiálthatok: „Virrad!"

Még sohasem sikerült.

Szemem fokozatosan hozzászokik a sötétséghez, és körvonalai alapján már érzékelem a túlsó parton az erdő fekete falát – épp ez a hajnal, de olyan finom, olyan szerény, mintha szégyellné, hogy búcsút vesz az éjtől, amelynek szülötte.

Evezőim már a vízben vannak, de nem eveznek, csak igazgatom velük a csónak haladását. A parttól a távolságot nem lehet megbecsülni, csak a sodrás erejéből tudom: közeledik kedvenc helyem.

Kidobtam a csónakból a két horgonyt, egyet az orrából, egyet a farából, a köteleket a lehető leghosszabbra engedtem, hogy a csónak el ne sodródjék, megvárom, amíg megállapodik, aztán a csónakot a feszes köteleknél fogva meghúzom, és pontosan keresztbe állítom a folyón.

Egyre jobban világosodik, de még nem lehet tudni, milyen lesz a nap.

Feltámadt a szél, úgy elfújja a sötétséget, akár a füstöt.

Ideje nekilátnom a horgászásnak, de még tétovázom. Nem azért tétovázom, mert a természetben gyönyörködöm – most magam is része vagyok az engem körülvevő mindenségnek, az tétovázik, én pedig türelmetlen vagyok.

Csak a folyó rohan a csónakom alatt. A víz, ami a se-

bességtől összesűrűsödött, gyors és erős sodrású – körülbelül harminc méterre tőlem az öbölbe zúdul.

A torkolatban ülök, itt teljes sebességgel rohan a folyó, erejét hófödte távoli hegyekben, számtalan zuhogón gyűjtötte, s mielőtt az öbölbe zúdulna és megszűnne, még kitombolja magát.

Szétválogatom horgászfelszerelésem darabjait, szétrakom magam előtt, mert horgászás közben minden apróságnak a helyén kell lennie.

Most semmi sem nyugtalanít. Sérelmek, kétségek, értelmetlen kapkodás, sőt az elkerülhetetlen halál tudata – mindaz, ami elszomoríthatná a lelkem, szertefoszlott ebben a szélben, és elmosta a folyó. Bennem is megvirradt.

3

A legrangosabb személyekkel Anton jár horgászni. Hogy kinek a főnökei, minek a főnökei – nem túlságosan érdekli Antont. Az ő dolga az, hogy motorcsónakon kivigye a vendéget az öbölbe, és kis sebességgel haladjon előre-hátra azokon a helyeken, ahol van haljárás. A hal pedig a különböző napszakokban, különböző időjárásnál más- és másképpen jár: hol mélyebben, egészen a fenéken, hol a víz fél magasságában, egyszer jóllakott, máskor nagyon éhes.

A rangos személyek nem valami bonyolult módon horgásznak – csukahoroggal. Nem kell hozzá különösebb ügyesség.

Anton összegörnyedve ül a csónak farában a motor mellett. Kezében kopott nádbot, egy régi horgászbot maradványa. Az orsója is ütött-kopott, csörömpölő, háromrubeles alkalmatosság. A zsinórja gyenge, hazai. Villantói saját készítésűek.

Miután kiért az öbölbe, Anton nádbotját a tövénél fogva bedugja a csizmaszárába, a bot mélyen belecsú-

szik, és vállának támaszkodva megáll. Feje fölött éppen csak a tompa vége látszik. Így horgászik.

A vendég viszont megfeszített pózban ül a csónak orrában, kezével elegáns horgászfelszerelésébe kapaszkodik. Horgászbotja divatos, háromszínű lakkal bevonva, kék zsinegje francia, orsója amerikai, villantója svéd.

A motor alacsony fordulatszámon is úgy dübörög, hogy kiabálni kell, mert különben nem hallják egymást.

Anton teendője, hogy okítsa a vendéget. Vesződik vele eleget. Bármilyen egyszerű is csukahoroggal horgászni, érteni kell hozzá. Senki se fogja a horgodra akasztani a víz alatt a halat, bárki vagy is. A halnak egyre megy, hogy főnök-e vagy sem. Csak úszik, és táplálékot keres magának. Ha megtetszett neki a villantód – ráveti magát az ostoba, azt hiszi, kishal. S ha egyszer rávetette magát, kapásod van. Akkor aztán ne bámészkodj, vágj be. Amikor bevágtál, nézd meg a bot végét: ha remeg, lehajlik, akkor bekapta, ráakadt. Húzd magad felé, ne hagyd, hogy meglazuljon a zsinór, mert akkor elmegy. Egyenletesen húzd, ne rángasd... Ha odahúztad a csónakhoz, emeld ki a merítőhálóval. A feje alá, a feje alá kell tenni a merítőhálót, különben kiugrik!... Hagyta elmenni, a szentségit!...

Összesen ennyiből áll Anton tudománya, de a vendég végtelenül bután kerül ide. A villantója a víz alatt beleakad a kövekbe, a gazba, leszakad. A csónak fordulásakor a zsinór bekeveredik a csónaktest alá, rátekeredik a motor hajtócsavarjára – megint zűr van. Anton botmaradványával is többet fog, mint remekbe szabott horgászfelszerelésével az összes nagyfejű együttvéve.

Anton láthatólag nem haragudott, de nem is igen járt a kedvükben még akkor sem, ha a vadgazdaság igazgatója figyelmeztette, hogy a mai vendég Moszkvából érkezik, rangos személy. Némelyik kísérettel jött. A kíséretre Anton ügyet sem vetett. Kiadja nekik

a csónakot, az evezőket meg a horgonyokat, aztán hogy mire jutnak velük, az ő dolguk.

Mindezek mellett a testre szabott, villámzáras horgászöltözékbe bújt emberek mellett, telt alakjuk és kerek arcuk mellett Anton nem valami fényesen festett. Ócska, kifényesedett vattakabátjában, gyűrött, ellenzős sapkájában vagy az időjárásra való tekintettel szakadt fülessapkájában, rövid szárú, elnyűtt csizmában, vézna termetével, rézszínű, ráncokkal barázdált arcával első látásra nemigen ébresztett tiszteletet maga iránt.

Magatartásában mégis volt egy, a magas rangú személyek számára teljesen szokatlan vonás: a függetlensége. Anton eme vonása nyugodt volt, jóindulatú, egyáltalán nem feltűnő – olyan ember függetlensége volt ez, aki őszintén meg van győződve róla, hogy sorsának alakulása csakis önmagától függ. Nem változott meg a jelenlétükben, nem akart tőlük semmit.

Miután mindent beraktak a motorcsónakba, amire szükség volt, induláskor a parton nem nyújtotta kezét a vendégnek, hogy a mólóról besegítse a csónakba, helyette röviden megparancsolta:

– A csónak orrába menjen. A farában én leszek.

S miután a motort beindította, Anton nagy berregéssel vitte a csónakot lefelé, a folyás irányában.

Amikor közeledtek a torkolathoz, csökkentette a fordulatszámot, és azt kérdezte:

– Horgászott valaha csukahoroggal?

Félfüllel hallgatta csak a választ.

– Ez másfajta horgászás. A zsinórt ne engedje túl hosszúra. Hogy feszüljön. Súlyt ne akasszon rá, nem nagyon mély a víz. Csukára megyünk, de lehet, hogy sügért fogunk. Hă beakad valamibe, azonnal szóljon, sok itt a kő...

Ettől a perctől, az öbölbe való megérkezéstől kezdve hol tegezte, hol magázta a vendéget. Amikor már folyt a horgászás, egyfolytában tegezte. Különösen feszült helyzetekben nyomdafestéket nem tűrő kifejezéseket is

használt. Természetesen nem azért, hogy megsértse az illetőt, csak a horgászás néha úgy alakult, hogy más szavak nem tudták volna pontosan kifejezni a sikertelenség miatt érzett szenvedélyes elkeseredést.

A vendég nem sértődött meg, talán azért, mert erre az időre a halőrt tekintette főnökének. De az is lehet, hogy azért volt elégedett, mert ettől úgy érezte, hogy magas beosztása ellenére sem szakadt el az egyszerű emberektől.

Úgy tűnhetett, hogy kimerítő ugyan ez a halőrködés, de Antonnak alapjában véve megfelel. A folyót szerette, szabadon lélegzett rajta. El sem tudta volna képzelni az életét a folyó nélkül.

Volt egy átkozott sajátossága ennek a munkának, ami személy szerint Antont nem nyomasztotta, de Násztyát egyre jobban gyötörte.

A vendégek gyakran hoztak magukkal vodkát. Lehet, hogy a városban, a munkahelyükön ez nem dívott, de itt mintha feltétlenül inni kellene. Se jó vadászat, se jó horgászat nem képzelhető el vodka nélkül.

Anton szomszédja, Szergej már hülyére itta magát. A felesége, Verka is rászokott, hogy a férjének kicsit kevesebb jusson. Egyetlen fal választotta el őket Antonék lakásától, szabadon áthallatszott a hang.

Történt egyszer, hogy már éjszaka felé járt, és Verka hangosan kiáltozott. Először a saját lakásukban kiabált, aztán az udvar felől, Antonék tornáca felől kezdett dörömbölni.

Anton nem nyitott ajtót. Násztya kérte, hogy nyissa ki, de ő nem akarta.

Két nap múlva találkozott a mezőn Szergej meg Anton – mind a ketten füvet kaszáltak.

Szergej megkérdezte:

– Miért nem engedted be a házadba az én Verkámat?

Anton békésen felelte:

– Már aludtunk.

– Hazudsz. A lábával dörömbölt, a halott is felé-

redt volna tőle. Szemét fráter vagy, nem könyörültél meg az asszonyon, pedig meg is ölhettem volna.

– Intézzétek el magatok.

– Mi az, hogy magatok? Nem Amerikában élsz. Kötelességed barátja és testvére lenni. Írok ellened egy feljelentést...

– Írj – mondta halkan Anton, és nekiállt kaszálni.

Szergej még egyébként, józan állapotban is rongy ember volt, de most reggel óta folyton ivott másnapossága ellen.

– Meg is írom. A szeme láttára nyomorítanak meg egy asszonyt, ő meg rá se hederít...

Anton elnevette magát.

– De hát te nyomorítottad!

– Hogy én... teljesen mellékes. A férje vagyok, érintett fél, de neked figyelmeztetned kellett volna engem, helyreigazítanod. Mert én például nyíltan a szemedbe mondom: a te Násztyád – boszorkány!

– Na, most már elmész a... tudod, hová! – dühödött fel Anton.

Azért dühödött fel, mert a szomszéd már nem először akaszkodott bele Násztya boszorkánysága ürügyén.

A dolog a következővel kezdődött. A szomszédasszonynak, Verkának volt vagy tíz tyúkja. S hozzájuk egy kakasa, amelyik igen lomhán búbolgatta őket. A baromfi szabadon kóricált a vadászház körül, csipegetett, amit talált. Násztya is tartott tyúkokat és egy kakast, de ő kölessel etette a baromfit. Jól megtermett, délceg kakasa annyira megerősödött, hogy a szomszéd kakas tyúkjait is kezdte petélni, a kakasba meg belevágott a csőrével, megtépte a sarkantyújával. Egészen odáig jutottak, hogy a másik már félt felkászálódni a saját tyúkjaira, úgy élt mellettük, mint egy kappan. De a tyúkok is rühellték már ezt a kappant, és igyekeztek a daliás idegen kakas szeme elé kerülni, olyan vonzó és színpompás volt.

A dolog ilyetén fordulatától kezdve a szomszédasszony neki is rontott Násztyának:

– Miért pusztítottad el a kakasomat?

– Mivel?

– Ráhoztad a rontást. Te nyomorék vagy, nem kellesz senkinek, és megirigyelted, hogy a kakasom olyan mohón kívánta a tyúkokat.

Mikor Anton megtudta a dolgot, nem keseredett el különösebben.

– Rá se ránts – mondta. – Aki hülye, az hülye. Biztosan piás volt megint.

De ez még nem minden. Megbetegedett a szomszédék disznója. Elment a kedve az élettől, nem csámcsogta a moslékot. Szergejnek idő előtt le kellett vágnia.

A vágás után kiszedte a zsigerek közül a disznó gyomrát, becsomagolta egy celofánzacskóba, és bevitte a járásba, az állatorvosi laboratóriumba. Hogy miket mondtak ott neki összevissza, nem lehet tudni, de amikor részegen visszaért a vadászházba, elkezdett üvölteni, hogy a disznóra is Násztya hozta a rontást. Szergej meglengetett és Anton orra alá dugott valami igazolást.

– A tudomány rábizonyította a te Násztyádra! – üvöltötte. – Beperelem. Van rá paragrafus.

– Miféle paragrafus? – kérdezte Anton.

– Élet elleni bűncselekmény.

Nem adta ki a kezéből az igazolást, csak Anton orra elé dugta. Ő, miután elolvasta, nyugodtan azt mondta:

– De minek üvöltözöl itt? Világosan le van írva: a gyomorban semmiféle mérget nem találtak.

– Hát éppen ez az! – örvendezett Szergej. – Ha lett volna méreg benne, nehéz lett volna bizonyítani, ki adta neki. De ha egyszer a gyomra egészséges, és a disznó mégis kinyiffant, akkor az rontás, boszorkányság!...

– Micsoda marhaság – mondta Anton. – Fürödj meg a folyóban, igyál egy kis kvaszt. – Ezzel otthagyta Szergejt, félrevonult.

De Szergej nem hagyta békén, elészaladt, elállta az útját, és fenyegetőzött mindenféle módon.

Anton tűrte egy ideig, állt szó nélkül, cigarettázott, eltolta magától Szergej kezét.

– Nincs kedvem adni egyet a pofádra – mindössze ennyit mondott egyszer.

Ekkor jött ki a tornácra Anton két fia: Vologya és Pjotr. Hallgatták egy darabig, hogy szidják az apjukat, de ismervén természetét, nem avatkoztak bele. Szergej nem látta őket, háttal állt. Az apjuk azt mondta nekik:

– Ne bántsátok, gyerekek. Már dilis.

De nem hallgattak rá, elkapták Szergejt a hóna alatt, elcipelték a folyóhoz, és fejjel a vízbe mártották. Kétszer mártották bele. Csak egy kicsit.

Attól a naptól kezdve Szergej kezdett feljelentéseket írogatni a pártbizottságra meg az igazgatóságra. Nem Antont és fiait panaszolta be, hanem Násztyát – boszorkányság vádjával.

Már csak akkor hallottam erről a belvillongásról, amikor elcsitult. Megdöbbentett ennek az ellenségeskedésnek tökéletes képtelensége. A vadászház mindössze nyolcvan kilométerre volt a területi központtól. A ház fölött sugárhajtású repülőgépek és szputnyikok húztak el, mindkét vadőr lakásában esténként világított a tévé, zümmögött a hűtőszekrény meg a mosógép – kívül már folyt a tudományos technikai forradalom évszázada –, de belül az ellenségeskedés oka még háncsbocskorban járt, a középkorból maradt.

4

Ebben a vadgazdaságban sikeresen lehetett vadászni. A vadak minden ijedtség nélkül kószáltak.

A foltos, alacsony, karcsú szarvasok hosszú, óvatos lábukon lassan jöttek ki az erdőből, egy pillanatra megálltak, mint a balett szólótáncosai a színpad szélén, aztán hármasával, ötösével közelítettek a vadászház-

hoz. Szemükben meleg fénnyel ragyogott jóhiszemű, szent naivitásuk.

Násztya a tornácon ült, tenyerén kenyérmorzsát nyújtott oda nekik.

A szarvasok odamentek hozzá, nem nyújtották meg könnyű, súlytalan lépteiket, nem érték be egymást, olyan rendben haladtak, amit születésük napjától kezdve fajtájuktól örököltek. Rövid fejükön a színpadi hölgyek frizurájára emlékeztető kicsi szarvak meredeztek. Óvatosan, hogy meg ne ijesszék Násztyát, elvették tenyeréből a kenyeret, alsó ajkukkal fogták meg, a fogukat alig nyitották szét, s csak miután félrehúzódtak, akkor kezdték rágcsálni olyan illedelmesen, mint egy zártkörű ebéd vendégei...

Én nem vadásztam, bár nemegyszer hívtak vaddisznó vagy jávorszarvas téli kilövésére. Az én koromban az ember már úgy eszi a vadhúst, hogy nemigen töpreng rajta, milyen úton jutnak hozzá. De aligha lehetett teljes joggal vadászatnak nevezni, amit ebben a gazdaságban vadászat címén csináltak. Nemhiába hasonlít a kilövés szó a lelövéshez.

Itt betartották az előírásokat. Nem sértették meg azt sem, amit ökológiának szokás nevezni. Megvolt a terv, Moszkvában hagyták jóvá. A vendégeknek volt vadászjegye. Minden törvényesen folyt.

A télen kiéhezett vadak kijöttek a mély hóban az etetőkhöz. Az etetőben ott hevert a széna, a mag, a só. A vad megette a táplálékát, és nyalta a kősót.

A vendég elrejtőzött, az etetőtől negyvenméternyire jó előre felállított magaslesen ült.

A magaslesről vaddisznót vagy jávorszarvast lőni olyan kényelmes volt, mint a céllövöldében a mozdulatlan céltáblát eltalálni. A nagyképű vadász, aki leterítette a vadat, díszes „trófea-bizonyítványt" kapott – igazi szattyánbőr tokba kötött iromány. A krétapapír lapok megörökítették a vadászat körülményeit; milyen távolságból, milyen söréttel, kartáccsal vagy golyóval terítette le a vadat, mennyit nyomott, és testé-

nek melyik pontját érte a lövedék. Világosan kirajzolódott a hősi vadászat képe.

Természetesen alkalmaztak más, bonyolultabb módszereket is: körvadászatot hajtókkal, aztán vadásztak kutyával nyúlra, rókára, siketfajdra, nesztelenül közelítve meg a vadat – ám a különösebb igény nélküli vendég számára a vadászat mindössze néhány órányi járkálás az erdőben, egy kis izzadás, hogy valamennyit leadjon a súlyából.

Ami a rangosabb vendégeket illeti, nos, ők testesek voltak, hajlottabb korúak, de a vadászzsákmány megszerzésére való törekvésükben hajthatatlanok, csak ne kelljen túl sokat fáradni érte. A könnyű sikert hozó vadászat számukra gyógymód volt, amelyik felszabadította őket a felelősség okozta mindennapos stressz alól.

Ha jó előre értesültek a vendég érkezéséről, a vadgazdaság igazgatója hívta a vadőrt, és utasította:

– Szombaton kísérni fogsz. – Az igazgató még azt sem mindig mondta meg, hogy közelebbről kit kell majd kísérni, de a vadőr így is értette, hogy nem játék a dolog. – Ne feledd, hogy a vendég vadkant akar leteríteni. Van nálad egyáltalán vadkan?

– Van, Fjodor Kornyejics, külön etetem.

– Ne kelljen messzire mennie. Veszed a garázsból a terepjárót, és kiviszed a helyszínre. Nem göröngyös az oda vezető út?

– Nem göröngyös, Fjodor Kornyejics. Tavaly aszfaltozták az utat az erdőben egészen az odúkig.

És a legvégén az igazgató kiadta a legfontosabb rendelkezést:

– Ha elhibázza, vagy csak megsebesíti, segítsd ki. De tapintatosan, ne lőj idő előtt.

Mindezt figyelmeztetés nélkül is nagyszerűen tudták a vadőrök.

Ha a vadőr állandóan rangos személyeket kísért, és sikeres vadászatokat irányított, akármelyik könnyen elbízta magát. A vadgazdaságban ezt „csillagnyavalyának" csúfolták – a magasan álló csillaghoz való közellét

meghatározott tünetekkel járt, kisugárzott önnön szerepük túlbecsülése. A vadőrt túlzott önbecsülés és büntethetetlenségének tudata töltötte el, néha pedig egyenesen lakáj vált belőle.

Szergej tragikusan végezte.

Részegeskedésétől eltekintve jó vadőr volt. Bár az is lehet, éppen részeges voltának köszönhetően.

Mivel állandóan volt benne nyomás, jobban beleillett a könnyed, ünnepi hangulatba, amelyben a vendég a vadászat alatt leledzett: Szergej gondtalan és vidám volt, szórakoztatóan hazudozott, sok trágár katonaviccet ismert, s a rangos vendégeknek az is tetszett, hogy meg volt elégedve az életével – ez módot adott a széles körű általánosításra. Emellett pontosan lőtt, és tehetségesen el tudta játszani, hogy mellétalált. Ha vele vadászott, sose tért vissza zsákmány nélkül a vendég, mintha a vad egyenest az ő kedvéért jött volna.

A vadőr híre messze túljutott a járás határán. De Fjodor Kornyejics kicsit óvakodott is tőle: mit lehet tudni, miféle badarságokat fecseg összevissza az ebadta, mikor kíséri a magas rangú vendéget?

Szergejre lecsapott a sors keze, de rosszul számított, eltúlozta.

Egy hétköznap kiment az erdőbe. Minden határozott cél nélkül ment, s mint mindig, azt a konok reményt táplálta magában, hogy valahol útközben találkozik egy emberrel, aki esetleg megkínálja vodkával.

Mikor már vagy két órája csavargott az erdőben, és csak a csalódottságtól hajtva ment tovább, rövid kutyaugatást hallott. Ment a hang irányába, és meglátott egy kutyát, egy orosz vizslát. A kutya lassan körözött a tisztáson, kilógott a nyelve. Egy tuskón, térdén puskával pihent egy fiatalember.

A vadőr hajadonfőtt, öv és egyensapka nélkül, papucsban volt.

– Iratot! – követelte Szergej, és levette válláról a puskát.

– Miféle irat kell neked? – kérdezte a legény.

– A védett gazdaságba szóló vadászengedély.

– De én nem vadászom, csak sétálok az erdőben.

– Puskával és kutyával sétálsz? Orvvadász, piszok, aljas!

– Ej, bátyám – mondta a fiatalember, és fölkelt. – Ki vagy te, hogy így rágalmazol?

– Majd megmutatom én neked, ki vagyok! – A vadőr felkapta a puskáját, és a duplacsövűvel leterítette a kutyát.

A fiatalember, puskáját a válláig sem emelve, nyomban agyonlőtte.

A vállán elvitte a söréttel átlyuggatott kutyáját, puszta kézzel beásta az erdei lefolyóárokba, és falevelekkel betakarta.

A vadőrt aznap estefelé találták meg.

A rendőrség csak egy hónap múlva kutatta föl a tettest a városban. A falusi kultúrházban tárgyalták az ügyet. A terem dugig megtelt emberekkel.

Ott voltam ezen a tárgyaláson, és meghökkentett a falu lakóinak, meg őszintén szólva, néha saját magam reagálása is.

A terem első sorában ült Szergej özvegye, Vera, néhány székkel távolabb a vádlott felesége – egy sírástól duzzadt arcú fiatal nő. Mind a kettő hozta a gyerekeit is: egyiknek is kettő volt, a másiknak is.

A gyilkos, aki a vadőrt lelőtte, villanyszerelő volt a városban. Büntetlen előéletű. Az orvvadászok között nem tartották nyilván.

A védelem számos tanúja – munkatársak, házbeli szomszédok között tanúskodott egy mindenki számára ismeretlen, kívülálló városi öregember. Talán valami professzorféle, nem emlékszem pontosan, de nincs is jelentősége.

Elmesélte, hogy az idén tavasszal egy vasárnapi napon sétált fiúunokájával a rakparton. A folyón egy jégtörő haladt. Az öreg megállt, hogy rágyújtson egy cigarettára, és amikor körülnézett, unokája egy vékony, ingatag jégtáblán futkosott – a jégtábla már vagy húsz-

méternyire elúszott a parttól, és egyre távolodott. Ekkor egy jól öltözött fiatalember, fényképezőgéppel a nyakában, beugrott a vízbe, elúszott a jégtáblákig, leemelte róla a kisfiút, és kiúszott vele a nagyapjához.

– Ez minden – mondta az öreg, s már készült volna eljönni a bírói asztaltól, de még megállt egy pillanatra. – Az az igazság, hogy ott volt velem a fiam is, Mitya apja, de ő gyengén úszik, nem merte... Ez a fiatalember pedig megmentette. Egyszerűen nem megy a fejembe, ő nem lőhetett le egy élő embert. Itt valami félreértés van. Biztosan magára vállalja, olvastam az újságban – van ilyen... Nagyon kérem, derítsék ki...

A bíróság végére járt a dolognak, és ítéletet mondott. Tízévi szigorított fegyház.

A teremben jelenlévők közül senki sem kételkedett benne: a bíróság nem sértette meg a törvény paragrafusait. Gyilkosságért többet is kiszabnak: tizenöt évet, sőt halálbüntetést is.

A lassan áramló tömeggel jöttünk ki a keskeny ajtón. Majdnem mindenkit ismertem, falubeliek voltak, a földijeim.

Anton jött mellettem, a bíróságon is mellettem ült, fészkelődött a székén, krákogott.

Most pedig azt mondta:

– Árván maradtak a gyerekek, négyen...

A helyi busz sofőrje, aki mögöttünk jött, hirtelen dühbe gurult:

– Miért, szerinted ki miatt maradtak árván?... A vadőreitek szemetek! Minek kellett lelőni a kutyát? Nyúltak volna csak a sima szőrű angol vizslámhoz...

– Talán embert ölnél érte? – kérdezte a postásnő.

– Nem tudom. Nem próbáltam... Ölni talán mégsem ölnék, de biztos, hogy megnyomorítanám. Leszázalékolnák egyből, úgy elintézném...

A házunk felé vezető úton csatlakozott hozzám a nyugdíjas történelemtanár. Egy utcában laktunk. Egy darabig szó nélkül mentünk, az utca nem volt kivilá-

gítva, ő zümmögtette a zseblámpáját, és mutatta az utat nekem és magának.

– Szeretném hallani a véleményét.

Én még a gondolataimat, a szavaimat rendezgettem a válaszhoz, mikor ő jó tanárszokás szerint, segíteni próbált:

– A bíróság feladata: megóvni a társadalmat a veszélyes elemektől. Nem igaz?

Bólintottam, de a sötétben nem látta, lámpájával az arcomba világított, mire én még egyszer bólintottam.

– Nos, vegyük az adott esetet. Képzeljük el a valószínűtlent: a bíróság ezt a vádlottat felmenti. Biztos benne, hogy valaha az életben elkövet még egyszer ilyen bűnt?

– Nem hinném.

– Következésképp nem az ő megjavításáról van szó, csupán a büntetésről, bűnhődésről azért, amit elkövetett. Ez tulajdonképpen már nem is büntetés, hanem bosszú...

Elterelődött a figyelme, a fényt valahová oldalt irányította, és mind a ketten végigtocsogtunk egy pocsolyán.

– Az ördögbe, mikor kövezik már ki végre az utcánkat!... Folytassuk. Talán nincs igazam. Sőt, biztos, hogy nincs igazam. És most eretnekséget mondok. Ismerte a boldogult Szergejt? Én ismertem – tanítottam ötödik osztályban. Ostoba, gyáva, kegyetlen kisfiú volt... És belőle lett vadőr a kiváltságos, védett vadgazdaságban. Ha már ezt a jogi fogalmat használjuk, hogy a társadalomra nézve veszélyes személy, hát Szergej volt veszélyes a társadalomra.

Csak azért kérdeztem, hogy kérdezzek valamit:

– Tehát úgy gondolja, hogy a bíróság igazságtalan volt?

– Ó, nem. A bíróság igazságos. A sors igazságtalan. Ez a két szó egy tőről fakad,* de a jelentésük teljesen

* Szud – bíróság, szudba – sors.

különböző: a sors süket és vak. Nem kellett volna az erdőben összehoznia ezt a másnapos, túlságosan önhitt vadőrt és ezt a jóravaló, derék fiatalembert...

Közvetlenül a kiskapunál azt mondtam:

– Egyetlen foglalkozás van a világon, amit sose választanék magamnak.

– Melyik az? – kérdezte a tanár.

– Nem tudnék bíró lenni. De nem is szeretnék.

5

Röviddel halála előtt Násztya kikönyörögte, hogy Anton hagyja ott a halőri állást. Nemcsak azért nem szerette Násztya ezt a munkát, mert teljes huszonnégy órákat rabolt el Anton életéből. A fő baj az volt, hogy rászokott az ivásra. Mikor ivott, nem csinált botrányt, sőt elcsendesedett, tartott tőle, hogy meglátszik rajta, de Násztyát nem tudta becsapni. A lába vitte szabályosan, de a nyelve nem forgott rendesen, nem engedelmeskedett neki.

Nem a saját pénzén ivott, hanem ahogy a vadőröknél illik: amikor kínálták. A vendégek pedig kínálták, de leszoktatták róla, hogy egyék is. Ők dugig jóllakottan érkeztek, bűzlöttek a konyaktól, és itt a parton, mielőtt elkötötték a csónakot, előhúzták divatos táskájukból a vodkát. Talán azt hitték, ha megkínálják a halőrt, olyan jó horgászóhelyre viszi őket, ahová még senkit sem vitt. De az is lehet, hogy mellékgondolat nélkül kínálták, csak úgy, a társaság kedvéért.

Anton nem köszöngette különösebben – kicsit kérette magát, elfogadta, aztán ruhaujjával megtörli a száját, és kiviszi a csónakot a folyó sodrába.

Néha kíváncsiskodtam; tudtam, hogy nemrégiben valami nevezetes személyt vitt, és kérdezősködtem:

– No, Anton, szerinted miféle ember ez?

– Ki tudja?... Körülöttünk csak víz van, itt nem tudja megnyomni a gombot, nem tudja magához hívni

a beosztottjait... Figyelj. – Anton mindig ezzel a szóval kezdte, amikor nagy ritkán beszélhetnékje támadt. – Figyelj, kérdem én tőled: mitől főnökök ezek?

Miután észreveszi, hogy nem értem a kérdését, örömmel magyarázta:

– A főnökök a beosztottjaiktól főnökök. Ha ott vannak mellettük, akkor főnökök, de ha nincs mellette egy sem, akkor csupasz, mint a fürdőházban, nagy senki.

– De most te ülsz mellette.

– Csakhogy én a fenét vagyok a beosztottja. Horgászni nem tud, én pedig tudok. Ha lefullad a motor, vagy hullámzani kezd a víz, úgy ül, mint nyúl a bokorban... Figyelj, én megint azt mondom: jobban kellene félnie. Ha lenézne, hová eshet, elállna a szívverése. Én pedig leültem a hátsómra, csak onnan eshetek le...

Anton egyéniségében a jóindulata és a nyereségvágy teljes hiánya ragadott meg engem. A többi vadőr, nem is ritkán, csak kicsikart valami jutalmat a vendégtől. Anton viszolygott ettől.

Velem közvetlen, baráti kapcsolatban volt, de még tőlem sem kért soha semmit. Legfeljebb annyit mondott:

– Ha jössz horgászni, hozz nekem három vekni kenyeret, nálatok a faluban jobb van. És még egy kanna csapolt sört.

Meghoztam – ő meg nyúlt a zsebébe a pénzért. Alig tudtam leszoktatni róla.

Amikor legkisebb fia, Miska beadta a jelentkezését a főiskolára, s én tudtam, hogy sokszoros lesz a túljelentkezés, azt mondtam Antonnak:

– Vannak barátaim ezen a főiskolán, megpróbálok beszélni velük, hátha tudnak valamit segíteni.

Anton megörült. De másnap már hívott a városban:

– Figyelj, a következő történt. Miska megharagudott. Követelte, mondjam meg neked, ha megteszed, visszakéri az iratait.

Nem is csináltam semmit. Fölvették a felvételije alapján a főiskolára.

Násztya halála után Antonnak rosszra fordult a sora: se felesége, se munkája, se gazdasága. Még Násztya betegeskedése idején levágta a birkákat, a tyúkokat, leölte a malacot.

Násztya másfél hónapig haldoklott, de Anton egy percre sem hagyta magára, sem nappal, sem éjjel.

Fiai és menyei a szabadnapjaikon kijártak hozzájuk. Anton, szokása szerint, egy szóval sem korholta őket, mert nem segítenek, nekem panaszolta el Násztya életének legutolsó napjaiban:

– Mosdatnom kell, maga alá csinál, nem győzök mosni, de mindig elúsztatom a ruhát a folyóban. Fésülnöm kell, kiskanállal etetnem, és mindent magam csinálok, már alig állok a lábamon... Ők meg szombaton megjönnek, és két napig sajnálják az anyjukat a szomszéd szobából. Kérdezem a feleségüktől, mennyit kapnak a munkahelyükön. Mind a kettő nyolcvan rubelt. Mondom nekik: én adok nektek százat-százat, gondozzátok Násztyát...

A szomszéd kolhoz temetőjében temették el, hat kilométerre a vadászháztól. A vadgazdaság küldött egy teherautót, az oldalait leengedték, platóját fenyőgalyakkal borították be.

A tornác elé az udvarra kihoztak két széket, rátették a koporsót, amelyben az összeaszalódott, halott Násztya feküdt. Teste sokkal kisebb volt a koporsónál. Vagy félórát feküdt itt, lábával a ház, kifejezéstelen arcával a magas, tágas mennybolt felé. Szeles nap volt, könnyebben szállt el a lelke.

Gyalog mentünk a temetőig a lassan haladó teherautó mögött. Anton a kocsin ült a koporsó mellett, szorongatta a fehérre gyalult keresztet.

A frissen ásott sír mellett valamennyiünk tenyerébe mazsolás rizst, hagyományos halottas tori ételt szórtak.

A sírhalom fejrészéhez, a kereszt tövébe egy pohár-

ka vodkát tettek – az arra járónak, hogy igyék Násztya emlékére.

Nekünk is töltöttek egy-egy pohárkával.

A sírhantot kölessel hintették be.

A vadgazdaság pártbizottságának titkára halkan félrehívott egylépésnyire, és odasúgta:

– Az igazgató megbízott, hogy szóljak néhány szót. De én nem is ismertem. Nem mondaná maga?

A temetőből visszamentünk a vadászházba.

Már össze voltak tolva az asztalok a halotti torra. Anton józan volt, először láttam jó városi öltönyben, fehér ingben, nyakkendőben, kifogástalan, vadonatúj félcipőben. Végigment az asztalok mellett, kínálgatta a vendégeket, de ő csak koccintott. Arca mozdulatlan volt, mint mindig, de most beesett, lesoványodott, a szeme üres, kifejezéstelen.

Fiai külön-külön ültek a vendégek között, egymástól távol. Anyjuk, akire életében nem fordítottak különös figyelmet, aki néha már untató gondoskodásával mégis összetartotta őket maga körül – akkor észre sem vették –, most, hogy meghalt, mindjárt növekedni kezdett bűntudatos emlékezetükben, ám mindegyikében külön...

Miután egyedül maradt, Anton igen helytelen életmódot folytatott. Nem főzött, késével konzerveket nyitott magának, de nem ette meg rendesen, megállás nélkül cigarettázott, fojtó köhögés kínozta. A házat tisztán tartotta, fölmosta a padlót, mezítláb járkált egyik szobából a másikba, az ablakból nézte a folyót – ugyanolyan, mint volt, az erdő a túlparton, szintén olyan, mint volt.

Már régóta jó nyugdíjat kapott, a faluba, a takarékpénztárba járt be érte a motorján. Vett az üzletben egy hétre való kenyeret, vodkát, bepakolta az oldalkocsiba. Egyedül ivott, néha sokat és evés nélkül, máskor apránként, mint a gyógyszert, egész napra elosztott egy üveget.

A fiai most ritkábban látogatták, Anton pedig tudta,

hogy nem szólnak ugyan, de rosszallják mostani életmódját, türelmesen várta, hogy valamelyikük elszólja magát, szemrehányást tegyen neki, és ő azt mondhassa: engem te ne taníts.

Nem ébredezett benne harag a fiai ellen, nem is lett volna miért. Csak különféle régi apró hülyeségek villantak fel agyában, olyanok, amelyekért annak idején egy cseppet sem haragudott; de most mégis felidéződtek benne, és alkalomadtán segítségére lehettek a visszavágásban.

Ebben az időszakban talán még gyakrabban találkoztunk, mint korábban. Semmivel nem volt elfoglalva, egyedül volt, és hol egy horgászatra sikerült kicsalnom, hol pedig magától jelent meg nálam a faluban.

Késő ősszel az öböl felől fújt a szél a vadászház fölött, erőt gyűjtött, pedig úgy látszott, erősebb már nem is lehetne, a folyón visszafelé fordultak a hullámok, és úgy süvített, mintha a földet még meg se teremtették volna, és élet se volna rajta.

Egy ilyen napon ott termett Anton. El sem tudtam képzelni, hogy tudott motoron odavergődni ilyen időben.

Levette fejéről vizes sisakját, beletörülközött száljába, leült.

– Hogyhogy idejöttél?

– Semmi különös... Van valami innivalód?

– Ha itt éjszakázol, adok.

Ivott egy pohár vodkát, az ételből alig csipegetett.

– Hallgass rám, én elpusztulok... Nem bírom egyedül. Az emberek előtt szégyellem magam, de ha egyedül vagyok, sírok.

Mivel biztathatnám? Semmivel.

Reggel felé elrobogott, meg sem várta, míg felébredek...

A telet a városban töltöttem, kora tavasszal – mikor a hó még el sem olvadt az utakon – elmentem a vadászházba Antont meglátogatni, és őszintén szólva, aggódtam, milyen állapotban találom. Azt tudtam, hogy él és

egészséges, Miska mondta, aki már mérnökként dolgozott a városban. Felhívtam a munkahelyén, szokott szűkszavúságával válaszolt, de a hangjában komor színek tűntek fel, amikor apjára terelődött a szó.

Örültem az Antonnal való találkozásnak. Hihetetlenül sovány volt, ugyanolyan mértéktelenül dohányzott, de az arca tisztára volt borotválva, szemében pedig valami számomra ismeretlen, eleven fény villant fel.

Először a viaszlazacról beszélgettünk – nemsokára megindul az öbölből a folyóba, ezt a napot, a vonulás kezdetét nem szabad kihagyni. Anton két új, mély szákot mutatott háromméteres boton, amivel kényelmesen ki lehet majd meregetni a korjuskát. Megmutatta új svéd villantóját.

Aztán sört ittunk. Kezdett feltűnni nekem, hogy Anton valahogy nyugtalan: feláll – leül, feláll – megint letelepszik.

– Mi van veled? – kérdeztem.

– Látod, csak lett valami. Él itt Zsukovszkojéban egy asszony. Egyedülálló. Özvegy, mint én. Ha beszélnék vele, talán ideköltözne hozzám. Van lakása a faluban. Nem a lakás miatt...

– Akkor beszélj vele – örültem meg.

– Hát már beszéltem. Beleegyezett... De még nem tudjuk, mit szólnak hozzá a fiaink. Vologyka és Petyka nem számít. De hát Miska...

– Na, akarod, hogy megmondjam neki?

– Próbáld meg – kérte Anton.

A városban felhívtam Miskát, és megkértem, ugorjék be hozzám. De a beszélgetést elkezdeni nehezebbnek bizonyult, mint gondoltam. Bár találkoztam vele minden évben nem is egyszer, Miska valahogy hirtelen felnőtt, vele született szerénységén kívül semmi kisfiús vonás nem maradt benne, ám e szerénység is komorabbá vált, mintha nem maga miatt, hanem énmiattam szégyenkezett volna.

Sokáig kerülgettem apja, Anton elárvult élete téma-

ját. Misa ült, arcát az érintetlen pohár tea fölé hajtotta. Mondtam neki, hogy zord télen, amikor a vadászházat magas hó fújja be...

– Tudom. Éltem ott télen.

– A családdal éltél. De apád egyedül van.

– Kevesebbet kellene innia.

Különös: ez a fiatalember, aki az unokám lehetne, elnyomott ki nem mondott ellenszegülésével. S valóban úgy jött ki, hogy nem ő került zavarba tőlem, hanem én tőle. Sehogy se tudtam kimondani: apádnak meg kell nősülnie, különben tönkremegy.

Az előttem ülő Miska váratlanul annyira hasonlított Násztyához, nem testéhez, hanem lebegő lelkéhez, hogy eretneknek éreztem magam, aki gyalázatos cselekedetre akar rávenni egy ifjút. Mégis kimondtam:

– Szerintem apádnak találnia kellene valakit...

– Már hallottam – mondta Misa. – Az ő dolga. Rá tartozik. Ki mint veti ágyát, úgy alussza álmát.

Ősszel Anton összeköltözött az új asszonnyal. Abbahagyta az ivást. Második feleségét majd csak jövő tavasszal ismerem meg.

Kapcsos Anna fordítása

TARTALOM

I. Grekova: *Rothschild hegedűje*
(Nikodémusz Elli) 5

Paul Kuusberg: *Mégis mi történt?*
(Enyedy György) 23

Borisz Harcsuk: *Hegyi történet*
(Bakács Bernadett) 71

Jurij Nagibin: *Ó, legutolsó szerelem!*
(Rab Zsuzsa) 85

Alekszandr Ruszov: *Garojan*
(A. Fodor Ágnes) 111

Romualdas Granauskas: *Bikaáldozat*
(Bojtár Anna) 125

Valentyin Raszputyin: *Mit mondjak a hollónak?*
(Harsányi Éva) 165

Lev Krivenko: *Nyugdíjasok apátsága*
(Makai Imre) 189

Grigorij Baklanov: *A háborúnak hát vége*
(Árvay János) 215

Jevgenyij Mariszajev: *Lord és Karl*
(Rajcsányi Irén) 227

Ljudmila Uvarova: *A mostohaapa*
(Papp Mária) 247

Izrail Metter: *Barátom, Anton*
(Kapcsos Anna) 273

KIADTA AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ – A KIADÁSÉRT AZ EURÓPA KÖNYVKIADÓ IGAZGATÓJA FELEL – SZEDTE A NYOMDAIPARI FÉNYSZEDŐ ÜZEM (828203/08) – NYOMTA AZ ALFÖLDI NYOMDA – A NYOMDAI RENDELÉS TÖRZSSZÁMA· 102.66-19-2 – KÉSZÜLT DEBRECENBEN, 1983-BAN – FELELŐS SZERKESZTŐ ÁRVAY JÁNOS – A FORDÍTAST AZ EREDETIVEL PALOTAS MAGDA, BERECZKI URMAS, BOJTÁR ENDRE VETETTE EGYBE – A FEDÉLRAJZ MACZO ZSUZSANNA MUNKÁJA – MŰSZAKI VEZETŐ· SZEGLETH KÁROLY – KÉSZÜLT 23 100 PÉLDANYBAN, 15,4 (A/5) ÍV TERJEDELEMBEN

EU-1-8384

ISBN 963 07 3003-0

LEONYID LEONOV

Az utolsó kirándulás

ELBESZÉLÉSEK

A szovjet-orosz irodalom nálunk is jól ismert élő klasszikusa 1899-ben született. Korán kezdett publikálni, nagy regényei – *A tolvaj*, *Orosz erdő* – hazájában és külföldön is sikert arattak. Kitűnő színpadi szerző, és – mint ez a kötet is bizonyítja – kitűnő novellista is, aki egyaránt képes nevettetni, elgondolkoztatni vagy a dolgok rendjén változtatni akaró szomorúságra késztetni olvasóit.

A kötetben szereplő novellák Leonov egész életművéből adnak mintát: 1922-ben íródott a *Bohonya*, 1979-ben jelent meg *Az utolsó kirándulás*. Leonov ifjúságában éppúgy, mint idős alkotó művészként elsősorban azt kívánja páratlan emberismerettel bemutatni, miként hatnak a korok és viszonyok változásai a lélekre, az emberi gondolkodásra és az emberi kapcsolatokra.

A kötetben szereplő elbeszéléseket Harsányi Éva válogatta, Apostol András, G. Lányi Márta és Makai Imre fordította.

CORNELIUS RYAN

Messze volt a híd

Az amerikai riporter-hadtörténész dokumentumregénye a nyugat-európai hadszíntér egyik legdrámaibb csatáját, az arnhemi Rajna-híd birtoklásáért vívott ütközetet beszéli el, amely egyúttal a második világháború legnagyobb ejtőernyős hadműveletе volt. 1944 szeptemberében egy teljes angol–amerikai hadosztályt szállítottak át a szövetségesek felszereléssel, tüzérséggel, járművekkel egyetemben Angliából Hollandiába, hogy a Rajna hídjait elfoglalva, biztosítsák az előretörő angol páncélosoknak a folyón való átkelést Németországba. Ha sikerül a merész terv, talán hamarabb véget ér a világháború. De messze volt a híd...
A könyvet, melyből nagy sikerű filmet is láthattunk, Félix Pál fordította.

JAMES THURBER

A fehér szarvas és egyéb írások

Vidám könyvek sorozata

„A humor az érzések zűrzavara, amiről csak távlatból lehet higgadtan beszélni" – így hangzik az 1894-ben született amerikai humorista művészi hitvallása. Thurber Ohióban járt egyetemre, majd 1927-ben a *New Yorker* szerkesztőségébe került, és az addig nagypolgári szalonfolyóiratot a kor egyik legkitűnőbb irodalmi fórumává avatta. Innen indult ki az első világháborút követő úgynevezett „elveszett nemzedék" legjobb költőinek, prózaíróinak – köztük Hemingwaynek, F. Scott Fitzgeraldnak – a pályája, és itt írta közben Thurber bájosan bárgyú és ravaszul együgyű humoreszkjeit, rajzolta jellegzetes karikatúráit, korának amerikai kis- és még kisebb emberéről s nemritkán asszonyáról. 1961-ig, haláláig, egyre fogyatkozó szeme világával is töretlenül alkotta a maga teremtette világ gyermeteg-gonosz kis történeteit, alakjait. A humoros-szatirikus írásokat Bartos Tibor válogatta, Bart István, Bartos Tibor és Békés Pál fordította.
A könyvet a szerző rajzai illusztrálják.

TRUMAN CAPOTE

Mozart és a kaméleonok

A *Hidegvérrel, az Álom luxuskivitelben,* a *Más hangok, más szobák* című művek nálunk is igen népszerű amerikai szerzője ehhez a kötetéhez új módszert dolgozott ki. Visszatért az újságírói technikához, de személye minden írásban központi helyet foglal el. „A *Hidegvérrel* írásakor technikai szempontból a legnagyobb nehézséget az jelentette, hogyan hagyhatnám ki magam belőle teljesen. A riporter rendszerint a maga figuráját is felhasználja, ő a szemtanú, a megfigyelő, aki a hihetőséget alátámasztja... Most azonban magamat állítottam a központba, és szigorú részletességgel hétköznapi beszélgetéseket rekonstruáltam" – írja a könyv előszavában a szerző. Capote beszélget a tragikus sorsú Marilyn Monroe-val; a Manson-banda egyik elítélt gyilkosával; egy amerikai gyilkosságsorozat nyomozójával; és hétköznapi emberekkel: a bejárónőjével, a fogorvosával, egy régi iskolatársával, egy masszőrrel – és önmagával is. A kötet első részében szereplő „hagyományos" novellák is inkább ténynovellák: főszereplőjük maga az író a vele valóságosan megtörtént események közepette.

A könyv darabjai önmagukban is pompás, eleven, szellemes, hol megrendítő, hol kihívóan frivol írások. Összességükben viszont többet kínálnak: a szerző arcképe kerekedik ki belőlük. A kötetet Bart István, Gy. Horváth László és Osztovits Levente fordította.

Angol elbeszélők a két világháború között

Miről tájékoztat a huszadik század első felének angol prózairodalma? Sok mindenről. A brit gyarmatbirodalom lassú összeomlásáról, a modern angol értelmiség életérzéséről, a század elején még komótosan csordogáló falusi életről; D. H. Lawrence félelmetes erejű elbeszélést ír a bányamunkásokról; Agatha Christie (újra) divatba hozza a bűnügyi történetet; Bates hátborzongatóan realista kirándulást tesz egy degenerált parasztgyerek világába, Waugh kegyetlen iróniával tárja föl a degeneráltságában már csak komikus arisztokrácia előkelő vegetálását. Mindeközben Európában készülődik a fasizmus: a Hitler előtti Németországról tudósító Isherwood-elbeszéléstől éppúgy elszorul a világháború utáni olvasó szíve, mint a Huxley-novellában „all'armi i Fascisti"-t daloló olasz kisgyerekek látványától.

Az antológiát – melyben H. G. Wells, A. E. Coppard, W. Somerset Maugham, E. M. Forster, P. G. Wodehouse, James Joyce, Virginia Woolf, D. H. Lawrence, Katherine Mansfield, Joyce Cary, Agatha Christie, Aldous Huxley, L. P. Hartley, Jean Rhys, Elisabeth Bowen, Frank O'Connor, Evelyn Waugh, Christopher Isherwood, H. E. Bates és Graham Greene írásai szerepelnek – Géher István válogatta.

Az ember a holocénban jelenik meg

Max Frisch elbeszélésének hőse, a hetvennégy éves Geiser úr egy félreeső svájci völgyben él. Hetek óta szakad az eső, és a megduzzadt vizek és földcsuszamlások miatt Geiser úr völgye elrekesztődik a külvilágtól. Az enyhe szenilitással, gyakori emlékezetkieséssel, aggkori szorongásokkal küszködő Geiser úr katasztrófától retteg: hegyomlástól, amely betemeti a házát, éhhaláltól, mivel nincs összeköttetés a lenti településekkel. És áramszünet már csakugyan elő is fordul, húst sem lehet kapni, mert a Volkswagenes hentes nem jár fel, a mélyhűtőből pedig kiolvadnak a befagyasztott ételek. A helyzet persze korántsem válságos. Geiser úr gondolatai mindenesetre a természeti csapások, a természet átváltozásai körül járnak, és mikor épp nem tesz-vesz, a feledékeny öregek módjára, hol időtöltésül, hol félelmei ellen kézikönyveket, lexikonokat, népszerű-tudományos műveket forgat, és cédulákra jegyezget, vagy kivágja, amit megjegyezni valónak vél. Ezeket a cédulákat felrajzszögezi a falra, s nemsokára az egész falat belepik a cédulák. Az 1911-ben született svájci szerző öregkorára nagy mestere lett egy maga kiművelte kisprózai formának. A felszínen alig-alig kapcsolódó, hosszabb-rövidebb tömbökből építkezik, apró, alkalmi feljegyzésnek tűnik valamenynyi, s szinte észrevétlenül, egy tömör, pontos, szófukar elbeszélés drámai íve kerekedik ki belőle. Az egy lélegzetre elolvasható, élvezetes írást Györffy Miklós fordította.

ROTHSCHILD HEGEDŰJE

SZOVJET ÍRÓK ÚJ ELBESZÉLÉSEI

Mint minden válogatás, ez sem törekedhet teljességre, de arra igen, hogy a lehetőségekhez és a rendelkezésre álló anyaghoz, ez esetben az utóbbi két év novellatermésehez mérten képet próbáljon adni a mai szovjet emberek gondjairól és örömeiről. Tizenkét szerző más-más tematikájú írása a sokszínű élet egy-egy darabját villantja elénk.

Grekovát a hétköznapok szürkeségéből kitörni készülő asszonyok sorsa izgatja, Krivenko a városi embernek a természet iránti örök nosztalgiájára figyel fel, Kuusberg egy karrierista tudós bukását írja le, Baklanov elbeszélése különös történetével az önként vállalt pokoljárás reménytelenségével rendíti meg az olvasót – de a többi ismert vagy induló szerző müve is a mai szovjet kispróza figyelemre méltó teljesitményeként újszerüen közeliti meg azokat a gondokat, amelyek a mai szovjet embereket, de korunk emberét a világ más tájain is foglalkoztatják.

20,– Ft

EURÓPA ZSEBKÖNYVEK

MEGJELENT:

Fukadzava
Zarándokének

Kesey
Száll a kakukk fészkére

Brautigan
Pisztrángfogás Amerikában

ELŐKÉSZÜLETBEN:

Vasziljev
A hajnalok itt csendesek

EURÓPA KÖNYVKIADÓ